

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДИКИЙ ЛЮБОМИР ЛЮБОМИРОВИЧ

Прим. № _____

УДК 94(477.83-25)«1991/1996»:394:33'

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ ЛЬВОВА:
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР (1991–1996)**

Спеціальність – В9 «Історія та археологія»

Галузь знань – 03 «Гуманітарні науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Л. Л. Дикий

Науковий керівник: ПАСІЦЬКА Оксана Ігорівна, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Львів – 2026

АНОТАЦІЯ

Дикий Л. Л. Повсякденне життя мешканців Львова: соціально-економічний вимір (1991–1996). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю В9 «Історія та археологія». Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2026.

Зміст анотації. У дисертації здійснено комплексний аналіз соціально-економічних процесів 1991–1996 рр. та їхнього впливу на повсякденне життя мешканців Львова. Охарактеризовано зміни у функціонуванні міського господарства, системи транспорту, торгівлі та громадського харчування, простежено вплив економічної кризи, інфляції на зростання цін і зниження купівельної спроможності львів'ян. Досліджено способи економічної адаптації мешканців міста до нових умов, зокрема пошук додаткових джерел доходів, таких як бартер, особисте підсобне господарство та інші стратегії подолання економічних труднощів. На основі матеріалів органів місцевого самоврядування, періодичної преси, статистичних даних, усноісторичних свідчень реконструйовано повсякденний досвід мешканців Львова в умовах суспільно-економічних трансформацій 1990-х рр.

Фактичний матеріал та висновки роботи можуть використовуватися в лекційних курсах з новітньої історії України, історії Львова, соціальної та економічної історії України, історії повсякденності, історії міського середовища та краєзнавства; під час підготовки спецкурсів для студентів історичних, соціологічних, економічних та інших гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти України. Матеріали дисертації можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях соціально-економічних трансформацій України 1990-х рр., історії Львова та міської повсякденності, підготовці узагальнених наукових і науково-популярних праць, навчальних посібників,

енциклопедичних та довідкових видань, а також у дослідженнях локальної історії та усної історії.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання роботи, сформульовано об'єкт та предмет дослідження, зазначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі проаналізовано стан наукової розробки проблеми, її джерельну базу і теоретико-методологічні засади студії. Огляд літератури засвідчив, що тема дисертації жодного разу комплексно та глибоко не висвітлювалася в українській історіографії. Серед дослідників повсякдення Львова виділяємо Галину Боднар та Романа Генегу, але підкреслюємо, що вони вивчають повсякдення радянського періоду історії міста. Деякі питання і проблеми, пов'язані з соціально-економічними аспектами повсякденного життя мешканців у 1991–1996 рр. можна простежити в працях Ілька Лемка і Елеонори Нарвселіус. Загалом же, в історіографічному огляді розглянуто праці, присвячені історії Львова, соціально-економічним процесам періоду незалежності України, тощо. Окрему увагу приділено працям, у яких висвітлювалися зміни у структурі міського суспільства. Встановлено, що незважаючи, на значну кількість досліджень з історії Львова та соціально-економічних трансформацій початку 1990-х рр. в Україні, повсякденний досвід мешканців Львова в перші роки незалежності залишається недостатньо опрацьованим.

Серед джерел студії проаналізовано: документи органів місцевого самоврядування, нормативно-правові акти, статистичні матеріали, матеріали періодики, довідкові та інформаційні видання, усноісторичні матеріали тощо. До того ж, було розроблено та реалізовано за допомогою сервісу Google Forms структуровану анкету-питальник про життя у Львові у досліджуваний період. В опитуванні взяли участь 103 респонденти, які проживали у місті впродовж 1991–1996 років.

Документи Міського архіву Львівської міської ради та Державного архіву Львівської області дали змогу простежити функціонування міської

інфраструктури, стан господарства, реакцію влади на соціально-економічні виклики тощо. Матеріали львівської преси використано для реконструкції динаміки цін, товарного забезпечення, розвитку ринкової торгівлі та змін у повсякденних практиках населення. Усні свідчення дали можливість доповнити документальні джерела індивідуальними спогадами мешканців міста. Обґрунтовано теоретико-методологічну базу студії. Охарактеризовано основні наукові методи, зокрема, загальнонаукові, спеціально-історичні та міждисциплінарні методи дослідження.

У другому розділі «Львів у 1991–1996 рр.: суспільство, економіка та міське середовище» визначено основну структуру міста. Підрозділ «Львів: територія і суспільство» дозволив охарактеризувати адміністративний поділ та показати демографічні особливості міста. Простежено зміни чисельності та соціальної структури населення, зокрема становища дітей і молоді, студентів, пенсіонерів та населення працездатного віку. Показано, що демографічні й соціальні зміни відбувалися на тлі загальної трансформації міського середовища перших років незалежності.

У підрозділі «Економіка Львова в умовах трансформаційних процесів» проаналізовано основні тенденції розвитку економіки міста. Охарактеризовано діяльність найбільших підприємств, трансформацію будівельної сфери та процеси приватизації. Визначено, що економіка Львова у перші роки відновлення незалежності перебувала у стані структурної перебудови, яка супроводжувалася скороченням виробництва та поступовим поступовий відходом від радянської моделі організації виробництва.

Досліджено «Проблеми міського середовища: інфраструктурні виклики», зокрема стан основних систем життєзабезпечення Львова. Проаналізовано проблеми водопостачання та водовідведення, санітарного стану міста, вивезення побутових відходів, тощо. Визначено, що дефіцит ресурсів, технічна зношеність мереж, нестача працівників і спеціалізованого транспорту спричинили

погіршення якості міського середовища та безпосередньо впливали на щоденні практики мешканців.

Окремий аспект становила транспортна система міста. Проаналізовано функціонування електротранспорту, автобусного сполучення, визначено зміни маршрутної мережі, організації перевезень та вартості проїзду. Підкреслено, що мешканці змушені були змінювати свої щоденні звички, переходячи на піші маршрути або користуватися велосипедами.

У третьому розділі «Торговельні та гастрономічні простори повсякденного життя львів'ян» досліджено зміни у сфері торгівлі, традиціях споживання та закладах громадського харчування. У підрозділі «Розвиток і трансформація торгових просторів» проаналізовано функціонування традиційних міських ринків, зокрема Краківського (Центрального), Галицького, Привокзального, барахолку на стадіоні «Україна» а також формування нових торгових просторів – «Галицьке перехрестя», «Південний» тощо. Досліджено поширення стихійної торгівлі, зміни організації ринкової торгівлі та проаналізовано поступовий перехід від радянської системи державної торгівлі до ринкових механізмів.

Розглянуто практики споживання львів'ян та функціонування підприємств громадського харчування у підрозділі «Місця харчування і традиції споживання». Досліджено доступність закладів громадського харчування, проаналізовано їхні етапи розвитку, зокрема, асортименту та вартості послуг, а також виявлено ставлення мешканців до харчування поза домом. Наголосимо, що поява нових закладів відображала поступове формування ринкової культури споживання.

Четвертий розділ «Економічна адаптація мешканців міста» присвячений впливу економічної кризи та інфляції на матеріальне становище львів'ян, а також тут проаналізовано стратегії, за допомогою яких населення намагалось пристосуватись до нових соціально-економічних умов. У підрозділі «Підвищення цін, інфляція та їхній вплив на побут львів'ян» досліджено динаміку цін на основні продукти харчування та промислові товари, визначено

рівень доходів населення та купівельну спроможність львів'ян. Показано, що стрімке підвищення цін супроводжувалося знеціненням доходів, скороченням споживання непродовольчих товарів, зростанням частки витрат на харчування та погіршенням загального рівня життя.

У підрозділі «Стратегії виживання та пошук нових джерел доходів» досліджено практики економічної адаптації мешканців Львова до погіршення економічних умов. Розглянуто додаткові способи зайнятості, зокрема, торгівлю, в тому числі «човникову», бартерні операції, використання праці в сільському господарстві, трудову міграцію, інші неформальні джерела доходів. Дехто обирав не зовсім легальні способи пристосування до нових економічних умов. Підкреслено, що економічна адаптація не була сталою. Для того, щоб справитись з нестабільністю купоно-карбованців сім'ї могли поєднувати різні способи пристосування.

Отже, у роботі проведене комплексне дослідження соціально-економічних аспектів повсякденного життя мешканців Львова в 1991–1996 рр. Перші роки незалежності стали періодом глибокої трансформації міського повсякдення, що проявилася у зміні функціонування міської інфраструктури, організації торгівлі та харчуванні, структурі доходів і способах економічної поведінки.

Ключові слова: повсякденне життя, Львів, Галичина, історія, Україна, УРСР, соціально-економічна криза, соціо-економічні інновації, культурна пам'ять, культурна спадщина, міський центр, державне управління, національно-демократична преса, гімназії, читання.

ABSTRACT

L. L. Dykyi. Everyday life of Lviv residents: the socio-economic context (1991–1996). Scientific qualification work; a manuscript.

Thesis for a degree of Doctor of Philosophy in Specialty B9 “History and Archaeology.” Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 2026.

The dissertation provides a comprehensive analysis of the socio-economic processes of 1991–1996 and their impact on the everyday life of Lviv residents. It examines transformations in the city's economy, transport system, trade, and public catering, as well as the impact of the economic crisis and inflation on prices and the purchasing power of Lviv residents. Particular attention is paid to the ways in which residents adapted to the new socio-economic conditions, including the search for additional sources of income through barter, subsistence farming, and other strategies for coping with economic hardship. Drawing on materials from local government bodies, periodicals, statistical data, and oral history testimonies, the dissertation reconstructs the everyday experiences of Lviv residents against the background of the socio-economic transformations of the 1990s.

The empirical material and conclusions of the dissertation may be used in university courses on the contemporary history of Ukraine, the history of Lviv, the social and economic history of Ukraine, the history of everyday life, urban history, and local history. They may also be incorporated into specialised courses for students of history, sociology, economics, and other humanities disciplines at higher education institutions in Ukraine. The findings and source material may serve as a basis for further research into the socio-economic transformations of Ukraine in the 1990s, the history of Lviv and urban everyday life, as well as for the preparation of academic and popular-science publications, textbooks and teaching materials, encyclopaedic and reference works, and studies in local and oral history.

The Introduction substantiates the relevance of the research topic, defines the aim and objectives of the dissertation, identifies its object and subject, and outlines the scholarly novelty and practical significance of the results.

The first chapter examines the state of scholarly research on the topic, the source base, and the theoretical and methodological foundations of the study. The historiographical review demonstrates that the socio-economic aspects of everyday life in Lviv during 1991–1996 have not previously been examined comprehensively in Ukrainian historiography. Among scholars who have studied everyday life in Lviv,

particular attention is paid to Halyna Bodnar and Roman Henega; however, their research focuses primarily on the Soviet period in the city's history. Certain issues related to the socio-economic dimensions of everyday life in 1991–1996 are addressed in the works of Ilko Lemko and Eleonora Narvselius. The historiographical review also encompasses studies of Lviv's history and the socio-economic processes associated with the period of Ukrainian independence, with particular attention to works examining transformations in the structure of urban society. The analysis demonstrates that, despite the substantial body of scholarship on the history of Lviv and Ukraine's socio-economic transformations in the early 1990s, the everyday experiences of Lviv residents during the first years of independence remain insufficiently studied.

The source base comprises documents produced by local government bodies, legislative and regulatory acts, statistical materials, periodical publications, reference and information sources, and oral history testimonies. In addition, a structured questionnaire on everyday life in Lviv during the period under study was developed and administered using Google Forms. The survey was completed by 103 respondents who lived in the city between 1991 and 1996.

Documents from the Municipal Archive of the Lviv City Council and the State Archives of Lviv Region provide insights into the functioning of urban infrastructure, the state of the municipal economy, and the authorities' responses to socio-economic challenges. Lviv newspapers and periodicals were used to reconstruct price dynamics, the availability and supply of goods, the development of market trade, and changes in everyday practices. Oral testimonies complement the documentary evidence with the personal recollections and experiences of city residents. The chapter also substantiates the theoretical and methodological framework of the research and characterises the principal research methods, including general scientific, special historical, and interdisciplinary approaches.

Chapter Two, "Lviv in 1991–1996: Society, Economy, and the Urban Environment," identifies the main structural characteristics of the city. The subsection "Lviv: Territory and Society" characterizes the administrative division of the city and

examines its demographic features. Changes in the size and social structure of the population are traced, including the situation of children and young people, students, pensioners, and the working-age population. It is shown that demographic and social changes took place against the background of the broader transformation of the urban environment during the first years of independence.

The subsection “Lviv’s Economy amid Transformational Processes” analyzes the main trends in the development of the city’s economy. The activities of the largest enterprises, the transformation of the construction sector, and privatization processes are examined. It is established that during the first years following the restoration of independence, Lviv’s economy underwent structural transformation, accompanied by a decline in production and a gradual shift away from the Soviet model of production organization.

The subsection “Problems of the Urban Environment: Infrastructure Challenges” examines the condition of the city’s main life-support systems. Particular attention is paid to problems related to water supply and wastewater management, the sanitary condition of the city, municipal waste collection and disposal, and other related issues. It is established that resource shortages, the technical deterioration of infrastructure networks, and a lack of personnel and specialized vehicles contributed to a decline in the quality of the urban environment and directly affected the everyday practices of residents.

The city’s transport system constituted a separate aspect of the study. The functioning of electric transport and bus services is analyzed, along with changes in the route network, the organization of passenger transportation, and fares. It is emphasized that residents were forced to modify their everyday habits, including by adopting walking routes or using bicycles.

Chapter Three, “Commercial and Gastronomic Spaces of the Everyday Life of Lviv Residents,” examines changes in the retail sector, consumption practices and traditions, and public catering establishments. The subsection “The Development and Transformation of Retail Spaces” analyses the functioning of traditional urban markets,

including Krakivskyi (Central) Market, Halytskyi Market, and Pryvokzalnyi Market, as well as the flea market at Ukraina Stadium. It also examines the emergence of new commercial spaces, including Halytske Perekhrestia and Pivdennyi. Particular attention is paid to the spread of informal street trading, changes in the organisation of market trade, and the gradual transition from the Soviet system of state-controlled trade to market-based mechanisms. The study demonstrates that markets functioned not only as places for purchasing food and consumer goods but also as important spaces of socio-economic adaptation.

The subsection “Places to Eat and Consumption Practices” examines the consumption patterns of Lviv residents and the functioning of public catering establishments. It considers the accessibility of such establishments, changes in their range of goods and services and their pricing, as well as residents’ attitudes towards eating outside the home. The emergence of new establishments is interpreted as an indication of the gradual formation of a market-oriented consumer culture.

The fourth chapter, entitled “Economic Adaptation of City Residents,” examines the impact of the economic crisis and inflation on the material well-being of Lviv residents and analyses the strategies through which households sought to adapt to the new socio-economic conditions. The subsection “Rising Prices, Inflation, and Their Impact on the Everyday Life of Lviv Residents” analyses price dynamics for basic foodstuffs and manufactured goods, household income levels, and the purchasing power of the population. It demonstrates that the rapid increase in prices was accompanied by the erosion of incomes, a decline in the consumption of non-food goods, a growing share of household expenditure devoted to food, and an overall deterioration in living standards.

The subsection “Survival Strategies and the Search for New Sources of Income” examines the economic practices through which Lviv residents responded to deteriorating economic conditions. These included additional employment and income-generating activities such as trade, including shuttle trade, barter transactions, agricultural labour, labour migration, and other informal sources of income. Some

residents also resorted to activities that operated outside the legal framework. The study demonstrates that economic adaptation was neither uniform nor static. In response to the instability and rapid depreciation of the coupon-karbovanets, households combined different strategies to maintain their livelihoods and cope with economic uncertainty.

Overall, the dissertation provides a comprehensive study of the socio-economic aspects of everyday life in Lviv between 1991 and 1996. The first years of independence constituted a period of profound transformation in urban everyday life, manifested in changes in the functioning of urban infrastructure, the organisation of trade and public catering, household income structures, consumption patterns, and forms of economic behaviour. At the same time, Lviv residents were not merely passive recipients of these changes but actively developed diverse strategies for adapting to the new economic and social realities of the post-Soviet period.

Keywords: everyday life, Lviv, Galicia, history, Ukraine, Ukrainian SSR, socio-economic crisis, socio-economic innovations, cultural memory, cultural heritage, city center, public administration, national-democratic press, gymnasiums, reading.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science:

1. Дикий, Любомир. «Львів у дзеркалі газет: преса як джерело до вивчення повсякдення міста (1991–1996)», *Сторінки історії*. Вип. 59, (2024): 281–299. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.59.2024.318890>

Статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б»:

2. Дикий, Любомир. «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 40, (2024): 140–151, DOI:10.33402/ukr.2024-40-140-153
3. Дикий, Любомир. «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років», *Народознавчі зошити*. Вип. 5 (185), (2025): 1105–1114, <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1105>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Дикий, Л. «Ідентичність Львова 90-х: досвід гостей міста». *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток»*, (Львів, 6–7 вересня 2024 року), (Львів, НУ «Львівська політехніка», 2024): 49–53, https://nestor.pp.ua/downloads/imks_2024.pdf
5. Дикий, Любомир. «Господарське життя Львова в 1991 році: проблеми та адаптація радянської спадщини». *Матеріали IX краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини» світлої пам'яті професора С. Качараби* (16 травня 2025 р.), (Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2025): 61–63. <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Materialy-IKH-kraieznavchoi-konferentsii-Istorychni-pamiatky-Halychyny-Lviv-2025.pdf>

6. Дикий, Л. Л. «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)», *Актуальні проблеми історії, філософії та права у дослідженнях молодих учених: збірник тез учасників конференції молодих учених*. (Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2025): 110–114, <https://ivinas.gov.ua/images/Current%20Problems%20of%20History%20Philosophy%20Law%202025.pdf>

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	15
Вступ.....	18
Розділ 1. Історіографія, джерела, методологія	
1.1. Історіографічний огляд.....	26
1.2. Характеристика джерел.....	34
1.3. Методологія дослідження.....	45
Розділ 2. Львів у 1991–1996 рр.: суспільство, економіка та міське середовище	
2.1. Львів: територія і суспільство.....	55
2.2. Економіка Львова в умовах трансформаційних процесів	69
2.3. Проблеми міського середовища: інфраструктурні виклики.....	84
2.4. Функціонування міського транспорту Львова	101
Розділ 3. Торговельні та гастрономічні простори повсякденного життя львів'ян	
3.1. Розвиток і трансформація торгових просторів.....	114
3.2. Місця харчування і традиції споживання.....	129
Розділ 4. Економічна адаптація мешканців міста	
4.1. Підвищення цін, інфляція та їхній вплив на побут львів'ян.....	149
4.2. Стратегії виживання та пошук нових джерел доходів.....	171
Висновки.....	197
Список використаних джерел та літератури.....	203
Додатки.....	243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АН – Академія наук

АС – автостанція

АТ – Акціонерне товариство

АТП – Автотранспортне підприємство

ВАТ – Відкрите акціонерне товариство

ВО – Виробниче об'єднання

ВРУ – Верховна Рада України

га – гектар

год. – година

грн – гривня

ДАЛО – Державний архів Львівської області

дол. – долар

ЕОМ – Електронно-обчислювальна машина

ЗАТ – Закрите акціонерне товариство

ІСЦ – Індекс споживчих цін

куб. м – кубічний метр

кв. км – квадратний кілометр

кг – кілограм

КАТП – Комунальне автотранспортне підприємство

КМУ – Кабінет Міністрів України

КОС – Каналізаційно-очисна станція

крб/карб – карбованець (купонокарбованець)

л – літр

ЛАЗ – Львівський автобусний завод

ЛКП – Львівське комунальне підприємство

ЛМР – Львівська міська рада

ЛОДА – Львівська обласна державна адміністрація

ЛОРТА – Львівське об'єднання радіотехнічної апаратури

ЛПІ – Львівський політехнічний інститут

МВС – Міністерство внутрішніх справ

млрд – мільярд

млн – мільйон

НАН – Національна академія наук

НБУ – Національний банк України

од. – одиниця

ос. – особа

пл. – площа

пог. м – погонний метр

р. н. – рік народження

с. – село

СКА – Спортивний комплекс армії

сmt – селище міського типу

СНД – Співдружність незалежних держав

СП – спільне підприємство

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ТВО – Територіальне виробниче об'єднання

ТЕЦ – Теплоелектроцентрально

тис. – тисяча

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

хв. – хвилина

ФК – футбольний клуб

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження.

Період 1991–1996 рр. став одним із найважливіших етапів новітньої історії України, що характеризується докорінними соціально-економічними та суспільно-політичними трансформаціями. У Львові наслідки масштабних соціально-економічних перетворень особливо виразно проявлялися у повсякденному житті мешканців міста, зокрема у погіршенні матеріального становища, пошуку додаткових джерел доходу та пристосуванні до росту цін змінах практик споживання, харчування тощо.

Наголосимо, що поняття «соціальне» у дослідженнях повсякденності може охоплювати надзвичайно широке коло явищ. До нього потенційно можуть бути віднесені демографічні процеси, соціальна структура населення, зайнятість і безробіття, доходи та рівень життя, житлові умови, охорона здоров'я, освіта, дозвілля, культурне життя, транспорт, торгівля, громадське харчування, міська інфраструктура, міграція, форми соціальної взаємодії тощо. Тому механічне включення всіх цих складових не лише призвело б до надмірного розширення предмета дослідження, а й ускладнило б розмежування між окремими аспектами повсякденного життя.

У цій дисертації передусім проаналізовані ті соціальні процеси, через які можна простежити характер соціальних взаємодій мешканців міста, виявити зміни звичних практик споживання, харчування і перебування у міському просторі. Такий підхід дає можливість пов'язати макрорівень суспільно-економічних трансформацій із мікрорівнем повсякденного досвіду конкретної людини. Відтак, у дослідженні ми зосередились на міських просторах та практиках, з якими мешканці регулярно взаємодіяли – насамперед ринки та заклади громадського харчування.

Вибір ринків зумовлений їхнім особливим значенням для повсякденного життя Львова першої половини 1990-х рр, адже вони були не лише місцем

придбання продуктів чи промислових товарів. В умовах соціально-економічних трансформацій, дефіциті окремих товарів, нестабільності цін, появі нових форм торгівлі, зокрема стихійної, та поступовому формуванню приватного торговельного сектору ринки перетворювалися на простір, у якому відбувалися контакти між продавцями та покупцями, формувалися нові правила економічної поведінки, здійснювався пошук дешевших товарів, порівнювалися ціни тощо.

Важливим для студії став аналіз функціонування закладів громадського харчування, адже забезпечення щоденних потреб у їжі є однією з базових складових повсякдення мешканців міста. Дослідження громадського харчування відбувається не лише через визначення кількості закладів чи їхньої форми організації. Вони були просторами соціальної взаємодії, де відбувалися зустрічі, спілкування тощо. Вартість харчування, доступність різних типів закладів, зміна їхньої форми власності та асортименту безпосередньо впливали на повсякденні практики львів'ян.

Водночас до чинників, що впливали на соціальне становище львів'ян можна віднести й інфляцію чи динаміку цін. Однак за своєю аналітичною природою вони належать передусім до економічного виміру дослідження, а тому розглядаються в іншій частині роботи, де аналізуються економічні зміни та їхнє відображення у повсякденному житті мешканців міста. Подібний принцип застосовано до водопостачання, санітарного стану міста, транспорту та іншої міської інфраструктури. Оскільки вони стосуються функціонування міського середовища та інфраструктури, аналіз їхньої роботи проводиться в окремому розділі студії.

Дослідження повсякденного життя мешканців Львова в нових соціально-економічних умовах є науково обґрунтованим і актуальним, оскільки дає змогу простежити, як загальнодержавні процеси відобразилися на повсякденних практиках, матеріальному становищі та стратегіях адаптації міського населення.

Варто зазначити, що попри значний масив наукових праць з історії Львова, лише незначна кількість дослідників звертається до вивчення історії

повсякденності міста, причому їхні праці переважно присвячені давнішим історичним періодам. Передусім дослідники тривалий час не вбачали потреби детально аналізувати повсякденне життя міста перших років незалежності через часову близькість цього періоду. Тому означена проблематика висвітлювалася переважно поза академічною історичною наукою, а основний масив праць становили науково-популярні видання.

Водночас історія повсякденності як напрям історичних досліджень лише набуває популярності в сучасній українській історичній науці. Упродовж минулих десятиліть українські науковці сформували вагомий методологічний інструментарій та напрацювали значний джерельний масив із цієї проблематики. Проте комплексні наукові дослідження, присвячені даній проблематиці досі відсутні.

Відтак **актуальність** дисертаційного дослідження полягає у назрілій науковій потребі детального аналізу соціально-економічних чинників, що впливали на повсякденне життя громадян у перші роки незалежності України на прикладі мешканців Львова.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідної роботи відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України над темами «Місцеве самоврядування в Україні (XX – початок XXI ст.). Західні землі» (2022–2023; № держреєстрації: 0121U109806) та «Національний спротив в Україні: історичні традиції, сучасні виклики, міжнародна підтримка» (2024–2026; № держреєстрації: 0124U002577).

Мета дисертації полягала в тому, щоб комплексно дослідити та проаналізувати соціально-економічні умови та повсякденні практики мешканців Львова упродовж 1991–1996 рр., виявити механізми їхньої адаптації до трансформацій, спричинених переходом від планової до ринкової економіки та економічною кризою. Дослідження спрямоване на реконструкцію щоденного життя львів'ян у період різкого погіршення матеріального становища,

інфляційних процесів, змін у трудовій сфері та функціонуванні міської інфраструктури.

Досягнення мети передбачає реалізувати такі **завдання**:

- Проаналізувати стан наукового вивчення проблематики і визначити її джерельну базу та ввести до наукового обігу нові джерельні матеріали;
- Продемонструвати структуру Львова початку 1990-х років, включно з адміністративним поділом та демографічними особливостями;
- Охарактеризувати економіку Львова в умовах переходу до ринкових відносин у 1991–1996 рр.
- Простежити функціонування міського господарства та основних систем життєзабезпечення міста, а також визначити їх вплив на повсякденне життя львів'ян;
- Дослідити функціонування та трансформацію транспортної системи Львова у 1991–1996 рр. і визначити основні проблеми транспортного забезпечення міста.
- Дослідити розвиток і трансформацію торговельних просторів Львова простежити особливості їх функціонування та визначити їхню роль у формуванні практик повсякденного життя мешканців міста;
- Простежити трансформацію мережі закладів громадського харчування міста, особливості функціонування та визначити роль у формуванні нових практик споживання
- Проаналізувати доходи та витрати населення; визначити як інфляційні процеси впливали матеріальне становище львів'ян;
- Охарактеризувати стратегії адаптації містян до нових соціально-економічних умов.

Об'єкт дослідження: повсякденне життя мешканців Львова у 1991–1996 роках, коли місто переживало масштабні соціально-економічні трансформації від умов праці та побуту до способів задоволення базових потреб.

Предмет студії: соціально-економічні умови та адаптаційні практики повсякденного життя львів'ян у перехідний період від планової до ринкової економіки. Це включає способи заробітку, споживчі стратегії, моделі економії, взаємодію з ринками та інфраструктурою міста. Відтак предмет дозволяє виявити механізми адаптації населення до різкого падіння життєвого рівня, інфляції та нестабільності початку 1990-х років.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від 1991 до 1996 рр. Нижня межа обумовлена відновленням незалежності України, початком змін в соціально-економічному житті країни. Верхня межа продиктована стабілізацією економічної ситуації та запровадженням нової національної валюти – гривні.

Географічні межі роботи охоплюють адміністративні кордони Львова вказаного хронологічного відтинку.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності, системності, науковості та академічної доброчесності. Серед використаного методологічного інструментарію виділяємо загальнонаукові та спеціально-історичні методи. До першої групи належать методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції. Окрім того, в процесі дослідження використано такі спеціально-історичні методи: генетичний, хронологічний, історико-порівняльний, типологічний, проблемно-хронологічний, статистичний, метод математичного моделювання, біографічний, метод критичного аналізу тексту, зіставлення, етнографічний та усноісторичний методи, метод дослідження візуальних джерел.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена формулюванням історичної проблеми, яка ще не була об'єктом і предметом спеціального наукового дослідження.

У дисертації *вперше* в українській історичній науці:

- комплексно досліджено повсякденне життя львів'ян 1991–1996 рр.

- виявлено, опрацьовано та запроваджено до наукового обігу значний масив документальних та неопублікованих архівних джерел, статей періодики, унікальну інформацію зібраних автором через інтерв'ю та анкетування;
- детально охарактеризовано формування сфери торгівлі та громадського харчування в умовах переходу до ринкової економіки;
- проаналізовано вплив економічних реформ, інфляції, зростання цін і зміни рівня доходів населення на повсякденне життя львів'ян;
- досліджено особливості повсякдення містян, нових практик споживання та економічної адаптації у перші роки незалежності України крізь призму соціально-економічних трансформацій.

доповнено і уточнено:

- загальний стан Львова на момент проголошення незалежності України, особливості функціонування промисловості, міської інфраструктури;
- дослідження криміногенної ситуації у Львові в 1991–1996 рр. через аналіз особливостей поширення рекету та організованої злочинності як однієї з форм економічної адаптації окремих соціальних груп до кризових умов перехідного періоду;
- аналіз діяльності органів місцевого самоврядування у сфері розвитку міської інфраструктури, трансформації міських просторів та забезпечення громадської безпеки в умовах соціально-економічних перетворень 1991–1996 рр.

подальший розвиток отримали:

- дослідження змін у символічному просторі Львова, пов'язані з перейменуванням вулиць, демонтажем радянських пам'ятників;
- студії основних законодавчих та правових засад соціально-економічних реформ в Україні у перехідний період;

- методологічні підходи до дослідження історії повсякденності, зокрема повсякденного життя міського населення в новітній період історії України;
- наукові дослідження про взаємозв'язок соціально-економічних трансформацій та змін у повсякденному житті мешканців великого міста;
- характеристика ролі органів місцевого самоврядування у формуванні міського середовища та забезпеченні повсякденних потреб населення.

Практичне значення студії визначається тим, що до історичної науки запроваджено новий масив документів, фактологічний матеріал, а висновки роботи, можуть бути використані в *наукових студіях*, а саме: в узагальнюючих працях з історії України, наукових статтях та монографіях з новітньої історії України, соціально-економічних дослідженнях, у студіях із історії повсякдення, мікроісторії та локальної історії, історичної урбаністики та в усноісторичних проєктах; в *освітній діяльності* – у підручниках та посібниках, в лекційних курсах із новітньої історії, історії повсякдення чи історії Львова, та, загалом, при підготовці спецкурсів для студентів соціальних, гуманітарних та економічних спеціальностей закладів вищої освіти України; в *інформаційно-просвітницькій* роботі, зокрема у розробці музейних експозицій та виставок, у медійному просторі, культурологічних проєктах, а також у діяльності органів місцевого самоврядування та установ, що займаються збереженням історико-культурної спадщини міста.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження апробовано у формі доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, а також обговорено на засіданнях відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Зокрема, результати дослідження були представлені на V Міжнародній науково-практичній конференції «Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан, перспективи» (Київ, 24 травня 2024 р.); III Міжнародній науково-

практичній конференції «Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток», (Львів, 6–7 вересня 2024 р.); VIII Міжнародній конференції «Актуальні проблеми історії, філософії та права у дослідженнях молодих учених» (Київ, 15 травня 2025 р.); IX краєзнавчій конференції «Історичні пам'ятки Галичини» світлої пам'яті професора С. Качараби (Львів, 16 травня 2025 р.); Науково-методичному семінарі відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, лютий 2026 р.); Семінарі Ради молодих вчених Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, 31 березня 2026 р.).

Публікації. Основні результати пошуку та наукового дослідження відображені у 3 статтях, з них 2 опубліковані у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 1 – у науковому виданні, яке індексується у міжнародній наукометричній базі Web of Sciense. А також у 3 статтях апробаційного характеру

Структура дисертації зумовлена її метою та завданням. Студія побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел в 442 позиції та додатків (22 назви). Основний текст дисертації складає 202 с. Загальний обсяг дослідження –289 с.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографічний огляд

Стан наукової розробки теми «Повсякденне життя мешканців Львова: соціально-економічний вимір (1991–1996)» характеризується відсутністю комплексних досліджень, що зумовлює її актуальність і наукову новизну. Сучасна українська історична наука активно досліджує проблему повсякдення, проте кількість праць, присвячених історії повсякденності перших років відновлення незалежності – невелика.

Одне з ключових місць в історіографії студії займають праці методологічного характеру, адже вони визначають теоретичні засади історії повсякдення, особливості використання джерел та застосування міждисциплінарних підходів. Саме вони стали основою для формування концепції дослідження, визначення принципів аналізу джерельної бази та інтерпретації соціально-економічних процесів, що відбувалися у Львові у досліджуваний період.

Загальні методологічні засади історичного дослідження, принципи історизму, об'єктивності, методи індукції, дедукції, критичного аналізу джерел тощо, а також застосування міждисциплінарних підходів висвітлено у працях Леоніда Зашкільняка¹ та Сергія Ляха² тощо.

Важливе значення мали студії, присвячені історії повсякденності як окремому напрямку сучасної історичної науки. У роботах Ольги Коляструк розкрито сутність історії повсякденності, окреслено її предмет, об'єкт та основні методологічні підходи до вивчення щоденного життя людини³. Олександр Удод

¹ Леонід Зашкільняк, *Вступ до методології історії...*, 52–53.

² Сергій Лях, *Методологія історії: класика і практика. Навчальний посібник*. (Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021), 102.

³ Ольга Коляструк, *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Друге вид.* (Харків: Раритети України, 2016), 73.

простежив становлення історії повсякденності в українській історіографії та охарактеризував її основні тенденції розвитку⁴. Анна Шауренко зосередила увагу на понятійно-категоріальному апараті історії повсякденності, уточнивши зміст базових термінів і запропонувавши підходи до їхнього застосування у конкретних історичних дослідженнях⁵. Олександр Панфілов розглядає повсякденність як багатовимірний життєвий простір особистості та визначає її як специфічну форму соціалізації людини⁶. Сукупність цих праць сформувала теоретичне підґрунтя для визначення історії повсякденності та окреслила її структуру.

Переходячи безпосередньо до повсякдення Львова, варто виділити дослідження Галини Боднар «Львів. Щоденне життя міста очима переселенців із сіл»⁷. Монографія охоплює хронологічні межі 1950–1980-х рр. і є цінною насамперед для розуміння передумов формування повсякденних практик міського населення періоду незалежності. Авторка приділяє увагу питанням адаптації нових жителів до міського середовища, особливостям побуту, трудової діяльності, житлових умов тощо. Радянське повсякдення Львова досліджував й Роман Генега, статті якого використано для характеристики харчових та споживчих практик львів'ян, що сформувалися ще в радянський період та значною мірою зберігалися у перші роки незалежності України⁸.

Важливою студією із повсякденного життя Львова в радянський період крізь призму соціокультурних аспектів міського населення є монографія Олександри Матюхіної «W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach

⁴ Олександр Удод, «Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії», *Краєзнавство* 3, (2010): 6–10.

⁵ Анна Шауренко, «Понятійно-категоріальний апарат як інструмент дослідження історії повсякдення», *Modern engineering and innovative technologies*, 28/2, (2023): 104.

⁶ Олександр Панфілов, Петрова, Людмила, «Багатовимірність повсякдення у контексті життєвого світу особистості», *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 1 (40), (2019): 97.; Ольга Коляструк, *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Друге вид...*, 73.

⁷ Боднар Галина, *Львів. Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50–80-ті рр. XX ст.: Монографія*. (Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010), 57–65.

⁸ Роман Генега, «Система громадського харчування повоєнного львова: старі та нові практики», *Український історичний журнал*, 3, (2019): 49–73, <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/uhj/article/view/20682/19698>

1944–1990»⁹. Авторка розглядає трансформацію міського середовища після Другої світової війни, формування нової спільноти мешканців, особливості побуту, дозвілля, споживання, культури, неформальних взаємин і механізмів адаптації людей до умов радянської системи.

Особливе місце в історіографії досліджуваної проблематики займають праці Ілька Лемка¹⁰, який є чи не єдиним автором, який звернувся безпосередньо до реконструкції повсякденного життя Львова 1990-х років. Незважаючи на те, що його публікації є науково-популярними, в них взято інформацію про зміни у міському просторі, особливості дозвілля, умови і способи життя львів'ян тощо.

Також варто виділити роботу Елеонори Нарвеліус «Українська інтелігенція у пострадянському Львові: наративи, ідентичність, влада»¹¹, що присвячена трансформації львівського суспільства після розпаду СРСР крізь призму досвіду української інтелігенції. Авторка розглядає зміни суспільного та культурного середовища Львова, взаємодію між інтелектуальними середовищами, владою та міським простором. Важливо підкреслити, що ця праця описує повсякденний досвід міської інтелігенції в нових суспільно-політичних реаліях, і є однією з небагатьох, безпосередньо присвячених повсякденному життю Львова після відновлення незалежності України.

Важливе місце в історіографії студії займають дослідження, присвячені історії Львова, розвитку його міського середовища та соціально-економічним трансформаціям. Підкреслимо, що ці дослідження не ставлять за мету аналіз повсякденного життя львів'ян, однак вони формують необхідне історичне підґрунтя для розуміння процесів, що відбувалися в місті після відновлення незалежності України.

⁹ Aleksandra Matyukhina, *W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach 1944–1990* (In *Soviet Lviv. Everyday Life in the City in 1944–1990*). (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 200), 173.

¹⁰ В. Михалик, Лемко, І. *Львів повсякденний*. (Львів: «Апріорі», 2009), 213.; Ілько Лемко, «Побутові хроніки Львова: 1990-ті», *Локальна історія*, 3–4 Дев'яності, (2025): 63.; Ілько Лемко, «Хвацькі дев'яності», *Збруч*, 04.03.2021, <https://zbruc.eu/node/103718>

¹¹ Елеонора Нарвеліус, *Українська інтелігенція у пострадянському Львові: наративи, ідентичність, влада.*, пер. з англ. Дмитро Мазін, Анна Возьна. (Бостон: Academic Studies Press, 2025), 252.

Вагомий внесок у дослідження історії Львова зроблено в колективній праці «Історія міста Львова»¹², де розвиток міста розглянуто в широкому історичному контексті. Для дослідження особливе значення мають розділи, про соціально-економічні трансформації Львова після здобуття незалежності України.

Комплексний розвиток Львова, особливості функціонування міського середовища та перехід до ринкової економіки в місті висвітлено у наукових роботах Миколи Назарука «Львів на початку ХХІ століття»¹³ і «Структурні зміни в економіці міста Львова на зламі ХХ та ХХІ століть та їх вплив на функціонування урбосистеми»¹⁴. Автор аналізує демографічні процеси, особливості розвитку міської інфраструктури, економічний потенціал Львова тощо.

Доповнюють цю групу досліджень праці Романа Лозинського¹⁵, присвячені етнічному складу населення Львова, Олександри Чури¹⁶, яка проаналізувала соціально-економічний і політичний стан міста напередодні «перебудови», а також Василя Чури¹⁷, який дослідив перебудову народного господарства західних областей України наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Зазначені праці дозволяють зрозуміти як сформувались умови, що визначили соціально-економічний розвиток міста в перші роки незалежності.

Окремі аспекти розвитку міського простору висвітлено у дослідженнях Олександра Ференчука¹⁸, присвячених історії житлового будівництва Львова, та

¹² *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок ХХ ст.*, під ред. Я. Ісаєвича. (Львів: Центр Європи, 2007), 408.

¹³ Назарук Микола, *Львів на початку ХХІ століття*. (Львів: Видавництво Старого Лева, 2015), 21.

¹⁴ Микола Назарук, «Структурні зміни в економіці міста Львова на зламі ХХ та ХХІ століть та їх вплив на функціонування урбосистеми», *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (2017): 174.

¹⁵ Роман Лозинський, *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)*. (Львів, 2005), 236.

¹⁶ Олександра Чура, «Львів напередодні перебудови: соціально-економічний і політичний дискурс», *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*, 17, (2016): 254, <https://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/snote/article/viewFile/780/787>

¹⁷ Василь Чура, *Останній комуністичний експеримент. Перебудова народногосподарського комплексу західних областей УРСР на зламі 80-х – 90-х рр. ХХ ст.: Монографія*, (Львів: Ліга-Прес, 2012), 42.

¹⁸ Олександр Ференчук, «Житловий Львів. Історія формування житлового будівництва у період 1945–2010 рр.», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура»*, 2 (8), (2022): 184–185, <https://doi.org/10.23939/sa2022.02.178>

Людмили Макійчук¹⁹, яка простежила еволюцію зелених та рекреаційних зон міста. Ці роботи містять важливі відомості про зміни міської інфраструктури, житлового фонду та благоустрою, що безпосередньо впливали на умови повсякденного життя мешканців Львова.

Поряд із працями, присвяченими історії Львова та особливостям розвитку його міського середовища, важливе значення для дослідження мають роботи, у яких розглядаються соціально-економічні трансформації України перших років незалежності. Саме вони дозволяють простежити загальнодержавні процеси переходу до ринкової економіки, формування нової соціальної структури суспільства, зміни рівня життя населення тощо. Ці дослідження створюють необхідний теоретичний і фактологічний контекст для аналізу повсякденного життя мешканців Львова у 1991–1996 рр.

Проблема становлення та розвитку соціальної політики незалежної України знайшла відображення у працях Катерини Ніколаєць²⁰ та Інни Рудкевич.²¹ У своїх дослідженнях авторки проаналізували основні напрями державної соціальної політики упродовж 1990-х років, особливості формування системи соціального захисту населення, реформування механізмів державної підтримки громадян, а також чинники, що впливали на розробку й реалізацію соціальних програм в умовах переходу до ринкової економіки. Людмила Черенько²² окрему увагу приділила трансформації моделі соціального забезпечення, змінам рівня життя населення, в умовах соціально-економічних трансформацій 1990-х років.

Важливе місце в історіографії досліджуваної проблеми займають праці, присвячені економічним трансформаціям України періоду становлення

¹⁹ Людмила Макійчук, «Озеленення Львова: погляд крізь історію», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія Архітектура*, 3/1, (2021): 85, <https://doi.org/10.23939/sa2021.01.081>

²⁰ К. М. Ніколаєць, *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія*. (Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2016), 296, DOI: 10.31617/m.knute.2016-9366

²¹ І. Рудкевич, «Етапи становлення та розвитку державної політики соціального захисту населення України», *Інвестиції: практика та досвід*, 4, (2011): 99–102.

²² Л. Черенько, *Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія*. (Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2021), 423.

незалежності. У них розглядаються особливості переходу від планової до ринкової економіки, проведення грошової реформи, розвиток фінансової системи, трансформацію ринку праці, зміни у структурі доходів населення та функціонуванні домогосподарств. Ці дослідження дають змогу зрозуміти економічні передумови, які визначали рівень життя населення та безпосередньо впливали на повсякденні практики мешканців Львова у 1991–1996 рр.

Завдяки колективній праці «Економічна історія України»²³ ми простежили основні напрями економічних реформ початку 1990-х років, процес демонтажу командно-адміністративної системи, лібералізацію цін, приватизацію державної власності, розвиток підприємництва тощо. Проблеми становлення грошової системи незалежної України, запровадження купоно-карбованця, проведення грошової реформи 1996 р. та введення в обіг національної валюти – гривні – знайшли відображення у працях Ірини Скоморович «Становлення грошової системи в незалежній Україні»²⁴ та Івана Сала «Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України – гривні»²⁵.

Окремі аспекти функціонування економіки України в умовах ринкової трансформації проводили: Guy Standing та László Zsoldos²⁶, які аналізують кризовий стан ринку праці України середини 1990-х років, зосереджуючись на особливостях функціонування промислових підприємств в умовах економічного спаду, та магістерське дослідження Олени Гришиної²⁷, присвячене одній з найхарактерніших проблем української економіки 1990-х років – заборгованості

²³ *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т., ред. В. М. Литвин.* (Київ: Ніка-Центр, 2011), 513–514.

²⁴ І. Г. Скоморович, «Становлення грошової системи в незалежній Україні», *Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць*. 17.2, (2007): 208–213.

²⁵ І. В. Сало, «Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України – гривні», *Вісник Української академії банківської справи*, 1, (2013): 24–31, http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUABS_2013_1_6

²⁶ G. Standing and Zsoldos, L., *Labour market crisis in Ukrainian industry: The 1995 ULFS*. (Geneva, 1995), 77, <https://static1.squarespace.com/static/5a36f1400abd0420bf59145f/t/5aad341c03ce64db74c49b20/1521300529601/Labour+market+crisis+in+Ukrainian+industry.pdf>

²⁷ О. Gryshyna, *The Incidence of Wage Arrears in Ukraine: Evidence from Enterprise and Household Data, Master's thesis, EERC*. (Kyiv: National University of «Kiev-Mohyla Academy», 2001), 1–98, <https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/02/Gryshyna.pdf>

із виплати заробітної плати, дослідження Євгенії Болотіної²⁸, – особливостям функціонування українських домогосподарств у перехідній економіці.

Важливим доповненням до наукової історіографії стали науково-популярні та краєзнавчі публікації, а також електронні ресурси, присвячені історії Львова. Незважаючи на те, що більшість із них не відповідає вимогам академічних досліджень через відсутність наукового апарату, вони містять значний фактологічний матеріал, усні свідчення, фотодокументи тощо, що дають змогу реконструювати окремі аспекти повсякденного життя містян у 1990-х роках.

У першу чергу виділимо статті науково-популярної платформи «Фотографії старого Львова». Серед найбільш вагомих досліджень виділяємо статті Антона Лягушкіна громадського діяча, що глибоко досліджував історію розвитку інфраструктури в місті. Важливими для студії стали серії статей «Із історії Львівського водогону та каналізації», які присвячені проблемі водопостачання міста, зокрема розділ 3 зосереджений на періоді після Другої світової війни²⁹, та цикл «Із історії автобусних перевезень у Львові» про розвиток громадського транспорту³⁰. Історії окремих вулиць³¹ чи об'єктів³² дали можливість охарактеризувати окремі локації міста; простежити процеси

²⁸ Є. В. Болотіна, «Домогосподарство в умовах інституціоналізації перехідної економіки України», *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*, 2 (16), (2009): 31, http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/2009-2-16.pdf#page=31

²⁹ А. Лягушкін, «Із історії Львівського водогону та каналізації. Розділ 3. Розвиток водогону міста Львова – від Другої світової війни і до сьогодні», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-lvivskoho-vodohonu-ta-kanalizatsii-rozdil-3-rozvytok-vodohonu-mista-lvova-vid-druhoi-svitovoi-viyny-i-do-sohodni/>

³⁰ Антон Лягушкін, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>; Антон Лягушкін, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

³¹ Мар'яна Іванишин, «Минуле та сьогодення вулиці Валової», *Фотографії старого Львова*, 26.03.2017, <https://photo-lviv.in.ua/mynule-ta-sohodennya-vulytsi-valovoji/>

³² Наталія Данилів, «Що колись знаходилось на місці сучасної “Пузатої хати”?», *Фотографії старого Львова*, 07.12.2015, <https://photo-lviv.in.ua/scho-kolys-znahodylos-na-mistsi-suchasnoji-puzatoji-haty/>

декомунізації міського простору³³. побачити особливості роботи кав'ярень в радянський період³⁴.

Також варто виділити використані історико-краєзнавчі та публіцистичні статті, у яких висвітлено історію львівських закладів харчування – кнайп, кав'ярень, ресторанів; культурних просторів і локацій молодіжного дозвілля. Насамперед це публікації Юрія Винничука³⁵ та Богдана Панкевича³⁶, а також статті Анастасії Сороки³⁷ та Наталії Студні³⁸. Вони дозволили реконструювати особливості функціонування закладів громадського харчування, простежити трансформацію міських просторів, визначити популярні місця відпочинку львів'ян тощо.

Отже, використана історіографія сформувала необхідне теоретичне й фактологічне підґрунтя для аналізу повсякденного життя львів'ян, дала можливість визначити понятійний апарат студії, охарактеризувати соціально-економічні процеси перехідного періоду та простежити трансформацію міського середовища Львова.

Водночас аналіз історіографії засвідчує, що, попри значну кількість праць, окремого комплексного дослідження повсякденного життя мешканців Львова у соціально-економічному вимірі в 1991–1996 рр. досі не здійснено. Наявні роботи переважно розглядають або загальноукраїнські економічні процеси, або окремі складові розвитку міста. Повсякденні практики львів'ян в умовах економічних

³³ Наталія Данилів, «7 радянських пам'ятників Львова, які уже не існують», *Фотографії старого Львова*, 31.12.2015, <https://photo-lviv.in.ua/lvivska-dekomunizatsiya-pochatku-1990-h-rr-radyanski-pamyatnyky-lvova-yaki-uzhe-ne-isnyut/>

³⁴ Наталка Студня, «Кавові оазиси періоду радянської окупації Львова: де билася вільна думка за Залізною завісою», *Фотографії старого Львова*, 13.07.2025, <https://photo-lviv.in.ua/kavovi-oazysy-periodu-radianskoi-okupatsii-lvova-de-bylasia-vilna-dumka-za-zaliznoiu-zavisoiu/>

³⁵ Юрій Винничук, «Кнайпи моєї молодості», *Збруч*, 10.07.2016, <https://zbruc.eu/node/53616>

³⁶ Б. Панкевич, «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>

³⁷ Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadaty-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batkyu>

³⁸ Наталка Студня, «Кавові оазиси періоду радянської окупації Львова: де билася вільна думка за Залізною завісою», *Фотографії старого Львова*, 13.07.2025, <https://photo-lviv.in.ua/kavovi-oazysy-periodu-radianskoi-okupatsii-lvova-de-bylasia-vilna-dumka-za-zaliznoiu-zavisoiu/>

трансформації, адаптаційні стратегії населення, особливості харчування, формування нової сфери послуг, розвиток інфраструктури міста транспорту та інших складових повсякденного життя залишаються поза належною увагою дослідників.

1.2. Характеристика джерел

Джерельна база студії сформована відповідно до мети, завдань і предмету дослідження. Вивчення повсякденного життя мешканців Львова в 1991–1996 рр. потребує використання комплексу взаємодоповнювальних джерел, аналіз яких дав змогу всебічно дослідити процеси суспільної трансформації, особливості функціонування міського господарства, зміни у споживчих практиках населення, розвиток торгівлі, громадського харчування, транспорту, житлово-комунальної сфери тощо.

Усю сукупність використаних джерел можна поділити на дві основні групи: неопубліковані та опубліковані. До неопублікованих джерел належать документи архіву Львівської міської ради та Державного архіву Львівської області, а також комплекс усноісторичних матеріалів: опитування мешканців міста та інтерв'ю, проведені автором дослідження. Зазначимо, що частина документів Львівської міської ради, зокрема, ухвали, рішення та розпорядження вже доступна онлайн³⁹.

Групу опублікованих джерел становлять нормативно-правові акти України, статистичні матеріали, періодика та мемуари сучасників. Кожна із зазначених груп має власні інформаційні можливості та дозволяє висвітлити окремі аспекти повсякденного життя мешканців Львова у досліджуваний період.

³⁹ «Документи Львівської міської ради. Пошук», *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(UhvalyWeb\)/\\$searchForm?SearchView](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(UhvalyWeb)/$searchForm?SearchView)

Документи архіву Львівської міської ради (далі – Міський архів ЛМР) відображають діяльність органів місцевого самоврядування в умовах становлення незалежної України та дозволяють простежити стан комунального господарства міста, виявити соціально-економічні виклики, що виникали у повсякденному житті львів'ян, а також механізми їх вирішення. Підкреслимо, що матеріали міського архіву дозволяють відтворити офіційний контекст повсякденного життя мешканців Львова. До цієї групи належать звіти про роботу виконкому, рішення виконавчого комітету, ухвали сесій міської ради тощо.

Такі документи є важливим джерелом для дослідження трансформацій міського господарства в період 1991–1996 рр., адже вони містять інформацію про функціонування житлово-комунального господарства⁴⁰, забезпечення населення водою⁴¹, теплом та електроенергією⁴², роботу громадського транспорту⁴³, розвиток ринків⁴⁴, впорядкуванню стихійної торгівлі⁴⁵, про заклади громадського харчування⁴⁶, санітарний стан міста⁴⁷, благоустрій⁴⁸ тощо. Серед документів Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛО), використовувались матеріали фонду Р-221 Львівської обласної ради, з яких ми почерпнули важливу статистичну інформацію⁴⁹, а також матеріали про

⁴⁰ Міський архів Львівської міської ради (далі – Міський архів ЛМР), ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 160–161.

⁴¹ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4810, арк. 138.; «Ухвала «Про затвердження програми “Вода”», №369 від 30.05.96 р.», Львівська міська рада, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>; Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4388.

⁴² Ухвала №8 від 13.01.92 р., Львівська міська рада, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/58a1b7be749cbbd9c22570b3004c7a76?OpenDocument>; Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4380, арк. 185.

⁴³ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4263, арк. 82–85.; Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 168–169.; «Ухвала «Про стан транспортного обслуговування у м. Львові та заходи щодо його стабілізації в 1994 році» від 23.12.93 р.», Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/8187EB1734FA0C76C2256F4600483598?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/8187EB1734FA0C76C2256F4600483598?OpenDocument)

⁴⁴ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4430, арк. 3.; Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2 спр. 4474, арк. 207–208.

⁴⁵ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4628, арк. 40.

⁴⁶ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4465, арк. 228–231.

⁴⁷ «Ухвала «Про деякі заходи щодо забезпечення громадського порядку та санітарного стану у м. Львові» від 25.11.93 р.», Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/247C85938692D30BC2256F46004AFAA0?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/247C85938692D30BC2256F46004AFAA0?OpenDocument); Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4391, арк. 29.

⁴⁸ «Ухвала Львівської міської ради від 27.08.1991», Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/F7E1D5789B03AB84C2257F09002AB0FC?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/F7E1D5789B03AB84C2257F09002AB0FC?OpenDocument); Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4262, арк. 128–129.

⁴⁹ ДАЛО, ф. Р-221 Львівська обласна рада, оп. 3, спр. 1227, арк. 265.

соціально-економічне перетворення області та співпраці між органами міського та обласного управління.

Важливу групу джерел становлять усноісторичні матеріали зібрані автором дослідження. Зокрема, було розроблено та реалізовано за допомогою сервісу Google Forms структуровану анкету-питальник про життя у Львові досліджуваного періоду. В опитуванні взяли участь 103 респонденти, які проживали у місті впродовж 1991–1996 років. Анкета була спрямована на дослідження повсякденного життя львів'ян у період відновлення незалежності України та охоплювала питання про матеріальне становище, джерела доходів, житлово-комунальні умови, користування громадським транспортом, дозвілля, харчування, забезпечення товарами, про культурне життя, особливості сприйняття нових економічних умов та оцінку змін, що відбувалися в суспільстві⁵⁰.

До опитування були залучені мешканці різних частин Львова. Найбільше респондентів проживали у центральній частині міста (21 особа), на Сихові (17), у Шевченківському районі (16) та районі Пасічної/Майорівки (16). Також були представлені мешканці Левандівки, Рясного, Залізничного, Франківського, Личаківського районів та інших мікрорайонів міста. Окремі учасники проживали в найближчих приміських населених пунктах, що також були тісно пов'язані з економічним і соціальним життям Львова⁵¹.

Вибірка охоплює представників різних вікових категорій. Найбільшу частку становили особи, які на момент проголошення незалежності України були віком 19–30 років (34 респонденти) та 10–18 років (33 респонденти). Також були опитані респонденти віком 31–50 років (23 особи), старші 50 років (5 осіб) та ті, кому у 1991 р. було до 10 років (8 осіб)⁵² (Додаток Б). Відтак ми отримали змогу простежити сприйняття подій 1990-х років представниками різних поколінь.

⁵⁰ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само.

Важливо наголосити, що опитування не претендує на статистичну репрезентативність у соціологічному розумінні, проте його результати є цінним історичним джерелом. Вони дозволяють реконструювати індивідуальний досвід львів'ян, зіставити його з матеріалами архівів, періодики, нормативно-правових актів та усних свідчень, а також доповнити офіційні документи особистими оцінками й спогадами очевидців.

Також у межах дослідження були проведені інтерв'ю⁵³, матеріали яких дали змогу реконструювати особливості повсякденного життя львів'ян крізь призму особистого досвіду респондентів (Додаток В).

Загалом, наголосимо, що такі джерела відображають власний досвід людей, їхні оцінки, спогади та життєві стратегії, сформовані в умовах соціально-економічних трансформацій. Використання цієї групи джерел дає змогу поєднати аналіз об'єктивних суспільних процесів із їхнім сприйняттям безпосередніми учасниками подій.

Переходячи до опублікованих джерел, виділимо законодавчі нормативно-правові акти України, які визначали правові засади соціально-економічних перетворень у перші роки незалежності. Сюди віднесемо: Закони України, постанови Президії Верховної Ради України⁵⁴, укази Президента України⁵⁵,

⁵³ Інтерв'ю з Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Іваном Григоровичем (1948 р. н.), записав Любомир Дикий, 20 травня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Ростиславом Любомировичем (1976 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 серпня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Оксаною Богданівною (1976 р.н.), записав Любомир Дикий, 15 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з п. Наталею (1957 р. н.), записав Любомир Дикий, 20 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁵⁴ Постанова Президії Верховної Ради України «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання» від 9 вересня 1991 р. N.1519-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-12#Text>; Постанова Верховної Ради України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком», 25 листопада 1993 року N. 3653-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3653-12#Text>

⁵⁵ Указ Президента України «Про підвищення мінімального розміру заробітної плати» від 9 січня 1992 року N.34, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/92/ed19920117#Text>; Указ Президента України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» від 19 березня 1992 року N.162, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/92#Text>; Указ Президента «Про реформу грошової системи України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549/92#Text>; Указ Президента України «Про

декрети та постанови Кабінету Міністрів України⁵⁶, постанови Національного банку України⁵⁷. Саме вони формували законодавче підґрунтя переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки, визначали напрями реформування економіки, соціальної політики та місцевого самоврядування.

Аналіз нормативно-правових актів дозволив простежити основні етапи реформування фінансової системи держави – від запровадження купонів багаторазового використання у 1992 році, як перехідного фінансового інструменту, до введення в обіг нової національної валюти – гривні у 1996 році. Крім того, вони дали можливість дослідити державне регулювання оплати праці, динаміку підвищення мінімальної заробітної плати, соціального захисту населення тощо. Важливо наголосити, що за допомогою цих джерел ми зіставили як офіційний курс державної соціально-економічної політики відображався у повсякденному житті містян.

Однією з найважливіших груп джерел для дослідження повсякденного життя мешканців Львова стала преса. Для характеристики ситуації напередодні незалежності були проаналізовані матеріали друкованого органу Львівського обкому газети «Львовская правда». Тут чимало писали про економічну ситуацію

грошову реформу в Україні» 25 серпня 1996 року N.762/96, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/96#Text>

⁵⁶ Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на промисел» від 17 березня 1993 року N 24-93, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-93#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України «Про безплатний проїзд пенсіонерів на транспорті загального користування» від 17 травня 1993 р. N.354, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/354-93-%D0%BF#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України «Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. N.354 Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. N.354» від 16 серпня 1994 р. N.555, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-94-%D0%BF#Text>; «Постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри стипендіального забезпечення студентів, учнів, слухачів навчальних закладів, а також аспірантів і докторантів» від 20 жовтня 1994 р. N.727», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-94-%D0%BF#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України «Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України» від 27 грудня 1991 року N.376, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-91-%D0%BF#Text>

⁵⁷ Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про заходи у зв'язку з введенням в обіг купонів багаторазового використання» від 28 грудня 1991 р. N.378, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-91-%D0%BF#Text>; Лист Національного банку України «Про припинення надання ліцензій на здійснення торгівлі та надання послуг з оплатою в іноземній валюті» від 16.11.1994 р. N.19010/2722, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2722500-94/ed19941116#Text>

в Україні та області⁵⁸, до прикладу – наводили офіційну статистику по безробіттю⁵⁹.

Щодо репрезентації безпосередньо періоду 1991–1996 рр., то у роботі використано матеріали львівських газет «Високий Замок», «Експрес», «Молода Галичина», «Post-Поступ», «Ратуша» та «За вільну Україну». Вони оперативно висвітлювали актуальні події міського життя, відображали суспільні настрої, містили численні інтерв'ю, репортажі та аналітичні матеріали, важливі статистичні дані тощо. Підкреслимо, що на відміну від офіційних документів, газетні публікації дозволяють простежити не лише перебіг подій, а й реакцію суспільства на економічні та політичні зміни.

Важливе місце серед використаних матеріалів займають статті, присвячені соціально-економічним проблемам, які найбільше цікавили мешканців міста: інфляції, запровадженню купоно-карбованців, приватизації, обміну валют, безробіття, соціального захисту населення⁶⁰ тощо. В цьому контексті також виділимо публікації статистичних звітів від Львівського обласного управління статистики⁶¹. Вони були непостійними, проте їх аналіз дав змогу дослідити основні соціально-економічні тенденції та динаміку заробітної плати. Регулярні огляди цін на ринках⁶², повідомлення про зміну вартості продуктів харчування⁶³,

⁵⁸ «Сообщение обласного управления статистики, Экономика Львовщины в первом квартале 1991 г.», *Львовская правда*, 85, 8 мая 1991, 3.

⁵⁹ Михаил Мицишин, «Сколько безработных во Львове?», *Львовская правда*, 88, 14 мая 1991, 3.

⁶⁰ Т. Стецьків, «Магазини треба приватизовувати, причому, примусово», *Високий Замок*, 1–2, 1 січня 1995, 1–2.; Л. Носарева, «Черговий аукціон але з новою ідеєю», *Високий Замок*, 25, 21 лютого 1995, 1.; Л. Носарева, «Мала приватизація: до фінішу менше ніж рік», *Високий Замок*, 68, 23 травня 1995, 2.; «Ой, упав купон», *Молода Галичина*, 15, 11 лютого 1992, 1.; «Ціни падають», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 1.; Я. Коляса, «Цінники лякають, але я наполягають», *Вільна Україна*, 3, 7 січня 1993, 1.; Н. Боднарчук, «Безробітним бути нелегко, але інколи й не безнадійно», *Експрес*, 47, 2–8 жовтня 1995, 4.; «Міський центр зайнятості інформує», *Ратуша*, 109, 6 листопада 1993, 1.

⁶¹ Львівське обласне управління статистики, «Кризова ситуація зберігається. Соціально-економічне становище області в першому півріччі 1993 року», *Високий Замок*, 102, 17 серпня 1993, 2.; К. Халаїм, «Хто кого? Змагаються зарплата і ціна», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 2.

⁶² Юрій Боруцький, «“Україна” має вже конкурента – “Галицьке перехрестя”», *Високий Замок*, 57–58, 12 травня 1994, 3.; Р. Ребізант, «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”», *Post-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.

⁶³ Юрій Боруцький, «Різдвяний стіл обійдеться дорого», *Високий Замок*, 3, 5 січня 1993, 2.; Н. Балюк, «Нові ціни: схоже, що уряд готує нам вічний піст...», *Високий Замок*, 150, 9 лютого 1993, 3.; «Базар – не ринок», *Молода Галичина*, 26, 7 березня 1992, 1.; «Ціни падають», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 1.; Д. Шурхало, «У цінах на товари та послуги закладено вартість хабарів службовцям і рекету», *Post-Поступ*, 14, 14–20 квітня 1995, 8.

одягу⁶⁴, побутових послуг⁶⁵ дали можливість простежити інфляційні процеси та коливання купівельної спроможності населення. Саме завдяки цим матеріалам вдалося реконструювати динаміку роздрібних цін, яка стала основою для аналізу рівня життя населення у досліджуваний період.

Одним із ключових питань, про що публікували у львівській пресі, стало висвітлення функціонування міського господарства. Газети регулярно повідомляли про проблеми водо-⁶⁶ та теплопостачання⁶⁷, санітарного стану міста⁶⁸, роботи громадського транспорту⁶⁹, житлово-комунального господарства та благоустрою⁷⁰ тощо. Репортажі й аналітичні матеріали дозволили простежити, як економічна криза впливала на забезпечення мешканців базовими комунальними послугами, транспортом, тощо, а також оцінити ефективність заходів міської влади в розв'язанні цих проблем.

Окрему групу газетних публікацій становлять матеріали, присвячені культурі та дозвіллю. На сторінках газет висвітлювалися театральні прем'єри, фестивалі, концерти, виставки, спортивні події та ін. Аналіз цих публікацій дає можливість комплексно дослідити культурне життя львів'ян та їхнє дозвілля⁷¹.

⁶⁴Ю. Боруцький, «Дорогі дрібнички», *Високий Замок*, 18, 9 лютого 1993, 2.; Юрій Боруцький, «На “Україні” ще тримається зима. І ціни не “розмерзають”», *Високий Замок*, 16, 8 лютого 1994, 3.

⁶⁵Н. Балюк, «Ходити у гості не вигідно. Нові ціни на побутові послуги», *Високий Замок*, 7–8, 16 січня 1993, 3.; «У перукарні волосся стає сторчма. Навіть у лисих», *Молода Галичина*, 18, 13 лютого 1993, 3.; Р. Г., «Псує зачіску інфляційна буря», *Молода Галичина*, 90, 3 серпня 1993, 3.

⁶⁶Людмила Полевська, «Новина неприємна: Золочів Львову води не дає», *Високий Замок*, 38, 25 березня 1993, 3.; Л. Полевська, «Бережіть воду: штрафи збільшено», *Високий Замок*, 47, 13 квітня 1993, 3.; Карелін О. Не знаємо, як з хлібом, а води нам бракувати не потрібно // *Ратуша*. 1993. 24 червня. №67. С. 5.; «Вода є – беріть», – пропонують геологи, та не можемо взяти...», *За вільну Україну*, 61, 23 травня 1992, 2.; В. Олива, «Львів хоче води, село – гарантій», *За вільну Україну*, 140, 24 листопада 1992, 3.; І. Воробель, «Проект “Вода-98”», *За вільну Україну*, 100, 27 липня 1995, 3.; А. Скоп, «“Вода-98” пропонує забезпечити львів'ян водою», *Post-Поступ*, 2, 18–24 січня 1995, 3

⁶⁷«Опалювальний сезон може бути відкладений на невизначений термін», *Експрес*, 39, 12–20 жовтня 1996, 6.

⁶⁸В. Терешук, «Двірникам нічого втрачати – окрім своїх мітел», *Молода Галичина*, 11, 1 лютого 1991, 1.; Т. Вергелес, «Тьотя Люда двірничка в анатомії страйку», *Молода Галичина*, 125, 29 жовтня 1992, 2.; Н. Балюк, «Хто організує не комуністичний суботник», *Високий Замок*, 125, 14 вересня 1995, 2.; Андрій Болкун, «“Золоте” сміття Львова», *Молода Галичина*, 98, 27 серпня 1996, 2.

⁶⁹Л. Полевська, «Буде поїзд Рясне–Сихів», *Високий Замок*, 60, 13 травня 1993, 2.; С. Кубликов, «Тролейбус дратує. А «маршрутка» ліпша?», *Високий Замок*, 126, 4 жовтня 1994, 2.; «Про воду і транспорт», *Ратуша*, 13 листопада 1993, 1.; О. Ш., «Скажений транспортний тиждень», *Ратуша*, 69, 29 червня 1993, 1.

⁷⁰І. Мартинів, «Чому провалюються вулиці», *За вільну Україну*, 91, 6 липня 1995, 3.; О. Пендерецький, «200 років – вік критичний», *За вільну Україну*, 52, 28 березня 1995, 3.; Ю. Боруцький, «Хто може, нехай буде – місцева влада допоможе», *Високий Замок*, 163, 22 грудня 1994, 2.

⁷¹Любомир Дикий, «Львів у дзеркалі газет: преса як джерело до вивчення повсякдення міста (1991–1996)», *Сторінки історії*, 59, (2024): 281–299, <https://doi.org/10.20535/2307-5244.59.2024.318890>

Проте, зауважимо, що незважаючи на те, що на сторінках львівської преси широко висвітлювалися питання культурного життя міста, ці матеріали не стали предметом детального аналізу, оскільки виходять за межі предмету студії. У дисертаційному дослідженні ми зупинились на діяльності закладів громадського харчування⁷², зокрема кав'ярень та ресторанів⁷³, як місцях соціальної взаємодії львів'ян.

Важливе місце в джерельній базі дослідження займають офіційні статистичні матеріали, отримані від Головного управління статистики у Львівській області. За окремим запитом вони подали інформацію про ціни на базові продукти харчування, статеві-віковий склад та чисельність населення, середню заробітну плату по Львову та області, кількість безробітних. Всі ці дані мають особливе значення для дослідження повсякденного життя, адже вони дозволяють кількісно оцінити рівень життя населення та зміни у споживчих практиках львів'ян. Наголосимо, що дані по середній зарплаті були лише в річному вимірі, а тому для аналізу помісячної зарплати автор провів розрахунки, користуючись середньою зарплатою по Україні за даними Пенсійного фонду України⁷⁴ (Додаток Г).

Багато інформації знаходимо у статистичному показнику «Львів у цифрах», що був підготовлений Головним управлінням статистики у Львівській області до 350-річчя Львова у 2006 році⁷⁵. Видання містить систематизовані дані, які комплексно характеризують демографічний, господарський, соціальний та економічний розвиток міста.

⁷² Гліб, Немилич, Л.С.Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.; Богдан Гнатовський, «Були б гроші та харчі хороші», *Молода Галичина*, 109, 21 вересня 1996, 3.; Ю. Боруцький, «Титуловане кафе», *Високий Замок*, 62 (179), 18 травня 1993, 2–3.

⁷³ Наталія Балюк, «Не високо літає “Лебідь”», *Високий Замок*, 92 (209), 24 липня 1993, 3.; Р. Бакович, «Посли обідають у «Люксі»!», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.; Наталія Балюк, «Ех, вар'єте, вар'єте, вар'єте...», *Високий Замок*, 64 (131), 22 травня 1993, 2.

⁷⁴ «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», *Пенсійний фонд України*, <https://www.pfu.gov.ua/70128-pokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>

⁷⁵ *Львів у цифрах. Статистичний збірник*. (Львів: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області, 2006), 26.

Разом із тим зауважимо, що статистичні матеріали мають певні обмеження. Вони переважно відображають узагальнені показники й не дозволяють безпосередньо дослідити повсякденний досвід окремих соціальних груп або особливості міського життя.

Окрему групу джерел становить мемуарна література, яка дає змогу доповнити офіційні документи, статистичні матеріали, пресу та усні свідчення особистими спогадами безпосередніх учасників суспільно-політичних процесів. Мемуари дозволяють простежити не лише перебіг подій, а й мотиви ухвалення окремих управлінських рішень, особливості функціонування органів місцевої влади та атмосферу перших років незалежності України. Для дослідження повсякденного життя такі джерела є важливими насамперед завдяки опису суспільного контексту, в якому відбувалися економічні та соціальні трансформації.

Тому у студії використано спогади міського голови Львова Василя Шпіцера, викладені у книзі «Рікою пам'яті»⁷⁶. Книга містить відомості про діяльність органів міського самоврядування, процес становлення місцевої влади, ухвалення рішень щодо функціонування міського господарства, розвитку комунальної інфраструктури тощо. Ці спогади дозволяють краще зрозуміти причини багатьох управлінських рішень, що безпосередньо впливали на повсякдення мешканців Львова.

Водночас мемуарні джерела потребують критичного підходу, оскільки відображають особисте бачення автора, його оцінку подій та власну інтерпретацію історичних процесів. Для мемуаристики характерні вибірковість пам'яті, суб'єктивність викладу та прагнення осмислити події крізь призму власного досвіду. Саме тому наведені у спогадах факти та оцінки зіставлялися з матеріалами архіву Львівської міської ради, нормативно-правовими актами, матеріалами періодики, статистичними даними та усноісторичними джерелами.

⁷⁶ Шпіцер, Василь. Рікою пам'яті. (Львів: Тиса, 2014), 352.

Такий комплексний підхід дозволив не лише перевірити достовірність окремих свідчень, а й повніше реконструювати соціально-економічні аспекти повсякденного життя львів'ян досліджуваного періоду.

Важливим для нашого дослідження став електронний проєкт Центру міської історії «Вжити в 90-х». Особливу джерельну цінність становив словник термінів, який не обмежується поясненням понять, а містив численні усноісторичні свідчення, фотографії, відеоматеріали та коментарі. Значна частина цих матеріалів присвячена стратегіям адаптації населення до нових економічних умов. Зокрема, ресурс містить відомості про розвиток так званої «човникової торгівлі»⁷⁷, поширення трудової міграції⁷⁸, функціонування неофіційного валютного ринку⁷⁹ тощо. Ці матеріали дали можливість краще зрозуміти механізми виживання львів'ян у перші роки незалежності України та доповнити інформацію, отриману з інших видів джерел.

У роботі були використані також аудіовізуальні джерела, що надають дослідникові конкретні образи приватного і щоденного життя суспільства певної епохи. Фотографії та відео відображають важливі суспільні події, виступи видатних осіб, натоппи людей, що є вагомим джерелом до вивчення повсякденного життя: зовнішній вигляд людей – одягу і взуття, аксесуари, – що дає можливість проаналізувати не лише модні тенденції досліджуваного періоду, але й матеріальний статус та соціальну приналежність громадян. У нашій студії були використані опубліковані відео-інтерв'ю зі свідками подій⁸⁰, відео-сюжети про Львів 1991–1996 рр.⁸¹ тощо. Це дало змогу побачити: інтер'єр деяких закладів громадського харчування міста, як відвідувачі описували той чи інший ресторан чи кафе, а також важливим став сюжет про відкриття пам'ятника

⁷⁷ ««Човникова торгівля». (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁷⁸ ««Заробітки». (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁷⁹ ««Валютчики». (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁸⁰ «Глібовицький+Панкевич – кав'ярні», *YouTube*, <https://youtube.com/playlist?list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&si=5z0pZmxxPCx78CBD>

⁸¹ «Шо там Львів, «Розповідь про Львівську каву 1994 рік», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=J7y3H29tHIC>; 6. «Візит вуйка Хася (Михайла Лиска) до України (червень 1992)», *YouTube*, 31.05.2023, https://www.youtube.com/watch?v=K_A4C9jH7oA&t=7984s

Тарасу Шевченку на першу річницю незалежності України – 24 серпня 1992 року⁸². Важливим для характеристики економічної ситуації в місті стало інтерв'ю сім'ї двох викладачів німецькому туристу, у якому вони розповідали, що їм доводилось шукати додаткові заробітки, і яка була їхня заробітна плата вже після запровадження гривні⁸³.

Допоміжним джерелом для дослідження повсякдення львів'ян стали інтернет-форуми, які містять особисті спогади користувачів про події досліджуваного періоду. Особливу цінність становлять обговорення, у яких учасники ділилися власним досвідом повсякденного життя, пригадували особливості функціонування закладів громадського харчування, дозвілля та інших аспектів життя Львова першої половини 1990-х років⁸⁴.

Отже, в дисертаційному дослідженні використано комплекс різних видів джерел. Основу джерельної бази студії становлять документи архіву Львівської міської ради та Державного архіву Львівської області, матеріали регіональних та місцевих періодичних видань, законодавчі акти та ухвали органів місцевого управління, власні усноісторичні джерела – інтерв'ю та анкетування, які у поєднанні зі статистичними матеріалами, мемуарною літературою, інтернет-форумами та опублікованими усноісторичними проєктами забезпечили комплексне висвітлення соціально-економічних процесів і повсякденних практик львів'ян у 1991–1996 роках.

⁸² «Lviv Ukraine Aug 24, 1992 historic event Львів», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=YWryFRzXGW0>

⁸³ TVDATA.TV, «Ukrainian Town #Lviv #Ukraine streets unique architecture 1993 historical #footage L119 TVDATA», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=XNd6mvxFG1g>

⁸⁴ «Ехххх....! Винничук смалить», *Українська правда. Форум*, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5>; «Понастальгуємо?)), *Українська правда. Форум*, <https://forum.lvivport.com/threads/ponostalgujemo.37882/>

1.3. Методологія дослідження

Дослідження соціально-економічних аспектів повсякденного життя мешканців Львова перших років незалежності України відбувалось на двох рівнях наукового пізнання: *емпіричному та теоретичному*⁸⁵. *Емпіричний рівень* – це, передусім, робота із конкретними фактами, використання практичного досвіду, спостереження, у якому повсякдення мешканців Львова постає об’єктом роботи. *Теоретичний рівень* дав можливість проникнути в сутність явищ, що зумовлює необхідність розширити коло наукових питань, зрозуміти повсякдення не лише як досвід безпосередніх учасників, а розглянути його у нерозривній єдності із іншими складовими тогочасного соціально-економічного та політичного життя, розглянути ідентичності та соціальні практики містян, де місто виступає як живий організм. Відтак студія репрезентує місто крізь призму живої історії, що є частиною наукового напрямку історичної урбаністики⁸⁶. Адже урбанізація, як історично обумовлений процес, поставила на перше місце проблеми розвитку сучасних міст⁸⁷, кінцевим елементом, залежним від впливу всіх підсистем міста, є задоволення потреб населення, якість якого, в свою чергу, зворотно впливає на всі підсистеми міста через адміністративно-управлінську складову⁸⁸. У свою чергу, складовою частиною історичної урбаністики є повсякденне життя міста. Відтак історія повсякденності, в рамках якої відбулось дослідження, – це процес олюднення міського побуту, психологізація щоденного життя, ставлення жителів до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов життя⁸⁹ у досліджуваний період.

⁸⁵ Леонід Зашкільняк, *Вступ до методології історії...*, 52–53.

⁸⁶ Ярослава Верменич, *Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2011), 13–40.

⁸⁷ О. Карлова, Р. Гуляк, «Функціонування міста як складної соціально-економічної системи», *Коммунальное хозяйство городов: Научно-технический сборник* 80 (2008): 3.

⁸⁸ О. Карлова, Р. Гуляк, «Функціонування міста як складної соціально-економічної системи»..., 4.

⁸⁹ Олександр Удод, «Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії», *Краєзнавство*, 3, (2010): 6–10.

Основу роботи складають: *принцип науковості, історизму, об'єктивності та академічної доброчесності*. Робота базується на глибокому та фаховому аналізі значної кількості джерел, на підставі яких зроблено логічні та обґрунтовані висновки. Принцип *історизму* вимагає розглядати явища в конкретно-історичному руслі та сприймати історичні події так, як вони виглядали у минулому, уникаючи їхньої модернізації та осучаснення. Він тісно пов'язаний із принципом *наукової об'єктивності*, який передбачає, що на процес дослідження обраної наукової проблематики не повинні впливати загальні враження про природу досліджуваного: симпатії чи антипатії, власний настрій та ставлення. Цей принцип був особливо актуальний при роботі із джерелами особистого походження. Однак, дослідник не може бути повністю об'єктивним у своєму дослідженні, маючи власний досвід та приналежність до іншого покоління⁹⁰. Тому, було сформовано завдання роботи так, щоб не висвітлити проблематику однобічно, адже студія виступає, насамперед, як текстовий наратив, що синтезований відповідно до завдань дисертації і вражень автора від проаналізованих джерел. Студія виконана відповідно до принципу *академічної доброчесності*, адже елементи наукових праць інших дослідників та цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів і джерела інформації.

Методологія вибрана відповідно до об'єкту та предмету студії, завдань дослідження та постановки наукової проблеми. Комплексне висвітлення проблеми наукової роботи, яка перебуває в історичній площині, надало поєднання *загальнонаукових та спеціально-історичних методів*.

Із *загальнонаукових методів* у дисертації використано метод *індукції та дедукції, порівняння, аналізу та синтезу, метод сходження від абстрактного до конкретного та системно-структурний метод*⁹¹.

Індуктивний метод використаний у процесі дослідження, коли автор зібрав розрізнені факти, на основі яких сформував цілісну уяву про певну подію чи

⁹⁰ Ева Доманська, *Історія та сучасна гуманітаристика. Дослідження з теорії знання про минуле*. Пер. з польськ. та англ. В. Склокіна. (Київ: Ніка-Центр, 2012), 117–137.

⁹¹ Л. Зашкільняк, *Вступ до методології історії...*, 68–71.

явище. Наприклад при дослідженні функціонування громадських закладів харчування, де по фрагментах сформувалась цілісна картина повсякденного споживання їжі. Окрім того, дослідження полягало у пошуку великої кількості окремих фактів, приватних свідчень тощо, які лягли в основі формування наукових тверджень та висновків. *Дедуктивний* метод, що передбачає висвітлення подій та явищ від загального до одиничного, використано при дослідженні загального контексту політичних, соціально-економічних змін та кризи початку 1990-х рр., які вплинули на всіх громадян України та львів'ян, зокрема. Також метод дав змогу дослідити загальний стан розробки проблеми в українській та світовій історіографії та визначити методологічну цінність окремих наукових підходів.

Методи *аналізу та синтезу* допомагають досліджувати життя звичайних людей через поєднання детального вивчення окремих фактів та їх загального об'єднання. Якщо з'єднати ці деталі разом, повсякдення Львова 1990-х рр. постає як цілісний простір. Важливим значенням в роботі мав метод абстрагування, оскільки реальні соціально-економічні процеси та їхній вплив на повсякдення характеризуються великою кількістю особливостей та властивостей, яких практично неможливо охопити в окремій студії, а застосування методу дозволив відкинути неістотні властивості, сфокусувати увагу на формулюванні об'єкту наукової роботи. *Системно-структурний* метод дозволив розглядати повсякденне життя львів'ян як цілісну систему, яка складається із окремих структурних елементів, що взаємодіють між собою: стан господарства та транспорту міста, купівля товарів та їжі, щоденні практики містян, абстрагування міста та його жителів до нових соціально-економічних реалій тощо.

Всі ці методи надали можливість застосувати метод *узагальнення*, за допомогою якого сформовано цілісну картину повсякденного життя львів'ян упродовж 1991–1996 рр.

Поряд із загальнонауковими, значне місце у методології дисертації посіли спеціальні історичні методи: *генетичний, хорологічний, історико-порівняльний*,

типологічний, проблемно-хронологічний, статистичний, біографічний, метод математисного моделювання, метод критичного аналізу тексту, зіставлення, етнографіний, усноісторичний метод, метод дослідження візуальних джерел тощо.

Генетичний метод, суть якого полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій та змін об'єкту дослідження, дозволяє показати причинно-наслідкові зв'язки, простежити стан життя львів'ян у радянський період, його зміни через низку глобальних трансформацій, визначити причинно-наслідкові зв'язки і закономірності розвитку міської системи.

Оскільки дослідження повсякдення проводилось у географічних межах конкретного міста, був застосований *хорологічний* метод, де головною основою є простір, де територія та міське середовище впливають на побут, поведінку і культуру містян.

Метод *порівняння* використовується, щоб охарактеризувати ті чи інші соціальні поведінки чи практики відповідно до вимог часу, а також кількісні та цінові характеристики в різних типах джерел. В процесі систематизації та аналізу зібраних джерел та літератури використано *типологічний* метод, який дозволив їх класифікувати та систематизувати за хронологією, тематикою чи походженням.

Це перегукнулось із застосуванням *проблемно-хронологічного* методу, який дозволив відокремити в дослідженні окремі проблеми та зосередитись на кожній з них, дало можливість прослідкувати які зміни у житті львів'ян відбувались упродовж досліджуваного періоду. Цей метод також було обрано, щоб сформулювати завдання студії та при побудові розділів.

Статистичний метод використано при підрахуванні населення Львова, його демографічні проблеми, при підрахунку цінової політики та заробітних плат або інших соціальних виплат в часі інфляційних процесів, а також при підрахунку окремих кількісних даних у студії. Зокрема, при підрахунку середньої заробітної плати по Львову метод використано при опрацюванні

кількісних даних, досліджено середню величину та виведено коефіцієнт. При цьому було використано також метод *математичного моделювання*, оскільки фактичні помісячні дані для Львова були реконструйовані на основі наявних загальнодержавних статистичних показників.

У дисертації важливим методом став *біографічний*, який допоміг простежити життєвий досвід окремих жителів. Крім того, у дослідженнях історії повсякдення варті уваги документи особового походження, передусім мемуари, спогади. Попри свою суб'єктивність, вони є незмінним джерелом до вивчення повсякдення крізь призму досвіду окремої персони. Відтак у студії використано низку методів *історичного джерелознавства*: *зіставлення та критичного аналізу*. Критичний підхід до роботи з джерелами дозволив об'єктивно проаналізувати їх зміст, незалежно від мети створення чи ідеології авторів. Його застосування дозволило визначити правдивість наведеної інформації, а використання при цьому методу зіставлення, який охопив взаємоперевірку відомостей одних видів документів іншими, щоб уникати помилки та неточності, надали можливість більш правдиво трактувати процеси. Це стосується насамперед спогадів, адже це унікальний вид документів, який є свідченням про час і про людину у ньому⁹² та дав можливість розставити певні акценти у формуванні повсякдення Львова крізь призму діяльності окремих діячів, громадян тощо. Із цими методами органічно поєднаний метод *читання тексту*⁹³ при аналізі нормативно-правових документів, зокрема ухвал міської ради, спогадів, що допоміг заглибитись у психологічні основи та особливості досліджуваного періоду, адже однотипність речень та реплік спонукає нас краще розуміти формалізм у певних сегментах управління органів влади. При подальшій роботі із джерелами застосовано метод *зіставлення*, що передбачав перевірку інформації, щоб забезпечити об'єктивність дослідження та уникнути фактологічних неточностей.

⁹² Ольга Колястрок, «Документи особового походження як джерела з історії повсякдення», *Український історичний журнал*, 2, (2008): 145–153.

⁹³ Е. Доманська, *Історія та сучасна гуманітаристика. Дослідження з теорії знання про минуле...*, 11.

Історико-антропологічний підхід у вивченні повсякдення міста передбачає застосування *етнографічного* методу⁹⁴, зосереджуючи увагу на повсякденній пам'яті «маленьких людей». Наприклад, у студії використано окремі слова та сленг львів'ян різної вікової категорії досліджуваного періоду.

У дослідженні знаковим став метод *усної історії*, зокрема були проведені *інтерв'ю та анкетування*. Для *інтерв'ю* автор провів детальну підготовку, щоб сформувати напівструктурований питальник⁹⁵ (Додаток В) з фокусом на тематику повсякдення та соціально-економічних обставин проживання для одноосібного *інтерв'ювання* мешканців Львова досліджуваного періоду. Крім того, великі зусилля були докладені до пошуку респондентів, самої процедури інтерв'ювання, а також транскрибування та подальшого аналізу матеріалу та введення його в науковий обіг.

Окремо була розроблена *анкета-питальник*, присвячена дослідженню повсякденного життя мешканців Львова у 1991–1996 роках. В опитуванні взяла участь значна кількість жителів Львова: осіб різного гендеру, віку, освіченості, соціальної приналежності та матеріального стану. Питання охоплювали ключові аспекти тогочасної реальності, зокрема соціально-економічні умови, інфраструктурні виклики, стратегії адаптації до змін, фінансову можливість та купівельну спроможність, громадську культуру та безпеку, щоденні практики харчування, культуру, моду та дозвілля (Додаток Б). *Анкетування* надало студії великий масив інформації та досвіду, носіями яких були пересічні жителі міста, а також дозволило провести окремі статистичні підрахунки.

Окрім того, важливим став метод *дослідження візуальних джерел*, насамперед фотографій та відеохронік, які у вивченні історії повсякдення використовуються не лише для підтвердження аргументів, а, при зваженій і

⁹⁴Сергій Лях, *Методологія історії: класика і практика. Навчальний посібник...*, 102.

⁹⁵ Г. Боднар, *Навчальні матеріали до запису поглибленого напівструктурованого тематичного інтерв'ю*. (Львів, 2020), 29, <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Navchal-ni-materialy-do-zapysu-pohlyblenoho-napivstrukturevanoho-tematichnoho-interv-iu.pdf>

обдуманій дослідницькій діяльності, можуть слугувати самостійним джерелом⁹⁶. В основному цей вид джерел репрезентований в особових документах, особистих архівах, а також у періодичних виданнях та інтернет-ресурсах. Оскільки повсякдення дуже мало фіксується в офіційних документах, візуальні джерела надають дослідникові конкретні образи приватного і щоденного життя суспільства певної епохи. Аналіз фотографій та кінодокументів дозволив дослідити окремі особливості життя містян в зазначений період, вигляд міста, оцінити його господарський стан, громадські та торговельні простори, проаналізувати зміни зовнішнього вигляду міських просторів упродовж досліджуваного періоду, зокрема відкриття нових пам'ятників чи локацій, а також зауважити на зовнішньому вигляді містян, їхньому одязі та аксесуарах, які не рідко вказували на вид діяльності, матеріальний статус чи соціальну приналежність тощо⁹⁷.

Важливою складовою теоретико-методологічної бази дисертації – це формулювання її понятійного апарату.

Одним із ключових понять даної роботи є «повсякденність». З одного боку – це простір дій і практик населення, а у більш ширшому контексті – царина дійсності, соціокультурна реальність, у якій людина може зрозуміти інших людей і спільно з ними діяти: тут виникає їхній спільний, комунікативний світ, а сама повсякденність постає як специфічна форма соціалізації людини⁹⁸. Зауважуємо, що кожна епоха має своє повсякдення, що визначається розвитком економіки, соціальних інститутів, рівнем техніки тощо⁹⁹. Відповідно до броделівської «структури повсякдення»¹⁰⁰ у студії ми включили такі категорії:

⁹⁶ Ольга Коляструк, «Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності», *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, 14, (2008): 259–264.

⁹⁷ Ольга Коляструк, «Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності»..., 259–264.

⁹⁸ Олександр Панфілов, Петрова Людмила, «Багатомірність повсякдення у контексті життєвого світу особистості»..., 97.; Ольга Коляструк, *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Друге вид...*, (73, <http://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b83be20e-ef7b-4132-8c32-9eddbfb329c5/content>

⁹⁹ Ольга Коляструк, *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Друге вид...*, 73.

¹⁰⁰ Олександр Панфілов, Петрова Людмила, «Багатомірність повсякдення у контексті життєвого світу особистості»..., 97.

умови існування містян, житло-комунальне становище, соціально-економічні виклики та адаптації, харчування, купівельні практики та задоволення основних потреб, культурне обслуговування тощо.

«Інфраструктура» – термін, як елемент повсякденної історії міста, що відображає наявність благ: доріг, транспортних засобів, просторів для здійснення торгівлі тощо¹⁰¹. У студії інфраструктура складається із таких елементів як: стан житло-комунальної та енергетичної сфери, будівель, вулиць тощо, присутність закладів навчання, торговельних просторів, культурних та спортивних локацій, які впливають на культурний і соціальний розвиток, безпекові характеристики тощо.

У дослідженні інфляційних процесів та їх впливу на платоспроможність населення міста використано дефініцію «Індекс споживчих цін», що відповідно до законодавства України станом на 1991 р. є показником, що характеризує динаміку загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання¹⁰². Індексації підлягають грошові доходи населення у межах прожиткового мінімуму, встановленого для відповідних соціальних і демографічних груп населення, тобто: зарплати, пенсії, стипендії, соціальні виплати тощо. У термін «*прожитковий мінімум*» вкладаємо поняття вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості¹⁰³ та поділяємо його на різні вікові та соціальні структури населення. При аналізі прожиткового мінімуму використано дефініцію «*споживчий кошик*» – набір товарів, що характеризує типовий рівень і структуру місячного чи річного споживання людини або сім'ї та використовується для розрахунку

¹⁰¹ Анна Шауренко, «Понятійно-категоріальний апарат як інструмент дослідження історії повсякдення»..., 104.

¹⁰² Закон України «Про індексацію грошових доходів населення» від 3 липня 1991 р. № 1282-ХІІ, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1282-12/ed20150101#n18>

¹⁰³ Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. N 966-ХІV, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/966-14/ed20150101#Text>

прожиткового мінімуму, виходячи з вартості споживчого кошика у діючих цінах. Слід зауважити, що поняття *споживчого кошика* було введено в законодавство України лише у 2000 р. як методика визначення прожиткового мінімуму на одну особу¹⁰⁴. Попри те, що цей нормативний підхід сформувався вже після досліджуваного періоду, у студії поняття «*споживчий кошик*» використано як аналітичну категорію для оцінки мінімально необхідного рівня споживання населення та зіставлення вартості основних товарів і послуг у першій половині 1990-х рр.

Оскільки в дисертації використано низку методів для підрахунку середньої заробітної плати по Львову, варто зазначити, який зміст вкладено у цю дефініцію. *Середня заробітна плата* – це розмір заробітної плати працівника, визначений за певний період часу¹⁰⁵. Цей показник обчислюється як середнє арифметичне значення заробітних плат всіх груп працівників в Україні чи, зокрема, по містах чи областях за певний період часу: місяць/рік. Близьким до цього є поняття «*дохід*», який розглядається як важливий елемент повсякденної історії і дає змогу зрозуміти, як люди забезпечували свій матеріальний добробут, як впливав економічний розвиток на життя. Через політичні, соціально-економічні зміни в Україні та негативні кризові тенденції, громадяни держави змушені були адаптовуватись до нових реалій. Відтак «*адаптація*» – це процес пристосування населення до нових соціально-економічних умов через зміни моделей економічної поведінки, способів забезпечення матеріальних потреб та вироблення нових стратегій виживання.

Отже, щоб досягти мети дисертаційного дослідження та вирішити його поставлені завдання, дотримано принципів науковості, об'єктивності, історизму

¹⁰⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 р. N 656, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF#Text>

¹⁰⁵ Декрет Кабінету Міністрів України «Про оплату праці» від 31 грудня 1992 року №23-92, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/uk-sv/23-92/ed19960926/find?text=%D1%E5%F0%E5%E4%ED%FF+%E7%E0%F0%EE%E1%B3%F2%ED%E0+%EF%EB%E0%F2%E0#Text>

та академічної доброчесності. Використано загальнонаукові та спеціально-історичні методи. Окрему увагу присвячено понятійному апарату наукової роботи, уточнено і конкретизовано, який зміст вкладає автор у застосований термінологічний комплекс. У підсумку, це дозволило дослідити проблему з різних ракурсів, розкрити її сутність, а саме репрезентувати повсякдення жителів Львова у першій половині 1990-х рр. крізь призму соціально-економічних викликів, та сформулювати науково обґрунтовані висновки.

РОЗДІЛ 2. ЛЬВІВ У 1991–1996 РР.: СУСПІЛЬСТВО, ЕКОНОМІКА ТА МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ

2.1. Львів: територія і суспільство

Львів – це адміністративний центр Львівської області та сьоме за величиною місто України¹⁰⁶, загальна площа, якого становить 171 кв. км¹⁰⁷. Станом на 1991 р. місто поділялось на 5 районів: Залізничний, Ленінський (Галицький), Радянський (Франківський), Червоноармійський (Личаківський) та Шевченківський¹⁰⁸ (Додаток Г).

Галицький район Львова (до 1991 р. – Ленінський¹⁰⁹) був сформований не лише з історичного центру міста, але і з новозбудованого у 1980-х рр. Сихівського житлового масиву, який виділили в окремий район міста лише у 2000 р. Він охоплював територію Середмістя, Цитадель, Софіївку, Снопків та виконував функцію адміністративного, культурного та бізнесового центру¹¹⁰. Село Сихів приєднали до Львова відповідно до рішення Львівського міськвиконкому від 13.06.1952 р. Сам Сихівський житловий масив будували упродовж 1979–1990-х рр.¹¹¹, який залишався частиною Галицького району міста до 18.02.2000 р., коли, відповідно до Постанови Верховної Ради України №1454-III було створено окремий Сихівський район Львова¹¹². Тоді до складу новоствореного району

¹⁰⁶ Микола Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 21.

¹⁰⁷ Там само, 66.; *Львів у цифрах. Статистичний збірник...*, 24.

¹⁰⁸ Василь Чура, *Останній комуністичний експеримент. Перебудова народногосподарського комплексу західних областей УРСР на зламі 80-х – 90-х рр. ХХ ст.: Монографія...*, 42.

¹⁰⁹ «Постанова Президії Верховної Ради України «Про перейменування Ленінського району міста Львова Львівської області» від 11 жовтня 1991 року №1655-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1655-12#Text>

¹¹⁰ Микола Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 67.

¹¹¹ Любомир Дикий, «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)», *Актуальні проблеми історії, філософії та права у дослідженнях молодих учених: збірник тез учасників конференції молодих учених*. (Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2025): 110–114.

¹¹² Микола Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 100.

увійшов Новий Львів, що раніше був частиною Галицького району та окремі частини Франківського району¹¹³.

Франківський район міста (до 1992 р. – Радянський¹¹⁴), площа якого сягала 1147 га, охоплювала території центрально-південної частини Львова: місцевість На Байках, частково Богданівку, Кульпарків, Кастелівка, Вулька¹¹⁵.

Залізничний район Львова, площа якого становила 2964 га, охоплював територію південно-західної частини міста: Левандівку, Білогорщу, Скнилівку, Сигнівку, частково Рясне, Клепарів, Богданівку та смт Рудно¹¹⁶. Тут працював Головний залізничний та Приміський вокзал (відкритий у 1997 р.), а також низка невеликих станцій¹¹⁷. У районі зосереджено Міжнародний аеропорт «Львів»¹¹⁸.

Личаківський район Львова (до 1992 р. – Червоноармійський¹¹⁹) охоплював територію північно-східної частини міста з площею 2124 га. Сюди входили: Личаків, Великі Кривчиці, Лисиничі, Майорівка, Погулянка, Знесіння, Кайзервальд, Цетнерівка, Ялівець, місто Винники. Район здебільшого розвивався як зона відпочинку та рекреації без великих підприємств¹²⁰.

Шевченківський район Львова складав територію центрально-північної частини міста: місцевості Голоско, Замарстинів, Збоїща, Підзамче, частково Рясне, Клепарів і смт Брюховичі. Площа району становила 2841,5 га¹²¹.

Кількість зелених зон міста від початку 1991 р. не зросла порівняно з радянським періодом через соціально-економічну та політичну кризу¹²². У центральній частині міста жителі могли відпочивати у Парку імені Івана Франка

¹¹³ Микола Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 100.; Ухвала «Про зміни адміністративно-територіального устрою міста Львова» від 28.12.2000, № 867, *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/b6fc9f07649c5e2fc2256dc70056dd53?OpenDocument>

¹¹⁴ «Постанова президії Верховної Ради України «Про перейменування Радянського району міста Львова» від 26 жовтня 1992 року № 2719-ХІІ», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2719-12#Text>

¹¹⁵ Микола Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 108.

¹¹⁶ Там само, 73.

¹¹⁷ Там само, 73.

¹¹⁸ Там само, 77.

¹¹⁹ «Постанова Верховної Ради України «Про перейменування Червоноармійського району міста Львова» від 16 травня 1992 року №2361-ХІІ», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2361-12#Text>

¹²⁰ Микола Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 88–89.

¹²¹ Там само, 117–118.

¹²² Людмила Макійчук, «Озеленення Львова: погляд крізь історію»..., 85.

(11,6 га), Центральному парку культури та відпочинку імені Богдана Хмельницького (26 га), Стрийському та Снопківському парках (60 га), а також відвідувати Ботанічний сад Львівського університету на вул. Кирила і Мефодія тощо¹²³. У південній частині міста зосереджені Парк Боднарівка (5,8 га), Горіховий гай (35,8 га), Студентський парк (6 га), Ботанічний сад Львівського лісотехнічного університету (10,8 га), парк «Піскові озера» (5,8 га), в центрі якого є невеликі ставки, а також тут знаходиться Кульпарківський сквер¹²⁴, Левандівський парк (до початку 1990-х – Жовтневий) (9,3 га), П'ятий (у народі – лісопарк «Білогорща») (200 га) та Скнилівський парк (57,7 га) тощо¹²⁵.

У північній частині міста зосереджені такі зелені зони: Парк імені 700-річчя Львова (22,5 га) та Замарстинівський (37 га)¹²⁶, Брюховецький ліс (3201 га) і лісопарк Кортумова гора (21,4 га)¹²⁷. Найбільш розвинений район міста у сфері рекреації та відпочинку є безумовно Личаківський¹²⁸. Тут знаходяться парки: Винниківський лісопарк (2799 га), парк Знесіння (312 га), створений для збереження та відновлення природно-історичного комплексу гряди Знесіння¹²⁹, та який України 2 грудня 1993 року відповідно до рішення Львівської обласної ради було віднесено до об'єктів природно-заповідного фонду¹³⁰, Личаківський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, Парк Погулянка, Ботанічний сад Львівського університету (16,5 га), Дендропарк на території Львівської обласної інфекційної лікарні¹³¹. Місцем рекреації містян було й Винниківське озеро, розташоване на відстані 8 км від центру Львова дорогою до Винників¹³².

Що стосується суспільно-політичного життя міста удосліджуваного періоду, то варто зауважити, що на зламі 1980–1990-х рр. під час перших

¹²³ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 71–73.

¹²⁴ Там само, 109–111.

¹²⁵ Там само, 77.

¹²⁶ Там само, 117–118.

¹²⁷ Там само, 119.

¹²⁸ Там само, 88–89.

¹²⁹ *Архів міста ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4262, арк. 48, 124, 130.

¹³⁰ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 90–91.

¹³¹ Там само, 91.

¹³² Там само.

демократичних виборів у березні 1990 р. у Львові та області перемогу здобули представники демократичних сил. Головою Львівської обласної ради було обрано В'ячеслава Чорновола, а Львівської міської ради – Василя Шпіцера. На посаді голови міського виконавчого комітету залишився досвідчений управлінець Богдан Котик, який незважаючи на те, що у минулому був комуністом, користувався довірою і повагою серед демократів. Саме він сформував стратегію відновлення міста: зберегти історико-архітектурну частину міста, покращити роботу міського транспорту, повернутись до своєї культури та традицій¹³³.

26 грудня 1990 року посади голови міської ради та голови виконавчого комітету об'єднали, а відповідно до голосування депутатів міської ради головою став Василь Шпіцер¹³⁴. До травня 1992 року діяв закон, відповідно до якого було надано рівні права та повноваження радам усіх рівнів – обласній, міській, районній. Всі районні ради Львова на своїх територіях мали необмежені можливості, де кожен голова займався тим, що вважав за потрібне, не завжди дбаючи за благоустрій¹³⁵. Відповідно до Закону України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» районні ради народних депутатів у містах стали складовою частиною системи міського самоврядування¹³⁶. Районні ради міста діяли до 30 червня 1994 року на підставі виборів 1990 року. Однак, виборів до них 26 червня 1994 році не проводилось, тому їх ліквідували¹³⁷.

На виборах до місцевих рад в 1994 р. Головою Львівської міської ради обрано науковця Василя Куйбіду (1994–2002), якого підтримали національно-демократичні сили міста. Команда нового мера продовжила курс на

¹³³ *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок XX ст...*, 408.

¹³⁴ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 208–209.

¹³⁵ Там само, 223.

¹³⁶ «Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» 7 грудня 1990 року N 533-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text> (*Втратив чинність 12.06.1997 р.)

¹³⁷ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 229–231.

трансформацію Львова з промислового центру на культурно-освітній, науковий і туристичний центр¹³⁸.

Перші демократичні органи влади розпочали свою діяльність із затвердження української національної символіки. Так, 3 квітня 1990 р., відповідно до першої ухвали міської ради, підняли національний синьо-жовтий прапор над Львівською ратушею (Додаток Д)¹³⁹. Після чого, рішенням міської ради «Про герб міста Львова» від 5 липня 1990 р. ухвалено розробити герб міста, автором якого став геральдист Андрій Гречило¹⁴⁰ (Додаток Е).

Найпомітнішою ознакою трансформації для мешканців Львова стала заміна символів, пам'ятників та назв вулиць. Демократична влада почала поступово замінювати радянські свята українськими традиційними святами та запроваджувати відзначення пам'ятних дат (Додаток Є). Наприклад 30 червня 1990 р. у Львові вперше урочисто відзначили річницю Акту відновлення Української державності, а 1 листопада 1990 р. відбулись святкування річниці Листопадового Чину¹⁴¹. Натомість було вирішено позбутись радянських символів влади у місті. Так, відповідно до рішення міської ради від 12 липня 1990 р., будинок музею імені В. Леніна було передано Національному музею¹⁴², а ухвала від 14 вересня 1990 р. дозволила демонтувати пам'ятник В. Леніну у центрі міста¹⁴³. Зауважимо, що на цій події були присутні понад 50 тис. львів'ян¹⁴⁴.

¹³⁸ *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок XX ст...*, 424.; Людмила Носарева, «Василь Куйбіда: «Іду в мерію для роботи», *Високий Замок*, 88–89, 2 липня 1994: 2.

¹³⁹ «Ухвала №1 від 03.04.90 Про застосування Українського Національного прапора у місті Львові», *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/4d538bbe8174c8efc2257ecf003e9c65?OpenDocument>

¹⁴⁰ Ухвала «Про Герб міста Львова» від 05.07.90 р. Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/E92F98AFF37C2D78C225801000445075?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/E92F98AFF37C2D78C225801000445075?OpenDocument); В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 199–200.

¹⁴¹ Там само, 413.

¹⁴² Там само, 204–205.

¹⁴³ «Ухвала від 14.09.90 “Про пам'ятник Леніну у місті Львові”», *Львівська міська рада*, [http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/2344FC8672AA20F6C2258010002FC642?OpenDocument](http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/2344FC8672AA20F6C2258010002FC642?OpenDocument); Левко Квятковський, «Демонтаж пам'ятника Леніну у Львові 1990», *YouTube*, https://www.youtube.com/watch?v=_aUSZW_YWgk

¹⁴⁴ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 280.

Слідом за постаментом В. Леніна були демонтовані пам'ятники Я. Галану, М. Кузнецову, радянському танку тощо¹⁴⁵ (додаток Ж).

Перейменування вулиць здійснювалося з урахуванням історичних та національно-культурних чинників, зокрема з метою повернення їм історичних назв і недопущення перекладу назв вулиць іншими мовами, натомість із використанням лише транскрибування відповідно до рішення «Про впорядкування назв вулиць і площ міста Львова» від 10 липня 1990 року.¹⁴⁶ Для цього при міській раді створили постійну комісію з перейменування та найменування назв вулиць, площ та інших об'єктів міста, головою якої став Володимир Парубій. Активним промоутером та популяризатором перейменувань вулиць Львова був член комісії, тоді науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР (тепер – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), Богдан Якимович. Розуміючи важливість популяризації цих змін, він систематично публікував у пресі (видання «Ратуша» і «Молода Галичина»¹⁴⁷) «Абетку нових назв» львівських вулиць (Додаток З). В тексті заміток акцентовано на іменах загальноукраїнського масштабу, їхнього внеску в поступ українців, у формування міського простору, що стало кроком до осмислення себе поза контекстом російської історичної парадигми¹⁴⁸. Упродовж 1990–1993 рр. у Львові перейменовували 600 топонімів¹⁴⁹, що справедливо можна назвати успішною декомунізацією та дерусифікацією.

Замість маркерів радянського минулого у місті появились пам'ятники та пам'ятні дошки українського національного спрямування. Вже у 1990 р.

¹⁴⁵ *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок ХХ ст...*, 414.; Наталія Данилів, «7 радянських пам'ятників Львова, які уже не існують», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/lvivska-dekomunizatsiya-pochatku-1990-h-rr-radyanski-pamyatnyky-lvova-yaki-uzhe-ne-isnuuyut/> ; Ілько Лемко, «Побутові хроніки Львова: 1990-ті»..., 63.

¹⁴⁶ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 201.

¹⁴⁷ Богдан Якимович, «Вулиці, Вулиці...», *Молода Галичина*, 17, 9 лютого 1991: 3.; (8, 12 лютого 1991: 3.; 19, 14 лютого 1991: 3.; 20, 16 лютого 1991: 3.; 21, 19 лютого 1991: 3.; 22, 21 лютого 1991: 3).

¹⁴⁸ Марія Пірко, «Краєзнавчий доробок історика Богдана Якимовича: абетка вулиць Львова», *Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали ІХ Краєзнавчої конференції (16 травня 2025 р.)*. (Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2025): 41.; Богдан Якимович, «Вулицями Львова: абетка нових назв», *Молода Галичина*, 10, 30 січня 1992: 2.; 11, 1 лютого 1992: 2.; 12, 4 лютого 1992: 2.; 13, 6 лютого 1992: 2.; 19, 20 лютого 1992: 3.; 21, 25 лютого 1992: 3.; 27, 10 березня 1992: 4.; 30, 17 березня 1992: 4.; 33, 24 березня 1992: 4.; 35, 28 березня 1992: 4.

¹⁴⁹ *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок ХХ ст...*, 415.

відбулось урочисте відкриття пам'ятника Маркіяну Шашкевичу на вул. Коперника (скульптори – Д. Кржавич та М. Посікіра), 24 серпня 1992 р., у першу річницю проголошення незалежності України, на проспекті Свободи було відкрито пам'ятник Тарасові Шевченку¹⁵⁰, у 1994 р. – пам'ятник Михайлові Грушевському на проспекті Шевченка (скульптори – М. Посікіра, Д. Кржавич, Л. Яремчук, архітектор – В. Каменщик)¹⁵¹, у 1996 р. – пам'ятник Іванові Трушу у сквері на вул. І. Франка (скульптор – С. Олешко, архітектор – М. Ягольник). Від 1992 р. на вул. 700-річчя Львова (тепер – проспект В. Чорновола) знаходиться Пам'ятник жертвам львівського гетто (1941–1943),¹⁵² авторами якого були колишня львів'янка, мешканка Єрусалима Луїза Штеренштейн та архітектор Василь Пліхівський¹⁵³, у 1997 р. постав Пам'ятник жертвам комуністичних злочинів навпроти Тюрми на Лонцького, однак підготовку до його спорудження розпочали ще в 1992 р.¹⁵⁴ Відтак у 1990-х роках меморіальний простір Львова став важливим елементом формування нової історичної пам'яті мешканців та відображав процес переосмислення утвердження нових суспільних цінностей.

Розглядаючи трансформації міського простору Львова, важливо також охарактеризувати населення міста, яке було безпосереднім учасником подій. Відповідно до даних Головного управління статистики у Львівській області щодо перепису населення у Львові (міська рада) станом на січень 1989 р. проживало 816 тис. 171 особа¹⁵⁵. У своїй біографічній книзі Василь Шпіцер наводить статистику, що відповідно до перепису 1989 р. чисельність населення Львова становила понад 810 тис. осіб¹⁵⁶. А кількість населення власне території Львова

¹⁵⁰ Ярема Тауридський, «Пам'ятник Шевченку у Львові: аргентинський етап», *За вільну Україну*, 63, 28 травня 1992: 2.; «Lviv Ukraine Aug 24, 1992 historic event Львів», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=YWryFRzXGW0>

¹⁵¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4503, арк. 10–101.

¹⁵² М. Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 172–176.

¹⁵³ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 269.

¹⁵⁴ Анна Гошко-Кіт, «... Біля Тюрми на Лонцького», *Молода Галичина*, 109, 10 вересня 1991: 3.; «Пл. Шашкевича – пам'ятник Жертвам комуністичних злочинів», *Центр міської історії*, <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/monument-victims-of-communist-crimes/>

¹⁵⁵ «Результати перепису населення на 1989 р.», *Головне управління статистики у Львівській області*, http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/Saveshow_n.asp

¹⁵⁶ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 182.

сягала 791 тис. осіб¹⁵⁷. Число людей праці становило понад 515 тис. осіб¹⁵⁸. Найбільш заселеними районами Львова наприкінці 1980-х рр. були: Франківський (193,2 тис. ос.) та Залізничний (190 тис. осіб)¹⁵⁹. У Львівській області проживали представники 72 народностей¹⁶⁰. Однак найбільш чисельними етносами були: українці – 645,5 тис. ос.¹⁶¹, 127,8 тис. росіян¹⁶², що у 3,5 рази більше, ніж в Івано-Франківську та у 8,7 рази – ніж у Тернополі¹⁶³. Також тут мешкало 9,7 тис. поляків, що становило 1,2% населення Львова¹⁶⁴, 12,8 тис. євреїв – 1,6%¹⁶⁵ та 6 тис. білорусів¹⁶⁶ (Додаток І). Значна частка російського та єврейського населення простежувалася у центральній частині Львова та у районах колишньої елітної забудови першої половини ХХ ст. Зокрема, це такі квартали як: вул. генерала Тарнавського та прилеглі до неї; верхня частина вул. Івана Франка та інші дрібніші вулички поблизу Стрийського парку; вулиці Єфремова, Коновальця, Чупринки, Гвардійська (тепер – вул. Героїв Майдану); вул. Левицького та прилеглі до неї; деякі інші ділянки¹⁶⁷. Найнижча частка українського населення була у Франківському районі¹⁶⁸.

У місті були сформовані лише два повноцінні етнічні середовища: українське та російське¹⁶⁹. Однак, можемо вважати, що групи поляків та євреїв також були достатніми, щоб формували етнічне обличчя міста¹⁷⁰, адже кожен із етносів мали свої національні ознаки та організації, наприклад Товариство

¹⁵⁷ М. Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 22.; «Результати перепису населення», *Інститут політики*, <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc01-2003-03>

¹⁵⁸ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 182.

¹⁵⁹ *Львів у цифрах. Статистичний збірник...*, 26.

¹⁶⁰ Олег Муравський, «Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність», *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 3–4, (2010): 235.

¹⁶¹ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 182.

¹⁶² Там само, 182.

¹⁶³ Роман Лозинський, *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)*. (Львів, 2005), 236.

¹⁶⁴ Там само, 240.

¹⁶⁵ Там само, 248–249.

¹⁶⁶ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 182.

¹⁶⁷ Р. Лозинський, *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)...*, 253.

¹⁶⁸ Там само.

¹⁶⁹ Там само, 230.

¹⁷⁰ Там само, 231.

польської культури Львівщини, сформоване ще в 1988 р.¹⁷¹, Товариство друзів єврейської мови ім. Шолом-Алейхема тощо¹⁷². Станом на 1991 р. у місті українською мовою навчались 78,3% дітей, а російською – 21,3%. Також функціонували окремі класи та недільні школи для дітей єврейської на вірменської національностей¹⁷³.

Населення Львова продовжувало зростати до 1993 р., коли досягло 805,7 тис. осіб, після чого почалося його поступове скорочення¹⁷⁴. Одним із чинників динаміки чисельності населення на початку досліджуваного періоду була міграція. Зокрема, у 1990 р. до Львова прибуло 20 562 особи, тоді як вибуло 19 283, унаслідок чого позитивне сальдо міграції становило 1 278 осіб¹⁷⁵. Водночас до міста продовжували переселятися мешканці сільської місцевості: їхня кількість досягала 10 тис. осіб на рік¹⁷⁶. Маятникова міграція з прилеглих до Львова сіл, пов'язана, зокрема, з працевлаштуванням на великих підприємствах міста, сформувалася ще на початку 1960-х рр. і до проголошення незалежності України мала тенденцію до щорічного зростання¹⁷⁷.

У першій половині 1990-х рр. характер міграційних процесів змінився. У 1993 р. сальдо міграції у Львові становило мінус 1715 осіб, у 1994 р. – мінус 3543 осіб. У 1995 р. кількість мешканців Львова через міграції зменшилася на 3112 особи, а у 1996 р. – на 4039 осіб¹⁷⁸. Відтак бачимо, що динаміка міграції населення Львова у першій половині 1990-х років показувала негативний приріст.

Зауважимо, що від 1995 р. у місті фактично почалося і природне скорочення населення. Аналіз демографічної ситуації, яка склалася серед

¹⁷¹ О. Муравський, «Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність»..., 235.

¹⁷² Там само, 236.

¹⁷³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 177.

¹⁷⁴ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття*..., 23.

¹⁷⁵ Там само.

¹⁷⁶ В. Чура, *Останній комуністичний експеримент. Перебудова народногосподарського комплексу західних областей УРСР на зламі 80-х – 90-х рр. XX ст.: Монографія*..., 199.

¹⁷⁷ Г. Боднар, *Львів. Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50–80-ті рр. XX ст.): Монографія*..., 57–65.

¹⁷⁸ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття*..., 41.

представників різних етнічних спільнот, вже наприкінці 80-х років ХХ ст., засвідчував, що українці були єдиною етнічною групою, яка мала додатні показники природного приросту населення завдяки рівномірній статеві-віковій структурі¹⁷⁹. У всіх же інших етнічних групах відбувалося природне зменшення кількості населення, причому в деяких із них смертність перевищувала народжуваність у декілька разів¹⁸⁰. Попри зменшення коефіцієнту смертності серед немовлят від 12,4% в 1990 р. до 11,8% у 1995 р., найвищий коефіцієнт смертності населення демографи відзначають саме від 1995 р. – 10,3%, який поступово зростає. Для порівняння: станом на 1990 р. цей коефіцієнт становив 8,5%¹⁸¹. Приріст населення від 1990 до 1995 р. скоротився від 4% до -0,7% й також демонстрував поступовий спад¹⁸².

Економічна криза 1990-х рр. також зумовила значне зменшення кількості населення Львова, про що свідчить перепис населення 2001 року. Упродовж 1989–2001 рр. постійних мешканців Львова зменшилося з 786,9 до 725,2 тис. осіб, тобто майже на 8% (кількість постійного населення області зменшилася на 4,5%). Розподіл населення за ознакою національності у Львові 2001 р. був таким: українці – 88,1 % (639 тис. осіб), росіяни – 8,9% (64,6 тис. ос.), поляки – 0,9% (6,4 тис. ос.), білоруси – 0,4% (3,1 тис. ос.), євреї – 0,3% (1,9 тис. ос.), вірмени – 0,1% (0,8 тис. ос.). Кількість українців у місті збільшилася на 2,5 %, натомість росіян, поляків, євреїв, білорусів, татар, осіб іншого етнічного походження різко зменшилася¹⁸³, передусім, через еміграцію на свою історичну батьківщину. До прикладу у 1996 р. із Львівщини виїхало 4896 росіян, половина з яких емігрувала в Росію¹⁸⁴.

В контексті міграції варто зауважити і те, що із відновленням незалежності та падінням «залізної завіси» Україна стала цікавити іноземців, а місто Львів

¹⁷⁹ Р. Лозинський, *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)...*, 231.

¹⁸⁰ Там само, 262.

¹⁸¹ М. Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 29.

¹⁸² Там само, 32.

¹⁸³ Р. Лозинський, *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)...*, 259.

¹⁸⁴ Там само, 264.

стало відкритим для світу, до якого з різних причин навідувались представники інших держав. Зокрема, до Львова прибували туристи¹⁸⁵, студенти за обміном тощо¹⁸⁶. Іноземні експерти, митці та інші представники культурної сфери приїздили до Львова, щоб ділитися своїм досвідом, знаннями та ідеями. Вони часто виступали з лекціями, проводили майстер-класи, презентували свої твори та ділилися враженнями зі своїх подорожей та досліджень¹⁸⁷. Представники міжнародних громадських організацій, які займалися гуманітарною допомогою та іншими справами, відвідували Львів для реалізації своїх програм та проєктів¹⁸⁸. Також варто зазначити, що в цей період активізувалася військова співпраця України з іншими державами, зокрема проводилися спільні військові навчання. У зв'язку з цим серед іноземців, які відвідували Львів у зазначений період, були, зокрема, й військовослужбовці.¹⁸⁹

Важливою складовою характеристики населення Львова у 1991–1996 рр. є його соціальна структура. Чисельність учнів у середніх закладах освіти упродовж досліджуваного періоду залишалася відносно сталою: від 102,8 тис. учнів у 1991/1992 до 105 тис. у 1996/1997 навчальному році¹⁹⁰. Дещо інша динаміка прослідковується щодо кількості студентів. У вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації кількість студентів скоротилася з 27070 осіб у 1991/1992 навчальному році до 25314 осіб у 1996/1997 рр.¹⁹¹ У закладах III–IV рівнів акредитації кількість студентів у 1991/1992 рр. становила 52157 осіб. У 1992/1993 рр. вона зменшилася до 49791 особи, а у 1993/1994 рр. знову зросла до

¹⁸⁵ Л. Ревуцька, «Сувенір зі Львова», *Високий Замок*, 94, 21 липня. 1994, 3.

¹⁸⁶ «Місто має подобатись: очікування і реальність іноземця в Україні», *European Business Association*, (2019), <https://eba.com.ua/misto-maye-podobatys-ochikuvannya-i-realnist-inozemtsya-v-ukrayini/>

¹⁸⁷ Г. Вдовиченко, «На вулиці Ставропігійській звучить бельгійський саксофон», *Високий Замок*, 98, 7 серпня 1993, 4.; Л. Ревуцька, «Сувенір зі Львова», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 3.; О. Швед, «Німці репрезентують своє мистецтво», *Високий Замок*, 132, 18 жовтня 1994, 4.; Н. Балюк, «Німці подарували львів'янам бібліотеку і ледь не залишилися без автомобіля», *Високий Замок*, 36–37, 24 березня 1994, 3.; В. Радовський, «Памела Брелсфорс веде урок», *Високий Замок*, 35, 22 березня 1994, 6.; Г. Храмов, «Угорська опера, англійські гості, наші учні», *Високий Замок*, 112, 1 вересня 1994, 3.

¹⁸⁸ О. Перевалова, «Великодні подарунки з Фрайбурга», *Високий Замок*, 52, 27 квітня 1993, 3.

¹⁸⁹ О. Пахолко О, «Надзвичайні пригоди американців у Львові», *Високий Замок*, 143–144, 21 жовтня 1995, 4.

¹⁹⁰ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

¹⁹¹ Там само.

52050 осіб. У 1994/1995 рр. чисельність студентів скоротилася до 48418 осіб, після чого відбулося її поступове відновлення – до 48778 у 1995/1996 та 51799 осіб у 1996/1997 навчальному році¹⁹².

Через аналіз чисельності учнів і студентів можемо стверджувати, що зміни у вищій чи профільній освіті не були зумовлені потенційним скороченням випускників середніх закладів освіти. Якщо кількість школярів залишалася відносно сталою і навіть зростала, чисельність студентів упродовж досліджуваного періоду характеризувалася помітними коливаннями. Одним із можливих чинників цього могла бути зміна пріоритетів молодих людей та їх сімей в умовах соціально-економічної нестабільності. Зокрема, необхідність отримання доходу та підтримки матеріального становища сім'ї могла спонукати частину випускників до раннього виходу на ринок праці або відкладення здобуття вищої освіти¹⁹³. Проте наголосимо, що наведені статистичні дані не дають змоги безпосередньо встановити частку молоді, яка відмовилася від продовження навчання саме з економічних причин та кількість львів'ян з-поміж студентів міста.

Окремо розглянемо динаміку чисельності населення працездатного віку, простежимо зміни у сфері зайнятості та поширення безробіття як одного з нових соціально-економічних явищ періоду. Під впливом трансформації економічних відносин відбувалось скорочення зайнятості на окремих підприємствах, кількість людей, що залишалась без роботи збільшувалась, а тому одним із найбільш помітних нових явищ у соціальній структурі міста стало формування офіційно зареєстрованого безробіття. На початку 1990-х рр. його масштаби залишалися відносно невеликими. Станом на кінець 1991 р. у Державній службі зайнятості було зареєстровано 288 безробітних мешканців Львова¹⁹⁴. У 1992 р. їх кількість

¹⁹² Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

¹⁹³ Н. Балюк, «Три долари за п'ять хвилини», *Молода Галичина*, 57, 21 травня 1992, 4.

¹⁹⁴ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

зросла до 2254 осіб, а у 1993 р. – до 2528 осіб¹⁹⁵. У 1994 р. число зареєстрованих безробітних зменшилось до 1178 осіб, однак у подальшому показник знову почало зростати: у 1995 р. він становив 2263 осіб, а на кінець 1996 р. – вже 5869 осіб¹⁹⁶. Отже, лише упродовж 1995–1996 рр. чисельність зареєстрованих безробітних у місті зросла більше, ніж у два з половиною рази.

Цінним є показник рівня зареєстрованого безробіття – відношення кількості безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості, до середньорічної кількості населення працездатного віку¹⁹⁷. У 1995 р. цей показник у Львові становив 0,4%, а у 1996 р. – 1,2%¹⁹⁸. Відтак кількість населення працездатного віку можна визначити, за формулою: населення працездатного віку = кількість зареєстрованих безробітних $\times$ 100 / рівень безробіття (%). У 1995 році вона складала 566 тис. осіб, а у 1996 – 489 тис. Отже, за розрахунковими показниками чисельність населення працездатного віку за один рік могла зменшитися приблизно на 77 тис. осіб.

Таке скорочення могло бути зумовлене сукупністю демографічних та міграційних чинників. Зокрема, певний вплив могло мати збільшення чисельності пенсіонерів: на початок 1995 р. у Львові їх налічувалося 157859 осіб, тоді як на початок 1997 р. – 166969¹⁹⁹, тобто на 9110 осіб більше. Крім того, на чисельність працездатного населення могла впливати міграція, у тому числі виїзд мешканців міста за межі Львова та за кордон у пошуках можливостей працевлаштування і отримання доходів. Сальдо міграції у 1996 р. становило мінус 4039 осіб²⁰⁰. Водночас наведені обставини слід розглядати лише як

¹⁹⁵ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

¹⁹⁶ Там само.

¹⁹⁷ «Коментар Мінекономіки щодо показників безробіття у грудні 2019 року», *Міністерство економіки та довкілля України*, 21.01.2020, <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cbba3977-47db-4d8d-9465-98729bfd7f37>

¹⁹⁸ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

¹⁹⁹ Там само.

²⁰⁰ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 41.

можливі чинники, адже визначити частку, що припадала на кожен із зазначених процесів, за наявними даними не вдалося.

Збільшення чисельності офіційно зареєстрованих безробітних свідчило про зростання проблеми зайнятості, а саме безробіття поступово стало новим соціальним явищем. Водночас варто наголосити, що зазначені дані відображають лише кількість осіб, які були офіційно зареєстровані в службі зайнятості, а тому не охоплюють усіх мешканців, які не мали роботи або, перебуваючи у стані неповної зайнятості, фактично були безробітними. Тому динаміку зареєстрованого безробіття слід насамперед розглядати як форму поширення соціально-економічної нестабільності.

Отже, територія міста Львова у першій половині 1990-х рр. включала п'ять районів з населенням близько 800 тис. Львів зберігав статус одного з найбільших адміністративних, промислових і культурних центрів України. Помітних змін зазнав символічний простір міста: перейменування вулиць, демонтаж радянських символів, спорудження нових меморіальних об'єктів та утвердження української національної символіки і громадських традицій, що репрезентували процес формування нового культурного середовища міста незалежної України. Ці зміни вплинули не лише на міський ландшафт, а й на повсякденний досвід львів'ян, сприяючи утворенню нових історичних орієнтирів, а відтак – національної пам'яті. Водночас була збережена мережа зелених зон як важливих осередків відпочинку в межах міського простору.

Львівське суспільство початку 1990-х рр. характеризувалося поєднанням відносної демографічної стабільності окремих соціально-вікових груп та поступового загострення соціально-економічних проблем. Одним із найбільш помітних нових явищ стало поступове поширення зареєстрованого безробіття. На початку досліджуваного періоду кількість офіційно зареєстрованих безробітних у Львові залишалася порівняно невеликою. Проте, надалі вона суттєво зросла, особливо у 1995–1996 рр. Наголосимо, що офіційні дані слід

розглядати передусім як показник поширення проблеми зайнятості, а не як повну характеристику масштабів безробіття, адже вони не охоплювали всіх мешканців, які фактично не мали роботи.

2.2. Економіка Львова в умовах трансформаційних процесів

На зламі 80-х років XX ст. Львів залишався найбільшим промисловим містом у західних областях УРСР і займав сьоме місце за чисельністю і площею, поступаючись Києву, Харкову, Дніпропетровську, Донецьку, Одесі і Запоріжжю серед обласних центрів республіки²⁰¹. Тут діяло 130 промислових підприємств, які фактично формували міську агломерацію. З них: у Залізничному районі – 24, Ленінському – 27, Червоноармійському – 28, Шевченківському – 33, Радянському – 17²⁰², на яких працювало більше 537 тис. осіб²⁰³. Певна частина працівників жили поза межами міста. Так, у 1985–1989 рр. число робітників, які доїжджали з периферії, склало 160 тис. осіб щорічно, а в 1990–1991 рр. – 85,3 тис.²⁰⁴. 129 підприємств Львова перебували на самостійному балансі (окрім ВО «Львівенерго»), 47 – союзного підпорядкування, 54 – союзно-республіканського, 3 – до місцевого²⁰⁵. Станом на 1991 р. провідне місце у промисловості Львова посідали машинобудування та металообробка, частка яких становила 59,3%. Важливе місце також посідали підприємства військово-промислового комплексу та приладобудування. Зокрема, у 1991 р. у місті було випущено 11797 автобусів, функціонували виробничі об'єднання «Автовантажувач» та «Електрон», останнє з яких у цьому році виробило 1168742 телевізори.²⁰⁶

²⁰¹ Львів у цифрах. Статистичний збірник..., 9.

²⁰² В. Чура, *Останній комуністичний експеримент. Перебудова народногосподарського комплексу західних областей УРСР на зламі 80-х – 90-х рр. XX ст.: Монографія...*, 42.

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ Олександра Чура, «Львів напередодні перебудови: соціально-економічний і політичний дискурс»..., 254.

²⁰⁵ В. Чура, *Останній комуністичний експеримент. Перебудова народногосподарського комплексу західних областей УРСР на зламі 80-х – 90-х рр. XX ст.: Монографія...*, 43.

²⁰⁶ Там само, 44.

Центральний – Галицький район міста здебільшого розвивався як адміністративний центр, однак і тут за радянської влади були сформовані та діяли до періоду незалежності великі промислові підприємства, наприклад ВО «Полярон» (вул. Угорська, 14) – закритий завод з виробництва радіолокації та засобів зв'язку, на якому працювали 10293 особи. Адаптуючись до нових ринкових відносин, завод поділили на чотири виробництва, серед яких: «Левконт», що виробляло вакуумні вимикачі та стало єдиним прибутковим²⁰⁷, ВО «Іскра» (вул. Вулецька, 14), із 5604 працівниками станом на 1992 р. та завод фрезерних верстатів на 5604 осіб²⁰⁸. У районі функціонували великі підприємства, що пізніше стали частиною Сихова, зокрема ТЕЦ-1, Львівський завод будівельних матеріалів, завод «Трембіта», Меблевий комбінат, Львівхолод тощо²⁰⁹.

Один з найбільш розвинених промислових районів міста був Залізничний. На його території були сформовані цілі промислові зони: Сигнівка та Рясне. Тут працювали великі заводи з виробництва техніки та електроніки. Наприклад завод «Електрон» (вул. Стороженка, 28), який існував від 1918 р. та продовжував працювати у 1990-х рр., незважаючи на економічну кризу. У січні 1991 року нарада представників трудового колективу заводу вирішила перейти до формування акціонерного товариства, щоб мати змогу побороти наслідки кризи²¹⁰. Станом на січень 1992 року тут працювало 8616 працівників²¹¹. Від 1993 року завод, крім традиційних телевізорів, почав випускати нові вироби: кавомолки, кавоварки, електропраски, тощо²¹². У планах було розширити таку продукцію до 30% від загального обсягу²¹³. Кількість випуску телевізорів скоротилась від 232,6 тис. одиниць у 1990 р. до 4,1 тис. одиниць у 1995 р.²¹⁴. Він

²⁰⁷ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 105–106.

²⁰⁸ Микола Назарук, «Структурні зміни в економіці міста Львова на зламі XX та XXI століть та їх вплив на функціонування урбосистеми»..., 174.

²⁰⁹ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 102–103.

²¹⁰ Інна Дмитрієнко, «Електрон – за акціонерне товариство», *Молода Галичина*. 7, 17 січня 1991, 2.

²¹¹ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 80.

²¹² П. Савчак, «Праска від “Електрона”», *Високий Замок*, 1–2, 1 січня 1993, 1.

²¹³ Там само.

²¹⁴ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 80.

був єдиним заводом телеапаратури України, яку експортували до Західної Європи²¹⁵. Працював завод «Біофізприлад» із 2110 працівниками на 1991 р.²¹⁶. Завод ЛОРТА (вул. Патона, 1) заснований у 1944 р.²¹⁷, та що працював для радянської оборонної промисловості. У 1991 р. тут працювало 15300 осіб²¹⁸. Підприємство спеціалізувалось на виготовленні певних елементів для космічної промисловості. Розвал СРСР зруйнував цілий комплекс військової економіки, і об'єднання потрапило в стагнацію. Спроби провести конверсію не вдалися. Підприємство пробували перепрофілювати на виробництво товарів народного вжитку: телевізорів, мікрохвильових печей, тостерів тощо. Перші телевізори планували виготовити у січні 1993 р. та реалізовувати за 50 тис. крб²¹⁹. Але через декілька років ці товари вже не могли конкурувати із західними ні за якістю, ні за дизайном²²⁰. Мотозавод (вул. Городоцька, 174) заснований у 1919 р., а станом на 1992 р. налічував 2882 працівники. Повне закриття заводу відбулось в 1997–1998 рр.²²¹ Завод «Автонавантажувач» (вул. Шевченка, 321) заснований в 1948 р. станом на 1992 р. тут нараховувалось 7417 працівників. Упродовж 1992–1996 рр. відбувся спад виробництва²²². ВАТ «Конвеєр» по вул. Шевченка, 317 засноване в 1960-х рр. – було єдиним в Україні підприємством із виготовлення підйомно-транспортного обладнання, де станом на 1992 р. працювало 3184 особи²²³. Львівський керамічний завод (вул. Сяйво, 12), заснований в 1940 р., – у 1992 р. кількість його працівників складала 1448 осіб²²⁴.

У Залізничному районі також були зосереджені підприємства харчової промисловості: Львівський жиркомбінат (вул. Городоцька, 132) – одне із

²¹⁵ М. Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 79.

²¹⁶ М. Назарук, «Структурні зміни в економіці міста Львова на зламі ХХ та ХХІ століть та їх вплив на функціонування урбосистеми»..., 174.

²¹⁷ М. Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 83.

²¹⁸ М. Назарук, «Структурні зміни в економіці міста Львова на зламі ХХ та ХХІ століть та їх вплив на функціонування урбосистеми»..., 174.

²¹⁹ Я. Пастернак, «Переносні телевізори з маркою ЛОРТА» *Високий Замок*, 4, 9 січня 1993, 1.

²²⁰ Ілько Лемко, *Львів повсякденний...*, 213.

²²¹ М. Назарук, *Львів на початку ХХІ століття...*, 84–85.

²²² Там само, 87.

²²³ Там само, 82.

²²⁴ Там само, 85.

найбільших підприємств олійножирної галузі України, що працював від 1948 р. Станом на 1992 р. тут налічувалось 455 робітників²²⁵ та Львівський холодокомбінат (вул. Повітряна, 2), заснований у 1942 р. у часі німецької окупації міста як холодильний комплекс, який у 1946 р. за радянської влади перетворився на виробництво морозива²²⁶.

Наголосимо, що на початку 1990-х рр. більшість промислових підприємств збанкрутувала, тому район втратив свій статус промислового центру та утвердився як територія торгівлі та транспортний вузол. До прикладу, у 1996 р. тут створено промтоварний ринок «Південний», що пожвавило економіку території²²⁷.

У Франківському районі Львова працювали чи не найбільші підприємства міста. Одним із таких гігантів, якому вдалось пережити економічну кризу 1990-х рр. є Львівський каменеобробний завод (вул. Стрийська, 108). Також на вул. Стрийській, 202 працював завод «Карат», а на Стрийській, 48 – завод «Львівприлад», заснований в 1945 р. На вул. Науковій розташований завод «Термоприлад», створений у 1956 р. У 1990-х рр. тут продовжували випускати промислові термометри та розпочали виробництво приладів обліку тепла, вимірювання та регулювання вологості повітря²²⁸. Один із найбільших підприємств району був Львівський ювелірний завод²²⁹ (вул. Підстигача, 2), заснований в 1944 р. Від 1992 р. завод працював як самостійний об'єкт господарювання із 1084 працівниками та залишався у власності держави²³⁰.

Великим працедавцем був завод «Кінескоп» (вул. Героїв УПА, 73), заснований у 1932 р., який був реорганізований у ВАТ «Кінескоп» відповідно до наказу Міністерства машинної промисловості України №94 від 25.01.1995 р. Станом на 1992 р. тут працювало 13100 осіб. Від другої половини 1994 р.

²²⁵ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 81.

²²⁶ Там само, 87–88.

²²⁷ Там само, 75–77.

²²⁸ Там само, 112.

²²⁹ Там само.; Роман Генегга, «Збереження продуктів у Львові в перші повоєнні роки та його вплив на харчування містян»..., 219–220.

²³⁰ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 116–117.

забезпеченість виробництва матеріалами різко погіршилась через брак обігових коштів, неконтрольовані зростання цін на енергоносії та високий рівень інфляції. Тому у 1995 р. виробництво кінескопів практично припинилось. У зв'язку із цим за наказом ВАТ «Кінескоп» №230 від 30.10.1995 р. його було реструктуризовано, створивши на базі заводу декілька дочірніх підприємств – «Кінескопбуд», «Кінескоптеплоцентрально», «Комбінат громадського харчування та побуту», «Металіст», «Кінескопмаш» та ін. Незважаючи на це, в листопаді 1999 р. завод було визнано банкрутом²³¹.

Львівсільмаш (вул. Городоцька, 207), засноване в 1946 р., станом на 1992 р. налічувало 5015 робітників²³². Завод фототелеграфної апаратури (вул. Героїв УПА, 72), переведений із Саратова в 1946 р., крім телеграфної апаратури випускав ще і музичні програвачі «Фенікс». Станом на 1992 р. тут працювало 8315 осіб²³³. Львівська фабрика паперово-білових виробів «Бібльос» (вул. Японська, 7), заснована ще в 1917 р., на 1992 р. налічувала 507 робітників. Від 1991 року підприємство виготовляло папір, картон, зошити, календарі тощо²³⁴.

До підприємств Франківського району у нашій студії варто долучити і ті, які з кінця 1990-х р. стали частиною Сихівського району. Це передусім Львівський автобусний завод (вул. Стрийська, 45), який працював від 1945 р., де на 1992 р. працювала 9781 ос. Перехід до ринкової економіки істотно вплинув на обсяг виробництва автобусів; завод намагався адаптуватися до нових вимог ринку та покращити свою продукцію²³⁵. Так, у 1995 р. ЛАЗ випустив 29 тролейбусів²³⁶. Були спроби співпрацювати із закордонними фірмами, щоб налагодити постачання необхідних для виробництва деталей, зокрема із

²³¹ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 112–114.

²³² Там само, 115.

²³³ Там само.

²³⁴ Там само, 116.

²³⁵ Любомир Крайник, «Львівський автобусе, агов!», *Молода Галичина*, 16, 7 лютого 1991, 3

²³⁶ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 103–104.

німецькою фірмою «Фойт»²³⁷. По вул. Персенківка, 19 працювало ВАТ «Реактив», створений у 1956 р. як фабрика хімічних реактивів, де на 1992 р. працювала 531 ос., а від початку 1994 р. підприємство отримало назву Львівський державний завод «Реактив»²³⁸.

Промисловість Личаківського району представляли здебільшого підприємства харчової та хімічної галузей. АТ «Галичфарм» (раніше – Львівфарм) (вул. Опришківська, 6/8), засноване у 1922 р., від 1991 р. перейшов у відання Міністерства охорони здоров'я України, де на 1992 р. працювала 1921 ос.²³⁹. ЗАТ «Львівський лікєро-горілочний завод» (до 2000 р. – Львівський лікєро-горілочний завод №2) (вул. Кордуби, 2), працювало від 1842 р. Станом на 1992 р. тут працювало 379 осіб. На початку 1990-х рр. завод оновив технологічну базу, що дозволило залишитись прибутковим підприємством²⁴⁰. Львівська тютюнова фабрика, заснована у XVIII ст., станом на кінець 1980-х рр. виробляла 14 млрд штук сигарет²⁴¹ передусім на продаж за кордон.

Завод «Екзим» (вул. Личаківська, 232), заснований в кінці XIX ст., станом на 1992 р. налічував 165 працівників. Від початку приватизаційних процесів 1990-х рр. його трудовий колектив створив орендне підприємство «Львівський дріжджовий завод», а від 1994 р. викупив підприємство і створив ЗАТ «Ензим»²⁴², яке стало одним із найпотужніших заводів України з виробництва дріжджів²⁴³. ЗАТ «Львівський м'ясокомбінат» (від 1998 р.) (вул. Промислова, 50/52), працює від 1944 р., станом на 1992 р. кількість працівників налічувала 1898 осіб. У 1993 році в часі економічних змін називався колективним м'ясопереробним підприємством «Прикарпаття»²⁴⁴.

²³⁷ Марта Чекалюк, «Вісім ящиків ліків надійшло на адресу ЛАЗу від німецької фірми «Фойт»», *Молода Галичина*, 31, 14 березня 1991, 4.

²³⁸ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 106–107.

²³⁹ Там само, 92–93.

²⁴⁰ Там само, 95.

²⁴¹ Там само, 98.

²⁴² Там само, 94.

²⁴³ Там само, 95.

²⁴⁴ Там само, 96–97.

Тут також були виробничі промислові підприємства: ВО «Райдуга» (вул. Б. Хмельницького, 108), що виробляло посуд з кришталю та безколірного скла, станом на 1992 р. налічував 1171 працівника²⁴⁵; та Книжкова фабрика «Атлас» (вул. Зелена, 20), заснована в 1944 р., на якій у 1992 р. працювало 638 осіб²⁴⁶.

Найбільший район за кількістю підприємств – Шевченківський – репрезентував різні види промисловості: від хімічної та приладобудування, до харчової та легкої. Завод газової апаратури (вул. Газова, 28), заснований в 1954 р., де станом на 1992 р. працювали 1303 особи²⁴⁷. ВАТ «Рема» (вул. Заводська, 31), заснований в 1939 р. Станом на 1992 р. тут працювали 2682 особи²⁴⁸. Лакофарбовий завод (вул. Хімічна, 4), працював від 1939 р. Відповідно до наказу керівництва заводу №107 від 10.09.1991 р. на його базі було утворено нові малі підприємства: «Нітра», «Пента», «Гек-Тара», «Етер», «Спрут», «Артем-Львів», «Трудар», «Біфін», «Клатраї», «Вітеш», «Сфера». На 1992 р. кількість працівників налічувала 211 осіб²⁴⁹. Львівська швейна фабрика «Маяк» (вул. Промислова, 27), заснована в 1962 р, спеціалізувалась на виробництві жіночого та чоловічого одягу, сорочок тощо. Станом на 1992 р. тут було 3397 працівників. На початку 1990-х рр. фабрика почала співпрацювати із провідними закордонними фірмами Німеччини, Нідерландів, Польщі тощо²⁵⁰. Виробниче швейне об'єднання «Весна» (вул. Б. Хмельницького, 212), організоване на базі Львівської швейної фабрики «Весна» та спеціалізувалась на пошитті жіночих і дитячих речей. У 1992 р. на фірмі працювало 820 осіб²⁵¹. Трикотажна фабрика «Промінь» (вул. Шевченка, 31) працювала від 1962 р. Станом на 1992 р. тут працювало 4470 осіб²⁵². Ткацька фабрика (вул. Маєра Балабана, 12), розпочала

²⁴⁵ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 97.

²⁴⁶ Там само, 97–98.

²⁴⁷ Там само, 121.

²⁴⁸ Там само, 124–125.

²⁴⁹ Там само, 123.

²⁵⁰ Там само, 123–124.

²⁵¹ Там само, 128–129.

²⁵² Там само, 128.

свою роботу в 1944 р. Станом на 1992 р. тут працювало 608 осіб. У 1994 р. на її базі було створено ЗАТ «Левтекс», що проіснувало до 2004 р.²⁵³ Шкіряна фабрика «Світанок» (вул. Промислова, 53), створена в 1961 р., на 1992 р. на підприємстві працювали 1952 особи²⁵⁴. Фабрика взуття «Прогрес» (вул. Жовківська, 30) працювала від 1961 р., на 1992 р. налічувала 6263 працівники. Підприємство зберегло свої потужності²⁵⁵, про що свідчила конкурентоспроможність її виробів на львівських ринках початку 1990-х рр., а також вивіз контрабандою продукції фірми у Польщу²⁵⁶.

Підприємства харчової промисловості у цьому районі стали візитівкою Львова. ВО «Колос» (Клепарівська, 18) – цех пивоваріння, де станом на 1992 р. працювали 959 осіб²⁵⁷. Також Львівська кондитерська фабрика «Світоч» (вул. Ткацька, 10), яка офіційно під цією назвою була створена в 1962 р. Станом на 1992 р. на підприємстві налічувалось 2395 працівників. Попри те, що у 1991 р. виробництво продукції фабрики скоротилось на 44% порівняно з попередніми роками²⁵⁸, упродовж першої половини 1990-х рр. фабрика зберегла свій потенціал і пережила кризу²⁵⁹. А в 1998 р. увійшла до складу компанії «Nestle»²⁶⁰. Львівська кавова фабрика (вул. Заповітна, 1), заснована в 1932 р., на 1992 р. налічувала 383 робітники. У 1991 році сесія обласної ради першого демократичного скликання затвердила рішення про створення на її базі підприємства «Галичина», яке у 1994 р. стало ЗАТ «Галичина», а в 1995 р. створила спільне підприємство з фірмою E.D.&F. Man Coffee Limited – СП «Галка Лтд». Продукція компанії у 1996 р. отримала найвищі оцінки на конкурсі в Женеві²⁶¹.

²⁵³ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 125.

²⁵⁴ Там само, 127.

²⁵⁵ Там само, 128.

²⁵⁶ О. Смоленська, «Заспиртувались... У міліції виробляється добрий нюх на контрабанду», *Високий Замок*, 144, 25 листопада 1993, 4.

²⁵⁷ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 121–122.

²⁵⁸ Б. Гнатівський, «Лежачого не б'ють?», *Молода Галичина*, 47, 20 квітня 1991, 2.

²⁵⁹ І. Фаріон, «Світоч» привозить солодощі ще тепленькими», *Високий Замок*, 107, 8 серпня 1995, 2.

²⁶⁰ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 125–126.

²⁶¹ Там само, 130.

Одним із важливих напрямів перебудови економіки Львова в перші роки незалежності стала приватизація підприємств. У 1991 р. були закладені основні орієнтири приватизації, вміщені у Концепцію роздержавлення і приватизації майна державних підприємств, житлового фонду та землі, у якій йшлося про приватизацію як засіб досягнення багатокладної соціально орієнтованої економіки. У 1992 р. було прийнято основні закони про приватизацію та затверджено Державну програму приватизації на 1992 р.: Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду», який передбачав передачу житлових приміщень у приватну власність громадян та Закон України «Про приватизацію державного майна»²⁶². Головною метою приватизації мали стати «підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову національної економіки»²⁶³.

Варто зазначити, що з початку приватизаційного процесу Верховна Рада України заблокувала будь-яку грошову приватизацію до моменту запровадження нової грошової одиниці – гривні, яка увійшла в обіг лише у вересні 1996 р. Тому, упродовж перших п'яти років незалежності придбання державних і комунальних підприємств за грошові кошти не передбачалося²⁶⁴. Відтак за перший період приватизації в Україні (1992–1994) найпоширенішою формою була передача відповідних державних підприємств в оренду їхнім трудовим колективам із можливістю подальшого викупу майна²⁶⁵.

Приватизаційними процесами у Львівській області займалось Регіональне відділення Фонду державного майна України у Львівській області, що було створене відповідно до наказу Фонду державного майна України від 9 червня

²⁶² V. Kotsur, Yu. Voitenko, «Privatization in Ukraine (1991–2004): features and results», *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [EastEuropean Historical Bulletin]*, 32, (2024): 100–109. С. 103 doi: 10.24919/2519-058X.32.311500

²⁶³ *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т.*, т. 2, відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін. НАН України, Ін-т історії України. (Київ: Ніка-Центр, 2011), 608. 531.

²⁶⁴ V. Kotsur, Yu. Voitenko, «Privatization in Ukraine (1991–2004): features and results»..., 103–104.

²⁶⁵ Там само.

1992 року №146²⁶⁶. У квітні 1992 року було затверджено положення «Про порядок проведення комерціалізації підприємств державної роздрібної торгівлі, громадського харчування та побутового обслуговування в м. Львові», за яким договори про власність переоформляли до кінця 1992 року²⁶⁷.

Наступного року міська рада Львова ухвалила якісно нову програму приватизації комунальної власності м. Львова, яка визначила цілі, способи, пріоритети, масштаби і умови приватизації об'єктів комунальної власності м. Львова в 1993 р. та поширювала свою дію лише на об'єкти комунальної власності міста, балансова вартість основних фондів яких станом на 01.05.1992 р. не перевищувала 20 млн крб²⁶⁸.

Ця програма заклала початки перших аукціонів як способу приватизації. Фактично було два види аукціонів: відкритий – публічний продаж майна покупцю, який запропонував найвищу ціну; і закритий (конкурсний) – продаж майна з певними умовами за спеціалізацією чи експлуатацією об'єкта²⁶⁹. Відділ приватизації міської ради заздалегіть публікував перелік об'єктів, які підлягали приватизації на аукціоні, у газеті «Ратуша»²⁷⁰ із зазначенням дня, часу і місця проведення заходу. Крім того, працівники відділу реєстрували учасників та інформували громадськість про підсумки аукціону, вказували остаточну тощо. Щоб уникнути тіньових схем, продаж об'єкту здійснювався при наявності не менше як трьох покупців²⁷¹. Зауважимо, що у Львові були проведені перші в

²⁶⁶ «Історична довідка», *Фонд державного майна України, Львівська область*, <https://www.spfu.gov.ua/ua/regions/lviv/region-history.html> ; «Приватизація розпочалась. Перелік об'єктів комунальної власності Львова, які підлягають приватизації», *Ратуша*, 130, 1 грудня 1992, 4.

²⁶⁷ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4391 Протокол засідань виконкому від 02.04.92 №6, рішення з №132 по №154 та документи до них, арк. 133, арк. 8–9.

²⁶⁸ Ухвала 16-та сесії 1-го скликання Львівської міської ради від 30.09.93 р. Про “Програму приватизації об'єктів комунальної власності м. Львова на 1993 рік” та “Положення про приватизацію об'єктів комунальної власності м. Львова”, *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/ec2c34608f6d2c30c2257fcb004aeafb?OpenDocument>

²⁶⁹ «Положення про порядок організації та проведення аукціонів по приватизації майна підприємств комунальної власності м. Львова», *Ратуша*, 127, 26 листопада 1992, 5.

²⁷⁰ «Приватизація розпочалась. Перелік об'єктів комунальної власності Львова, які підлягають приватизації», *Ратуша*, 130, 1 грудня 1992, 4.

²⁷¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4424 Протокол засідань виконкому №31 від 05.11.92, рішення №605–625. арк. 128. арк. 12–18.

Україні аукціони з продажу об'єктів малої приватизації, земельних ділянок та об'єктів незавершеного будівництва²⁷², з чого і розпочалась мала приватизація.

Відповідно до ухвали міської ради від 09.04.1993 р. упродовж 1993 р. приватизації підлягала низка підприємств торгівлі та сфери послуг. Наведемо статистику: 104 підприємств громадського харчування (їдальні, пиріжкові, кав'ярні, ресторани), 16 магазинів з реалізації дитячих товарів, 21 магазин господарських та радіотехнічних товарів, 13 комісійних магазинів, 25 магазинів з промисловими товарами та одягом. Крім того, у міській раді окремо формували списки продуктових магазинів по районах міста. Так приватизації підлягали 51 продуктовий магазин Шевченківського району, 58 – Залізничного, 65 – Личаківського, 6 – Франківського²⁷³. Такі переліки складались з певною періодичністю під сесію міської ради²⁷⁴.

У другій половині 1993 р. міська рада переглядає та поступово відмовляється від проведення аукціонів, мотивуючи це тим, що половину підприємств буде передано у приватизацію трудовим колективам, які розвивають підприємство, а інші 50% – потраплять під продаж на аукціоні. Фонд держмайна також опинився перед проблемою як пояснити жителям міста, які аргументи використовуються для формування списків об'єктів до аукціону²⁷⁵. Крім того, аукціони не давали потрібного міській раді результату. Наприклад, на третьому аукціоні, який відбувся в кінці серпня 1993 р., було продано лише три об'єкти, що лише пожвавило дискусію навколо зміни програми приватизації²⁷⁶.

Для покращення приватизаційного процесу у місті Фонд комунального майна м. Львова розробив проєкт, за яким підприємці могли користуватись

²⁷² «Історична довідка», Фонд державного майна України, Львівська область, <https://www.spfu.gov.ua/ua/regions/lviv/region-history.html>

²⁷³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4468 Протокол 15-ої сесії міської ради 21-го скликання від 27.05.93, рішення та документ до них. арк. 191. арк. 227–242.; «Перелік об'єктів, які підлягають першочерговій приватизації (Галицький р-н)», *Ратуша*, 119, 120, 2–4 грудня 1993, 1, 2.

²⁷⁴ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4465 Протокол 14-ої сесії міської ради 21 скликання від 29.01.93, рішення та документ до них. арк. 41.

²⁷⁵ Ігор Худаєв, «Львівська приватизація обирає інший шлях. Ближче до трудових колективів і, власне, до приватизації», *Ратуша*, 82, 12 серпня 1993, 1.

²⁷⁶ Ігор Худаєв, «Львівські аукціони: раз, два, три... Не продано», *Ратуша*, 89, 2 вересня 1993, 1.

нежитловими приміщеннями, використовуючи «орендний сертифікат», який засвідчував придбання права на строкове або безстрокове володіння цим приміщенням²⁷⁷.

Все ж, з огляду на значну кількість підприємств міста, у січні 1994 р. міська рада ухвалила рішення про внесення змін до «Програми приватизації об'єктів комунальної власності м. Львова на 1993 р.» та продовження терміну її дії на весь 1994 р. у зв'язку з відсутністю Державної програми приватизації²⁷⁸. Відповідно до міської програми, упродовж наступного року передбачалося передати у приватну власність від 50 до 70% підприємств транспорту, комунального господарства, громадського харчування та побутового обслуговування²⁷⁹.

За показниками міської ради, у Львові у 1994 р. було приватизовано 339 об'єктів, з яких 59 належали до державної власності, а 280 – до комунальної. У 1995 р. планувалося передати для приватизації ще 1182 об'єкти²⁸⁰. Відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо прискорення процесу малої приватизації в Україні» від 30 грудня 1994 р. № 827/94 міська рада 27 квітня 1995 р. ухвалила рішення про передачу для приватизації 584 об'єктів, які раніше перебували в оренді²⁸¹.

Наступний етап приватизації розпочався відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо введення у готівковий обіг іменних приватизаційних сертифікатів» від 27 грудня 1994 р.²⁸². Від 2 січня 1995 р. розпочалася масова сертифікатна приватизація, механізм якої передбачав рівномірний розподіл державної власності в руках нових приватних власників, якими могли стати всі громадяни країни. Якщо раніше участь у приватизації забезпечувалася

²⁷⁷ «Фонд комунального майна м. Львова розробив проект положення про орендний сертифікат», *Ратуша*, 93, 16 вересня 1993, 3.

²⁷⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4563 Протокол 17-ої сесії міської ради 21-го скликання від 13.01.94, рішення та документи до них (13.01.1994–31.03.1994), арк. 256. арк. 80.

²⁷⁹ «Програма приватизації об'єктів комунальної власності м. Львова на 1993 рік», *Ратуша*, 108, 4 листопада 1993, 3.

²⁸⁰ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4742 Протокол засідання виконкому від 24.07.95 №14, рішення з №421 до №423 та документи до них (24.07.1995–24.07.1995), арк. 164. арк. 20.

²⁸¹ «Перелік підприємств, що передані в оренду», *Високий Замок*, 98 (533), 20 липня 1995, 2.

²⁸² «Не гендлюйте сертифікатами, закликає Фонд державного майна України», *Високий Замок*, 86 (521), 27 червня 1995, 2.

відкриттям депозитних приватизаційних рахунків в Ощадному банку України, то тепер було запроваджено механізм «паперової» приватизації²⁸³.

Відповідно до цієї моделі уряд розподіляв між населенням приватизаційні сертифікати, що надавали громадянам як представникам народу – власника державного майна – право володіти частиною державної власності та бути її співвласниками разом з іншими особами. Сертифікат, який своєрідно виконував функцію акції, міг продаватися, обмінюватися тощо²⁸⁴. Фонд держмайна у Львівській області одразу розпочав підготовку до сертифікаційного аукціону для продажу 20 підприємств, який відбувся у липні 1995 р²⁸⁵. Така форма приватизації пришвидшила перехід держмайна у приватні руки. Саме із застосуванням майнових сертифікатів (ваучерів) розпочалася наймасовіша приватизація підприємств в Україні, яка здійснювалася впродовж 1995–1999 рр²⁸⁶. Пік приватизації припав на 1995–1996 роки. Тоді у Львівській області було роздержавлено понад 3000 об'єктів²⁸⁷.

Однак, у наступні роки розгорілась масова спекуляція сертифікатами, які львів'яни продавали навіть на міських ринках: «Краще продам його, будуть живі гроші, нехай менше ніж мільйон», – говорила старша пані своїй сусідці, продаючи свій вайчер вартістю 1 млн 500 тис. крб на Краківському ринку²⁸⁸.

Характеризуючи економічне життя Львова в перші роки незалежності, важливо враховувати не лише стан окремих великих підприємств чи процеси роздержавлення промислових об'єктів, а й трансформації інших важливих сфер господарської діяльності міста. Однією з таких сфер було будівництво, яке відігравало помітну роль у функціонуванні міської економіки і яке в перші роки

²⁸³ *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т., т. 2...*, 535.

²⁸⁴ V. Kotsur, Yu. Voitenko, «Privatization in Ukraine (1991–2004): features and results»..., 104–105.

²⁸⁵ Любомир Різун, «Липневий сертифікаційний аукціон: яке з підприємств Львівщини вибрати?», *Пост-Поступ*, 25 (183), 18 липня – 1 серпня 1995, 3.

²⁸⁶ V. Kotsur, Yu. Voitenko, «Privatization in Ukraine (1991–2004): features and results»..., 104–105.

²⁸⁷ «Історична довідка», *Фонд державного майна України, Львівська область*, <https://www.spfu.gov.ua/ua/regions/lviv/region-history.html>

²⁸⁸ Людмила Носарева, «Не несить свій ваучер на базар», *Високий Замок*, 83–84 (694–695), 8 червня 1996, 2.

відновлення незалежності характеризується формуванням приватного ринку²⁸⁹. Поступово виникли такі приватні архітектурні фірми: «Галпроект» (1989 р.), «Інвестпроект», «Арніка» (1990 р.) тощо²⁹⁰.

Наголосимо, що здобуття Україною незалежності супроводжувалося руйнуванням централізованої системи державного фінансування житлового будівництва, яка впродовж попередніх десятиліть визначала масовий характер забудови міста. Унаслідок цього житлове будівництво Львова у 1990-ті роки зазнало різкого скорочення обсягів і перейшло у стан стагнації. У цей період відбувається поступовий перехід від радянської моделі типового проектування та масового зведення житлових масивів до нових ринкових механізмів, орієнтованих на приватний сектор нерухомості. Проте зазначена трансформація не мала одномоментного характеру. Навпаки, для 1990-х років була характерна інерція попередніх містобудівних рішень, що проявлялася у завершенні раніше розпочатого будівництва та використанні вже сформованої планувальної структури міста без суттєвого її переосмислення.

У 1991 р. середня забезпеченість населення житлом у Львівській області складала 16,1 кв. м, при 17,9 – у республіці. Відтак область займала 25 місце серед областей²⁹¹. Фактично місто мало 11557,5 тис. загальної житлової площі²⁹². Станом на 1995 р. у місті введено в експлуатацію лише 89,9 тис кв. м площі житлових будинків, тоді як у 1990 р. – 361 тис. кв. м²⁹³. Через приватизаційні процеси збільшилась кількість приватного житлового сектору від 1 млн кв. м у 1990 р. до 5,7 млн у 1995 р²⁹⁴. Станом на 1996 р. у Львові було 46,7% роздержавленого житлового фонду²⁹⁵. 94,4% житлового фонду була оснащена

²⁸⁹ О. Ференчук, «Житловий Львів. Історія формування житлового будівництва у період 1945–2010 рр.»..., 184–185.

²⁹⁰ *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок XX ст...*, 455–456.

²⁹¹ ДАЛО, ф. Р-221 Львівська обласна рада, оп. 3, спр. 1227, арк. 265.

²⁹² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4281, арк. 8.

²⁹³ *Львів у цифрах. Статистичний збірник...*, 17.

²⁹⁴ Там само, 42.

²⁹⁵ Там само, 70.

водопроводом та каналізацією, 68,3% – центральним опаленням та 93,1% – газом²⁹⁶.

Житлова забудова цього періоду відрізнялася зменшенням масштабності: Замість великих панельних масивів, характерних для 1960–1980-х років, з'являються поодинокі багатоквартирні будинки та локальні житлові комплекси, часто розміщені у сформованих міських районах або поблизу центральної частини Львова. Одноманітність радянської типової забудови планували змінити через підвищення комфорту проживання та індивідуалізації житлової архітектури. Проте, наголосимо, що ці наміри значною мірою обмежувалися економічними можливостями забудовників і населення²⁹⁷.

На початку 1990-х рр. основне житлове будівництво по інерції відбувалось на Сихові, у районі вул. 700-річчя Львова (просп. В. Чорновола) – Варшавська, зводились новобудови на вул. Мазепи, розширились вулиці Лінкольна, Інструментальна, Щурата, Б. Хмельницького, Грінченка²⁹⁸. Здебільшого, міська рада планувала забудувати територію північно-західної частини Львова. Наприклад на початку 1991 р. був сформований план забудови нового мікрорайону Львова «Північний»²⁹⁹. Також були розроблені проєкти детального планування смт. Рудно, с. Водяне і Конопниця, районів Збоїщ, Зубри, Повітряної³⁰⁰. Крім того, міська рада вже від 1991 р. розробляла концепцію Генерального плану міста на період до 2010 року³⁰¹.

Важливою рисою житлової забудови Львова у досліджуваний період стала відсутність комплексного підходу до розвитку інфраструктури. Нові житлові об'єкти зводилися без належного забезпечення об'єктами соціального обслуговування, транспортною та інженерною інфраструктурою, що зумовлювало зростання навантаження на вже існуюче міське середовище. Це

²⁹⁶ *Львів у цифрах. Статистичний збірник...*, 42.

²⁹⁷ О. Ференчук, «Житловий Львів. Історія формування житлового будівництва у період 1945–2010 рр.»..., 184–185.; *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 155–160.

²⁹⁸ Там само.

²⁹⁹ А. Сладков, «Новый микрорайон», *Львовская правда*, 153, 14 августа 1991, 2.

³⁰⁰ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 160.

³⁰¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4281, арк. 5.

поглиблювало дисбаланс між житловою забудовою та якістю міського простору, формуючи передумови для подальших урбаністичних конфліктів.

Отже, господарський комплекс Львова у перші роки відновлення незалежності перебував у стані глибокої трансформації, зумовленої переходом від централізованої планової системи до ринкових засад господарювання. Однією з головних тенденцій стало загальне скорочення виробничої активності. Окремі підприємства намагалися пристосуватися до нових економічних умов шляхом конверсії та перепрофілювання виробництва, однак такі заходи не завжди давали змогу компенсувати спад виробництва. Будівельна сфера також характеризувалася різким скороченням обсягів житлового будівництва. Раніше розпочаті проєкти завершували за інерцією. Водночас поступово відбувався перехід до ринкових форм організації будівництва, коли дедалі частіше з'являються окремі багатоквартирні будинки та локальні житлові комплекси.

У Львові поступово формувалися нові організаційні та господарські форми, пов'язані з утвердженням ринкових відносин. Приватизація, як зміна форм власності підприємств поступово змінювала традиційну структуру міської економіки та створювала умови для поширення недержавних форм господарювання.

2.3. Проблеми міського середовища: інфраструктурні виклики

На початку 1990-х років міське середовище Львова постало перед серйозними інфраструктурними викликами, що безпосередньо впливали на повсякденне життя мешканців. Місто переживало економічний спад, що позначилося на всіх сферах життя. Через дефіцит ресурсів, брак фінансування та відсутність чіткої системи управління міське господарство залишалося в критичному стані. Львів'яни стикалися із проблемами водопостачання,

водовідведення та іншими інфраструктурними труднощами, зокрема – щорічними викликами, пов'язаними з підготовкою міста до зими тощо, ремонтом вулиць тощо.

У квітні 1991 р. Василь Шпіцер виступив із доповіддю на тему: «Господарсько-політичні проблеми міста Львова. Можливі шляхи їх розв'язання», де детально вказав на соціальні та побутові проблеми львів'ян³⁰², серед яких виділяємо:

- Зношені водопроводи, погана подача і холодної, і гарячої води, зношеність Стрийського водогону, часті прориви;
- Проблема із великою кількістю сміття та його вивозом;
- Перебої із теплопостачанням через зношеність теплотрас;
- Брак громадського транспорту;
- Розбиті міські дороги;
- Аварійний стан фасадів будинків центральної частини міста;
- Відсутність освітлення вулиць.

Варто зазначити, що проблема водопостачання залишилась у спадок ще від Радянського Союзу. У першу чергу, в її основі був дефіцит води, зокрема, станом на 1991 рік у Львів на добу надходило 420 тис. куб. м води, що було на 150 тис. куб. м менше за нормативний показник³⁰³. Відсутність точного обліку споживаної води також впливала на якість водопостачання. Лічильники були встановлені лише на великих підприємствах, тоді як житловий сектор, установи та організації не проводили вимірювань³⁰⁴.

Вагомим фактором, що впливав на водопостачання були значні втрати в системі через аварії та прориви в мережах. У 1991 р. в місті замінили лише 3045 погонних метрів водопроводів, а на водозаборах – 1050 пог. м. Це був надзвичайно малий показник, який пояснювали браком необхідних матеріалів,

³⁰² В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 248–250.

³⁰³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 160–161.

³⁰⁴ Там само.

зокрема труб, а також складною забудовою міста. Наприклад, службове управління водопровідно-каналізаційного господарства щодоби ліквідовувало по 10–12 проривів³⁰⁵.

Вода подавалась за графіком, що фактично діяв у Львові ще від 1958 року, хоча жодного офіційного рішення міськвиконкому про його запровадження тоді не було ухвалено³⁰⁶. Як правило, воду подавали від 6 до 9 години ранку та ввечері³⁰⁷. Проте, зауважимо, що були райони, в яких вода постачалася цілодобово, зокрема на вул. Вітовського³⁰⁸.

Ця ситуація змушувала мешканців запасатися водою у великих ємностях: каstrулях, відрах, пластикових пляшках або навіть ваннах³⁰⁹. Багато хто встановлював в квартирах саморобні резервуари, щоб хоча б мінімально покрити свої потреби. Проблему особливо гостро відчували мешканці верхніх поверхів багатоквартирних будинків, зокрема по вул. Привокзальна, Золота чи в Сихівському мікрорайоні³¹⁰. Через низький тиск вода могла не доходити, а тому часто альтернативним джерелом подачі води для багатьох ставали колонки-качалки, розташовані в різних частинах міста³¹¹.

Влада міста намагалась вирішити проблему, шукаючи та освоюючи нові джерела водопостачання, займалась ремонтом і реконструкцією існуючих водоводів для зменшення втрат води, встановлювала водоміри у житловому секторі та організаціях, а також розвивала системи зворотного водопостачання на підприємствах. Зокрема, ще наприкінці 1980-х рр. планувалося будівництво

³⁰⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 160–161.

³⁰⁶ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4810, арк. 138.

³⁰⁷ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

³⁰⁸ Інтерв'ю Іваном Григоровичем (1948 р. н.), записав Любомир Дикий, 20 травня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

³⁰⁹ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

³¹⁰ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4388, арк. 8.; Інтерв'ю з п. Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

³¹¹ Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

Верхньобузького водоводу потужністю 90 тис. куб. м на добу³¹², який мав забезпечувати потреби Сихівського житлового масиву³¹³, забудова якого здійснювалася з розрахунком на використання води з нового водоводу. У проєкті водозабору було передбачено відшкодування збитків, завданих його діяльністю, а також виконання санітарно-оздоровчих і соціально-побутових заходів у межах зони санітарної охорони. Водночас питання будівництва водозабору, зокрема заклики до заборони його спорудження, стало одним із пунктів передвиборних програм депутатів різних рівнів. Так, у 1990 р. на сесії Золочівської районної ради демократичного скликання було прийнято рішення про припинення будівництва водозабору. Такі ж рішення ухвалили і Колтівська та Сасівська сільські ради, на території яких брав початок запланований водогін³¹⁴. Тому на початку 1990-х рр. вода до Сихова подавалася зі Стрийського водогону, який проєктувався для забезпечення водопостачання центральної частини міста. Варто зазначити, що Стрийський водогін, споруджений у радянський період із залізобетону, мав значний ступінь зношеності та був не надто високої якості. Відтак міська влада була змушена першочергово провести його ремонт, щоб запобігти ситуації, за якої місто могло залишитися без водопостачання³¹⁵.

12 грудня 1992 року сесія Львівської обласної ради ухвалила рішення про відведення 7,5 га земель для будівництва Верхньобузького водозабору. Проте, для продовження робіт потрібно було оформити право користування землею, що вимагало погодження районної ради. Львівська міськрада прагнула знайти компроміс, зокрема у травні 1993 р. виділила 157 млн крб на закупівлю труб та обладнання для сільських водопроводів³¹⁶. Станом на червень 1993 р. сам водогін

³¹² А. Лягушкін, «Із історії Львівського водогону та каналізації. Розділ 3. Розвиток водогону міста Львова – від Другої світової війни і до сьогодні», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-lvivskoho-vodohonu-ta-kanalizatsii-rozdil-3-rozvytok-vodohonu-mista-lvova-vid-druhoi-svitovoi-viyny-i-do-sohodni/>

³¹³ Людмила Полевська, «Новина неприємна: Золочів Львову води не дає», *Високий Замок*, 38, 25 березня 1993, 3.

³¹⁴ Там само.

³¹⁵ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 235.

³¹⁶ Людмила Полевська, «Новина неприємна: Золочів Львову води не дає», *Високий Замок*, 38, 25 березня 1993, 3.

вже був збудований, але сільради блокували рішення про передачу землі Львівводоканалу для будівництва майданчика водозабору³¹⁷.

Серед нових джерел водопостачання міська рада розглядала і технічні водозабори. Після введення в експлуатацію водозабору «Зубра» в середині 1980-х рр.³¹⁸ та з розумінням того, що його вода непридатна для населення, ухвалили використовувати його для технологічних потреб ВО «Кінескоп». Це дозволило підприємству повернути у міську систему 7 тис. куб. м питної води на добу³¹⁹. Для того, щоб зменшити розхід питної води, у 1992 році почали використовувати технічний водозабір «Рясне»³²⁰ на 15 тис. куб. м технічної води на добу³²¹. Також через зношення обладнання та, як наслідок, зниження продуктивності окремих водозаборів, влада вводила в експлуатацію нові артезіанські свердловини³²².

Станом на 1994 рік централізована система водопостачання Львова охоплювала 18 (з 25 розвіданих) групових підземних водозаборів, понад 20 насосних станцій та понад 1640 км водопровідних мереж. Основним джерелом постачання були підземні горизонти, які використовувалися і на господарсько-питні потреби населення, і на технологічну діяльність підприємств. На водозаборах експлуатувалось 168 свердловин. Два водозабори розроблялися (Верхньобузький – освоєння, Плугів (Золочівський) – розширення)³²³. У той же рік відремонтували Золочівський водогін, який надавав місту 17 тис. куб. м води на добу³²⁴.

За даними МКП «Львівводоканал» відбір від міських водозаборів у 1994 р. в середньому склав 415 тис. куб. м/добу – 65% від затвердженої та 84% від

³¹⁷ Олег Карелін, «Не знаємо, як з хлібом, а води нам бракувати не повинно...», *Ратуша*, 24 червня 1993, 2.

³¹⁸ А. Лягушкін, «Із історії Львівського водогону та каналізації. Розділ 3. Розвиток водогону міста Львова – від Другої світової війни і до сьогодні»..., *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-lvivskoho-vodohonu-ta-kanalizatsii-rozdil-3-rozvytok-vodohonu-mista-lvova-vid-druhoi-svitovoi-viyny-i-do-sohodni/>

³¹⁹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 160–161.

³²⁰ Олег Карелін, «Пограма «Вода-98» – «Булька-98», *Молода Галичина*, 140, 7 грудня 1995, 3.; В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 235.

³²¹ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 183–184.

³²² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4388, арк. 8.

³²³ Ухвала «Про затвердження програми “Вода”», № 369 від 30.05.96 р., *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

³²⁴ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 235.

дозволеної продуктивності. Локальні водозабори промислових підприємств становили майже 32 тис. куб. м/добу. Водовідбір з поверхневих джерел, що здійснювався лише на технологічні потреби підприємств сягав 7 тис. куб. м/добу³²⁵.

Таблиця. Робота міських водозаборів у 1994 р.³²⁶:

№ п/п	Назва водозабору	Затверджена продуктивність (куб.м/добу)	План (куб.м/добу)	Факт (куб.м/добу)
1	Будзень+Керниця	69000	44344	44811
2	В.Добростанська	22000	7000	7015
3	Великополе	13000	7000	7009
4	Кам'яноброди	33000	16082	16101
5	Мальчиці	21300	16000	16019
6	Бібрка	29500	23813	24044
7	Гл. Наварія	29000	14701	14843
8	Малечковичі	5000	4000	4002
9	Жулинське (Стрий)	140000	126538	27892
10	Зарудці	27700	22097	22119
11	Крехів+Купин	27000	19000	19028
12	Магерів+Р.Руська	47400	31923	31949
13	Мокротин	24100	16070	16082
14	Вільшаниця	26900	9075	9124
15	Золочів (Плугів)	90000	48382	48459
16	Ремезівці (за плату)	59300	2174	6381
17	Західна група	158900	90426	90955
18	Південна група	203500	169052	170781
19	Північна група	126200	89090	89177
20	Східна група	176200	59632	63964
Разом		664800	408200	414876

³²⁵ Ухвала «Про затвердження програми "Вода"», № 369 від 30.05.96 р., Львівська міська рада, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

³²⁶ Там само.

Висока енергоємність водопостачання була однією з ключових проблем: електроспоживання при подачі води досягало 441,5 МВт/год/добу, а витрати на електроенергію становили 86% вартості послуг «Львівводоканалу». При цьому зв'язок між споживанням електроенергії та кількістю добутої води виявився слабким, що вказує на значні втрати в системі³²⁷.

У 1994 році середньодобовий корисний відпуск води населенню Львова становив 171 тис. куб. м, або 206 літрів на мешканця. Середньодобове водоспоживання з урахуванням комунально-побутових потреб сягало 363 л на особу. Зауважимо, що на господарсько-побутові потреби мешканців міста реалізовувалось всього 45% загальної подачі води; на потреби комунально-побутових підприємств – 34%. Промисловість споживала в середньому 7% води, але при існуючих у 1994 р. тарифах забезпечувала поступлення у водозбут 87% коштів³²⁸.

Таблиця. Калькуляція вартості послуг водопроводу та каналізації на 1995 р., млн крб.

СКЛАДОВА	Водопровід	Каналізація	РАЗОМ	Частка
Паливо	4052,5	7000,0	11052,5	0,7
Матеріали	1203,5	1104,0	2307,5	0,1
Електроенергія	889712,2	473606,8	1363319,0	85,9
Амортизація	4137,0	5660,0	9797,0	0,6
Зарплата виробничих робітників	8684,6	5789,7	14474,3	0,9
Соцстрах	4342,3	2894,9	7237,2	0,5
Ремонтний фонд	14279,2	13962,0	28241,2	1,8
Підкачка води	24491,7	0	24491,7	1,5
Цехові видатки	15850,6	5380,0	21230,6	1,3

³²⁷ Ухвала «Про затвердження програми “Вода”», № 369 від 30.05.96 р., Львівська міська рада, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

³²⁸ Там само.

Загально-експлуатаційні видатки	18965,7	4976,4	23942,1	1,5
Купована вода	41260,8	0	41260,8	2,6
Плата за землю	490,5	2085,2	2575,7	0,2
Геологорозвідка	6451,7	6451,7	6451,7	0,4
Охорона праці	9079,0	5020,0	14099,0	0,9
Інноваційний фонд	9079,0	5020,0	14099,0	0,9
Інші витрати	1800,0	1300,0	3100,0	0,2
РАЗОМ:	1053880,3	533799,0	1587679,3	100
				Рентабельність

За оцінками міста, дефіцит води у Львові становив від 126 до 228 тис. куб.м/добу. Одним з негативних аспектів подачі води за графіком був ажіотажний водорозбір мешканцями, при якому існуючі системи підкачки не могли забезпечити достатнього тиску. Крім того, тиск в одному стояку на різних поверхах багатоповерхових будинків різний, що призводило до значної перевитрати води на нижніх поверхах. Також існувала проблема пов'язана з водопостачанням гарячої води до будинків, де холодна вода подавалася без підкачки (вул. Наукова, В. Великого, Кн. Ольги та ін.). Оскільки гаряча вода подавалася під значно нижчим тиском, ніж холодна, а технічний стан квартирних ялинкових змішувачів був незадовільним – відбувалися перетоки гарячої води у холодний водопровід³²⁹.

Для того, щоб вирішити проблему водопостачання у 1995 році Львівська міська рада розпочала обговорення програми «Вода», спрямовану на забезпечення цілодобового водозабезпечення мешканців до 1998 року, і яку затвердили 30 травня 1996 року. Передбачалось отримати позику від Світового

³²⁹ Ухвала «Про затвердження програми Вода», № 369 від 30.05.96 р., *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

банку в серпні 1997 року³³⁰. Відповідно до плану, діючі водозабори потрібно було розширити і освоїти нові джерела, серед яких особливо перспективним вважалося родовище «Журавно» з потенційною продуктивністю 120 тис. куб. м/добу³³¹ (Додаток І).

Забезпечення водою населених пунктів, розташованих уздовж львівських водогонів, становила суттєве навантаження на систему водопостачання. На прикладі двох основних напрямів – Будзень та Стрий, – можна побачити, що значна частина води, видобутої на відповідних водозаборах, витрачалася ще до прибуття у Львів. Зокрема, середньомісячні втрати на напрямку Будзень-2 – Будзень-3 становили близько 32% добутого обсягу, тоді як на напрямку Стрий – Сокильники – приблизно 7%. У певні місяці ці втрати сягали ще вищих показників: наприклад, у липні 1994 року втрати між Будзень-2 і Будзень-3 склали 40%, а на Стрийському напрямку у серпні – 14%³³².

Додатково, складною проблемою залишалося ставлення сільських громад і органів місцевого самоврядування до експлуатації водних ресурсів. У багатьох селах, що розташовані поблизу водозаборів і трас магістральних водогонів, місцеве населення руйнувало зони суворого санітарного контролю навколо свердловин, демонтувало огорожі зі сітки, знімало двері на насосних станціях тощо. Водночас самі села, що потрапили в зону депресійного впливу діючих водозаборів, зокрема Ремезівського та Пługівського, часто залишалися без належного водопостачання. До того ж, в них майже не реалізовувалися необхідні інженерні рішення для покращення водопостачання. Наприклад, станом на 1996 р. вартість невиконаних робіт перевищувала 192 млрд крб³³³.

Попри все це, реалізація програми затягнулась. Кредит від Світового банку вдалось отримати лише у 2002 році. На реалізацію проєкту також надав кошти

³³⁰ Миський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4803, арк. 174.

³³¹ Ухвала «Про затвердження програми “Вода”», № 369 від 30.05.96 р., Львівська міська рада, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

³³² Там само.

³³³ Там само.

уряд Швеції у вигляді гранту, і були використані кошти міського бюджету Львова³³⁴. Цілодобове водопостачання Львова запущене лише 29 грудня 2009 року³³⁵.

Варто зазначити, що результати нашого опитування засвідчують, що проблема водопостачання була однією з характерних особливостей повсякденного життя львів'ян у першій половині 1990-х років. Найбільша частка респондентів (45,6%) зазначила, що перебої з водою траплялися часто, що змушувало їх завчасно запасатися водою. Ще 39,8% опитаних відповіли, що вода подавалася за графіком (зокрема з 6 до 9 години), однак такого режиму загалом вистачало для забезпечення побутових потреб³³⁶. Відтак, можемо стверджувати, що більшість львівських сімей повинні були пристосовуватись до встановленого графіку, через відповідну організацію побуту або накопичення запасів води.

Ще однією проблемою господарства Львова, яке впливало на повсякдення львів'ян стало водовідведення, що загострилася на тлі технічного зношення мереж, перевантажених очисних споруд і відсутності ефективної системи переробки мулу.

У місті функціонувало 15 каналізаційних насосних станцій, які забезпечували перекачку стоків у два основні басейни: Балтійський і Чорноморський. Львівські очисні споруди були розміщені в заплаві річки Полтви в найбільш пониженій північно-східній частині міста. Тут працювали дві технологічні лінії: КОС-1 потужністю 150 000 кубометрів за добу та КОС-2, на яку припадало основне навантаження і де очищалося щодоби 340 тис. куб. м стоків³³⁷. Зокрема, на початок 1990-х рр. поблизу вул. Промислова і до р. Полтви було прокладено новий закритий колектор³³⁸. Загалом каналізацією охоплено

³³⁴ А. Лягушкін, «Із історії Львівського водогону та каналізації. Розділ 3. Розвиток водогону міста Львова – від Другої світової війни і до сьогодні»..., *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-lvivskoho-vodohonu-ta-kanalizatsii-rozdil-3-rozvytok-vodohonu-mista-lvova-vid-druhoi-svitovoi-viyny-i-do-sohodni/>

³³⁵ «Тимошенко у Львові запустила цілодобове водопостачання», *Zaxid.net*. 29 грудня 2009.

³³⁶ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

³³⁷ Віктор Шаповал, «На новий рік у Львові можуть перекрити каналізацію», *Експрес*, 46, 30 листопада – 8 грудня 1996, 2.

³³⁸ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 184.

більше 80% житлового фонду міста. Мережа каналізацій складалась з щитового колектору – 12 км, напірних – 70 км та вуличних колекторів – 266 км, дворової та внутрішньоквартальної каналізації – 226 км³³⁹.

Найбільш критичною проблемою були намулові майданчики, які замість необхідних 80 га займали лише 8 га площі, щоб зберігати активний мул. Наприкінці 1995 р. Львівська міськрада ухвалила виділити на спорудження додаткових намулових звалищ 3 млрд крб, проте, станом на кінець 1996 р. роботи так і не було розпочато³⁴⁰.

Про значну зношеність та необхідність масштабної модернізації системи водовідведення у місті свідчили численні закупорки каналізаційної системи, зокрема лише за 11 місяців 1991 року було ліквідовано 14,7 тис. таких випадків³⁴¹.

Окрім водовідведення, гострою проблемою була й система санітарного очищення Львова, що сумарно могло призвести до екологічної катастрофи у місті. Насамперед проблема була зумовлена браком двірників та транспорту для вивозу сміття³⁴². За утилізацію побутових відходів відповідало КАТП-1328, однак його матеріально-технічна база була значно застарілою. Станом на 1991 р. автопарк підприємства складався лише із 70 машин, що було вдвічі менше, ніж вимагала генеральна схема санітарного обслуговування Львова³⁴³. Підкреслимо, що через обмежені можливості воно не могло ефективно справлятися з обсягами відходів, що накопичувалися.

³³⁹ Ухвала «Про затвердження програми “Вода”», № 369 від 30.05.96 р., *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

³⁴⁰ Віктор Шаповал, «На новий рік у Львові можуть перекрити каналізацію», *Експрес*, 46, 30 листопада – 8 грудня 1996, 2.

³⁴¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 162–163.; Любомир Дикий, «Господарське життя Львова в 1991 році: проблеми та адаптація радянської спадщини», *Матеріали ІХ краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини» світлої пам'яті професора С. Качараби* (16 травня 2025 р.), (Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2025): 61–63.

³⁴² В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 234–235.; Любомир Дикий, «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)»..., 110–114.

³⁴³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 162–163.

До того ж, поведінка самих львів'ян лише загострювала проблему чистоти в місті. З одного боку, через недостатню кількість смітників, люди, замість того, щоб шукати урну, просто викидали сміття під ноги, а з іншого – комунальні служби вказували на систематичні крадіжки тих самих урн, коли бетонні смітники викрадали, для встановлення на дачних ділянках, а, через брак фінансування, встановити нові було складно³⁴⁴. Відтак у кожному мікрорайоні виникали стихійні сміттєзвалища, вулиці мало де замітались, розвелось багато щурів, а влітку виникала загроза виникнення епідемії³⁴⁵.

Ситуація з чистотою на околицях міста була ще гіршою. Зокрема мешканці мікрорайону Рясне-2 скаржились на занедбані газони з ямами й горбами, сміття, що лежало роками та двірників, які часто не виконували свої обов'язки. Дитячі майданчики були або в поганому стані, або зовсім відсутні³⁴⁶. На чистоту також скаржилися мешканці Сихова³⁴⁷.

Міська влада намагалась покращити санітарну ситуацію і для цього вже у 1991 р. з міського бюджету виділила 1,6 млн крб для фінансування екологічної інспекції парку «Знесіння», робіт із вивезенням сміття, рекультивації сміттєзвалища, реконструкції вул. Зеленої³⁴⁸ тощо.

У цю сферу активно заходили іноземні інвестиції, до прикладу, австрійці на початку 1993 р. надали місту одну машину вартістю 700 тис. дол. США та 3 тис. оцинкованих ящиків по 90 л кожен, як установчий фонд майбутнього сміттєзбирального підприємства, що мало вивозити сміття з центральної частини міста³⁴⁹. В кінці 1993 р. місто закупило нові сміттєзбірники та машини для їх розвантаження з Чехії³⁵⁰. Відтак до 1996 року ситуація суттєво змінилася: місто почало відмовлятися від великих та габаритних бетонних урн, замість яких

³⁴⁴ Оксана Горелик, «У пошуках смітника», *Молода Галичина*, 108, 19 вересня 1996, 3.

³⁴⁵ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 234–235.

³⁴⁶ Н. Балюк, «Хто організує не комуністичний суботник», *Високий Замок*, 125, 14 вересня 1995, 2.

³⁴⁷ Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Любомир Дикий, «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)»..., 110–114.

³⁴⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 151.

³⁴⁹ «Австрійська машина збере лівівське сміття», *Ратуша*, 15, 2 лютого 1993, 3.

³⁵⁰ «Про воду і транспорт», *Ратуша*, 13 листопада 1993, 1.

встановлювали металеві. До прибирання залучили декілька підприємств: зокрема Львівспецкомунтранс – державне базове підприємство і приватне – «Абіо», що створило умови для конкуренції, адже вони за стандартними розцінками надавали послуги значно якісніше³⁵¹. Крім того, було прийнято рішення про побудову сміттєперевалочних станцій, оскільки вивозити сміття за місто тими машинами, якими сміття збирали було нерентабельно. Відходи до звалища вирішили транспортувати 60-кубовими трейлерами. Таких станцій повинно було бути дві – в Рясному та в мікрорайоні «Південний»³⁵².

Поступово місто очищалося. Відповідно до «Правил благоустрою і утримання території м. Львова», №281, який міська рада ухвалила від 08.02.1996 р. нормативний термін виконання аварійно-відновлювальних робіт для комунікацій становив від 3 діб для водогонів, каналізацій, газових та телефонних мереж, до 5 діб – для електромереж та 10 діб – на теплокомуненерго³⁵³. Урни для сміття встановлювали організації на закріплених за ними територіях із розрахунку одна урна на 800 кв. м, при цьому відстань між урнами не мала перевищувати 30 м. На ринках одна урна розраховувалась на 50 кв. м, а на зупинках громадського транспорту – не менше двох урн. Біля закладів торгівлі та громадського харчування – по одній урни біля входу. Прибирання міських територій здійснювалось двічі на день: ранкове до 7 год. у весняно-літній період, а в осінньо-зимовий період – до 8 ранку, та денне – від 14:00 до 16:00. Окремі положення стосувались розгортання снігу та вивозу сміття³⁵⁴. Завдяки цим заходам Львів став помітно чистішим, а серйозних збоїв у вивезенні сміття вдалося уникнути. Зокрема, самі мешканці зазначали, що Львів поступово ставав значно чистішим³⁵⁵.

³⁵¹ Є. Г. «Повернути Львову славу чистого європейського міста», *Молода Галичина*, 134, 21 листопада 1996, 3.

³⁵² Там само.

³⁵³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4804, арк. 281–301.

³⁵⁴ Там само.

³⁵⁵ Інтерв'ю з Ростиславом Любомировичем (1976 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 серпня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

Окрему складність становила експлуатація міського сміттєзвалища, що розташовувалось поблизу села Грибовичі на північній околиці міста, і яке почало діяти від 1959 року³⁵⁶. У 1991 р. міська рада ухвалила рішення впорядкувати Грибовицьке сміттєзвалище з метою припинення горіння сміття, а також створити мале підприємство для його експлуатації³⁵⁷. Від 1 січня 1992 року його упорядником стало державне мале підприємство «Збиранка»³⁵⁸, яке функціонувало у складних умовах через хронічне недофінансування з боку міської адміністрації. Крім того, величезні суми заборгували «Збиранці» підприємства, які займалися вивезенням сміття. Так, станом на 1996 рік, Львівспецкомунтранс не сплатив майже 7 млрд крб, а Абіо – 1,7 млрд, через те, що їм не платили житлово-експлуатаційні дільниці, які були підпорядковані комунальному управлінню³⁵⁹. Тому колектив міського сміттєзвалища займався сортуванням макулатури, харчових відходів, тканин. Крім штатних, на звалищі були і позаштатні працівники, коли щодня декілька десятків людей приходили сюди мов на роботу. Прикметно, що якщо перевести на гроші лише папір, то щодня станом на серпень 1996 року на звалище викидали сміття мінімум на один млрд крб³⁶⁰.

Важливим чинником, який створював додаткові санітарні проблеми міста були неодноразові мітинги мешканців села Грибовичі на початку 1990-х рр. Селяни перекривали дороги та не дозволяли проїзду сміттєвих автомобілів³⁶¹. Як компенсацію, у селі заасфальтували дорогу, провели центральне водопостачання, збудували пішохідний перехід над залізничною колією, а

³⁵⁶ Андрій Болкун, «“Золоте” сміття Львова», *Молода Галичина*, 98, 27 серпня 1996, 2.

³⁵⁷ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4262, арк. 169.

³⁵⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4391, арк. 29.

³⁵⁹ Андрій Болкун, «“Золоте” сміття Львова», *Молода Галичина*, 98, 27 серпня 1996, 2.

³⁶⁰ Там само.

³⁶¹ Любомир Дикий, «Господарське життя Львова в 1991 році: проблеми та адаптація радянської спадщини», *Матеріали ІХ краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини» світлої пам'яті професора С. Качараби* (16 травня 2025 р.), (Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2025): 61–63.; В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 234–235.

Львівська міська адміністрація розпочала у селі будівництво середньої школи³⁶². Так, лише у 1991 році на його благоустрій було спрямовано 242 тис. крб³⁶³.

Зима ставала чинником, що суттєво впливав на повсякдення львів'ян, адже не завжди вчасно розпочинався опалювальний сезон. Від кінця 1980-х рр. місто отримало занедбаний стан опалення та зношені теплотраси із поганою теплоізоляцією. ТЕЦ-1 забезпечувала тепловою енергією 60% житлового фонду міста, тому, коли виникала аварія на центральній теплотрасі, половина міста залишалась без опалення³⁶⁴. Наприклад такий випадок стався на початку опалювального сезону у 1991 р. Тоді вийшла з ладу не теплотраса, а сама ТЕЦ-1, на якій згорів силовий дросель. Новий дросель місто позичило в Івано-Франківську³⁶⁵. Зазначимо, що тоді Комісія Львівської міської ради встановила, що «Львівенерго» та «Теплокомуненерго» не забезпечили належний контроль за ремонтними роботами, що спричинило значні затримки у подачі тепла, особливо в Галицькому, Радянському районах та на Сихові³⁶⁶. Після введення в експлуатацію Північну ТЕЦ-2 у с. Муроване у 1992 р.³⁶⁷, проблеми із тепlopостачанням зменшились, однак не припинились. Так, опалювальний сезон у 1992–1993 рр. розпочався 10 жовтня. Проте, подача тепла не здійснювалась в 284 з 1312 будинків, зокрема, через прориви на тепломережах, ремонт котелень чи бойлерних та ін³⁶⁸. Схожа ситуація була і в 1996 р., коли опалювальний сезон розпочався від 25 жовтня 1996 р., а на Сихові, через порив на теплотрасі, подача тепла до будинків мікрорайону відкладалася до середини листопада³⁶⁹. Серед чинників, що впливали на своєчасний початок опалювального сезону, важливу

³⁶² Андрій Болкун, «“Золоте” сміття Львова», *Молода Галичина*, 98, 27 серпня 1996, 2.

³⁶³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 162–163.

³⁶⁴ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 240.

³⁶⁵ Там само, 241.

³⁶⁶ Ухвала №8 від 13.01.92 р., *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/58a1b7be749cbbd9c22570b3004c7a76?OpenDocument>

³⁶⁷ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 241.

³⁶⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4380, арк. 185.

³⁶⁹ Надія Боднар, «Чи легко жити на Сихові?.. Записки сихівського поселенця», *Експрес*, 40, 2–10 листопада 1996, 11.

роль відігравала й заборгованість львів'ян за спожите тепло. Зокрема, у 1996 році борг складав 12 млн 800 тис. грн³⁷⁰.

Зауважимо, що за результатами опитування 50,5% респондентів зазначила, що не відчувала серйозних проблем із централізованим опаленням, а система загалом функціонувала задовільно, ще майже третина (31,1%) відповіла, що у квартирах інколи було прохолодно, але в межах норми. Лише 8,7% опитаних повідомили про суттєві труднощі із забезпеченням теплом, через що доводилося використовувати додаткові способи обігріву житла³⁷¹. Відтак, можемо стверджувати, що незважаючи на труднощі міста з підготовкою до опалювальних сезонів, у повсякденних спогадах мешканців ситуація з опаленням загалом оцінювалася позитивно – для більшості респондентів опалення працювало належним чином, а випадки його нестабільної роботи були епізодичними.

Загалом інфраструктура міста перебувала в стані занепаду: ліхтарі не працювали³⁷², дороги й тротуари³⁷³ та навіть під'їзди будинків³⁷⁴ руйнувалися, тощо. Міська рада вживала заходів для ремонту окремих ділянок вулиць та поліпшення їхнього освітлення³⁷⁵. Результати опитування свідчать про переважно критичне сприйняття стану міського господарства Львова на початку 1990-х років. Найбільша частка респондентів – 43,7% – оцінила його нейтрально, зазначивши, що поряд із проблемами були й певні покращення. 34% вважали стан міського господарства скоріше поганим, хоча й відзначали, що окремі проблеми поступово вирішувалися, а ще 8,7% дали різко негативну оцінку, характеризуючи місто як занедбане³⁷⁶. Відтак, 86,4% опитаних не дуже позитивно оцінювали стан міської інфраструктури. Лише незначна частка опитаних характеризувала Львів як місто, що активно розвивалося.

³⁷⁰ «Опалювальний сезон може бути відкладений на невизначений термін», *Експрес*, 39 12–20 жовтня 1996, 6.

³⁷¹ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

³⁷² І. Фітьо. «Невдовзі на вулиці Сербській стане світліше» *Високий Замок*, 159, 13 грудня 1994, 2.

³⁷³ І. Мартинів, «Чому провалюються вулиці?», *За вільну Україну*, 91, 6 липня 1995, 3.

³⁷⁴ О. Пендерецький, «200 років – вік критичний?» *За вільну Україну*, 52, 28 березня 1995, 3.

³⁷⁵ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 184.

³⁷⁶ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

Отже, у 1991–1996 роках стан міської інфраструктури безпосередньо впливав на повсякденне життя мешканців Львова. Найбільш відчутними були проблеми, пов'язані зі зношеністю інженерних мереж. Несвоєчасні початки опалювальних сезонів, проблеми з водо- та електропостачанням були звичним явищем. Перебої у водопостачанні змушували людей запасатися водою, підлаштовувати домашні справи під погодинну подачу, а в окремих районах мешканцям доводилося шукати альтернативні джерела води, зокрема користуватися вуличними водяними колонками. Прийнята міська програма «Вода–98» залишалася переважно на стадії обговорення, а заплановані нею нові водозабори, зокрема Верхньобузький, так і не були побудовані.

Загальний санітарний стан Львова залишався складною проблемою господарства, який міська влада поступово намагалася покращити. Зокрема, оновлювали парк сміттєзбиральної техніки, встановлювали нові урни, до прибирання почали залучати приватні підприємства, удосконалювали систему транспортування відходів, а у 1996 р. було запроваджено чіткіші правила благоустрою та прибирання міських територій. Це дозволило поступово покращити стан вулиць і уникнути серйозних збоїв у вивезенні сміття.

Проблемною залишалася й система теплопостачання. Містяни більшу частину початку 1990-х рр. стикались із проблемою опалення та теплоподачі через зношеність міських мереж. Попри відкриття ТЕЦ-2, місто не завжди було підготовлене до опалювального сезону. Водночас результати проведеного опитування дають підстави зробити важливе уточнення: попри об'єктивні труднощі з функціонуванням системи подачі тепла, у спогадах мешканців опалення переважно оцінюється як таке, що працювало задовільно.

2.4. Функціонування міського транспорту Львова

Транспорт є важливою складовою повсякденного життя, від функціонування якого значною мірою залежить можливість пересування містом, доступ до місць роботи, навчальних закладів тощо. На початку 1990-х рр. транспортна система Львова, як і інші сфери міської інфраструктури, опинилася в умовах глибокої трансформації, спричиненої розпадом Радянського Союзу, а відтак і його економічної системи, скороченням державного фінансування та переходом до нових економічних відносин.

Упродовж 1991–1996 рр. схема автобусних маршрутів Львова в основному повторювала ту, яка діяла за радянських часів, а реальної реформи транспортної системи не проводили до 1997 р. Вони забезпечували сполучення між центральною частиною міста, його житловими районами, промисловими підприємствами та важливими транспортними вузлами (Додаток І).

Станом на початок 1990-х рр. всі міські автобусні маршрути Львова обслуговувало Львівське АТП №14630, яке входило в систему Міністерства автомобільного транспорту Української РСР (Додаток Й, мал. 1). Вони працювали у звичайному режимі та у режимі «експрес»*. Цей же перевізник обслуговував низку маршрутів в режимі «маршрутне таксі»**, а також значну кількість ближніх приміських автобусних маршрутів (із двозначними номерами). Львівське АТП №14631 обслуговувало низку приміських автобусних маршрутів в околицях Львова (їх номери були тризначними), а АТП №14606 (міський таксопарк) працювало на маршрутах виключно в режимі «маршрутне таксі»³⁷⁷. За звичайну поїздку громадським транспортом пасажирам необхідно було

* Такі автобуси зупинялися не на усіх зупинках, що збільшувало середню маршрутну швидкість.

** «Маршрутне таксі» – це міський громадський транспорт, що передбачав зупинку лише на вимогу пасажирів. Перші маршрути, які працювали в такому режимі з'явилися у Львові на початку 1970-х років. Див.: Антон Лягушкін, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>

³⁷⁷ Антон Лягушкін, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>

сплачувати 15 копійок. Для автобусів, що працювали в режимі «експрес», тариф становив 30 копійок, тоді як вартість проїзду у маршрутних таксі була найвищою – 45 копійок³⁷⁸.

Однією з характерних особливостей користування громадським транспортом у Львові кінця 1980-х – початку 1990-х рр. була нерегулярність його роботи, тривале очікування пасажирами автобусів і тролейбусів, переповненість тощо. До прикладу, на кінцевих зупинках часто накопичувалось більше десяти машин, які могли просто стояти по пів години, а водії часто починали рух після прохань пасажирів³⁷⁹.

Через недостатню кількість доступних автобусів, тролейбусів і трамваїв, пасажирів часто намагалися потрапити до вже переповнених салонів. Це, у свою чергу, призводило до ситуацій, коли водії не завжди зупинялися на зупинках. Наприклад, пасажирам часто доводилося наздоганяти автобуси й тролейбуси, сподіваючись, що водій зупинить транспорт за метрів 50–100 або чекати на наступний³⁸⁰. Фіксуємо ситуацію, коли на кінцевій зупинці автобуса «Площа Липнева» водій «пропустив усіх через передні двері, зібравши з кожного по 15 копійок, за якихось 20 хвилин напакую повнісіньку машину і спокійно оголосить: «Наступна зупинка – «Кульпарківська». А якщо комусь потрібно тільки до «Кінескопа», то... вибачайте»³⁸¹. Зазначимо, що така практика фактично ставала звичною частиною щоденного пересування містом.

Рівень зношення рухомого складу міського транспорту Львова з кінця 1980-х рр. був критичним. Основними труднощами, з якими стикалися мешканці були: низька середня швидкість руху транспорту: 6–8 км/год у центрі та 13–14 км/год загалом у місті; велика тривалість поїздок: понад 50% львів'ян витрачали на дорогу більше 40 хвилин; поганий стан трамвайних колій та відсутність необхідної модернізації трамвайних і тролейбусних депо; недостатня пропускна

³⁷⁸ Антон Лягушкін, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-tretia/>

³⁷⁹ Володимир Дубас, «Куди їдемо?», *Молода Галичина*, 147, 17 грудня 1991, 4.

³⁸⁰ Там само.

³⁸¹ Там само.

спроможність магістралей, особливо центральних вулиць, таких як Городоцька, Шевченка, Франка, Личаківська³⁸².

Тролейбусний парк Львівського трамвайно-тролейбусного управління станом на середину 1991 р. становив 230 од. машин «Шкода», з яких 106 були фізично зношені та підлягали списанню³⁸³. У 1990 р. на лінію виходили 75–80 троллейбусів і 80–90 трамваїв, а при потребі – по 140–170 відповідно. Зауважимо, що у місті здебільшого курсували троллейбуси і трамваї чехословацького виробництва³⁸⁴. Коли у 1991 р. було припинено постачання запасних частин до трамваїв і троллейбусів із Чехословацької Республіки³⁸⁵, міська рада не мала коштів для закупівлі нового транспорту та запасних частин для поточного ремонту³⁸⁶. Тому деякі підприємства Львова самотужки виробили деталі, які могли замінити зношені частини техніки, що згодом дозволило випускати до 110 троллейбусів і 120 трамваїв³⁸⁷. Крім того, в 1991 р. місто придбало 60 автобусів виробництва ЛАЗ³⁸⁸, а також профінансувало ЛАЗ на виробництво «львівського троллейбуса»³⁸⁹, який був дешевший за чехословацький³⁹⁰.

Щоб реорганізувати транспортне обслуговування міста, відкривались нові автобусні маршрути, зокрема до віддалених мікрорайонів, таких як вул. Щурата, Полярон та Криворізька³⁹¹, що відносно покращило їхнє сполучення з центральною частиною міста.

Важливою проблемою міста було забезпечення належного транспортного сполучення мікрорайону Сихів з іншими частинами Львова. На початку 1990-х рр. у місті почали з'являтися «діаметральні» автобусні маршрути. Одним із перших став маршрут №14 «Сихів – Автостанція №2 на вул. Липинського», який

³⁸² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4263, арк. 82–85.

³⁸³ *ДАЛО*, ф. Р-221 Львівська обласна рада, оп. 3, спр. 1227, арк. 155.

³⁸⁴ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 237.

³⁸⁵ *ДАЛО*, ф. Р-221 Львівська обласна рада, оп. 3, спр. 1227, арк. 155.

³⁸⁶ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 237.

³⁸⁷ Там само.

³⁸⁸ Там само.

³⁸⁹ Людмила Носарева, «Лазівці кредитів не беруть», *Високий Замок*. 88–89, 1 липня 1995, 1.

³⁹⁰ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 237.

³⁹¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 168–169.

обслуговувало Львівське АТП №14630, для чого використовували нові великі автобуси – ЛАЗ-52521³⁹² (Додаток Й, мал. 2).

У жовтні 1991 р. маршрут № 2 було перейменовано на № 9. Якщо раніше автобус сполучав площу Привокзальну з автобусним заводом, то після зміни його кінцевою зупинкою став Сихів. Збільшення протяжності маршруту та пасажиропотоку призвело до його перевантаження. Відтак мешканці стикалися не лише з тривалим очікуванням транспорту на зупинках, але й із переповненими автобусами³⁹³. Від листопада 1993 року маршрут №9 перевели на експресний режим. Також запровадили новий експрес №2, який з'єднував вулицю Сихівську та Головний залізничний вокзал.³⁹⁴

В першій половині 1991 р. міська рада ухвалила рішення про дозвіл на проєктування та будівництво підземного трамваю по вул. Хуторівка та Криворізька та виходу звідти наземної трамвайної лінії в житловий масив Сихів³⁹⁵, сформувати інфраструктуру із пішохідних переходів в наземних частинах лінії тощо³⁹⁶. У планах для перевезення пасажирів у межах міста було використати залізничні колії. Планувалося організувати рух невеликих дизельних поїздів, які б курсували між великими промисловими зонами, вокзалом та районами Рясне, Брюховичі, Персенківка і Сихів, що дозволило б частково розвантажити громадський транспорт³⁹⁷.

У листопаді – грудні 1993 р. під час обговорення стану транспортного обслуговування, в місті планували закінчити будівництво електрифікованої ділянки залізничної лінії «Львів–Сихів»³⁹⁸ (здебільшого коштом Львівської

³⁹² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 168–169.

³⁹³ В. Співак, Якщо у Львові перекопають ще одну дорогу, то мешканці вулиць Володимира Великого і Наукової на роботу ходитимуть пішки. *Ратуша*, 109, 14-15 жовтня 1991, 3.

³⁹⁴ Про зміни в русі міських автобусів. *Ратуша*. 25 листопада 1993. №116. С. 3.

³⁹⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4277, арк. 45–46.

³⁹⁶ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4282, арк. 27.

³⁹⁷ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4266, арк. 168–169.

³⁹⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4545, арк. 250.

залізниці³⁹⁹) та відкрити рух електропоїздів⁴⁰⁰. Відтак станом на грудень 1994 р. вже функціонував електропоїзд №6093, що з'єднував Сихів і головний залізничний вокзал, час якого в дорозі складав лише 27 хв.⁴⁰¹, а пасажирів називали його «шпіцерівкою»⁴⁰² (Додаток Й, мал. 3).

У 1992–1993 рр. економічна криза суттєво вплинула на підприємства, що здійснювали міські перевезення. На додаток до гіперінфляції, негативно на їх фінансовий стан вплинуло запровадження безоплатного проїзду для пенсіонерів за віком⁴⁰³ та інвалідів⁴⁰⁴. Передбачалося, що держава компенсуватиме ці витрати, однак кошти поступали не в повному обсязі або з суттєвими затримками. Щоб уникнути перевезення пасажирів-пільговиків на міських автобусних маршрутах, перевізники перевели частину маршрутів у режим «маршрутне таксі» і тому почали стягувати оплату із пенсіонерів, оскільки дія постанови не поширювалася на метрополітен і таксі⁴⁰⁵.

Від 1991 до 1993 року АТП №14630 централізовано не поповнювався. Лише у 1993 році за кошти міського бюджету було закуплено 40 автобусів, для збереження певної кількості транспортних засобів на маршрутах. Проте, вже у 1994 р. АТП списало 44 машини⁴⁰⁶, скоротивши випуск автобусів на міські маршрути до 175 одиниць⁴⁰⁷. У підсумку, від 19 вересня 1994 АТП закрило автобусний маршрут №5, а вивільнені автобуси поповнили маршрут №28, який

³⁹⁹ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 238.

⁴⁰⁰ Ухвала «Про деякі заходи щодо забезпечення громадського порядку та санітарного стану у м. Львові» від 25.11.93 р. *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/247C85938692D30BC2256F46004AFAA0?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/247C85938692D30BC2256F46004AFAA0?OpenDocument)

⁴⁰¹ Любомир Дикий, «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)»..., 100–114.; «Для зручності мешканців Сихова», *Високий Замок*, 156, 8 грудня 1994, 2.

⁴⁰² В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 238.

⁴⁰³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про безплатний проїзд пенсіонерів на транспорті загального користування» від 17 травня 1993 р. N 354, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/354-93-%D0%BF#Text>

⁴⁰⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. N.354 Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. N 354» від 16 серпня 1994 р. N 555, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-94-%D0%BF#Text>

⁴⁰⁵ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>

⁴⁰⁶ «У Львові на два автобусних маршрути стало менше», *Молода Галичина*, 109, 20 вересня 1994, 1.

⁴⁰⁷ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>

продовжили на вулиці Варшавська, Панча, Липинського, 700-річчя Львова⁴⁰⁸. Через нестачу автобусів в парку Львівського АТП №14630 міськрада була змушена відкрити нові маршрути, які почало обслуговувати АТП №14631⁴⁰⁹. Всього станом на 1994 р. було 26 автобусних маршрутів⁴¹⁰.

У грудні 1993 р. Львівська міська рада ухвалила документ «Про стан транспортного обслуговування у м. Львові та заходи щодо його стабілізації в 1994 році»⁴¹¹. В ухвалі наголошувалося, що рівень перевезень пасажирів у місті не відповідав реальним потребам львів'ян. Для покращення організації руху автобусів планувалось виділити 600 тис. дол. США на закупівлю запчастин для електротранспорту, скоротити кількість зупинок громадського транспорту, збільшити кількість контролерів і забезпечити щоденний контроль за роботою водіїв⁴¹².

Тоді ж у 1994 році скорочення чи ліквідація зупинок електротранспорту було спричинене не лише спробою реорганізації руху, а й аварією трамваю в Луганську, який стояв на зупинці, що знаходилася на ухилі більше як 40 проміле^{**}. Для запобігання аналогічних випадків у Львові, враховуючи, що значна частина рухомого складу трамваїв і тролейбусів вже відпрацювала свій амортизаційний термін і підлягала списанню, керівництво МКП Львівелектротранс було змушене зняти зупинки, які розташовані на ухилах від 54 до 45 проміле⁴¹³.

Водночас у Львові вирішили запозичити практику, яка вже поширювалася в інших містах України – відкриття приватних маршрутів⁴¹⁴, що дозволяло

⁴⁰⁸ «У Львові на два автобусних маршрути стало менше», *Молода Галичина*, 109, 20 вересня 1994, 1.

⁴⁰⁹ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», Фотографії старого Львова, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

⁴¹⁰ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4810, арк. 19.

⁴¹¹ Ухвала «Про стан транспортного обслуговування у м. Львові та заходи щодо його стабілізації в 1994 році» від 23.12.93 р., *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/8187EB1734FA0C76C2256F4600483598?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/8187EB1734FA0C76C2256F4600483598?OpenDocument)

⁴¹² Там само.

^{**} Проміле – це термін, який означає підйом місцевості в метрах на кілометр відстані.

⁴¹³ «Ми й не помічаємо які в нас вулиці круті», *Високий Замок*, 137, 27 жовтня 1994, 3.

⁴¹⁴ Є. Калайда, «Скоро у Львові з'явиться приватний автобусний маршрут», *Пост Поступ*, 28, 11–18 серпня 1994, 4.; В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 184.

розширити транспортну мережу та забезпечити мешканців більш гнучкими можливостями пересування містом. В серпні 1994 р. відкрили пробний маршрут, що з'єднав площу Кропивницького з ринком «Галицьке перехрестя», який мав лише чотири встановлені зупинки, а в автобусі були лише сидячі місця⁴¹⁵.

Від 1 листопада 1994 р. у Львові було встановлено нові тарифи на проїзд у міському громадському транспорті. Вартість однієї поїздки в електротранспорті становила 1000 крб. Такий самий тариф було встановлено для автобусів, які відповідно до рішення міської ради працювали в режимі «експрес». Водночас проїзд у маршрутних таксі коштував удвічі дорожче – 2000 крб, тоді як у транспорті, що працював на приватних маршрутах, вартість поїздки сягала 5000 крб⁴¹⁶.

Станом на жовтень 1996 року у Львові функціонувало 7 міських приватних маршрутів: площа Валова – овочева база, Університет – Суботівська, Рясне-2 – Куліша, Рясне-2 – Сихів, Сихів – Левандівка, Наукова – Університет, Дубляни – Сихів і п'ять приміських⁴¹⁷. Особливістю організації роботи приватних маршрутів було використання автобусів, які підприємство-перевізник переважно орендувало у різних власників. Основною вимогою до орендодавців була технічна справність транспортних засобів, наявність необхідної документації та кваліфікованих водіїв. Одночасно окремі підприємства вже починали формувати власний автобусний парк⁴¹⁸.

У 1995 р. влада констатувала, що транспортне обслуговування міста продовжувало погіршуватись. До прикладу, денний випуск на лінію автобусів, трамваїв і тролейбусів в жовтні 1994 року складав 175, 113 та 95 одиниць відповідно, що на 28, 41 та 48% менше, ніж було у 1989 році⁴¹⁹. Крім того, у 1993–

⁴¹⁵ С. Калайда, «Скоро у Львові з'явиться приватний автобусний маршрут», *Пост Поступ*, 28, 11–18 серпня 1994, 4.

⁴¹⁶ Р. Павлюк, «Незабаром подорожчає трамвай», *Молода Галичина*, 125, 27 жовтня 1994, 1.

⁴¹⁷ Р. Дорош, «У Львові вже функціонує сім приватних маршрутів», *Експрес*, 38, 5–13 жовтня 1996, 10.

⁴¹⁸ Там само..

⁴¹⁹ «Про хід виконання ухвали Львівської міської Ради народних депутатів від 23.12.93 р. Про стан транспортного обслуговування у м. Львові та заходи щодо його стабілізації в 1994 році» і шляхи вирішення проблеми міських пасажирських перевезень у 1995 році», *Львівська міська рада*, <https://www8.city->

1994 рр. ТВО «Львівавтотранс», у підпорядкуванні якого знаходилося Львівське АТП №14630, не отримало жодного нового автобуса. Через брак коштів на дотації, ЛКП «Львівелектротранс» та Львівське АТП №14630 не мали змоги закупити необхідні запчастини і провести ремонти рухомого складу на відповідному рівні⁴²⁰.

У середині 1990-х років міська влада робила спроби викупу у комунальну власність АТП №14606, №14630 і №14631. Проте, перемовини про викуп або передачу виявились невдалими, а тому рішенням №652 виконавчого комітету Львівської міської ради від 07.11.1995 р. було створено Львівське комунальне АТП №1, що займалося міськими автобусними перевезеннями⁴²¹. Для нього місто придбало 26 нових автобусів моделі ЛАЗ-42021 (Додаток Й, мал. 4). Ці автобуси почали обслуговувати найбільш навантажений сихівський напрямок і працювати на маршрутах №2 «вул. Сихівська – Головний вокзал» та №9 «вул. Сихівська – площа Липнева». Згодом підприємство також почало обслуговувати автобусний маршрут №55 «вул. Личаківська (АС-6) – завод «ЛОРТА» (вул. Городоцька)»⁴²². Кількість автобусних маршрутів у 1995 році знизилась до 24⁴²³.

Упродовж 1995 р. міський електротранспорт перевіз 66,7 млн пасажирів: зокрема трамваї – 42,8 млн, тролейбуси – 23,9 млн⁴²⁴. Тоді як у 1994 р. загальна кількість пасажирів сягала 116,5 млн, з яких у трамваях – 74,2, а в тролейбусах – 42,3 млн осіб. Як зазначалось у документах міської ради, таке зменшення відбулось за рахунок списання рухомого складу⁴²⁵. Так, у 1994 р. одиниць трамваїв налічувалось 224, а тролейбусів – 182, тоді як у 1995 р. – 216 та 147

adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/728652f2ac5f78dcc2257faa00350cf0?OpenDocument

⁴²⁰ Антон Лягушкін, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

⁴²¹ Там само.

⁴²² Там само.

⁴²³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4810, арк. 19.

⁴²⁴ С. Товстига, «1990 року у Львові було більше одиниць громадського транспорту, аніж зараз», *ДивисьInfo*, 21 грудня 2017, <https://dyvys.info/blogs/1990-roku-u-lvovi-bulo-bilshe-odynyts-gromadskogo-transportu-anizh-zaraz/>

⁴²⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4810, арк. 19.

відповідно (Додаток Й, мал. 5). Випуск електротранспорту на маршрути зазвичай був менший від заявленої кількості машин та щороку суттєво скорочувався⁴²⁶. Наприклад порівняно з жовтнем 1994 року, у 1996 році в середньому працювало 70 трамваїв і 74 тролейбуси (проти 95 і 113 відповідно у 1994-му).

У грудні 1995 року було утворено відділ контролю оплати вартості проїзду у міському пасажирському транспорті при управлінні муніципальної дружини м. Львова⁴²⁷. Нову структуру створили з метою повного збору витрат, а комунальні підприємства, зокрема Львівелектротранс, повинні були продовжувати займатись перевезенням пасажирів. Така організація роботи досить швидко призвела до негативних наслідків: зменшився виторг, а виплата заробітної плати працівникам електротрансу, яка раніше здійснювалася регулярно, стала нерегулярною. Однією з причин цього було несвоєчасне перерахування дирекцією коштів, необхідних для роботи підприємства⁴²⁸.

МКП «Львівелектротранс» поступово повернулося до кондукторської системи обквиткування, що мало забезпечити безпосереднє надходження коштів від пасажирів до підприємства. Такий підхід, за оцінкою керівництва, виявився ефективнішим, оскільки дозволяв збільшити доходи та зменшити залежність електротранспорту від зовнішнього фінансування⁴²⁹. У результаті міська влада переглянула попереднє рішення щодо організації збору плати за проїзд⁴³⁰. Ще одним із способів покриття витрат стало підвищення вартості проїзду. В жовтні 1996 року передбачалося, що ціна квитка зросте до 30 копійок⁴³¹.

⁴²⁶ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4810, арк. 19.

⁴²⁷ Розпорядження №850, Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/84FE9F218B64A1E74225678A00337016?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/84FE9F218B64A1E74225678A00337016?OpenDocument)

⁴²⁸ І. Марченко, «Напередодні великих змін пасажирів тролейбусів та трамваїв МКП «Львівелектротранс» просить не хвилюватись», *Експрес*, 19–27 жовтня 1996, 9–10.

⁴²⁹ І. Марченко, «Напередодні великих змін пасажирів тролейбусів та трамваїв МКП «Львівелектротранс» просить не хвилюватись», *Експрес*, 19–27 жовтня 1996, 9–10.

⁴³⁰ Рішення №544, Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/91BB4C834558886A422566F0005902DE?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/91BB4C834558886A422566F0005902DE?OpenDocument)

⁴³¹ І. Марченко, «Напередодні великих змін пасажирів тролейбусів та трамваїв МКП «Львівелектротранс» просить не хвилюватись», *Експрес*, 19–27 жовтня 1996, 9–10.

У 1996 року обговорювали можливість створення пішохідної зони в центрі міста. Відповідно до ухвали №390 від 27 червня міська рада ухвалила створити таку зону на території історико-архітектурного заповідника в центральній частині Львова⁴³². Влада запропонувала переглянути маршрути трамваїв для збереження архітектури. Відтак припинявся рух трамваїв тими вулицями, де колія вела на вул. Дорошенка: це вул. Степана Бандери після повороту на Київську, початок вул. Генерала Чупринки до перехрестя з Київською і Котляревського, а також вул. Коперника та Руська. «Одиницю» і «дев'ятку» планували скерувати по таких маршрутах: вокзал – Київська – Вітовського – Франка – Личаківська – Пасічна; вокзал – Городоцька – Підвальна – Личаківська– Пасічна⁴³³. (Додаток К)

Водночас кількість автобусів зросла від 175 у 1994 р. до 211 у 1996, з яких 30 належали відомствам або приватним перевізникам. Більшість маршрутів обслуговувало АТП №14630⁴³⁴. Було закуплено 10 нових тролейбусів і 2 автобуси у ВАТ «Львівський автобусний завод». У співпраці з малим приватним підприємством «Приватавтотранс», що виникло у березні 1995 р., у літній період 1996 року організовано 11 автобусних маршрутів до садово-городніх масивів у передмісті⁴³⁵. Зауважимо, що «Приватавтотранс» обслуговувало автобусний маршрут №3п, який з'єднував вул. Куліша та Рясне-2. Він курсував паралельно із автобусним маршрутом №3, який обслуговувало Львівська АТП №14630, але для більшості категорій пільговиків проїзд в автобусах маршруту №3п був платний. Також підприємство обслуговувало автобусний маршрут №21, який у середині 1990-х років курсував із Рясного-1 до Сихова.

У кінці 1995 року у Львові розпочався перехід від великих і середніх автобусів до мікроавтобусів. Замість традиційних автобусів великої місткості

⁴³² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4811, арк. 97.

⁴³³ І. Марченко, «Напередодні великих змін пасажирів тролейбусів та трамваїв МКП «Львівелектротранс» просить не хвилюватись», *Експрес*, 19–27 жовтня 1996, 9–10.

⁴³⁴ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>

⁴³⁵ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

почали закупувати компактні мікроавтобуси іноземного виробництва. Зокрема, першими місто закупило 11 мікроавтобусів Peugeot J9 Karsan турецького виробництва, які в листопаді 1995 року обійшлися в 44 млрд крб (~20 тис. дол. США) (Додаток Й, мал. 6). Їх було направлено обслуговувати новий маршрут №50, який з'єднав вул. Наукову з центром міста⁴³⁶. Ці транспортні засоби мали лише 14 сидячих місць, а загальна пасажиромісткість становила 20 осіб⁴³⁷. Новий автобусний маршрут став зручною альтернативою трамвайному маршруту №3, який, до його запровадження, фактично залишався єдиним видом громадського транспорту, що забезпечував пряме сполучення між цими частинами міста⁴³⁸. Водночас трамваї часто були переповнені, а через нерегулярність руху пасажирам доводилося тривалий час очікувати на зупинках. Вартість проїзду складала 30000 крб⁴³⁹; у 1996 р. – 50000 крб, а з введенням гривні – 50 копійок⁴⁴⁰.

Закупівля іноземного транспорту стала предметом критики. Частина депутатів та представників громадськості розцінювала придбання французьких мікроавтобусів як недостатню підтримку українського виробника. Так, за словами колишнього міського голови Василя Шпіцера: «На жаль, мої рухівські наступники, очевидно, не захотіли підтримувати вітчизняного виробника, а дозволили використовувати для міських перевезень турецькі «пежопки» та інший закордонний непотріб. Автобусний завод захирів, збанкрутував і був за копійки проданий зарубіжному власникові»⁴⁴¹.

Однак, варто наголосити, що на момент купівлі перших мікроавтобусів Peugeot, ЛАЗ мав змогу видати продукцію лише в лютому – березні 1996 року.

⁴³⁶ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

⁴³⁷ «Тарадайки та пижики: на чому їздили львів'яни. Історія у фотографіях», *Твоє місто*, 5 травня 2018, https://tvoemisto.tv/exclusive/lvivskyy_gromadskyy_transport_istoriya_u_fotografyah_93007.html

⁴³⁸ О. Бондаренко, «У маленькому Парижі кожен знайде для себе місце в престижному “Пежо”», *Експрес*, 5, 10–18 лютого, 5–6.

⁴³⁹ Там само.

⁴⁴⁰ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

⁴⁴¹ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 238.

Окрім того, вибір мікроавтобусів був зумовлений й економічними розрахунками. За результатами розгляду пропозицій департамент економічної політики та ресурсів дійшов висновку, що мікроавтобуси Peugeot мали нижчі експлуатаційні витрати, зокрема на паливе, та більшу пасажиромісткість, а тому могли приносити вищі доходи від перевезень, ніж інші розглянуті марки⁴⁴².

Загалом зауважимо, що мікроавтобуси Peugeot швидко стали помітним явищем у міському транспорті Львова. Через назву їхньої марки у львів'ян з'явився новий термін для позначення транспорту – «пижики». Слово «пижик» швидко увійшло в міський сленг як синонім маршрутного таксі. Від 1996 року саме «пижики» стали головним видом транспорту на багатьох нових автобусних маршрутах⁴⁴³.

Наголосимо, що результати опитування підтверджують, що робота міського транспорту була однією з ключових проблем повсякдення львів'ян на початку 1990-х років: 70,9% респондентів так чи інакше стикалися з труднощами у користуванні громадським транспортом. Зокрема, 43,7% опитаних зазначили, що транспорт ходив нерегулярно, що стало найпоширенішою відповіддю. Ще 27,2% респондентів повідомили, що, стикаючись із проблемами, знаходили альтернативні способи пересування – користувалися маршрутками, велосипедами, або ходили пішки. Лише 28,2% опитаних вважали, що громадський транспорт працював більш-менш стабільно⁴⁴⁴.

Одним із позитивних аспектів міського транспорту, який відзначали мешканці, була рання подача електротранспорту на маршрути: перші трамваї та тролейбуси вирушали вже о 4:30 ранку⁴⁴⁵. Водночас головним недоліком залишалася нерегулярність руху, особливо у віддалених житлових масивах.

⁴⁴² О. Бондаренко, «У маленькому Парижі кожен знайде для себе місце в престижному “Пежо”», *Експрес*, 5, 10–18 лютого, 5–6..

⁴⁴³ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

⁴⁴⁴ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁴⁴⁵ Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

Показовим у цьому контексті був Сихів, мешканцям якого часто доводилося чекати автобус понад годину або й більше⁴⁴⁶. Відтак, зауважимо, що нерегулярність руху ускладнювала пересування містом, змушувала шукати альтернативні способи доїзду.

Система громадського транспорту Львова переживала серйозну кризу та низку ініційованих міською радою реформ. Значне скорочення кількості трамваїв, тролейбусів і автобусів, зношеність рухомого складу та часті технічні несправності призводили до нерегулярного руху транспорту й тривалого очікування на зупинках. У цих умовах мешканці змушені були змінювати свої щоденні звички: багато хто переходив на піші маршрути або користувався велосипедами, щоб вчасно дістатися на роботу чи навчання. Проблеми з транспортом ставали особливо відчутними в віддалених районах, де час очікування автобуса могло сягати декількох годин. Це порушувало звичний ритм життя містян і вимагало значно більшої гнучкості в організації повсякденного розпорядку.

Водночас міська рада намагалась покращити транспорту систему міста як за власний кошт, так із залученням інвестицій. Від середини 1990-х рр. у місті почали з'являтися нові форми перевезень – зокрема, мікроавтобуси «пижики» (Peugeot J9), які працювали в режимі маршрутного таксі та частково компенсували недоліки традиційної транспортної системи. Попри складнощі, львів'яни виявляли адаптивність, пристосовуючись до нової транспортної реальності.

⁴⁴⁶ Н. Боднар, «Чи легко жити на Сихові?.. Записки сихівського поселенця», *Експрес*, 40, 2–10 листопада 1996, 11.

РОЗДІЛ 3. ТОРГОВЕЛЬНІ ТА ГАСТРОНОМІЧНІ ПРОСТОРИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЛЬВІВ'ЯН

3.1. Розвиток і трансформація торгових просторів

На початку 1990-х років торгові простори Львова зазнали трансформацій, що відображали загальні процеси переходу від планової до ринкової економіки. Традиційна мережа державної торгівлі швидко занепадала. Через дефіцит товарів полиці магазинів часто залишались порожніми. Комісійні магазини мали більший асортимент одягу, взуття, побутової техніки тощо, проте ціни у них були у декілька разів вищими. У цих умовах ключову роль у забезпеченні міста товарами почали відігравати ринки та напівлегальні форми торгівлі.

У перші роки незалежності у Львові продовжували працювати старі продуктові ринки та з'являлись нові промислові. Станом на 1993 р. у Львові існували: «Центральний» (Краківський), «Галицький», «Привокзальний», «Винниківський», «Стрийський», «Новий» продовольчі ринки⁴⁴⁷, а також речовий ринок на стадіоні «Україна». За винятком «Нового», вони розміщувались в старих районах міста, а не в житлових частинах⁴⁴⁸. Проблема нестачі ринків була наріжною, адже їх не вистачало здебільшого у густозаселених районах міста⁴⁴⁹. На початку 1990-х рр. біля універмагу «Львів» по вул. В. Великого будувався новий продовольчий ринок, однак до осені 1993 р. його так і не облаштували. Проте ринок працював і сюди сходилась велика кількість і продавців, і покупців. Подібними були базари на вулицях: 700-річчя Львова, Замарстинівській, Городоцькій тощо⁴⁵⁰. Особливо у розпал овочевого сезону.

⁴⁴⁷ Л. Дикий, «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії...», 143.; Костянтин Халаїм, «Скільки ринків потрібно Львову?», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 3.

⁴⁴⁸ Костянтин Халаїм, «Скільки ринків потрібно Львову?», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 3.

⁴⁴⁹ Л. Дикий, «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії...», 140–151.

⁴⁵⁰ Костянтин Халаїм, «Скільки ринків потрібно Львову?», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 3.

В кінці 1980-х – на початку 1990-х років у Львові широко поширилася торгівля у невідведених для цього місцях. Реагуючи на це, Львівська міська рада у 1991 році прийняла ухвалу про заборону такої торгівлі. Тому на продуктових ринках Львова почали з'являтися промислові товари, а їх продавці відтісняли продавців продуктів⁴⁵¹.

До прикладу, на ринку «Центральний», який за рішенням міськвиконкому від вересня 1991 р. перетворили на продовольчий⁴⁵², продавці промислових товарів масово відтісняли продуктових⁴⁵³. Відтак продукти харчування розкладали неподалік тротуарів, а на ринку процвітала антисанітарія⁴⁵⁴ через відсутність стічної води, несвоєчасний вивіз сміття, погану роботу холодильників, неякісне прибирання.

Шевченківська районна адміністрація прагнула ліквідувати стихійну торгівлю промислових товарів. Ухвала міської ради встановлювала право на продаж цих товарів лише на промислових ринках і забороняла їх торгівлю у невідведених на це місцях, у тому числі на продуктових базарах. Влада наголошувала, що продукти харчування та промислові товари слід продавати окремо⁴⁵⁵. Натомість, колишній директор ринку «Центральний» Ярослав Завадка, що був звільнений з посади через невиконання своїх обов'язків, вважав, що потрібно було узаконити продаж промислових товарів, адже тоді ринок міг би отримати додаткові прибутки та вкласти гроші в покращення санітарних умов⁴⁵⁶.

Рішення виконкому від 30 серпня 1994 р. тимчасово дозволило керівництву «Центрального» ринку обладнати ділянку на автомобільній стоянці по вул. Броварній для реалізації непродовольчих товарів індивідуального

⁴⁵¹ Юрій Боруцький, «Кожному товару – свій прилавок, або про старі й нові проблеми Краківського ринку», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994 р., 3.

⁴⁵² Р. Ребізонт, «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”», *Пост-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.

⁴⁵³ Юрій Боруцький, «Кожному товару – свій прилавок, або про старі й нові проблеми Краківського ринку», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994, 3.

⁴⁵⁴ Там само.

⁴⁵⁵ Там само.

⁴⁵⁶ Там само.

виробництва таким категоріям громадян: інвалідам Другої світової війни, інвалідам першої та другої груп, репресованим та реабілітованим, учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС⁴⁵⁷. Так проблему із перенасиченням Краківського ринку намагалися вирішити на документальному рівні, однак в реальності ця ухвала не діяла. Фактично на кінець 1994 р. Краківський ринок перетворився у здебільшого промисловий базар, на якому торгували одягом, взуттям тощо⁴⁵⁸.

В кінці 1980-х рр. розгортається торгівля на стадіоні «Україна» (Додаток Л, фото 1), яку влада міста визнавала за несанкціонований продаж чи так звану «барахолку», адже продавці на початках не сплачували податки за свою діяльність⁴⁵⁹. Базар швидко став найпопулярнішим у місті⁴⁶⁰. Станом на кінець 1991 року це був єдиний речовий ринок, однак його розміщення на стадіоні, що був в оренді Футбольного клубу «Карпати», дискредитувало спортивний осередок, тому місто було зацікавлене у виборі земельної ділянки, щоб перенести речовий ринок⁴⁶¹. Міська рада у січні 1992 р. регламентувала діяльність ринку на стадіоні «Україна»⁴⁶². Торгівля промисловими товарами була узаконена, місто надало можливість проводити тут ярмарки у п'ятницю, суботу і неділю⁴⁶³. Від лютого 1993 р. міська рада видала розпорядження про дозвіл на щоденний ярмарок на стадіоні «Україна», окрім понеділка від 8 до 14 год⁴⁶⁴.

Уже від 1991 р. влада міста намагалась вирішити проблему промислових ринків у Львові, реалізуючи ідею створити речовий ринок на периферії міста, щоб зменшити навантаження на базари у центрі. Спільно із Шевченківською районною адміністрацією було зареєстровано торговельно-закупівельне

⁴⁵⁷ Юрій Боруцький, «Кожному товару – свій прилавок, або про старі й нові проблеми Краківського ринку», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994: 3.

⁴⁵⁸ Зоряна Іленко, «Кому долар, кому – купон», *Високий Замок*, 151, 29 листопада 1994, 2.

⁴⁵⁹ Костянтин Халаїм, «“Барахолка” буде платити податок», *Високий Замок*, 93, 27 липня 1993, 3.

⁴⁶⁰ Там само.

⁴⁶¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4457, арк. 175.

⁴⁶² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4430, арк. 3.

⁴⁶³ Крук. «Ісус виганяв торговців з храму. А хто їх вижене з “України”? І куди пожене?», *Ратуша*, 113, 23–24 жовтня 1991, 3.

⁴⁶⁴ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4474, арк. 207–208.

підприємство «Галицьке перехрестя», на основі якого в майбутньому створили речовий ринок по вул. Б. Хмельницького-Поліська⁴⁶⁵. Проєкт будівництва ринку погодили відповідно до розпорядженням міської ради № 853 в грудні 1992 р., за яким було надано земельну ділянку площею 0,6 га⁴⁶⁶. Тут планували спорудити павільйони та кіоски із збірно-розбірних конструкцій, їдальню на 30 місць, провести водопостачання та водовідведення, облаштувати автостоянку на 250 автомобілів⁴⁶⁷. Інженерні роботи розпочали в березні 1992 р., а закінчення будівництва планувалось до 1 січня 1994 р.⁴⁶⁸. У період будівництва ринку міська рада надала підприємству додаткову земельну ділянку площею 1,4 га по вул. Поліській, щоб розширити торговельну площу та організувати автостоянку⁴⁶⁹.

За більш ніж рік від початку будівництва на наступний день після розпорядження міської ради від 4 травня 1994 р. №536 «Про затвердження акту державної приймальної комісії про прийняття в експлуатацію товарно-речового ринку «Галицьке перехрестя»»⁴⁷⁰ відкрився новий облаштований ринок, який освятив священник о. Дмитро із церкви Святої Анни⁴⁷¹. Його основним заданням було розвантажити Краківський базар, який чим раз більше набував вигляду речового⁴⁷². «Галицьке перехрестя» працювало щодня, окрім понеділка. Площа нового ринку займала 2 га⁴⁷³, на якій поміщались: 1000 торгових місць, 600 місць для індивідуальних осіб, 36 місць для торгівлі з легкових автомобілів, 60 місць для торгівлі з вантажних автомобілів, 28 місць для торгівлі килимами, автостоянка на 32 місця, а також смітник⁴⁷⁴. Тут працювали кафетерії,

⁴⁶⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4457, арк. 176.

⁴⁶⁶ Там само, арк. 172.

⁴⁶⁷ Там само, арк. 183–184.

⁴⁶⁸ Там само, арк. 172.

⁴⁶⁹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4500, арк. 96–97, 99–100.

⁴⁷⁰ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4653, арк. 238–239.

⁴⁷¹ Юрій Боруцький, «“Україна” має вже конкурента – “Галицьке перехрестя”», *Високий Замок*, 57–58, 12 травня 1994, 3.

⁴⁷² Там само.

⁴⁷³ Там само.

⁴⁷⁴ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4653, арк. 240–242.

майданчики громадського харчування, бюро інформації, а також анонсували відкриття автосервісу та бензозаправки і планувався продаж автомобілів⁴⁷⁵.

Варто зазначити, що відвідувачі нового ринку вважали його незручним, адже частина території була вкрита гострим камінням⁴⁷⁶, а асортимент товару був гірший, аніж на стадіоні «Україна»⁴⁷⁷. Однак найбільшою проблемою ринку було погане транспортне сполучення через своє розташування на виїзді зі Львова⁴⁷⁸. Добратися сюди можна було тролейбусом №13 до кінцевої зупинки, автобусом №14 – до кінцевої зупинки або приватним автобусом з пл. Кропивницького. Відтак місто планувало ввести новий автобусний маршрут «Сихів – Галицьке перехрестя»⁴⁷⁹.

Зауважуємо, що попри появу нового облаштованого речового ринку, який будували з метою покращити благоустрій міста та не перешкоджати роботі спортивним організаціям, ринок на стадіоні «Україна» й надалі залишався основним. Існування ринку в необлаштованій території стадіону викликало дискомфорт у місцевих. Так в 1992 р. група мешканців з околиць стадіону «Україна» надіслала скаргу в міську раду, що після запровадження речового ярмарку, значно погіршився екологічний стан парку, на території якого він розташований. Держуправління розробило Постанову, щоб припинити роботу речового ринку на стадіоні «Україна» від 15 серпня 1994 р. Проте, станом на березень 1995 р. її так і не виконали. Заступник мера Остап Семків звертався з листом до Держуправління перенести термін закриття речового ринку «Україна» через неготовність «Галицького перехрестя» прийняти ярмарок, а також через

⁴⁷⁵ Юрій Боруцький, «“Україна” має вже конкурента – “Галицьке перехрестя”», *Високий Замок*, 57–58, 12 травня 1994, 3.

⁴⁷⁶ Юрій Боруцький, «Йдеш на «Галицьке перехрестя» – взувай старі мешти...», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 4.

⁴⁷⁷ Світлана Рудник, «Вам по кишені штани, шорти чи лише плавки?», *Високий Замок*, 96, 26 липня 1994, 3.

⁴⁷⁸ Юрій Боруцький, «Йдеш на «Галицьке перехрестя» – взувай старі мешти...», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 4.

⁴⁷⁹ «На якому речовому ринку у Львові можна спокійно оглянути та придбати речі на будь який смак і за вигідну ціну з усіх куточків земної кулі? Реклама», *Пост-Поступ*, 19, 19–25 травня 1995, 4.

важкий фінансовий стан ФК «Карпати»⁴⁸⁰, які завдяки отриманих з ринку коштам, підтримували стадіон у належному вигляді⁴⁸¹.

Станом на кінець 1994 року за інформацією відділу торгівлі міськвиконкому, у Львові діяло вісім стаціонарних продовольчих ринків⁴⁸² та два промислових на стадіоні «Україна» та «Галицьке перехрестя»⁴⁸³. «Галицький», «Привокзальний», «Стрийський» та «Новий» працювали на правах оренди, тоді як «Центральний», «Винниківський» та «Підзамче» були підпорядковані районним адміністраціям. Також діяв один приватний ринок, що знаходився по вул. Сихівській 16А. У 1994 р. на Сихові також було відкрито торговельний центр «Зубра» у народі названий «Санта-Барбара» через подібність арок на фасаді до тих, що були візитівкою популярного серіалу «Санта-Барбара»⁴⁸⁴. Згадані продовольчі ринки не могли повністю надати місця і створити необхідні умови громадянам для реалізації сільськогосподарської продукції, особливо у літньо-осінній період, тому в багатьох мікрорайонах міста виникали стихійні міні-базари, на яких населення сіл та міста продавали овочі, фрукти, молокопродукти та ін. із порушенням санітарних вимог, тобто на землі, картонних коробках, ящиках та без належного санітарно-ветеринарного контролю. Щоб впорядкувати реалізацію сільськогосподарської продукції, відділ торгівлі міста разом із адміністраціями розглянули можливість узаконення стихійно організованих ринків в окремих мікрорайонах міста, запропонувавши 17 місць для облаштування міні-ринків, що були в безпосередній близькості до житлових масивів⁴⁸⁵. Управління містобудування та архітектури 30 серпня 1994 р. затвердило 12 із них: по вул. Широкій, 65, Шевченка, 358, Княгині Ольги, 112, Науковій, 29, Стрийській, 57, Дністерській, 1, Манастирського, 1,

⁴⁸⁰ Р. Ребізонт, «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”», *Пост-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.

⁴⁸¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4474, арк. 207–208.; О.У., «На прес-конференції у міській держадміністрації 22.11.1993 р.», *Ратуша*, 116, 25 листопада 1993, 3.

⁴⁸² Відділ інформації Львівського міськвиконкому, «Будують нові ринки», *Високий Замок*, 146, 17 листопада 1994, 3.

⁴⁸³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4628, арк. 39–40.

⁴⁸⁴ М. Назарук, *Львів на початку XXI століття...*, 102–103.

⁴⁸⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4628, арк. 40.

Личаківській, 203, Дж. Вашингтона, 17, 700-річчя Львова, Мазепи, а також – навпроти промислового ринку «Галицьке перехрестя»⁴⁸⁶ по вул. Поліській⁴⁸⁷. В листопаді 1994 р. відповідно до рішення міської ради на цих місцях затвердили облаштування міні-ринків для продажу виключно сільськогосподарської продукції⁴⁸⁸, а їхнім адміністраціям заборонялось надавати торговельні місця під реалізацію промислових товарів, алкогольних напоїв, тютюнових і кондитерських виробів, маринованої та консервованої продукції домашнього приготування, а також здавати в суборенду приміщення іншим комерційним структурам. Такі ринки могли функціонувати як окрема самостійна юридична особа або як структурний підрозділ підприємства, витрати на утримання яких відбувались за рахунок разових зборів. Режим роботи ринків погоджувався із відділом торгівлі міськвиконкому⁴⁸⁹.

Зауважуємо, що відкриття ринку «Галицьке перехрестя» так і не вирішило проблему із торгівлею промислових товарів й на ринку «Центральний», які тут і надалі продавали. Крім того, упродовж 1995 р. у місті активно лобіювалось перенесення торгівлі речами на ще один стадіон – «СКА»⁴⁹⁰, чого так і не відбулось.

Попри те, що «Галицьке перехрестя» не було настільки популярним місцем як інші базари в центрі, підприємство взялося за будівництво нового критого ринку⁴⁹¹ на площі 0,32 га по вул. Княгині Ольги, 108⁴⁹². Цей ринок повинен був вміщати магазини «М'ясо» та «Овочі», торгові кіоски та кафетерії, громадський туалет, службові приміщення, стоянку автомобілів тощо⁴⁹³. Сюди провели воду,

⁴⁸⁶ Відділ інформації Львівського міськвиконкому, «Будують нові ринки», *Високий Замок*, 146, 17 листопада 1994, 3. Р. Ребізонт, «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”», *Пост-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.

⁴⁸⁷ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4628, арк. 39–40.

⁴⁸⁸ Там само, арк. 40.

⁴⁸⁹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4723, арк. 134–135.; Р. Ребізонт, «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”», *Пост-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.

⁴⁹⁰ Р. Ребізонт, «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”», *Пост-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.

⁴⁹¹ Там само.

⁴⁹² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4745, арк. 2.

⁴⁹³ Там само, арк. 7–8.

електро- та теплопостачання, радіофікацію телефонізацію. Планувалось завершити будівельні роботи і відкрити ринок за три роки в 1998 р⁴⁹⁴.

Упродовж 1996 року у Львові відкрились нові ринки. У січні – авторинок по вул. Зеленій 256А на 300 авто⁴⁹⁵. А у вересні 1996 р. на південній околиці Львова (Скнилівка) урочисто відкрили ще один промисловий ринок – «Південний», який освятив священник церкви Святих Володимира та Ольги о. Богдан. На ринку був великий павільйон із торговельними рядами, комплекс громадського харчування тощо⁴⁹⁶.

Організація торгівлі на ринках міста мала свої особливості. На стадіоні «Україна» продавцями могли бути люди різних соціальних та вікових категорій: «від стареньких бабусь до власників престижних лімузинів»⁴⁹⁷. Пенсіонерки продавали зазвичай дрібний крам, наприклад вживаний одяг, чи, навіть, туалетний папір, який купували в магазині за кошти, отриманих зі збору макулатури⁴⁹⁸. Наприклад, взимку 1993 р. помітним контингентом на ринку були жінки пенсійного віку, які продавали одяг, адже їм не вистачало грошей на їжу⁴⁹⁹. Продавці старшого віку також часто продавали спиртні напої⁵⁰⁰. Торги на стадіоні «Україна» не припинялись навіть у зимові дні при 20-градусному морозі. Однак, покупців тоді майже не було⁵⁰¹. На ринку «Галицьке перехрестя», який відкрився значно пізніше і довго не міг вийти на рівень попередника, переважали продавці із навколишніх сіл, а також ті, хто не міг скласти конкуренцію бізнесменам на «Україні»⁵⁰².

Зауважуємо, що держава не допускала спекуляції товарами. Так, відповідно до декрету «Про податок на промисел» від 1 липня 1993 р., Кабінет

⁴⁹⁴ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4745, арк. 4.

⁴⁹⁵ Ярослав Пастернак, «У Львові – новий авторинок», *Високий Замок*, 24, 15 лютого 1996, 3.

⁴⁹⁶ Богдан Гнатковський, «Ринок «Південний» уже відрито!», *Молода Галичина*, 111, 26 вересня 1996, 2.

⁴⁹⁷ Л. Дикий, «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії»..., 145.

⁴⁹⁸ Юрій Боруцький, «Торгують бабусі. І мільйонери теж...», *Високий Замок*, 37, 23 березня 1993, 3.

⁴⁹⁹ Юрій Боруцький, «Ціни знову «поповзли» вгору», *Високий Замок*, 16, 4 лютого 1993, 2.

⁵⁰⁰ Юрій Боруцький, «На календарі літо, а на ринку вже осінь», *Високий Замок*, 106, 28 серпня 1993, 3.

⁵⁰¹ Наталія Балюк, «Ще не змерзла «Україна», бо там ще й торгують», *Високий Замок*, 20, 17 лютого 1994, 3.

⁵⁰² Юрій Боруцький, «Йдеш на «Галицьке перехрестя» – взувай старі мешти...», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 4.

Міністрів ввів плату за право здійснювати разовий або нерегулярний продаж товарів⁵⁰³. Його платниками були фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), які не були зареєстровані як підприємці, але здійснювали продаж товарів. Не підлягав декларуванню та оподаткуванню продаж продукції, вирощеної в особистому підсобному господарстві, включно з продукцією рослинництва, тваринництва, бджільництва, а також продаж одного приватного автомобіля на рік⁵⁰⁴. Податок застосовувався у випадках, коли торгівля мала несистематичний характер – не більше чотирьох разів на рік. Для здійснення такого продажу необхідно було отримати в податкових органах одноразовий патент. Розмір податку залежав від тривалості торгівлі: 10% від вартості товару у разі продажу до трьох днів і 20% – якщо торгівля тривала до семи днів, але не менше встановленого мінімуму, прив’язаного до мінімальної зарплати⁵⁰⁵, що на середину 1993 р. становила 69 тис. крб⁵⁰⁶. Продавці сприйняли новину не надто добре, адже податок потрібно було сплачувати наперед, не знаючи як піде торгівля, а за продаж без патенту загрожував штраф⁵⁰⁷.

Крім того, існував щоденний разовий збір для відвідувачів та за торгове місце для продавців. Ціна збору по ринках Львова відрізнялась відповідно до рішень міськвиконкому та зростала через інфляцію. Відповідно до ухвали міської ради від 24 червня 1993 р. «Про місцеві податки і збори», яка встановлювала ринковий збір, базари поділяли на три категорії, що впливало на механізм ціноутворення⁵⁰⁸. До продовольчих ринків першої категорії входили «Галицький», «Привокзальний» і «Центральний», до другої категорії – «Новий» та «Стрийський», а до третьої категорії – «Підзамче», «Винниківський» та «Сихівський». Промислові ринки «Галицьке перехрестя», Автомобільний та

⁵⁰³ Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на промисел» від 17 березня 1993 року N.24-93, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-93#Text>

⁵⁰⁴ Там само.

⁵⁰⁵ Там само.

⁵⁰⁶ Костянтин Халаїм, «“Барахолка” буде платити податок», *Високий Замок*, 93, 27 липня 1993, 3.

⁵⁰⁷ Там само.

⁵⁰⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4568, арк. 198–199.

ринок на стадіоні «Україна» прирівнювались до продовольчих базарів першої категорії⁵⁰⁹.

Проілюструємо плату за вхід на прикладі стадіону «Україна» та «Галицького перехрестя». Наприклад станом на 1992 р. на стадіоні «Україна» разова плата з торговців становила 10 крб. на день за надання торгового місця⁵¹⁰, 25 крб за торгівлю з автомобіля та платний вхід для відвідувачів – 5 крб на особу⁵¹¹. Від лютого 1993 р. денна вартість торгового місця коштувала 200 крб, з автомобіля – 400 крб., а вхід для покупців – 50 крб з особи⁵¹². У травні 1994 р. вхід на стадіон «Україна» для покупців вартував 3 тис. крб, для продавців – 15 тис. крб, а також оренда столика для товару 25 тис. крб⁵¹³. Вже в липні 1994 р. вхід коштував для покупців – 5 тис. крб, а для продавців 20 тис. крб, які могли орендувати столик для товару за 30 тис. крб, а торгівля з машини – 50 тис. крб⁵¹⁴. У жовтні 1994 р. за вхід на стадіон «Україні» покупці сплачували 10 тис. крб, дозвіл торгувати коштував 40 тис., а використання прилавка – 50 тис. крб⁵¹⁵.

На період відкриття, вхід на ринок «Галицьке перехрестя» був порівняно дешевшим ніж на стадіон «Україна» – 3 тис. крб для відвідувачів, 20 тис. крб для продавців⁵¹⁶. За рік у травні 1995 р. вхід для покупців становив 10 тис. крб, а в понеділок, вівторок і середу – безкоштовний. Торгове місце коштувало 80 тис. крб, а заїзд і торгівля з автомобіля – 200 тис. крб. Для інвалідів другої і третьої груп та для учасників Другої світової чи Афганської війн діяли знижки – 50%⁵¹⁷.

Кожен ринок стикався із проблемами облаштування благоустрою та зручності для користувачів. Ринки сплачували високі комунальні послуги,

⁵⁰⁹ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4568, арк. 207.

⁵¹⁰ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4430, арк. 3.

⁵¹¹ Там само, арк. 4.

⁵¹² Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4474, арк. 207–208.

⁵¹³ Юрій Боруцький, «“Україна” модернізується. Товар прив’язують мотузкою...», *Високий Замок*, 64, 26 травня 1994, 3.

⁵¹⁴ Наталія Балюк, «“Зелений” починає блякнути під літнім сонечком», *Високий Замок*, 86, 5 липня 1994, 3.

⁵¹⁵ Юрій Боруцький, «Ринок є ринок: хочеш купити дешевше – торгуйся», *Високий Замок*, 137, 27 жовтня 1994, 3.

⁵¹⁶ Юрій Боруцький, «Йдеш на «Галицьке перехрестя» – взувай старі мешти...», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 4.

⁵¹⁷ «На якому речовому ринку у Львові можна спокійно оглянути та придбати речі на будь який смак і за вигідну ціну з усіх куточків земної кулі? Реклама», *Пост-Поступ*, 19, 19–25 травня 1995, 4.

відчувався брак простору, а продавці часто стикались з проблемами презентації та захисту свого товару. До прикладу, адміністрація «Галицького» ринку апелюючи до малої торгової площі, зверталась із проханням до міської ради щодо реставрації ринку, а також збільшення його площі завдяки розірванню не вигідних орендних договорів із агрофірмами, які не користувались своїми місцями.⁵¹⁸ Продавці на стадіоні «Україна» облаштовували своє місце орендованими столами та саморобними вітринами, прикріплювали товар одне до одного і до прилавку, щоб злодії не могли його викрасти. Часто на ринках був хаос, а в проходах стояли продавці алкогольних напоїв. Щоб якось покращити візуальний вигляд ринку, адміністрація робила розмітку, забороняла торгувати у невизначених місцях, а кожен стіл чи місце мало свою нумерацію⁵¹⁹. Ринок «Центральний» неодноразово ремонтували, адміністрація шукала шляхи вирішення проблеми із несприятливим санітарним станом, а також відсутністю автостоянки⁵²⁰. Крім того, ринки закривали на ремонт та реконструкції тощо⁵²¹.

Ціновий моніторинг на ринках проводився щотижня. Відповідно до даних моніторингу найчастіше найдешевшим продуктовим ринком вважався «Привокзальний»⁵²², а найдорожчим – «Галицький», хоча здебільшого ціни на продукти харчування майже не відрізнялись по всіх ринках міста⁵²³. На «Галицькому» базарі працював торговельно-закупівельний підрозділ, який оптом скуповував м'ясо у приїжджих селян, а потім продавав у павільйонах⁵²⁴. Ціна на м'ясо зранку і вкінці дня була вища, аніж в обід, коли ставало менш

⁵¹⁸ «Галицький ринок» – це вам не базар, а підприємство», *Високий Замок*, 12, 24 січня 1995, 2.

⁵¹⁹ Юрій Боруцький, «Під осінній дощ зростає курс долара і падає – купон», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994, 1.

⁵²⁰ Юрій Боруцький, «Краківський ринок – не Сорочинський ярмарок, але і не базар...», *Високий Замок*, 149–150, 5 жовтня 1996, 4.

⁵²¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 438.; Віктор Шаповал, «Новітня історія Краківського ринку», *Молода Галичина*, 45, 15 квітня 1995, 3.; Наталія Балюк, «На Краківському ринку новий завал... і не тільки даху», *Високий Замок*, 47–48, 30 березня 1996, 4.; Юрій Боруцький, «Краківський ринок – не Сорочинський ярмарок, але і не базар...», *Високий Замок*, 149–150, 5 жовтня 1996, 4.

⁵²² Зоряна Іленко, «Бізнесмени диктують свою ціну», *Високий Замок*, 150, 26 листопада 1994, 2.

⁵²³ Іван Фітьо, «Крутіть слоїки на зиму, бо інакше інфляція скрутить вас», *Високий Замок*, 129, 11 жовтня 1994, 3.

⁵²⁴ «Галицький ринок» – це вам не базар, а підприємство, *Високий Замок*, 12, 24 січня 1995, 2.

людно⁵²⁵. Однак, покупцям було зручніше закуповуватись на «Привокзальному» ринку, адже той був чистішим і краще облаштованим, аніж, наприклад, «Центральний»⁵²⁶. Зауважуємо, що через брак місця на «Галицькому» ринку, який був розрахований лише на 400 осіб, значна кількість продавців перейшли на «Центральний» та «Привокзальний» ринки, а промислові товари швидко витісняли продовольчі⁵²⁷. (Додаток Л, фото 2).

У кінці лютого 1993 р. Обласне управління статистики опублікувало обстеження цін на окремі споживчі товари у державній і кооперативній торгівлі та на продовольчих ринках міста Львова. У матеріалах йшлося про цінову ситуацію у місті на продукти харчування та вказувалось на те, що ціни на той же продукт в різних магазинах чи ринках серйозно відрізнялись. Зауважимо, що у статистиці подавалась порівняльна інформація, де зазначалось, що продукти харчування у Львові були значно дорожчі, аніж в інших обласних центрах України⁵²⁸.

Моніторинг цін на промислові товари станом на кінець осені 1994 р. на стадіоні «Україна» та «Галицькому перехресті» проілюстрував, що здебільшого ціни на одяг та взуття були однакові, однак на «Галицькому перехресті» деякі види товарів зустрічались від 5 дол. дешевше⁵²⁹.

Гроші, товари, велика кількість людей на ринку приваблювали до себе й криміналітет. Відзначали, що на стадіоні «Україна» та «Центральному» ринку була надзвичайно складна криміногенна ситуація⁵³⁰. Звичними тут були кишенькові крадіжки⁵³¹⁵³², шахрайство, а клієнти ринків неодноразово скаржились про відсутність міліції⁵³³. Однак міліція та муніципали могли за день

⁵²⁵ «Галицький ринок» – це вам не базар, а підприємство, *Високий Замок*, 12, 24 січня 1995, 2.

⁵²⁶ Світлана Рудева, «Ціни на ринку визначають покупці?», *Високий Замок*, 149, 24 листопада 1994, 2.

⁵²⁷ Зоряна Іленко, «Бізнесмени диктують свою ціну», *Високий Замок*, 150, 26 листопада 1994, 2.

⁵²⁸ Костянтин Халаїм, «Магазин і базар змагаються – хто дорожчий», *Високий Замок*, 24, 23 лютого 1993, 2.

⁵²⁹ «Ціни на непродовольчі товари на ринках Львова на 27 листопада 1994 р.», *Високий Замок*, 153–154, 3 грудня 1994, 2.

⁵³⁰ Світлана Рудник, «Вам по кишені штани, шорти чи лише плавки?», *Високий Замок*, 96, 26 липня 1994, 3.

⁵³¹ «Спіймали кишенькового злодія», *Високий Замок*, 7, 18 січня 1994, 2.

⁵³² Юрій Боруцький, «Окуляри «Хамелеон» – останній крик моди», *Молода Галичина*, 60, 23 квітня 1996, 2.

⁵³³ Наталія Балюк, «“Зелений” починає блякнути під літнім сонечком», *Високий Замок*, 86, 5 липня 1994, 3.

затримувати до 20–30 правопорушників. Відкривались кримінальні справи проти не лише спекулянтів, але і торговців наркотиками, махінаторів з купонами, грабіжників тощо⁵³⁴. Особливо масовим явищем на ринках став рекет, коли окремі особи вимагали від продавців сплачувати «мити» за можливість торгівлі⁵³⁵.

У міських газетах неодноразово піднімали питання про причетність органів правопорядку до покривання рекету або ж безпосередньої бандитської діяльності. Так, на ринках практикувалась схема, коли окрема людина хотіла продати товар з рук, то за дозвіл на продаж потрібно було заплатити податок, наприклад, 100 тис. крб, або можна було «втиснути купюру в кулак «перевіряючому муніципалу», сплативши 50 тис. крб. Однак, така схема не завжди працювала, адже заплативши в такий спосіб одному, за декілька хвилин приходив інший, який вимагав сплатити всю суму⁵³⁶. Були випадки, коли виявляли таких працівників органів правопорядку, наприклад у березні 1995 р. на Краківському ринку було затримано двох правоохоронців – майора міліції та інструктора муніципальної дружини, які збирали «данину» з торговців⁵³⁷. Містяни неодноразово спостерігали на основних ринках ситуацію, де працівники міліції «із щирою приязню вітаються із хлопчиками у шкірянках з підкладними плечима» тощо⁵³⁸. Варто зазначити, що у Львові існували ринки, на яких ситуація з рекетом була дещо кращою. До прикладу, «Галицький» ринок, де до певного часу була власна система боротьби з рекетом, яку напружували дільничі майор міліції П. Бернацький та капітан А. Веремія. Однак після їхньої ротації на інші місця служби у перший же день на ринку до торговців квітів з'явилися окремі люди, які заявили про те, що час змінився, і що тепер за торгівлю потрібно буде платити, назвавши певну суму. За недовго після цього, названий нами капітан

⁵³⁴ О. Г., «На львівських ринках», *Ратуша*, 103, 20 вересня – 1 жовтня 1991, 3.

⁵³⁵ Юрій Боруцький, «Ще на два рекетири менше», *Високий Замок*, 4, 9 січня 1993, 2, 4.

⁵³⁶ Зоряна Іленко, «Скупий платить двічі», *Високий Замок*, 22, 14 лютого 1995, 1.

⁵³⁷ Д. Шурхало, «У цінах на товари та послуги закладено вартість хабарів службовцям і рекету», *Пост-Поступ*, 14, 14–20 квітня 1995, 8.

⁵³⁸ Крук. «Ісус виганяв торговців з храму. А хто їх вижене з «України»? І куди пожене?», *Ратуша*, 113, 23–24 жовтня 1991, 3.

міліції із іншим своїм колегою, перебуваючи на ринку в цивільному, стали свідками вимагання рекету, де від продавщиці м'яса вимагали борг в сумі 1000 дол. Міліціонери вмішались у бійку та змогли затримати декількох із рекетирів-нападників, один з яких намагався у відділку міліції відкупитись за 3 тис. дол. Після чого, продавці ринку просили колишнього дільничого майора і надалі залишати свій автомобіль біля ринку, щоб виглядало наче він досі тут перебуває. Однак і самі офіцери міліції відчували на собі тиск, а також отримували дзвінки із погрозами⁵³⁹. В цілому ж, рекет на львівських ринках став системною проблемою, що торкалась і покупців, і продавців, суттєво ускладнюючи торгівлю.

Отже, львівські ринки початку 1990-х років стали важливими соціально-економічними індикаторами, відображаючи стан економіки та суспільства в умовах пострадянських трансформацій. Вони слугували не лише торговими майданчиками, але й простором, де перепліталися економічні труднощі, корупційні схеми та соціальні конфлікти. Ринки стали ареною боротьби за виживання для багатьох львів'ян, тим самим підкреслюючи складність і неоднозначність тогочасного життя у місті.

Розвиток торгових просторів Львова у 1991–1996 рр. показав суттєві структурні та організаційні зміни. Продовольчі ринки ділили на три категорії відповідно до механізмів оподаткування. До першої категорії належали ринки: «Центральний», «Галицький» і «Привокзальний», на яких продавці сплачували найвищий відсоток податку. До другої: «Новий» та «Стрийський» базари, а до третьої – «Підзамчівський», «Винниківський» та «Сихівський». Поступово з'являються продовольчі міні-ринки, що не входили до цих категорій і сплачували податки в бюджет районних адміністрацій міста. Водночас, поряд із функціонуванням офіційних торгових майданчиків поширювалася стихійна

⁵³⁹ Павло Романюк, «Галицькі «розборки» під сузір'ям...», *Молода Галичина*, 79, 13 липня 1995, 5.

торгівля, яку влада намагалася обмежити та впорядкувати, зокрема і створенням нових ринків. Однак, упродовж досліджуваного періоду повністю усунути несанкціоновану торгівлю не вдалося.

Особливого значення набуло створення нових промислово-товарних ринків. У 1991 р. основним організованим майданчиком для торгівлі промисловими товарами був ринок на стадіоні «Україна». Відкриття «Галицького перехрестя» у 1994 р. та «Південного» у 1996 р., – свідчило про подальше розширення торгової мережі та пошук міською владою нових способів організації торгівлі. Таким чином, міська влада намагалась впорядкувати торгівлю та частково винести її за межі центральної частини міста. До того ж, поява нових ринків, водночас, сприяла формуванню конкуренції між окремими торговими майданчиками.

Окремою характеристикою функціонування львівських ринків була складна криміногенна ситуація. Тут поширювалися рекет, крадіжки, шахрайство та інші форми злочинної діяльності, що ускладнювало роботу торговців і створювала додаткові ризики для учасників торгівлі.

Зауважимо, що у 1991–1996 рр. торгові простори Львова перебували у процесі активної трансформації, характерними рисами якої стали розширення мережі торговельних локацій: спочатку так званих «барахол», а потім – ринків, як нових спеціалізованих та узаконених торгових майданчиків; запровадження адміністративного й податкового регулювання тощо. Ринки стали торговельними просторами, які замінювали напівпусті магазини, де часто товари були дорожчими або дефіцитними. Водночас в місті відбувалось поширення стихійної торгівлі, а самі ринки стали одним із просторів, які активно використовували кримінальні угруповання, що сприяло поширенню рекету, крадіжок чи шахрайства. Незважаючи на спроби реформ і реорганізації, злочинний тиск залишався суттєвою перепорою на шляху до впорядкування ринкової діяльності та формування прозорих економічних відносин у місті. Зауважимо, що ринки Львова дали поштовх для відкриття містянам власної

підприємницької діяльності, а також продаж речей став окремим додатковим способом заробітку.

3.2. Місця харчування і традиції споживання

Традиції споживання на початку 1990-х років у Львові формувалися в умовах глибоких економічних і соціальних змін. Харчування львів'ян відображало і економічні трансформації періоду незалежності, і збереження усталених побутових практик, успадкованих від попередніх десятиліть. З одного боку, розпад радянської системи та перехід до ринкової економіки супроводжувалися економічними труднощами, інфляцією та зниженням купівельної спроможності населення. З іншого боку, саме в цей період мешканці Львова отримали доступ до значно ширшого асортименту продуктів харчування, ніж у радянський час.

Домінуючою формою залишалося домашнє приготування їжі. Більшість страв готували вдома, а кулінарні навички передавалися в межах родини від старших поколінь до молодших. Як влучно підкреслив один із респондентів: «Українська жінка завжди щось вдома готує. Бо зрозуміло, що є якісь традиції, які передали баба, прабаба»⁵⁴⁰. Страви готувалися переважно з доступних і традиційних інгредієнтів – картоплі, круп, овочів, іноді м'яса. Важливу роль відігравали домашні консервація, соління, варення, які не лише були традиційними для львів'ян але й дозволяли частково зменшити залежність від ринку та коливань цін.

Важливим аспектом було також сприйняття їжі як елементу культури і традиції. Попри економічні труднощі, зберігалися святкові кулінарні практики: приготування традиційних страв до релігійних і родинних свят, дотримання

⁵⁴⁰ Інтерв'ю з п. Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

усталених норм гостинності. У цьому контексті їжа виконувала не лише функцію забезпечення фізичних потреб, але й підтримувала соціальні зв'язки та культурну ідентичність.

Варто зазначити, що на відміну від радянського періоду, початок 1990-х років характеризувався значним розширенням асортименту продуктів харчування. Лібералізація торгівлі та розвиток вільного ринку сприяли появі і раніше дефіцитних товарів, і імпортої продукції, яка фактично була недоступною у попередні десятиліття. До прикладу, один із співрозмовників згадував: «Харчування змінилося, тому що стало більше продуктів. Більшість продуктів можна було купити. Бо що ми бачили в Радянському Союзі? Та нічого. Банани теж рідко завозили»⁵⁴¹. Поява імпортої продукції сприяла урізноманітненню раціону населення та розширенню кулінарних можливостей домогосподарств. Однак, ця доступність мала відносний характер, адже через низьку купівельну спроможність населення далеко не всі могли скористатися перевагами розширеного ринку.

Саме тому суттєвим елементом харчових практик було прагнення до економії. Мешканці намагалися раціонально використовувати продукти, уникати зайвих витрат, купувати дешевші альтернативи⁵⁴². У багатьох родинах зберігалася звичка «готувати на декілька днів», що також було пов'язано з економією часу і ресурсів.

Водночас, не можна стверджувати, що харчування львів'ян повністю обмежувалося приготуванням їжі вдома. Певна частина мешканців міста інколи купувала готові страви, зокрема на міських ринках, де продавали домашню кулінарну продукцію. Проведене опитування показало, що близько 30% містян

⁵⁴¹ Інтерв'ю з п. Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁵⁴² Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

рідко, та все ж могло купувати готові страви. Такою можливістю користувалися переважно від нестачі часу або просто через зручність⁵⁴³.

Окремо зупинимось на закладах громадського харчування міста, які впродовж 1990-х рр. зазнали суттєвих змін. Перехід до ринкової економіки сприяв трансформації радянської системи їдалень, кафе та ресторанів, появи приватних закладів, зміні асортименту й форм обслуговування. Попри економічну кризу, сфера громадського харчування поступово адаптувалася до нових умов, відображаючи зміни у споживчих практиках львів'ян.

На початку незалежності сфера громадського харчування Львова в цілому не відрізнялась від радянського часу. Багато львів'ян та гостей міста продовжували відвідувати ті самі ресторани та кафе, що й у 1980-х рр. Попри загальні трансформації політичної й економічної системи, інфраструктура громадського харчування упродовж певного часу залишалася майже незмінною. Заклади, добре відомі ще з радянського періоду, були для містян звичним і зручним вибором, оскільки асоціювалися з усталеними традиціями дозвілля, знайомими інтер'єрами, звичною атмосферою тощо⁵⁴⁴. Серед інших, популярними були: ресторан «Фестивальний» по вул. Січових Стрільців, 12⁵⁴⁵, «Люкс» на площі Міцкевича 6/7, «Домова кухня» на проспекті Шевченка, 5, ресторан готелю «Інтурист» (тепер – готель «Жорж») на площі Міцкевича, 1⁵⁴⁶, «Червона Калина» біля філармонії на перехресті вул. Ковжуна і Чайковського (тепер – М. Скорика)⁵⁴⁷, ресторан «Під Левом» на Площі Ринок, 19, «Дністер» в однойменному готелі по вул. Яна Матейка, 6, кафе «Старий Рояль» – вул. Ставропігійська, 3, ресторан «Львів» – вул. 700-річчя Львова (тепер – проспект В. Чорновола, 7), кафе «Біля фонтану» – проспект Свободи 6/7, кафе

⁵⁴³ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁵⁴⁴ Любомир Дикий, «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років», *Народознавчі зошити*, 5 (185), 2025: 1105–1114, <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1105>

⁵⁴⁵ Наталія Данилів, «Що колись знаходилося на місці сучасної “Пузатої хати”?», *Фотографії старого Львова*, 07.12.2015, <https://photo-lviv.in.ua/scho-kolys-znahodylos-na-mistsi-suchasnoji-puzatoji-haty/>

⁵⁴⁶ Р. Бакович, «Українське вар'єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁴⁷ Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні» Червона калина. Місце студентів і пластунів», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=vwEzvmDZIk&list=PLPRdslxAl9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=13>

«Вірменка» – Вірменська, 19, кафе «Академічне» – проспект Шевченка, 25⁵⁴⁸, пивбар-кафе «Під вежею», по вул. Братів Рогатинців, 32⁵⁴⁹, «Чоколядка» – цукерня «Світоч», що мала у підвалі кнайпу та знаходилась на проспекті Шевченка⁵⁵⁰, ресторан «Лебідь» у верхній частині Стрийського парку⁵⁵¹, бар «Вежа», що знаходився в Пороховій вежі по вул. Підвальна, 3⁵⁵², «Кентавр», на Площі Ринок, 34⁵⁵³ та ін.

Візитівкою Львова, що відвідували високопосадовці України та світу, був ресторан «Люкс», яким назвали колишній ресторан «Москва» на пл. Міцкевича, де подавали вишукану галицьку кухню. У меню були курячі котлети з грибною начинкою, картопляні пальчики, палюшки, голубці з гречкою та картоплею. Серед сезонних пропозицій – холодний борщ із вушками, класичний український борщ та окрошка. На десерт подавали вареники зі сметаною, щедро начинені суницями, вишнями чи чорницями тощо. Деякі страви у «Люксі» можна було замовити заздалегідь, з доставкою додому – від фаршированої птиці й риби до запеченого поросяти⁵⁵⁴. В січні 1992 р., заклад переживав кризу. Після підняття плати за оренду для всіх закладів громадського харчування – вона зросла від 85 копійок за квадратний метр до 66 крб, та збільшення оплати за комунальні послуги – в 5 разів, а на електроенергію – в 56 разів, ресторан зазнав збитків у розмірі 260 тис. крб, а тому був змушений звільнити чверть персоналу⁵⁵⁵. Все ж

⁵⁴⁸ Миський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4465, арк. 228–231.

⁵⁴⁹ «Ехххх...!» Винничук смалить», *Українська правда. Форум*, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5>

⁵⁵⁰ «Ехххх...!» Винничук смалить», *Українська правда. Форум*, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5>; Гліб Немилич, Л.С.Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁵⁵¹ Наталія Балюк, «Не високо літає “Лебідь”», *Високий Замок*. 92 (209), 24 липня 1993, 3.

⁵⁵² Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadaty-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

⁵⁵³ Ігор Сьомочкін, «Пл. Ринок, 34 – колишня кам'яниця Авенштоківська», *Інтерактивний Львів*, <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/rynok-34/>; Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁵⁵⁴ Любомир Дикий, «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років»..., 1105–1114.; Р. Бакович, «Посли обідають у «Люксі»!», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁵⁵ Б. Балковий, «На порожній шлунок ліпше думається», *Молода Галичина*, 10, 30 січня 1992, 2.

«Люкс» залишався одним із найбільших у місті, адже станом на 1994 р. тут працювало 58 працівників⁵⁵⁶.

Наступним знаковим рестораном для Львова початку 1990-х рр. був «Фестивальний», створений ще у 1981 році⁵⁵⁷ на місці студентських закладів «Веселка» та «Бутербродна». Від моменту заснування тут обслуговували партійну номенклатуру⁵⁵⁸, акторів, співаків⁵⁵⁹ та ін. Страви можна було замовити наперед за три дні. У меню були: свинина «пікантна», свинина тушкована з овочами, відбивна з курки, курка смажена з часником, гриби у сметані, рулет з курки, язик відварний, мозок по-домашньому та ін⁵⁶⁰.

Ресторан «Фестивальний» вирізнявся серед інших наявністю концертної програми «Вар'єте», яку запровадили від 1993 р., й відбувалась щотижня у п'ятницю, суботу та неділю. У ці дні, від 18:00 вхід у ресторан був платним, зокрема станом на травень 1993 року – 500 крб⁵⁶¹. Концертну програму становили естрадні номери, українські та іспанські народні танці в національних костюмах тощо. Заступник директора ресторану зазначав, що найпікантнішим елементом шоу була поява жінки в закритому купальнику, хоча зазначимо, що офіційно жодних стриптиз-виступів у програмі не передбачалося⁵⁶².

Ще одним відомим львівським закладом був ресторан «Дністер». Його інтер'єр вирізнявся просторою залюю, розрахованою на значну кількість відвідувачів. Столи були розташовані на достатній відстані один від одного, накриті світлими скатертинами. Стеля прикрашена багатоточковими світильниками сферичної форми, рівномірно розташованими по всій площі залу.

⁵⁵⁶ Р. Бакович, «Посли обідають у «Люксі»!», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁵⁷ Р. Бакович, «Українське вар'єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁵⁸ Б. Панкевич, «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>

⁵⁵⁹ Р. Бакович, «Українське вар'єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁶⁰ Любомир Дикий, «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років»..., 1105–1114.; Р. Бакович, «Українське вар'єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁶¹ Наталія Балюк, «Ех, вар'єте, вар'єте, вар'єте...», *Високий Замок*, 64 (131), 22 травня 1993, 2.

⁵⁶² Р. Бакович, «Українське вар'єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

У глибині приміщення було підвищення, що можливо передбачалось для проведення музичних вечорів чи банкетів⁵⁶³.

Варто наголосити, що більшість мешканців Львова відвідували «Люкс» чи «Фестивальний» доволі рідко, а коли все ж робили це, то з нагоди визначних подій: дня народження, хрестин, весілля чи, наприклад, захисту дисертації⁵⁶⁴. Зокрема, станом на січень 1992 р. легка закуска без алкоголю в «Люксі» обходилась майже у 100 крб, при середній зарплаті – 1523,5 крб⁵⁶⁵. Станом на липень 1994 року середній обід у «Фестивальному» без спиртного коштував приблизно 300 тис. крб на одну особу⁵⁶⁶, тоді як середня зарплата була лише 1176261 крб⁵⁶⁷. Відтак середньої зарплати вистачило б лише на 3–4 обіди.

Вагому роль у житті львів'ян початку 1990-х продовжувала відігравати кав'ярня «Вірменка», де так як і в попередні роки збиралися неформали – хіпі, музиканти та митці. Люди ходили сюди, щоб провести час із друзями та випити кави⁵⁶⁸. Студенти, раз на декілька місяців, якщо вдалося накопичити стипендію, відвідували «Вірменку» не лише заради напою, а й щоб відчувати себе частиною мистецького середовища, бо були «трішки хіпі, трішки музикантами, трішки митцями»⁵⁶⁹. Каву тут готували в «турці» за рецептом 10 грам кави і 15 грам

⁵⁶³ «Візит вуйка Хася (Михайла Лиска) до України (червень 1992)», YouTube, 31.05.2023, https://www.youtube.com/watch?v=K_A4C9jH7oA&t=7984s

⁵⁶⁴ Інтерв'ю з п. Наталею (1957 р. н.), записав Любомир Дикий, 20 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁵⁶⁵ «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», Пенсійний фонд України, <https://www.pfu.gov.ua/70128-pokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>

⁵⁶⁶ Р. Бакович, «Українське вар'єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

⁵⁶⁷ «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», Пенсійний фонд України, <https://www.pfu.gov.ua/70128-pokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>

⁵⁶⁸ Що там Львів, «Розповідь про Львівську каву 1994 рік», YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=J7y3H29tHic>

⁵⁶⁹ Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadatyi-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

цукру⁵⁷⁰, що було затвердженим стандартом з радянського періоду від моменту відкриття закладу у 1979 році⁵⁷¹.

Львівська «богема»: митці, художники, письменники, архітектори ще з радянських часів проводила час в кафе «Псяча буда», по вул. Костомарова. У 1990-ті рр. аудиторія кнайпи змінилася, оскільки під час кризи у таких закладах продавали алкогольні напої, й аура мистецьких балачок переросла в дещо інше. Тому вони перейшли до ресторану «Червона калина»⁵⁷². У закладі, який працював від 8:00 до 20:00, пропонували широкий вибір страв: канапки, піцу, різноманітні гарячі страви, торт домашній, сирник, екзотичні фрукти. Серед напоїв можна було спробувати натуральну каву, соки і алкоголь⁵⁷³. Згодом львівські митці перейшли до бару «Вежа», що знаходився в Пороховій вежі, і де на третьому поверсі час-від-часу організовували різноманітні виставки та мистецькі заходи⁵⁷⁴. Заклад працював від 12:30 до 22:00 без перерви. Кам'яні стіни з художньою кладкою, дерев'яні столи, цигарковий дим і тьмяне світло створювали атмосферу «спокою, хорошої розмови і забуття», зазначали сучасники⁵⁷⁵.

Увагу приділимо також ресторану «Під Левом», який відвідували міські депутати, зокрема тодішній мер Львова Василь Шпіцер⁵⁷⁶ (1990–1994) та кафе

⁵⁷⁰ Що там Львів, «Розповідь про Львівську каву 1994 рік», YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=J7y3H29tHic>

⁵⁷¹ Роман Генегга, «Система громадського харчування повоєнного Львова: старі та нові практики», *Український історичний журнал*, 3, (2019): 49–73, <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/uhj/article/view/20682/19698>

⁵⁷² «(ВИ)жити в 90-х – освітня платформа про 90-і роки у Львові», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=90>

⁵⁷³ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁵⁷⁴ Богдан Шумилович, «Відмовляючись від соціалізму: альтернативні простори Львова 1970–2000-х років», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 22, (2013): 602–614.; Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadat-y-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

⁵⁷⁵ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.; Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadat-y-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

⁵⁷⁶ Р. Бакович, «Посли обідають у «Люксі»!», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.

«Академічне», яке «не оминав народний артист [Ігор Білозір*], може тому що мешкав поруч, або ж через те, що святкував тут своє друге весілля»⁵⁷⁷, що відбулось в червні 1993 року⁵⁷⁸. Заклад запрошував на котлети з грибами, «добре пиво» та горілку⁵⁷⁹.

Популярним серед молоді на початку 1990-х був бар «Кентавр» на пл. Ринок, 34, який працював від 1973 року⁵⁸⁰. Це була атмосферна локація у півпідвальному приміщенні з довгими дерев'яними столами⁵⁸¹. Ще з радянських часів, заклад приваблював кольоровими коктейлями з декількома шарами, що, як зазначали містяни, особливо подобалися молодим відвідувачкам⁵⁸². «Кентавр» був популярним місцем для побачень, куди «запрошували» дівчат, та просто зустрічей компаніями друзів⁵⁸³. У вихідні бар був переповнений навіть вдень⁵⁸⁴.

Подібним до «Кентавра» був бар «Під Вежею» по вул. Братів Рогатинців (колишня вулиця Комсомольська, за що часто бар у народі носив однойменну назву). Студентська назва закладу звучала «Баварія», адже молодь сюди ходила передусім на пиво. У підвалі закладу стояли дубові столи, дозволялось курити у приміщенні, тут пили пиво пиво із таранькою тощо⁵⁸⁵. Частими відвідувачами ще з радянського періоду були студенти Львівського політехнічного інституту, які

* Хоч у замітці від 21 вересня 1996 року прямо не сказано, що Ігор Білозір відвідував кафе «Академічне», її автор Богдан Гнатовський – той самий, хто був із ним у ніч на 9 травня 2000 року в кафе «Цісарська кава». Крім того, вказано, що людина нещодавно отримала звання народного артиста – а саме Білозір здобув це звання у 1996 році.

⁵⁷⁷ Любомир Дикий, «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років»..., 1105–1114.; Богдан Гнатовський, «Були б гроші та харчі хороші», *Молода Галичина*, 109, 21 вересня 1996, 3.

⁵⁷⁸ М. Маслій, «Ігор Білозір: “Ніби вчора, рідна мамо, Ви мене будили рано...”», *UkrainianPeople.us*, 03.02.2025, <https://ukrainianpeople.us/igor-bilozir-nibi-vchora-ridna-mamo-v/>

⁵⁷⁹ Богдан Гнатовський, «Були б гроші та харчі хороші», *Молода Галичина*, 109, 21 вересня 1996, 3.

⁵⁸⁰ Б. Панкевич, «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>

⁵⁸¹ Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁵⁸² Юрій Винничук, «Кнайпи моєї молодості», *Збруч*, 10.07.2016, <https://zbruc.eu/node/53616>

⁵⁸³ Інтерв'ю з Ростиславом Любомировичем (1976 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 серпня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁵⁸⁴ «Ехххх...!» Винничук смалить», Українська правда. Форум, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5>

⁵⁸⁵ Анастасія Сорока, «Студентське життя у 90-х було нелегке, але згадати є що»: Де у Львові «тусили» батьки сьогоднішніх студентів», *Вголос*, 2021, https://vgolos.ua/news/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadaty-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky_1399535.html; Юрій Охріменко, «Кнайпи моєї юності», *Часопис «І»*, 78, 2014, https://www.ji.lviv.ua/n78texts/Knajpy_moyej_yunosti.htm

тут зупинялись написати реферати, курсові роботи, адже заклад розміщувався близько до приміщення військової кафедри⁵⁸⁶.

Їдальні при підприємствах: заводах, фабриках, університетах та ін. також залишались у списку куди часто ходили львів'яни. Тут можна було швидко та недорого перекусити, а деякі люди навіть могли брати із собою алкоголь, і за хабар офіціантці, попросити в неї склянки⁵⁸⁷. До цієї категорії також можна віднести і пиріжкові, зокрема: Пиріжкова навпроти Головної пошти, по вул. Словацького, 4 (заснована в 1962 р.⁵⁸⁸), Пиріжкова-2 по вул. Міцкевича 6/7 (біля ресторану «Люкс»), Пиріжкова-3, по вул. Городоцька, 41⁵⁸⁹, пиріжкова «Леся» по вул. Степана Бандери⁵⁹⁰ тощо. Такі заклади часто користувались популярністю серед студентів, які забігали сюди перекусити між заняттями.

Студенти також з особливою теплотою згадували кафе «Мандрики», що знаходилося по вул. Гнатюка, 4, куди вони приходили скуштувати традиційну українську страву – мандрики, схожу до піци, якою можна було «добре наїстись»⁵⁹¹. Відвідувачі згадують, що мандрики були першим так званим фастфудом у Львові. Також тут працювала домашня кухня: гарячі перші страви, салати і холодні напої⁵⁹².

Культовою локацією студентів Львівського університету було також кафе «Надія» по вул. Словацького, 4⁵⁹³. Тоді як для студентів-політехніків щоденним закладом для відвідування було кафе «Інтеграл», яке розміщувалося по вул. С. Бандери навпроти Головного корпусу ЛПІ. Назву закладу також

⁵⁸⁶ Б. Панкевич, «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>

⁵⁸⁷ Ю. Винничук, «Кнайпи моєї молодості», *Збруч*, 10.07.2016, <https://zbruc.eu/node/53616>

⁵⁸⁸ Н. Студня, «Кавові оазиси періоду радянської окупації Львова: де билася вільна думка за Залізною завісою», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/kavovi-oazysy-periodu-radianskoi-okupatsii-lvova-de-bylasia-vilna-dumka-za-zaliznoi-zavisoju/>

⁵⁸⁹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4465, арк. 228–231.

⁵⁹⁰ Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadaty-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

⁵⁹¹ Там само.

⁵⁹² Катерина Тузяк, «Від «Мандриків» до «Дому легенд»: культові заклади Львова, які не дожили до наших часів», *Львівська пошта*, 24.05.2024, <https://www.lvivpost.net/city/vid-mandrykiv-do-domu-legend-kultovi-zaklady-lvova-yaki-ne-dozhyly-do-nashyh-chasiv/>

⁵⁹³ «Кафе та “забігайлівки” Львова з пост-радянською атмосферою», *То є Львів*, 13.04.2025, <https://inlviv.in.ua/lviv/kafe-ta-zabigajlivky-lvova-z-post-radyanskoyu-atmosferoyu>

придумали студенти через вивіску. На ній була зображена чашка кави, а «язичок» від пари нагадував інтеграл. Згодом ця назва стала офіційною, але вивіску змінили, тому пояснити походження назви могли лише старожили Політехніки⁵⁹⁴. Студенти-медики відвідували заклади у безпосередній близькості до навчальних корпусів Львівського медичного інституту (тепер – Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького), наприклад бар у підвалі по вул. Пекарській «Білий кінь»⁵⁹⁵. Його фасад прикрашало живописне панно, на якому намальований білий кінь, автором якого був відомий художник Володимир Патик⁵⁹⁶. Тут можна було випити кави, коньяк та лікери, були смачні канапки з сиром⁵⁹⁷. Студенти медичного інституту також щоденно відвідували кафе під назвою «Кафедра візуального розливу імені пана Андрія» або «Кафедра пана Андрія», що знаходилось на розі вулиць Личаківської та Сковороди. Заклад був невеликий, тому їжу та розливне пиво споживали стоячи біля високих столиків. Тум можна було замовити яєчню зі шкварками та копчену скумбрію. Існувала можливість купувати їжу та напої в борг під заставу студентського квитка⁵⁹⁸.

Не втрачали своєї популярності та престижності гриль-бари⁵⁹⁹, зокрема, заклад по вул. Некрасова (тепер – вул. Ю. Руфа), який часто відвідували студенти Медінституту⁶⁰⁰, «Експрес» – вул. Городоцька, 133, «Вісла» – вул. Ряшівська, 9⁶⁰¹, «Експрес-гриль» на пл. князя Святослава, 5⁶⁰² та ін.

⁵⁹⁴ Олена Високолян, «Місця студентських посиденьок старого Львова», *Фотографії старого Львова*, 28.02.2016, <https://photo-lviv.in.ua/mistsya-studentskyh-posydenok-staroho-lvova/>

⁵⁹⁵ Юрій Охріменко, «Кнайпи моєї юності», *Часопис «І»*, 78, 2014, https://www.ji.lviv.ua/n78texts/Knajpy_moyej_yunosti.htm

⁵⁹⁶ Олена Високолян, «Місця студентських посиденьок старого Львова», *Фотографії старого Львова*, 28.02.2016, <https://photo-lviv.in.ua/mistsya-studentskyh-posydenok-staroho-lvova/>

⁵⁹⁷ Юрій Охріменко, «Кнайпи моєї юності», *Часопис «І»*, 78, 2014, https://www.ji.lviv.ua/n78texts/Knajpy_moyej_yunosti.htm

⁵⁹⁸ Олена Високолян, «Місця студентських посиденьок старого Львова», *Фотографії старого Львова*, 28.02.2016, <https://photo-lviv.in.ua/mistsya-studentskyh-posydenok-staroho-lvova/>

⁵⁹⁹ Б. Панкевич, «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>

⁶⁰⁰ «Ехххх...!» Винничук смалить». *Українська правда. Форум*, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5>

⁶⁰¹ *Міський архів ЛМР*, ф.Р-6 (9), оп. 2, спр. 4465, арк. 228–231.

⁶⁰² «Кафе та “забігайлівки” Львова з пост-радянською атмосферою», *То є Львів*, 13.04.2025, <https://inlviv.in.ua/lviv/kafe-ta-zabigajlivky-lvova-z-post-radyanskoyu-atmosferoyu>

Львів'яни часто прирівнювали їх до ресторанів, адже курка-гриль була для багатьох розкішшю, бо не кожен міг собі її дозволити. До прикладу, студенти інколи місяцями відкладали гроші, щоб мати змогу там поїсти⁶⁰³.

Зазначимо, що рівень обслуговування в закладах громадського харчування часто залишався низьким. Брудний або жирний посуд, неякісно вимиті прибори, неналежно випрані скатертини нерідко були звичним явищем. До прикладу, можемо згадати як виглядав ресторан «Лебідь» в липні 1993 року. Гостей закладу зустрічала блатна* музика. Незважаючи на те, що у ресторані половина столиків була порожньою, «приходу офіціанта доводилось чекати 20 хвилин», а тарілки і фужери, двічі змінювали через чужу «губну помаду на них»⁶⁰⁴. В цукерні «Чоколядка» на час, коли транслювали телесеріали, могли виключати музику, для того, щоб весь трудовий колектив подивився телевізор, через що, відповідно, погіршувався сервіс⁶⁰⁵. У пивбарі «Під вежею», ймовірно через те, що люди почали красти посуд, пиво наливали у звичайні півлітрові скляні банки замість бокалів⁶⁰⁶. У міні-барі «Жовтневий проїзд» (згодом – «Крива липа») в провулку «Крива липа» каву переважно подавали в надщерблених горнятках⁶⁰⁷.

Обслуговування в львівських кафе залишалося предметом уваги з боку органів контролю. Управління у справах захисту прав споживачів Львівської області регулярно проводило перевірки щодо дотримання санітарних і цінових норм. Серед частих порушень виділимо: недолив алкоголю, продаж неякісних чи фальсифікованих спиртних напоїв, завищені ціни порівняно з меню, реалізація

⁶⁰³ Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadatyi-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

* Блатна музика – злочинська музика. *Словник.UA: портал української мови та культури*, <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9>

⁶⁰⁴ Наталія Балюк, «Не високо літає «Лебідь»», *Високий Замок*, 92 (209) 24 липня 1993, 3.

⁶⁰⁵ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶⁰⁶ «Ехххх....! Винничук смалить», *Українська правда. Форум*, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5> ; Анастасія Сорока, «Студентське життя у 90-х було нележке, але згадати є що»: Де у Львові «тусили» батьки сьогоднішніх студентів», *Вголос*, 2021, https://vgolos.ua/news/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadatyi-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky_1399535.html

⁶⁰⁷ Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні». Міні-бар. Кава з собою в надщерблених горнята», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=cTA4WgkulAo&list=PLPRdslxAl9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=13>

прострочених або зіпсутих продуктів та ін. Закладам громадського харчування виписували штрафи, а в окремих випадках їх діяльність тимчасово припиняли⁶⁰⁸.

У більшості закладів було дозволено курити, проте були й такі, де забороняли, зокрема: «Мандрики», «Жовтневий проїзд», «Вірменка». Якщо комусь хотілось випити каву з цигаркою, то можна було вийти на вулицю з чашкою, яку обов'язково потрібно було повернути⁶⁰⁹. До прикладу, кавою з «Жовтневого проїзду» можна було смакувати у дворику через прохідний під'їзд у будинку навпроти⁶¹⁰, що було доволі популярним місцем серед відвідувачів, а цигарки можна було придбати в кіоску поруч⁶¹¹.

Музика в закладах була багатоманітною: від російського попу в «Фестивальному», «Мандриках» чи «Академічному», до західної музики у «Вірменці» та поп-року у «Вежі». В деяких кафе чи ресторанах можна було попросити поставити власну касету⁶¹². Вважаємо, що звучання російської, було радше даниною звичкам і музичним смакам, сформованим ще в радянську добу. Загалом же, підкреслимо, що розмаїття стилів свідчило про поступове культурне дистанціювання закладів харчування від радянського зразка. Музика перестала бути ідеологічним інструментом і натомість почала виконувати свої звичні функції: позначення стилю, формування атмосфери та ін.

Наголосимо, що більшість закладів залишалися у державній власності, проте з'являлося вже чимало приватних: «Лялька» у підвалі приміщення лялькового театру, пл. Данила Галицького, 1, «Вавилон-20», у приміщенні кінотеатру «Україна», пр. Шевченка, 1, «За кулісами», на третьому поверсі філармонії, вул. М. Скорика, 7⁶¹³, «Корона» на розі вул. Дорошенка і

⁶⁰⁸ Алхіміки із «Скнилівка», *Високий Замок*, 94 (529), 15 липня 1995, 2.; «Горілка із “Калинки”», *Високий Замок*, 95–96 (530–531), 15 липня 1995.

⁶⁰⁹ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кави або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶¹⁰ Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні».

Міні-бар. Кава з собою в надщерблених горнятах», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=cTA4WgkulAo&list=PLPRdslxAl9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=13>

⁶¹¹ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кави або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶¹² Там само.

⁶¹³ Б. Панкевич, «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>

пр. Свободи⁶¹⁴, «Castelari» на площі Митній⁶¹⁵, «Фелічита» по вул. Братів Міхновських⁶¹⁶ та ін.

Власником «Ляльки», «Вавилон-20» та «За кулісами» був Маркіян Іващишин, який разом із Андрієм Рожнятовським та Ярославом Руцишином, створили мистецьке об'єднання «Дзига» у 1993 році⁶¹⁷, і яке майже одразу ж після відкриття стало осередком для розвитку альтернативного мистецтва та культури у Львові⁶¹⁸ (Додаток М, фото 1). Клуб «Лялька», що був центром львівської культури, створений у 1994 р.⁶¹⁹, працював від 11:00 до 23:00 без перерви. Відвідувачі відзначали «дуже оригінальний інтер'єр», з власне ляльками в середині⁶²⁰, приємне обслуговування та атмосферу затишку, що робила заклад ідеальним місцем для відпочинку⁶²¹ (Додаток М, фото 2). При вході їх зустрічав «дед», відставник радянської армії, що відростив собі вуса, та закручував їх догори⁶²². У залі звучав класичний поп-рок, проте клієнти могли ставити власні касети. Через популярність при вході часто висіла табличка «Вільних місць немає»⁶²³. «Лялька» стала місцем де було модно читати, слухати хорошу музику, розумітись на малярстві та ін⁶²⁴. Тут здебільшого збиралися, щоб обговорити нові музичні альбоми чи книги, послухати музику, поезію, або просто поспілкуватися з однодумцями.

⁶¹⁴ «Понастальгуємо?))», *Українська правда. Форум*, <https://forum.lvivport.com/threads/ponostalgujemo.37882/>

⁶¹⁵ Там само.

⁶¹⁶ Р. Павлишин, «Фелічита – це щастя смачно поїсти», *Експрес*, 44 (194), 16–24 листопада 1996, 12.

⁶¹⁷ *Артцентр «Дзига»*, <https://dzyga.com/istoriya/>

⁶¹⁸ Василь Боднарчук, «Мистецьке життя 1980–1990-х рр.», *Народознавчі зошити*, 4 (112), (2013): 762–764.

Основні події «Кавярня-галерея “Дзига”». (Ви)жити в 90-их», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=38>

⁶¹⁹ А. Белей, «20 світлин культового львівського клубу "Лялька" кінця 90-х років», *032.ua – Сайт міста Львова*, 26.05.2019, <https://www.032.ua/news/2403410/20-svitlin-kultovogo-lvivskogo-klubu-lalka-kinca-90-h-rokiv>

⁶²⁰ Шо Там Львів, «Розповідь про Львівську каву 1994 рік», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=J7y3H29tHic>

⁶²¹ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кавка або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶²² Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні». Лялька. Кнайпа, яка бачила все», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=N8vAXKWdCgQ&list=PLPRdslxAl9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=11>

⁶²³ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кавка або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶²⁴ Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні. Лялька. Зненавидіти Коельо, ходити на сейшні, бути собою», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=DEU8o7Fpmkc&list=PLPRdslxAl9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=10>

Загалом ціни в Ляльці як і в більшості закладів станом на грудень 1994 року були доволі доступними для окремих категорій населення, враховуючи, що середня зарплата по Україні в цей час складала близько 3490047⁶²⁵ карбованців. Кава натуральна коштувала 20000 карбованців за чашку, чай – 15000⁶²⁶. Водночас для студентів, стипендія яких коливалась від 235000 до 413000⁶²⁷, вони могли здаватися дещо високими. Наприклад, на місячну стипендію можна було дозволити собі лише 12–20 чашок кави.

«Вавилон-20» – невелика кав'ярня, що існувала близько двох-трьох років до самої «Ляльки»⁶²⁸. Власне «Вавилон» був одним з перших закладів, де збирались митці, інтелектуали, музиканти для спілкування. Відвідувачі ходили сюди «на барменів», запитуючи чия була зміна в той чи інший день. Один з барменів від початку зими і до 8 березня робив «каву-антифриз»: заварена на дорогих видах коньяку кава, що підпалювалась та давала стовп полум'я на метр вгору⁶²⁹. Гості міста відзначали «Вавилон» підкреслюючи, химерний інтер'єр і, що «такого молодіжного духу як у Вавилоні» вони не відчували у жодній кав'ярні⁶³⁰. Тривалий час «Вавилон» співіснував поруч із «Лялькою», втім, остання згодом переманила всіх відвідувачів до себе, а сам «Вавилон» закрили⁶³¹. Наголосимо, що і «Вавилон», і «Лялька» були своєрідними соціальними підприємствами, які заробляли гроші для функціонування «Дзиги», яка вкладала їх в галерею та мистецтво⁶³².

⁶²⁵ «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», *Пенсійний фонд України*, <https://www.pfu.gov.ua/70128-pokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>

⁶²⁶ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶²⁷ Постанова «Про розміри стипендіального забезпечення студентів, учнів, слухачів навчальних закладів, а також аспірантів і докторантів» №727 від 20 жовтня 1994 р., *Кабінет Міністрів України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-94-%D0%BF#Text>

⁶²⁸ А. Белей, «20 світлин культового львівського клубу "Лялька" кінця 90-х років», *032.ua – Сайт міста Львова*, 26.05.2019, <https://www.032.ua/news/2403410/20-svitlin-kultovogo-lvivskogo-klubu-lalka-kinca-90-h-rokiv>

⁶²⁹ Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні. Дзига. Маніфест довіри», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=aDKoUn0USpo&list=PLPRdslxAl9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=3>

⁶³⁰ Н. Боднар, «Сесіль Рошет: Львів – європейське місто, але не Париж», *Молода Галичина*, 25, 25 лютого 1995, 2.

⁶³¹ А. Белей, «20 світлин культового львівського клубу "Лялька" кінця 90-х років», *032.ua – Сайт міста Львова*, 26.05.2019, <https://www.032.ua/news/2403410/20-svitlin-kultovogo-lvivskogo-klubu-lalka-kinca-90-h-rokiv>

⁶³² Оріся Грудка, «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні. Лялька і Вавилон. Соціальні підприємства для Дзиги», *Youtube*,

У 1996 році відкрили паб «За кулісами», що знаходився на третьому поверсі львівської філармонії, за що отримав в народі назву «Філа». Відвідувачі відзначали атмосферу, куди приходили інтелігентні та творчі люди, де можна було випити та «повтикати», себто посидіти, і де «бармен знав всіх, а всі знали бармена»⁶³³. У той час по вул. Братів Міхновських вже діяло італійське кафе «Фелічита». Особливої уваги заслуговував витончений інтер'єр закладу, з легкими кріслами з плетеними спинками, рожевими скатертинами та напівпрозорими гардинами. В меню входили м'ясо по-римськи та по-міланськи, спагеті, фарширована ніжка «Гарібальді», шніцель з екзотичними фруктами, розетки з шашличком із крабів, лангустів, мідій тощо⁶³⁴. Зазначимо, що відкриття такого типу ресторанів свідчило про поступову зміну гастрономічної культури львів'ян. Класичні практики споживання доповнювались італійською, корейською⁶³⁵ чи іншими кухнями.

Ще з радянських часів у Львові були популярними кафе-морозива – спеціалізовані заклади, що пропонували переважно десерти, морозиво та холодні напої. Ці заклади зберегли популярність і в перші роки незалежності, виконуючи не лише гастрономічну, а й соціальну функцію – місця зустрічей, побачень і відпочинку. До таких можна віднести «Пінгвін» на проспекті Свободи, 43⁶³⁶, «Снігуронька» – просп. Шевченка, 24⁶³⁷, «Дитяче кафе», підприємства «Наука», по вул. Володимира Великого, 54, кафе «Дитяче», по вул. Криворізькій, 50, їдальня з дитячим кафе і магазином «Тістечко», по вул. Мазепи, 20⁶³⁸, молочний

<https://www.youtube.com/watch?v=vaLLT1M3njg&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=9> ;
Б. Шумилович, «Відмовляючись від соціалізму: альтернативні простори Львова 1970–2000-х років»..., 602–614.

⁶³³ «Кнайпа За кулісами/весь Львів за кулісами», *Львівський форум*, <https://forum.lvivport.com/threads/knajpa-za-kulisami-ves-lviv-za-kulisami.14923/>

⁶³⁴ Р. Павлишин, «Фелічита – це щастя смачно поїсти», *Експрес*, 44, (194), 16–24 листопада 1996, 12.

⁶³⁵ В. Васютин, «Якщо ви не пробували гуксу, вам буде важко зрозуміти, чим воно відрізняється від пультів», *Експрес*, 25, 25 лютого 1995, 2.

⁶³⁶ «Кафе «Пінгвін». Ви(жити) в 90-их», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=69>

⁶³⁷ «Просп. Тараса Шевченка, 24», *Wikimapia*,

<https://wikimapia.org/26925252/uk/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BF-%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B0-%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-24>

⁶³⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4465, арк. 228–231.

бар «Корівка» по вул. Коперника, 9⁶³⁹ та ін. Відвідувачі любили такі заклади та завжди з теплотою та усмішкою згадували про них⁶⁴⁰.

Відзначимо, що кав'ярні сімейного типу не лише збереглися як спадок радянської епохи, а й продовжували відкриватися нові, що свідчило про зростаючий попит на такий формат серед львів'ян. Зокрема, кафе «Корона», що було відкрите на початку 1993 року, де використовували угорську технологію виробництва морозива із сухого імпортного порошку та інших висококалорійних складників. У перші дні роботи, черга з відвідувачів могла сягати до 20–30 метрів. Кафе зіткнулося з типовими львівськими постійними побутовими незручностями, зокрема з нестачею води. Щоб запобігти цьому, було замовлено спеціальний бак із закритим циклом. Незважаючи на собівартість морозива у 150 крб, на момент відкриття закладу, його продавали по 100⁶⁴¹, що з огляду на середню зарплату в березні 1993 року (22945 крб⁶⁴²), було цілком доступно. Проблему різниці планували вирішити за рахунок виготовлення сухого порошку власними силами, замість того, щоб закуповувати його за кордоном. Кафе пропонувало до 40 видів льодів⁶⁴³, а від грудня 1994 року до асортименту планували додати каву, гарячий шоколад та хот-доги⁶⁴⁴.

У 1993 році пластун та відомий меценат Володимир Кашицький, що переїхав до Львова на початку 1990-х років, відкрив у Львові піцерію «Кастелярі» («Castelari»)⁶⁴⁵, яка працювала від 10:00 до 20:00. Заклад швидко

⁶³⁹ Вікторія Савіцька, «Тут живе дух Львова. Як дають собі раду бар «Корівка» і «Пиріжкова» на Словацького», *Твоє місто*, 09.03.2021, <https://tvoemisto.tv/uk/stories/118050-tut-zhyve-duh-lvova-yak-dayut-sobi-radu-bar-korivka-i-pyrizhkova-na-slovatskogo>

⁶⁴⁰ Анастасія Сорока, «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadatyye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

⁶⁴¹ Ю. Боруцький, «Титуловане кафе», *Високий Замок*, 62 (179), 18 травня 1993, 2–3.

⁶⁴² «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», *Пенсійний фонд України*, <https://www.pfu.gov.ua/70128-pokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>

⁶⁴³ льоди – морозиво. Див.: «Незвичні діалектизми: що означають слова андрути, цвібак, льоди», *ZN.UA*, 02.06.2025, <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/nezvichni-dialektizmi-shcho-oznachajut-slova-andruti-tsvibak-lodi.html>

⁶⁴⁴ Ю. Боруцький, «Титуловане кафе», *Високий Замок*, 20 (137), 13 лютого 1993, 1.

⁶⁴⁴ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кавка або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶⁴⁵ «Кашицький Володимир – підпільник, пластун, меценат. Історія Пласту», *Блог «100 кроків»*, <https://100kroky.info/2017/03/kashytskyj-volodymyr-pidpilnyk-plastun-metsenat/>

здобув прихильність серед львів'ян, адже він славився екзотичними десертами та італійським морозивом, а інтер'єр «нагадував кафе з французького серіалу»⁶⁴⁶, в якому домінували дзеркала і колони⁶⁴⁷. Кава тут станом на грудень 1994 року коштувала 25000 крб, з вершками – 35000, а чай – 15000⁶⁴⁸.

Зауважимо, що на початку 1990-х рр. система громадського харчування у Львові переживала період суттєвих змін, зумовлених переходом до ринкової економіки. Влада міста активно видавала дозволи на приватизацію вже існуючих кафе та ресторанів. До прикладу, у 1993 році на приватизацію було виставлено кафе «Високий Замок» в однойменному парку⁶⁴⁹, ресторан «Ювілейний» – вул. Стрийська, 79, «Півний бар» – пл. Ярослава Мудрого, 5 (тепер – пл. князя Святослава)⁶⁵⁰, кафе «На розі» по вул. Винниченка, 1⁶⁵¹ та ін.

Після приватизації, приміщення ресторану «Ювілейний» було відремонтоване, і на його місці в січні 1996 року відкрито ресторан «Бостон-клуб», який одразу позиціонував себе як елітний заклад із унікальним концептом обслуговування. Його особливістю стала наявність 12 окремих ізольованих кімнат, розрахованих на різну кількість гостей. Вартість оренди кімнати орієнтовно складала 50 дол. на добу та включала користування відеоапаратурою, супутниковим телебаченням і сигаретами на столі. У перспективі «Бостон-клуб» мав стати частиною більшого рекреаційного комплексу з готелем, стоянкою та зоною відпочинку біля озера⁶⁵².

Попри появу в першій половині 1990-х років окремих закладів нового типу, які поступово формували сучасну культуру міського дозвілля, система громадського харчування Львова ще значною мірою зберігала риси радянської доби. Більшість кав'ярень і кафе продовжували функціонувати за усталеними

⁶⁴⁶ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶⁴⁷ Що там Львів, «Розповідь про Львівську каву 1994 рік», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=J7y3H29tHic>

⁶⁴⁸ Гліб Немилич, Л. С. Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.

⁶⁴⁹ «Хто стане власником підприємства, магазину, кафе?», *Високий Замок*, 76 (193), 17 червня 1993, 2.

⁶⁵⁰ Б. В. Мельник, *Довідник перейменування вулиць і площ Львова, XIII–XX століття*. (Львів: Світ, 2001), 55.

⁶⁵¹ «Список об'єктів комунальної власності Львівської області, що підлягають приватизації», *Високий Замок*, 92 (209), 24 липня 1993, 4.

⁶⁵² В&В., «У Львові з'явився ще один елітний ресторан», *Експрес*, 3 (153), 24 січня–4 лютого 1996, 4.

моделями обслуговування, асортименту та організації простору, успадкованими від попереднього періоду. Лише в середині 1990-х років, із поширенням приватного підприємництва та європейських підходів до ведення ресторанного бізнесу, почали з'являтися заклади, що поступово змінювали міський гастрономічний і культурний ландшафт⁶⁵³.

Вважаємо, що частота відвідувань закладів громадського харчування значною мірою залежала від матеріального становища населення. Майже половина опитаних нами львів'ян (48,5%) зазначила, що відвідувала кафе, ресторани чи їдальні лише зрідка, ще 25,2% взагалі не користувалися такими закладами. Водночас 24,3% опитаних повідомили, що відвідували їх час від часу, а регулярно заклади громадського харчування відвідувала лише незначна частина респондентів⁶⁵⁴.

Результати опитування також засвідчили наявність помітних вікових відмінностей у практиках відвідування закладів громадського харчування. Серед респондентів, яким у 1991 році було до 30 років, майже третина (29,5%) зазначила, що відвідувала кафе й ресторани час від часу, тоді як серед старших за 30 років таких було лише близько 12%. Водночас, представники старшого покоління значно частіше повідомляли, що взагалі не користувалися послугами закладів громадського харчування (32% проти 14,1% серед молодших респондентів)⁶⁵⁵ (додаток Н).

Подібні відмінності можуть бути пов'язані як із різним матеріальним становищем, так і з особливостями побутової культури різних поколінь. Якщо для молодших львів'ян кафе чи кав'ярні були одним із місць проведення дозвілля та спілкування, то старше покоління частіше віддавало перевагу домашньому харчуванню, адже похід до ресторану сприймався як невиправдана розкіш.

⁶⁵³ Е. Нарвселіус, *Українська інтелігенція у пострадянському Львові: наративи, ідентичність, влада.*, пер. з англ. Дмитро Мазін, Анна Возьна. (Бостон: Academic Studies Press, 2025), 252.

⁶⁵⁴ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁶⁵⁵ Там само.

Зокрема, як зазначав один із респондентів, за один такий похід «можна купити кілограм м'яса і зробити купу котлет чи відбивних»⁶⁵⁶.

Отже, традиції споживання у сфері харчування у Львові 1990-х років формувалися під впливом економічних змін, інфляції та зменшенню рівня доходів населення. Більшість родин орієнтуватися на домашнє господарство, зберегли традицію приготування їжі вдома та широко використовували консервацію.

Водночас, населення міста поступово пристосовувалось до нових умов. Перехід до ринкової економіки відкрив доступ до значно ширшого асортименту продовольчих товарів, у тому числі імпоротної продукції, що урізноманітнювало повсякденний раціон мешканців. Деякі львів'яни інколи купували готові страви на ринках, обираючи економію часу і зручність.

Характерною рисою цього періоду стала також трансформація сфери громадського харчування. В цілому, у перші роки незалежності у Львові зберігали популярність заклади громадського харчування, що діяли від радянського часу. Містяни продовжували відвідувати звичні кафе, ресторани та їдальні, які залишалися важливими складовими міського побуту. Молодь обирала бари і кав'ярні, що були місцями перших побачень, проведеннь часу з друзями. Популярніші ресторани слугували локацією для відзначення важливих подій – днів народження, весілля та ін. Зберегли визначені ще у радянський період ознаки та формат обслуговування кафе-морозива. Вони залишалися доступними і звичними для сімейного відпочинку. Про зростання популярності цього формату свідчила поява нових закладів, таких як «Корона».

Водночас, у місті почали з'являтися нові, концептуально відмінні заклади, такі як «Вавилон-20» чи «Лялька», які поступово ставали не лише місцем для харчування, а й важливою частиною міського соціального простору. Вони були

⁶⁵⁶ Інтерв'ю з Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

своєрідними осередками львівської богеми – письменників, музикантів, художників та інших творчих людей. Тут відвідувачі активно обговорювали мистецькі новини, культурні події та власні творчі проєкти, формуючи неформальні середовища, що впливали на культурне життя Львова.

У місті з'явилися і нові приватні заклади, що пропонували оригінальний інтер'єр, нові формати обслуговування та ширший асортимент страв. Стара мережа громадського харчування поступово приватизовувалася, змінювала власників і концепцію, що свідчить про повільну, але помітну трансформацію ресторанної культури Львова у 1990-х роках.

Проте, наголосимо, що у свідомості більшості львів'ян ще не було сталого уявлення про ресторани як звичне місце для щоденного обіду або вечері. Похід до ресторану залишався радше подією, пов'язаною з урочистостями чи особливими нагодами. Високі ціни робили регулярне харчування поза домом недоступним для більшості мешканців, тому повсякденне життя було зосереджене навколо домашньої кухні.

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІЧНА АДАПТАЦІЯ МЕШКАНЦІВ МІСТА

4.1. Підвищення цін, інфляція та їхній вплив на побут львів'ян

Період 1991–1996 років в історії України ознаменувався глибокою економічною кризою, викликаною розпадом радянської господарської системи та невизначеністю шляху економічного розвитку. Проте, підкреслимо, що економічні труднощі, з якими зіткнулися мешканці Львова після проголошення незалежності України, формувалися ще наприкінці 1980-х років.

У цей період економіка Української РСР увійшла в період глибокої системної кризи, яка насамперед проявилася у розбалансуванні споживчого ринку. Попри офіційне зростання обсягів виробництва, населення дедалі гостріше відчувало дефіцит товарів широкого вжитку. Якщо на початку «перебудови» дефіцитними були переважно окремі товари: ікра лососева і осетрова, кава розчинна, чай індійський тощо, то вже за декілька років нестача охопила практично весь асортимент продовольчих і промислових товарів. Ситуацію погіршили антиалкогольна кампанія та запровадження талонної системи на цукор у 1988 р., а також невдалі економічні реформи, які не усунули диспропорції між грошовими доходами населення і реальною товарною пропозицією⁶⁵⁷.

Від кінця 1980-х рр. у Львові масово створюються кооперативні підприємства. Більшість із них були сформовані на основі великих заводів та фабрик, однак, це не допомогло їм втриматися на ринку. Майже жодне із великих промислових підприємств Львова не витримало випробування часом і ринковою економікою. До тих, що залишилися в державній власності і не збанкрутували, належить хіба що Львівська залізниця⁶⁵⁸.

⁶⁵⁷ *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження...*, 513–514.

⁶⁵⁸ М. Назарук. *Львів на початку ХХІ століття...*, 59.

Кооперативи нерідко використовували доступ до державних ресурсів для перепродажу товарів за значно вищими цінами, що посилювало спекуляцію і соціальне невдоволення. Отримані при цьому прибутки спрямовувалися не на розширення виробництва, а на оплату праці, що посилювало тиск на споживчий ринок і негативно впливало на грошовий обіг⁶⁵⁹. Розбалансована система вже не могла стимулювати підприємства виконувати плани, що в свою чергу не сприяло ліквідації дефіциту. За гострого дефіциту багатьох товарів темпи зростання заробітної плати випереджали темпи насичення споживчого ринку. За підрахунками, грошей на руках у населення на кінець 1989 р. знаходилося в 5 разів більше, ніж товарних запасів у торгівлі⁶⁶⁰.

Економічна криза тільки посилилась після проголошення незалежності. Найважливішими причинами кризи були: розрив штучно підтримуваних в СРСР виробничих зв'язків між регіонами величезної країни; відсутність замкнутого циклу виробництва, зокрема, частка товарів готових до вжитку, які вироблялися українськими підприємствами становила тільки третину загальної товарної маси, у той час як у незалежній державі вона має складати 65–70%; відсутність національної кредитно-фінансової системи, значна енергоємність української економіки та залежність від зовнішніх джерел постачання, брак власного досвіду в галузі державного управління та ін⁶⁶¹.

Наприкінці 1991 – на початку 1992 рр. Україна пережила нестачу готівки. Центральний банк Російської Федерації не зміг забезпечити колишні союзні республіки достатньою кількістю радянських карбованців. Зокрема, станом на грудень 1991 року Україна недоотримала 5 млрд⁶⁶². Через це готівкових грошей для своєчасної виплати зарплат, пенсій, стипендій та ін. не вистачало.

Українська влада була занепокоєна тим, що товари, особливо продукти харчування та продовольство надійдуть у Росію завдяки наявності в обігу там

⁶⁵⁹ *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження...*, 514.

⁶⁶⁰ Там само.

⁶⁶¹ *Новітня історія України. 1914–2008 рр.: навч. посіб.* ред. К. К. Кондратюк, Г. А. Боднар, В. М. Качмар, В. Є. Голубко. (Київ: Знання, 2011), 535.

⁶⁶² «Знову про купони але вже багаторазові», *Молода Галичина*, 2, 4 січня 1992, 2.

більшої готівкової маси, що давало росіянам можливість платити за товари. Серед іншого, занепокоєння викликала й лібералізація цін у Росії, що запроваджувалась від 2 січня 1992 року, і яка могла додатково стимулювати відтік українських товарів⁶⁶³.

Відповідаючи на цю кризу та здійснюючи заходи з посилення захисту споживчого ринку, Президія Верховної Ради України 9 вересня 1991 р. прийняла постанову «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання», за якою населення могло їх використовувати у розрахунках за товари в роздрібній торгівлі від 1 січня 1992 р. спершу для купівлі продуктів, а згодом – й промислових товарів⁶⁶⁴. Постанова КМУ та НБУ від 28 грудня 1991 року «Про заходи у зв'язку з введенням в обіг купонів багаторазового використання» встановила, що від 10 січня 1992 року радянські карбованці поступово замінювали українськими купоно-карбованцями еквівалентного номіналу⁶⁶⁵. Спочатку населенню виплачували в середньому 25% заробітку – не більше 400 купонів, надалі ця частка зростала до 50%, у зв'язку з підвищенням роздрібних цін⁶⁶⁶.

Реагуючи на лібералізацію цін в Росії, Кабінет Міністрів України видав постанову «Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України» від 27 грудня 1991 року, відповідно до якої також запроваджувались «вільні ціни і тарифи» на товари і послуги⁶⁶⁷, тим самим офіційно їх підвищивши.

В додатку до постанови зазначали граничні коефіцієнти підвищення до діючих у 1991 році державних цін і тарифів на споживчі товари і послуги, що надавались населенню. Зокрема, ціни на молоко, сир, олію, крупи, макарони

⁶⁶³ І. Г. Скоморович, «Становлення грошової системи в незалежній Україні»..., 208–213.

⁶⁶⁴ Постанова Президії Верховної Ради України «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання» від 9 вересня 1991 р. N.1519-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-12#Text>

⁶⁶⁵ Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про заходи у зв'язку з введенням в обіг купонів багаторазового використання» від 28 грудня 1991 р. N.378, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-91-%D0%BF#Text>

⁶⁶⁶ І. Г. Скоморович, «Становлення грошової системи в незалежній Україні»..., 210.

⁶⁶⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України» від 27 грудня 1991 року N.376, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-91-%D0%BF#Text>

підвищувалися в 3 рази, на цукор в 3,5 рази⁶⁶⁸ та ін. Звичайно, влада підвищила і мінімальний розмір заробітної плати – з 1 грудня 1991 року до 400 крб⁶⁶⁹, державні тарифні ставки і посадові оклади – на 116%⁶⁷⁰. Проте, це не компенсувало інфляційного стрибка в грудні 1991 – січні 1992 рр. До прикладу, лише за січень 1992 року індекс споживчих цін (ІСЦ) становив 385,2% до грудня 1991 року (Додаток О), тобто ціни на продукти харчування, непродовольчі товари та послуги в січні зросли у 3,85 рази порівняно з груднем 1991 року. Відтак купівельна спроможність українців значно знизилась.

Отже, заробітну плату офіційно почали виплачувати в купонах у співвідношенні один до одного з радянським карбованцем. Щоб зменшити соціальну напругу, на окремі продукти першої необхідності: хліб, ковбасу та молочні вироби – було встановлено регульовані державою ціни. За даними Укрінформ, загальний обсяг товарної маси по країні на січень 1992 р. становив 492 млрд, із яких 64,5% реалізовувалося за купони, а решта 35,5% – за радянські карбованці⁶⁷¹.

У березні 1992 р. частка купонів у місячній сумі сукупних грошових доходів громадянина України зросла до 70%, але не менше ніж 450 рад. карбованців. Від 1 квітня 1992 року відповідно до постанови ВРУ та НБУ усі грошові виплати населенню мали здійснюватися виключно купонами багаторазового використання. За бажанням громадян – до 30% доходів могли виплачуватись у рад. карбованцях. Продаж товарів також відбувався переважно за купони. Виняток було зроблено для деяких товарів і продукції, перелік яких чітко регламентувався додатком до постанови: громадське харчування, дитяче

⁶⁶⁸ Постанова Кабінету Міністрів України «Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України» від 27 грудня 1991 року N.376, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-91-%D0%BF#Text>

⁶⁶⁹ Указ Президента України «Про підвищення мінімального розміру заробітної плати» від 9 січня 1992 року N.34, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/92/ed19920117#Text>

⁶⁷⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи у зв'язку з підвищенням мінімального розміру заробітної плати» від 17 січня 1992 р. N.21, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/21-92-%D0%BF#Text>

⁶⁷¹ «Багаторазові купони: нові аспекти», *Молода Галичина*, 9, 28 січня 1992, 1–2.

харчування, морозиво, ліки, друковані видання, квіти тощо. Їх дозволялося продавати і за купони, і за рад. карбованці⁶⁷².

У березні 1992 р. ВРУ затвердила «Основи національної економічної політики», що передбачали комплекс заходів спрямованих на конверсію оборонної промисловості, розвиток тих галузей виробництва, які забезпечують населення споживчими товарами, надаючи пріоритет розвитку агропромислового комплексу. Важливе значення мали закони «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про селянське (фермерське) господарство», «Про форми власності на землю» та ін⁶⁷³. Проте, реалізація цих актів проходила вкрай повільно. В країні почалася інфляція, що стала найвідчутнішим і найболючішим економічним фактором у повсякденному житті українців, в цілому, і львів'ян, зокрема. У розповідях мешканців міста саме стрімке й майже безконтрольне зростання цін називалося головною причиною щоденних труднощів⁶⁷⁴.

Однією з найскладніших проблем у повсякденному житті львів'ян на початку 1990-х рр. стало зростання цін на продукти харчування. Ще до запровадження купоно-карбованців наприкінці грудня 1991 року ціни на певні продукти харчування зросли в декілька разів. Свинина на початку місяця коштувала від 15 до 30 крб⁶⁷⁵ за кілограм, тоді як станом на кінець місяця – 100–150 крб⁶⁷⁶. Курка так само подорожчала в 5 разів: від 35–40 крб⁶⁷⁷ до 150–200 крб⁶⁷⁸. Вартість сметани підвищилась вдвічі – до 50 крб за літр. Такі стрибки цін виявились доволі відчутним для мешканців міста.

У Львові після 10 січня 1992 року продукти харчування продавали переважно за купони⁶⁷⁹. Якщо майже одразу після запровадження нової валюти

⁶⁷² І. Г. Скоморович, «Становлення грошової системи в незалежній Україні»..., 208–213.

⁶⁷³ *Новітня історія України. 1914–2008 рр.: навч. посіб.*..., 535.

⁶⁷⁴ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁶⁷⁵ О. Г. «На ринках», *Ратуша*, 130. 2–3 грудня 1991, 3.

⁶⁷⁶ «На ринках», *Ратуша*, 142. 30–31 грудня 1991, 3.

⁶⁷⁷ О. Г. «На ринках», *Ратуша*, 130. 2–3 грудня 1991, 3.

⁶⁷⁸ «На ринках», *Ратуша*, 142. 30–31 грудня 1991, 3.

⁶⁷⁹ «Ціни у Львові перед Великоднем», *Ратуша*, 42, 23 квітня 1992, 4.

курс на чорному ринку Львова був 1 до 10 рад. карбованців⁶⁸⁰, то вже у лютому 1992 року через дефіцит рубля курс складав 1 до 2 чи 1 до 1,5⁶⁸¹. У квітні 1992 року під час підготовки до Великодня ціни складали: сметана – 80–100 купонів, домашній сир – 80–100 купонів, масло – 190–200 купонів, ковбаса домашня – 200–220 купонів, курка – 150–200 купонів, м'ясо – 180–200 купонів⁶⁸². Ріст цін продовжувався. Ціна на курку зберігала той самий рівень у грошовому вимірі відносно грудня 1991 року, однак, з огляду на курс, подорожчання відбулось в 1,5–2 рази. Ціна м'яса у карбованцевому еквіваленті коливалася в межах 270–400 крб, відтак зростання склало від 100 до 267%. Вартість сметани збільшилась в чотири рази, проте тут потрібно враховувати ще й фактор сезонності⁶⁸³.

Підкреслимо, що в місті продовжували діяти державні магазини, ціни на продукти харчування в яких були нижчі ніж на ринках. До прикладу, станом на 7 січня 1992 року 1 л сметани коштував 31 крб⁶⁸⁴, тоді як на базарі – 50⁶⁸⁵. Проте, покупці, які хотіли купити товар дешевше, були змушені годинами стояти в довгих чергах, які займали ще з ночі. До прикладу, перед Новим 1992 роком, люди займали чергу ще від 23:00, а до 2 ночі черга нараховувала 25–30 осіб⁶⁸⁶. Зазначимо, що товарів всім не вистачало. Мешканці могли чекати 7 годин, однак так і не купити бажаний продукт⁶⁸⁷. Певні черги були радше наслідком газетних заміток, чуток чи слів політиків, ніж об'єктивної потреби чи браку товарів. До прикладу, після заяви депутата Верховної Ради про можливий ріст цін в травні 1992 р. люди масово кинулись купувати хліб, скуповуючи по 5–10 буханок в одні

⁶⁸⁰ М. Дашкович, «На «Україні» як на Україні», *Молода Галичина*, 5, 16 січня 1992, 3.

⁶⁸¹ «Ой, упав купон», *Молода Галичина*, 15, 11 лютого 1992, 1.; «Ціни падають», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 1.

⁶⁸² «Ціни у Львові перед Великоднем», *Ратуша*, 42, 23 квітня 1992, 4.

⁶⁸³ Н. Шиян, В. Колоша, «Формування ціни на молоко в Україні в контексті світових тенденцій», *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6/4, 2020: 232–250, <https://are-journal.com/are/article/view/374/269>

⁶⁸⁴ Я. Коляса, «Цінники лякають, але я наполягають», *Вільна Україна*. 3. 7 січня 1993, 1.

⁶⁸⁵ «На ринках», *Ратуша*, 142. 30–31 грудня 1991, 3.

⁶⁸⁶ А. Капустенко, «Матеряльчик не вийшов або черга як середовище», *Молода Галичина*, 11 січня 1992, 1–2.

⁶⁸⁷ Там само.

руки. Відтак середньодобова норма реалізації хліба у Львові збільшилась на 50 тонн до 307 тонн на місяць⁶⁸⁸.

Проте наголосимо, що черги були типовими повсякденними практиками ще з радянських часів⁶⁸⁹. Щодо нових – то виділимо крадіжки в магазинах, коли наприклад, універсам на просп. Т. Шевченка відмовився від системи самообслуговування, бо через високу ціну люди почали красти хліб.⁶⁹⁰ Сюди ж виділимо вміння торгуватися, що стало звичною частиною ринкової культури. Покупці на ринках, прагнучи знизити ціну, часто вступали в розмови з продавцями, поки не знаходили взаємоприйнятний варіант.

Що ж до ситуації з цінами на промислові товари, то зауважимо, що ще в кінці існування Радянського Союзу вони почали виходити з-під державного контролю, реагуючи на ринкові процеси. Державні фірмові магазини через дефіцит часто були порожніми, тоді як комісійні, формально також державні, – мали широкий асортимент одягу, взуття, побутової техніки та ін. Проте ціни у таких крамницях були у декілька разів вищими, через що покупці нерідко ставилися до цього з нерозумінням⁶⁹¹. З проголошенням незалежності поступово зароджуються ринкові відносини, коли поряд із порожніми державними магазинами дедалі більше з'являється товарів на базарах і нових торговельних точках.

В кінці 1991 – на початку 1992 рр. у практиці повсякденного життя мешканців Львова залишилось поширеним явищем талони на придбання побутової техніки. Формально талон мав слугувати гарантією отримання речі, проте на практиці неодноразово траплялися випадки, коли продукцію, що підлягала реалізації за талонами, списували як браковану, навіть за мінімальних пошкоджень або без них. Покупці могли записувалися в «зошит», очікуючи на

⁶⁸⁸ «Черги за хлібом», *Молода Галичина*, 57, 21 травня 1992, 1.

⁶⁸⁹ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁶⁹⁰ Я. Коляса, «Цінники лякають, але й наполягають», *Вільна Україна*, 3, 7 січня 1992, 1.

⁶⁹¹ Б. Гнатовський, «Хто накручує ціни?», *Молода Галичина*, 92, 1 серпня 1991, 1.

можливість викупу при наступному надходженні⁶⁹² або домовитись за хабар та придбати необхідний товар у найшвидший термін⁶⁹³.

Після запровадження купонів багаторазового використання на ринку на стадіоні «Україна» промислові товари реалізовували і за нову валюту, і за рад. карбованці – усе залежало від конкретного продавця. Частина торговців відразу перейшла на розрахунок у купонах, тоді як інші наполягали на старій валюті й відмовлялися приймати нові гроші. За ситуації, коли одночасно функціонували декілька валют, деякі продавці могли не слідкувати за курсом чи не бути до кінця проінформованими, а тому встановлювати дуже різні розцінки. Наприклад, за доволі популярний турецький светр одна з продавчинь просила 1400 купонів, що було у сім разів дорожче, ніж у конкурентів⁶⁹⁴.

Поступово в Україні і у Львові, зокрема, рад. карбованець почав витісняти купон з ринку промислових товарів. У квітні 1992 року на базарі «Україна» були такі ціни: джинси – 820–900 крб, кросівки – 1200 крб, парасоля 370⁶⁹⁵, джинсова спідниця 1300–1400 крб, кавомолка – 450 крб⁶⁹⁶. Ціни по магазинах міста також були зафіксовані в карбованцях⁶⁹⁷.

Тут варто навести розрахунки доктора економічних наук Олександра Біттера, який в березні 1992 року написав статтю в газеті Молода Галичина. Він вказував, що для забезпечення лише фізіологічного мінімуму харчування, а саме близько 2800 калорій на добу, тобто на місяць це приблизно: 5,5 кг пшеничного хліба, 9 кг картоплі, 5 кг м'яса, 6 кг фруктів, 11 кг овочів та інших продуктів у межах установлених норм потрібно було 546 карбованців. Тобто мінімальної зарплати в 400 крб не вистачало навіть на харчування однієї людини⁶⁹⁸.

Якщо ж брати до уваги ширший «мінімальний споживчий бюджет», що включав витрати на одяг, взуття, ліки, комунальні послуги, транспорт і культурні

⁶⁹² Б. Балковий, «Безталанні і безталонні», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 7.

⁶⁹³ Б. Гнатовський, «Хоч і м'яко стелять», *Молода Галичина*, 149, 21 грудня 1991, 1.

⁶⁹⁴ М. Дашкович, «На «Україні» як на Україні», *Молода Галичина*, 5, 16 січня 1992, 3.

⁶⁹⁵ «Ціни падають?», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 1.

⁶⁹⁶ «Базар – не ринок», *Молода Галичина*, 26, 7 березня 1992, 1.

⁶⁹⁷ «Ціни на деякі промислові товари в магазинах Львова», *Ратуша*, 40, 18 квітня 1992, 7.

⁶⁹⁸ О. Біттер, «Сумна річниця», *Молода Галичина*, 34, 26 березня 1992, 2.

потреби, то за розрахунками дослідника в березні 1992 року він становив 1923 крб на одну працездатну людину. Для сім'ї із двох дорослих і двох дітей ця сума сягала близько 5300 крб⁶⁹⁹. Тому, мінімальний рівень офіційних доходів навіть близько не відповідав базовим необхідним витратам, проте, зважаючи, що середня зарплата в березні 1992 року складала 2375,9 карбованців, можемо зробити висновок, що вона могла покрити мінімальні витрати однієї людини, однак для утримання сім'ї її було недостатньо.

Від 19 березня 1992 р. відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» на період до введення національної валюти, суб'єкти підприємницької діяльності на території України мали право без спеціального дозволу проводити розрахунки у вільноконвертованій валюті, у тому числі у роздрібній торгівлі⁷⁰⁰. Відтак фактично було узаконено продаж товарів за валюту: рад. карбованці, долари США, німецькі марки та ін.

До прикладу, у квітні 1992 року на автобазарі у Львові, де переважно продавали автомобілі ВАЗ, ціна на типові радянські легковики, які залишалися затребуваними у 1990-х рр., варіювалась від 600 дол. за ВАЗ2101 до 2000 за ВАЗ2121 («Нива») та 3700 за ВАЗ2109. Звичайно, що окрім моделі на ціну впливав і рік випуску. Серед іноземних марок продавали поодинокі Ford Lazer, Renault 18TS, Toyota Camry, Mercedes Benz 280SL⁷⁰¹.

Проведене вже у травні 1992 р. великомасштабне комплексне соціологічне дослідження засвідчило, що середній розмір заробітної плати по Україні становив лише 10 дол. США, а сукупний дохід на одного члена сім'ї – 8 дол. США. Майже 85% респондентів висловлювали невпевненість у майбутньому⁷⁰².

В червні відбувся черговий стрибок курсу рад. карбованця. Купони продавали у співвідношенні 80–90 рублів за 100 купонів. Більшість продавців

⁶⁹⁹ О. Біттер, «Сумна річниця», *Молода Галичина*, 34, 26 березня 1992, 2.

⁷⁰⁰ Указ Президента України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» від 19 березня 1992 року N.162, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/92#Text>

⁷⁰¹ «Ціни на автомобілі на базарі в м. Львові за 11.04.1992», *Ратуша*, 40, 18 квітня 1992, 7.

⁷⁰² К. М. Ніколаєць, *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія...*, 84.

перейшла назад на рад. карбованці, адже їх можна було вільно використовувати в Росії та інших країнах новоствореного СНД. Лише поодинокі продавці, переважно пенсіонери, просили за свою продукцію купони, зважаючи що їм потрібно було купувати за них хліб⁷⁰³.

Так тривало до листопада 1992 року. Відповідно до указу Президента України «Про реформу грошової системи України» від 7 листопада 1992 року, починаючи з 23-ї години 12 листопада 1992 року рад. карбованець (рубль) припиняв функціонувати у грошовому обігу на території України, а єдиним законним засобом платежу ставав український карбованець, представником якого в готівковому обігу виступав купон Національного банку України. Указом також було встановлено, що заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності не поширюється на операції з рублями⁷⁰⁴. На виконання зазначеного указу Президента 8 листопада 1992 р. була прийнята однойменна Постанова КМУ і НБУ. Вона, зокрема, регулювала здійснення обміну рублевої готівки на купонну. Такий обмін міг здійснюватися в установах банків, розташованих на території України, їхніх філіях та обмінних пунктах упродовж 13–15 листопада 1992 р. у співвідношенні один до одного без обмежень за сумами коштів. Усі суб'єкти господарювання у цей термін повинні були здати наявну у них рублеву готівку до кас банків. Від 16 листопада їх облік і звітність повинні були вестися тільки в українських карбованцях⁷⁰⁵. Відтак російський рубль (радянський карбованець) був повністю витіснений з обігу.

Варто підкреслити, що станом на кінець 1992 року економічна ситуація в Україні набула ознак класичної гіперінфляції. Упродовж року спостерігалася безперервне зростання цін. Результатом цього фінансово складного періоду став

⁷⁰³ Н. С. «Хоча Фокін запевняв що купон ніколи не впаде нижче рубля», *Ратуша*, 61, 11 червня 1992, 3.

⁷⁰⁴ Указ Президента України «Про реформу грошової системи України» від 7 листопада 1992 року N.549/92, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549/92#Text>

⁷⁰⁵ Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про реформу грошової системи України» від 8 листопада 1992 р. N.610-2, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/610-92-%D0%BF#Text>

індекс споживчих цін на рівні приблизно 2100% за рік⁷⁰⁶ (Додаток О). Мінімальна зарплата на кінець року складала 2600 купоно-карбованців, проте підвищення в 6,5 разів не компенсувало росту цін. Такі показники однозначно засвідчували гіперінфляційний стан економіки та глибоку кризу, що негативно впливала на повсякденне життя населення міста.

У 1993 році економічна ситуація в Україні лише погіршувалася. Інфляційні процеси посилювалися, ціни на товари й послуги стрімко зростали, а купоно-карбованці швидко знецінювалися. Загальний рівень цін протягом року зростав у десятки разів, а особливо різкі стрибки спостерігалися в другій половині 1993 року. До прикладу, у вересні ІСЦ становив 180,3%, а в грудні – ціни за місяць зросли майже у два рази – 190,8%⁷⁰⁷ (Додаток О). Протягом 1993 року оптові ціни зросли у 92,7 рази, а роздрібні – у 63,9 рази. Причому грошові доходи населення підвищилися лише у 26,5 рази⁷⁰⁸.

Уряд намагався реагувати на ситуацію та зберегти контроль над динамікою вартості соціально значущих товарів і послуг. Кабмін ухвалював постанови, якими визначалися граничні розміри підвищення цін на вугілля, газ, житлово-комунальні тарифи та інші базові ресурси⁷⁰⁹. Водночас, місцевим державним адміністраціям надавалось право самостійно впроваджувати регулятивні механізми у межах регіонів: встановлювати граничні рівні торговельних надбавок, націнки на продукцію підприємств і організацій громадського харчування тощо⁷¹⁰. До прикладу, на початку 1993 року Львівська обласна державна адміністрація встановила граничні розміри рентабельності на варену і ліверну ковбасу – 10% від собівартості продукції, а на решту м'яса та м'ясні напівфабрикати – 20%, молоко і молокопродукти – до 15%⁷¹¹. Таким робом,

⁷⁰⁶ Лист Державного комітету статистики України (Додаток «Індекси споживчих цін (індекси інфляції) по Україні за 1991–2003 роки») від 08.01.2004 р. N.13-2-8/351, *Верховна Рада України*, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_351202-04#Text

⁷⁰⁷ Там само.

⁷⁰⁸ К. М. Ніколаєць, *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія...*, 28.

⁷⁰⁹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про регулювання цін» від 23 грудня 1992 р. N 715, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-92-%D0%BF#Text>

⁷¹⁰ Там само.

⁷¹¹ В. Кобзаренко, «Ціни вільні. Але не на все», *Високий Замок*, 23, 20 лютого 1992, 2.

поєднувалися централізовані заходи стримування інфляції з локальними інструментами контролю, що мало на меті захист споживачів і пом'якшення соціальної напруги.

Одним із кроків уряду для підтримки населення в умовах гіперінфляції стало підвищення мінімальної заробітної плати. У січні 1993 року її розмір був встановлений на рівні 4600 крб⁷¹². В червні 1993 року одночасно зі зміною рівня роздрібних цін і тарифів, затверджених КМУ мінімальна зарплата зросла до 6900 крб, а мінімальна пенсія за віком склала 13800 крб на місяць. Як компенсуючий захід зростанню цін, передбачалися одноразові виплати працюючим за травень у розмірі мінімальної заробітної плати – 6900 карбованців. Від 1 вересня мінімальна зарплата складала 20 тис⁷¹³. карбованців, а з 1 грудня – 60 тис. Мінімальна пенсія за віком також зросла до 40 і 120 тис карбованців відповідно⁷¹⁴.

Проте, зауважимо, що ціни на основні товари першої необхідності випереджали зростання доходів*. До прикладу, за офіційними даними Головного управління статистики у Львівській області упродовж 1993 року у Львівській області ціни на хліб зросли в 41 раз – від 47 карбованців в січні до 1936 крб в грудні, молоко подорожчало в 48 разів до 2504 крб, ціна на сир збільшилась в 84 рази до 15194 крб, а сметани – в 60 разів до 17940 крб. Ціни на свинину та птицю в кінці 1993 року склали 40198 та 31020, що становило 3656% та 5876% відповідно від січневої вартості та ін. (Додаток П).

Наголосимо, що дані Державного управління статистики формувалися на основі цін у магазинах, які були значно нижчими за ціни на ринках. Наприклад,

⁷¹² Декрет Кабінету Міністрів України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати і пенсії» 29 грудня 1992 року N.19-92, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-92#Text>

⁷¹³ Постанова Верховної Ради України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком» 1 червня 1993 року N.3243-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3243-12#Text>

⁷¹⁴ Постанова Верховної Ради України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком», 25 листопада 1993 року N.3653-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3653-12#Text>

* У подальшому тексті буде наведено два типи статистики цін: офіційні дані, отримані від державних органів статистики по області, а також власні підрахунки, здійснені на основі газетних публікацій та архівних матеріалів, що стосуються безпосередньо Львова.

у лютому 1993 року свинина у львівських магазинах коштувала 1095 крб⁷¹⁵, за офіційними обласними даними її ціна по області становила 1070 крб⁷¹⁶, тоді як ціна свинини на ринках міста складала 1500 крб⁷¹⁷.

Незважаючи на те, що ціни в магазинах були нижчими, там часто виникав дефіцит, який особливо гостро відчувався з молочними продуктами. До прикладу, в червні 1993 року спостерігалось різке підвищення цін. Вартість масла зросла більш ніж утричі – до 6 тисяч карбованців за кілограм. У магазинах цей товар, як і яйця, став дефіцитним. На ринках ціна сягала 7 тис. карбованців за кг масла⁷¹⁸ та 900 крб за десяток яєць⁷¹⁹. Від осені 1993 року до переліку дефіцитних товарів поступово приєднався й цукор, на купівлю якого починаючи від жовтня видавали талони, а ціна становила 4800 крб за кг⁷²⁰. Станом на грудень 1993 року полиці державних магазинів майже повністю спорожніли⁷²¹. Масло дозволяли купувати з розрахунком 200 г на людину за ціною 38 тис. крб за кг⁷²². Ринки міста все частіше ставали місцем купівлі всього необхідного.

В цілому, аналізуючи ціни на ринках Львова в 1993 році, свинина подорожчала з 1500 до майже 70 тисяч карбованців за кілограм – 4567%, а десяток яєць зріс у вартості з 300 до понад 30 тис. карбованців – 9900%. Ціна на картоплю зросла в 37,5 рази до 3000 крб за кг, молоко подорожчало в 77 разів – від 52 крб за літр до 4000 крб, вартість масла збільшилась у 27 разів – до 38 тис. крб, сир подорожчав у 98 разів, а сметана – в 67 разів до 25 та 20 тис. відповідно (Додаток О).

У 1993 році ціни на промислові товари також зростали швидкими темпами. Інфляція спричинила постійне подорожчання одягу, взуття та ін., що

⁷¹⁵ К. Халаїм, «Магазин і базар змагаються – хто дорожчий», *Високий Замок*, 24, 23 лютого 1993, 2.

⁷¹⁶ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁷¹⁷ К. Халаїм, «Магазин і базар змагаються – хто дорожчий», *Високий Замок*, 24, 23 лютого 1993, 2.

⁷¹⁸ В. Леонов, «У Городку не знають, куди подіти масло, а у Львові – де купити», *Високий Замок*, 73, 10 червня 1993, 3.

⁷¹⁹ К. Халаїм, «За магазином – ринок», *Високий Замок*, 77, 19 червня 1993, 3.

⁷²⁰ С. Кошля, «В «цукрові» списки включили масло», *Високий Замок*, 151, 11 грудня 1993, 2.

⁷²¹ Н. Балюк, «Нові ціни: схоже, що уряд готує нам вічний піст...», *Високий Замок*, 150, 9 лютого 1993, 3.

⁷²² «Торгівля не любить масла і цукру?», *Високий Замок*, 154, 23 грудня 1993, 3.

найвиразніше відображалось на ринку стадіону «Україна». Для боротьби з ростом цін продавці реалізовували значну частину таких товарів не за карбованці, що швидко знецінювались а за іноземну валюту – переважно за долари США. Водночас, на ринку ще можна було зустріти і пропозиції у купоно-карбованцях. Так, на початку 1993 року продавці більше довіряли національній валюті, адже таких товарів було вдосталь: мешти «Саламандра» – 40 тис. крб, чоловічі светр та костюм – по 25 тис., жіночі чоботи – також 25 тис. крб⁷²³, довга шкіряна куртка – 100 тис. крб⁷²⁴, килим в кімнату коштував 250 тис. крб, чайний сервіз «Смерічка» на шість персон – 15000 крб⁷²⁵, тощо. Проте, надалі, за карбованці продавали переважно дрібні промислові товари: іграшки для дітей⁷²⁶, футболки, шкарпетки⁷²⁷ тощо, тоді як за долари – куртки, чоботи, джинси, популярні тоді норкові шапки⁷²⁸ тощо.

Наголосимо, що ціни на промислові товари росли і у валюті, і в карбованцях. До прикладу, якщо на початку 1993 року за ангоровий жіночий светр просили 38 тис. крб⁷²⁹, що за курсом 1500 карбованців за 1 долар⁷³⁰ ціна становила 25 дол., а вже станом на серпень того ж року він коштував 200 тис. крб⁷³¹. – 28 дол. за курсом 7000 крб за 1 дол.⁷³². За мешти «Саламандра» на кінець січня 1993 року просили 45 дол.⁷³³, а вже на початку 1994 року їхня ціна зросла до 55–60 дол⁷³⁴.

Зростання цін торкнулося також сфери побутових послуг. Вартість стрижок чи хімічистки зростала майже щомісяця, відображаючи загальні інфляційні тенденції. Послуги, які раніше були доступними для більшості

⁷²³ Ю. Боруцький, «Вартість товарів зросла, але кількість їх не збільшилась», *Високий Замок*, 9, 19 січня 1993, 1.

⁷²⁴ Ю. Боруцький, «Вітер шаленів і ціни також», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 2.

⁷²⁵ Ю. Боруцький, «Дорогі дрібнички», *Високий Замок*, 18, 9 лютого 1993, 2.

⁷²⁶ Там само.

⁷²⁷ Юрій Боруцький, «Сонце гріє. А ціни “печуть”», *Високий Замок*, 65, 25 травня 1993, 3.

⁷²⁸ Н. Балюк, «Якщо хочеш якимось жити, треба долари купити...», *Високий Замок*, 129, 21 жовтня 1993, 3.

⁷²⁹ Ю. Боруцький, «Вітер шаленів і ціни також», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 2.

⁷³⁰ Там само.

⁷³¹ Юрій Боруцький, «На календарі літо, а на ринку вже осінь», *Високий Замок*, 106, 28 серпня 1993, 3.

⁷³² Там само.

⁷³³ Ю. Боруцький, «Вітер шаленів і ціни також», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 2.

⁷³⁴ Юрій Боруцький, «На “Україні” ще тримається зима. І ціни не “розмерзають”», *Високий Замок*, 16, 8 лютого 1994, 3.

населення, поступово ставали розкішшою. Наприклад, ціна за жіночу стрижку в січні 1993 р. складала 250 карбованців⁷³⁵, в лютому її вартість складала 350⁷³⁶, а станом на серпень найпростіша жіноча стрижка вже вартувала 535 крб, «модельні» ж – 1500–2000 крб⁷³⁷. Ще більше здорожчала хімічна завивка: від 700 крб в січні⁷³⁸ до 3700–7000 у серпні⁷³⁹.

Ціни на послуги хімчистки зросли в декілька разів. Наприклад, у липні 1993 р. чистка пальта коштувала ще 4400 крб, а вже із листопада – 24–26 тис. крб. Попит на послугу зменшився у 4,5–5,5 рази у порівнянні з 1991 роком. До того ж, не лише люди стали рідше звертатися до хімчисток, але й готелі, гуртожитки, бази відпочинку рідше проводили бактеріологічну обробку виробів та постільної білизни⁷⁴⁰.

Підкреслимо, що інфляційні процеси 1990-х років відображалися не лише в зростанні цін на товари, а й у стрімкому падінні курсу національної валюти. Карбованець постійно знецінювався, що призводило до втрати купівельної спроможності населення та подальшого підвищення цін. В січні 1993 року 1 долар США коштував 1500 крб⁷⁴¹, в березні – 2200⁷⁴², а на кінець травня – 3100⁷⁴³. Від серпня до вересня курс карбованця зріс на 3000 крб – від 7⁷⁴⁴ до 10 тис.⁷⁴⁵, а в кінці жовтня долар сягнув 21,5 тис. крб⁷⁴⁶. На початку січня 1994 року долар на стадіоні «Україна» коштував 40 тис. крб⁷⁴⁷. Відтак за рік відбулася девальвація карбованця майже у 27 разів.

Для конкретизації загальних тенденцій розглянемо один місяць 1993 року, який може бути репрезентативним для уявлення про рівень добробуту львів'ян у

⁷³⁵ Н. Балюк, «Ходити у гості не вигідно. Нові ціни на побутові послуги», *Високий Замок*, 7–8, 16 січня 1993, 3.

⁷³⁶ «У перукарні волосся стає сторчма. Навіть у лисих», *Молода Галичина*, 18, 13 лютого 1993, 3.

⁷³⁷ Р. Г. «Псує зачіску інфляційна буря», *Молода Галичина*, 90, 3 серпня 1993, 3.

⁷³⁸ Н. Балюк, «Ходити у гості не вигідно. Нові ціни на побутові послуги», *Високий Замок*, 7–8, 16 січня 1993, 3.

⁷³⁹ Р. Г. «Псує зачіску інфляційна буря», *Молода Галичина*, 90, 3 серпня 1993, 3.

⁷⁴⁰ «Не легко вижити хімчистці», *Високий Замок*, 17, 10 лютого 1994, 4.

⁷⁴¹ Ю. Боруцький, «Вітер шаленів і ціни також», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 2.

⁷⁴² Юрій Боруцький, «Торгують бабусі. І мільйонери теж...», *Високий Замок*, 37, 23 березня 1993, 3.

⁷⁴³ Юрій Боруцький, «Сонце гріє. А ціни “печуть”», *Високий Замок*, 65, 25 травня 1993, 3.

⁷⁴⁴ Юрій Боруцький, «На календарі літо, а на ринку вже осінь», *Високий Замок*, 106, 28 серпня 1993, 3.

⁷⁴⁵ Н. Балюк, «За долларом ми не встигаємо», *Високий Замок*, 111, 14 вересня 1993, 1.

⁷⁴⁶ Н. Балюк, «Якщо хочеш якось жити, треба долари купити...», *Високий Замок*, 129, 21 жовтня 1993, 3.

⁷⁴⁷ Н. Балюк, «На «Україні», кажуть, гривню продавали...», *Високий Замок*, 19, 22 січня 1994, 2.

період гіперінфляції. Детальний аналіз середніх заробітків, роздрібних цін на основні продуктів харчування, одяг, взуття та побутових послуг дає змогу оцінити реальну купівельну спроможність міського населення й виявити структуру повсякденних витрат домогосподарств.

Середня зарплата в серпні 1993 року по області становила 63,9 тис. карбованців, в тому числі у промисловості – 70,7 тис., сільському господарстві – 54,8 тис., лісовому господарстві – 44,8 тис., в транспорті – 71,8 тис., у зв’язку – 81,5 тис., будівництві – 88,2 тис., торгівлі – 43,8 тис., громадському харчуванні – 34,4 тис., житлово-комунальному господарстві і побутовому обслуговуванні – 61,8 тис., мистецтві – 58 тис., культурі – 40,7 тис., науці і науковому обслуговуванні – 66,1 тис., в апараті державного управління – 81,4 тис. карбованців. Найвищу зарплату мали працівники банківських організацій – 183,8 тис. крб⁷⁴⁸. Відповідно до курсу 7000 крб за долар – середня заробітна плата становила трохи більше 9 доларів.

Зазначимо, що загальна вартість продуктів у споживчому кошику за серпень становила 36 тис. 166 крб⁷⁴⁹. Відтак середньої заробітної плати вистачало на покриття базових потреб у харчуванні. Водночас, на придбання промислових товарів залишалося майже 4 долари США, що, зважаючи на ціни, робили їх практично недосяжними. До прикладу, ангорові светри коштували 200 тис. крб, довга жіноча куртка – 150 дол., коротка чоловіча – 50 дол⁷⁵⁰. Тому, значна частина асортименту одягу чи взуття фактично випадала з повсякденного споживання більшості львів’ян.

У 1994 році темпи інфляції в Україні і Львові, зокрема, істотно знизилися порівняно з 1993 роком. Річний показник зменшився до приблизно 501%⁷⁵¹, що свідчило про поступове уповільнення знецінення грошей, однак ціни

⁷⁴⁸ К. Халаїм, «Хто кого? Змагаються зарплата і ціна», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 2.

⁷⁴⁹ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁷⁵⁰ Юрій Боруцький, «На календарі літо, а на ринку вже осінь», *Високий Замок*, 106, 28 серпня 1993, 3.

⁷⁵¹ Лист Державного комітету статистики України (Додаток «Індекси споживчих цін (індекси інфляції) по Україні за 1991–2003 роки») від 08.01.2004 р. N.13-2-8/351, *Верховна Рада України*, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_351202-04#Text

продовжували зростати надзвичайно швидко. Наприклад, свинина подорожчала з 40,8 тис. до 141,6 тис. крб за кг, тобто більш ніж утричі, птиця – у п'ять разів, вершкове масло – більш ніж у п'ять разів. Молоко зросло в ціні майже у чотири рази, сметана – у понад шість разів, а сир – у п'ять разів. Ціни на овочі демонстрували сезонні коливання: улітку й восени вони тимчасово знижувалися, однак у кінці року знову стрімко зростали⁷⁵².

На ринках міста ціни на продукти харчування зросли ще більше. Свинина подорожчала до 170 тис. крб за кг, що вказує на зростання у 2,4 рази. Вартість масла збільшилася з 38 тис. до 350–400 тис. крб – у 9–10,5 рази. Сметана, яка в кінці 1993 року коштувала 20 тис. крб, подорожчала до 100–120 тис. – у 5–6 разів. Сир зріс у ціні з 25 тис. до 70–100 тис. крб – у 2,8–4 рази. Молоко подорожчало у 5,8 разів – з 4000 до 23 тис. крб. Ціна на картоплю зросла у 6–8,3 рази до 18–25 тис. крб за кг⁷⁵³. Отже, спостерігалось загальне зростання вартості основних продуктів харчування у межах від 3 до понад 10 разів. Темпи інфляції дещо зменшилися.

Ціни на промислові товари продовжували встановлювати переважно у валюті. Станом на кінець 1994 року светри, чоботи, шапки та ін. коштували від 18 дол., а їхня ціна залежала від країни походження, якості матеріалів і бренду⁷⁵⁴.

У грудні 1994 року середня заробітна плата в місті становила понад три мільйони карбованців*, що, зважаючи на курс – 133 тис. крб за 1 долар⁷⁵⁵ – складала приблизно 23 долари (Додаток Г). Вартість базових продуктів харчування зі споживчого кошика у грудні 1994 року складала 1764 тис. 61

⁷⁵² Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁷⁵³ Наталія Балюк, «Краківський ринок: корови не винні...», *Високий Замок*, 156, 8 грудня 1994, 1.

⁷⁵⁴ «Львів, стадіон «Україна», 17 грудня 1994 року», *Високий Замок*, 164, 24 грудня 1994, 3.

* Щоб орієнтовно визначити помісячні зарплати у Львівській області за 1994 рік, було взято офіційні дані про середньомісячну заробітну плату по Україні за кожен місяць року. Після цього всі значення були підсумовані й поділені на 12, щоб отримати середнє річне значення – близько 1426 тис. крб. Оскільки середньомісячна зарплата у Львові становила 1246,7 тис. крб., що дорівнює приблизно 87% від загальноукраїнського показника, усі помісячні дані по Україні були скориговані на цей коефіцієнт. Таким чином, для розрахунку зарплат було застосовано ту саму динаміку зростання, що й у середньому по країні, але з нижчим базовим рівнем, пропорційно до різниці у 13%.

⁷⁵⁵ О. Пеліховський, «Раз картопля, два картопля...», *Молода Галичина*, 140, 3 грудня 1994, 1.

крб⁷⁵⁶, що становило приблизно 60% від середньої заробітної плати. Попри певний ріст зарплати в доларовому еквіваленті, її все ще не вистачало на купівлю промислових товарів. Більша частина доходів населення спрямовувалася на придбання найнеобхідніших продовольчих товарів, залишаючи менші кошти для інших потреб. Проте, підкреслимо, що ситуація у порівнянні з 1993 роком трохи покращилась, адже у розпорядженні населення залишалося вже не 4, а близько 10 доларів США в еквіваленті.

У 1995 році інфляція помітно сповільнилася: річний індекс становив близько 282%, тобто майже вдвічі нижчий, ніж попереднього року. Хоча ціни зростали щомісяця, коливання стали менш різкими, а найвищі показники – у вересні (114%) та жовтні (109%) – уже не призводили до значних стрибків вартості товарів. Найвищі темпи зростання серед продуктів харчування спостерігалися на цукор – 224%; хліб, борошно, рис, свинина, картопля та морква подорожчали в межах 100–150%⁷⁵⁷.

Ринок промислових товарів у 1995 році зазнав значних змін. Відповідно до Листа НБУ Про припинення надання ліцензій на здійснення торгівлі та надання послуг з оплатою в іноземній валюті від 16 листопада 1994 р. № 19010/2722 та повторного роз'яснення від 7 грудня 1994 р. № 19010/2958⁷⁵⁸ на території України припиняли ліцензування торгівлі та надання послуг з оплатою в іноземній валюті. Метою цього рішення було стабілізувати курс карбованця, сприяти розвитку внутрішнього валютного ринку та припинити внутрішній обіг іноземної валюти. Відповідно до листів від 18 листопада 1994 р. НБУ припиняв видачу нових ліцензій, а від 18 лютого 1995 р. дія вже наданих ліцензій втрачала чинність. Торгівля за валюту дозволялася лише за контрактами, укладеними до 18 листопада 1994 р. і зареєстрованими до 1 грудня 1994 р. у регіональних

⁷⁵⁶ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁷⁵⁷ Там само.

⁷⁵⁸ Лист Національного банку України «Про припинення надання ліцензій на здійснення торгівлі та надання послуг з оплатою в іноземній валюті» від 16.11.1994 N.19010/2722, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2722500-94/ed19941116#Text>

управліннях НБУ. Банкам водночас рекомендували розширити мережу обмінних пунктів для забезпечення потреб населення в обміні валюти⁷⁵⁹. Таким робом, ці документи фактично скасували офіційний дозвіл на внутрішню торгівлю за іноземну валюту. Люди були змушені продавати свої товари за купоно-карбованці, а ті які все ж наважувались продавати товари за валюту, могли бути заарештовані міліцією⁷⁶⁰.

Від березня 1995 року все частіше товари продавали за купоно-карбованці: сорочки, блузки, куртки, костюми та ін⁷⁶¹. З переходом торгівлі на розрахунки у карбованцях простежується певне зниження цін у доларовому еквіваленті. До прикладу, у квітні 1995 року за замшеві мешти на стадіоні «Україна» просили 3 млн крб⁷⁶², що за курсом 158 тис.⁷⁶³ складало 19 доларів, тоді як у квітні 1994 року схожі мешти коштували 30–35 дол⁷⁶⁴. Джинси, які в середньому коштували 10–14 доларів⁷⁶⁵, у квітні 1995 року можна було купити за 1300 тис.⁷⁶⁶ – 8 доларів. Вважаємо, що серед причин цього було те, що продавці не завжди встигали за швидкими змінами валютного ринку. Водночас, варто врахувати, що під однаковими назвами могли реалізовуватися схожі, але не ідентичні за якістю чи походженням товари.

Попри офіційний перехід на розрахунки у карбованцях, торгівля за іноземну валюту продовжувала існувати. Частина продавців орієнтувалась на долар США та виставляла ціни саме у доларах. Вони навіть йшли на поступки та продавали товар дешевше, якщо покупець розплатувався валютою⁷⁶⁷. Проте, до кінця 1995 року товарів за валюту пропонували все менше, переважно великі

⁷⁵⁹ Лист Національного банку України «Про припинення надання ліцензій на здійснення торгівлі та надання послуг з оплатою в іноземній валюті» від 16.11.1994 N.19010/2722, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2722500-94/ed19941116#Textt>

⁷⁶⁰ В. Конюхов, ««Кидал» і «мінйіл» обходять десятою дорогою», *Високий Замок*, 18, 7 лютого 1995, 1.

⁷⁶¹ Зоряна Іленко, «А яйце – подешевшало», *Високий Замок*, 33, 11 березня 1995, 1.

⁷⁶² І. Іленко, «Купив би бузько черевички, та... дорого», *Високий Замок*, 53, 18 квітня 1995, 1.

⁷⁶³ О. Пеліховський, «Заробив... на сіль до оселедця», *Молода Галичина*, 42, 8 квітня 1995, 1.

⁷⁶⁴ Н. Балюк, «Долар знову «поповз» догори», *Високий Замок*, 43, 7 квітня 1994, 3.

⁷⁶⁵ Н. Балюк, «На «Україні», кажуть, гривню продавали...», *Високий Замок*, 9, 22 січня 1994, 2.; С. Рудник, «Вам по кишені штани, шорти чи лише плавки?», *Високий Замок*, 96, 26 липня 1994, 3.

⁷⁶⁶ О. Пеліховський, «Заробив... на сіль до оселедця», *Молода Галичина*, 42, 8 квітня 1995, 1.

⁷⁶⁷ Ю. Боруцький, «Серед літа на «Україні» турбуються про зиму», *Високий Замок*, 94, 13 липня 1995, 2.

речі, як от шкіряні куртки по 250 дол., чоботи – від 60 до 90 дол. чи шуби – від 300 до 350 дол.⁷⁶⁸.

Станом на жовтень 1995 року середньомісячна зарплата у Львові приблизно складала 9333000 крб. (Додаток Г). Найвищі зарплати отримували банківські службовці – 34,9 млн крб, працівники борошномельної і комбікормової промисловості – 22 млн, енергетики – 19,3 млн, легкої та паливної галузей по 17 млн крб⁷⁶⁹. Працівники житлово-комунального господарства отримували 6,3 млн крб, сільського господарства – 5 млн. У деяких галузях промисловості заробітна плата була низька за рахунок неповного відпрацювання робочого часу. До прикладу, у машинобудуванні і металообробці працівники одержували 5,4 млн крб, так як один працівник в середньому працював 11,5 днів у місяць⁷⁷⁰. Мінімальна пенсія зросла від 1 млн 667 тис. крб до 2 млн 30 тис. крб. Розмір максимальної пенсії – від 2 млн 340 тис. до 2 млн 860 тис. крб. Стипендії для навчальних закладів 3–4 рівня акредитації з балом успішності 5 складала 1 млн 280 тис. крб, а одноразова допомога при народженні дитини – 2 млн 830 тис. крб⁷⁷¹. Відповідно до курсу 184 тис. крб за один долар США⁷⁷² середня зарплата вже складала понад 50 дол. Вартість продуктів харчування зі споживчого кошика у державній та кооперативній торгівлі станом на жовтень 1995 року складала 3128,9 тис. крб⁷⁷³. Зрозуміло, що ціни на ринках Львова були більшими, проте, очевидно, що купівельна спроможність львів'ян значно зросла у порівнянні з попередніми роками.

У 1996 році темпи інфляції помітно зменшились. Індекс споживчих цін знизився до 139,7%. Починаючи з весни, місячна інфляція трималася в межах 1–2%, що свідчило про поступове відновлення макроекономічної рівноваги.

⁷⁶⁸Юрій Боруцький, «Миколай на «Україні» – 150 тис», *Високий Замок*, 170, 14 грудня 1995, 1.

⁷⁶⁹«Рефлекси Павлова: їсти хочеться завжди, не зважаючи на ціни», *Молода Галичина*, 1437, 23 грудня 1995, 1.

⁷⁷⁰ Там само.

⁷⁷¹ Уряд намагається пом'якшити ціновий удар, *Високий Замок*, № 135, 5 жовтня 1995 р., С. 1.

⁷⁷² Юрій Боруцький, «На «Україні» продають кожушки навіть... з котів», *Високий Замок*, 132, 28 вересня 1994, 3.

⁷⁷³ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

Важливими чинниками стабілізації стали скорочення дефіциту державного бюджету, обмеження кредитної емісії та посилення контролю за діяльністю комерційних банків⁷⁷⁴.

25 серпня 1996 року Президент України Леонід Кучма підписав указ про проведення грошової реформи. Від 2 до 16 вересня відбувся обмін купоно-карбованців на гривні за курсом 100000:1⁷⁷⁵. Ціни у зазначений період були заморожені, а їх підняття було заборонено⁷⁷⁶. До кінця року вартість продуктів споживчого кошика майже не змінювалась⁷⁷⁷.

Підсумовуючи, варто зазначити, що результати авторського опитування підтверджують, що для більшості львів'ян економічна криза, інфляція та стрімке зростання цін стали найбільш вагомими факторами для оцінки перших років незалежності України. Так, 67% респондентів зазначили, що найбільший вплив на їхнє повсякденне життя мала саме економічна криза та інфляційні процеси⁷⁷⁸. До того ж, 33% респондентів оцінили свої фінансові можливості порівняно з радянським періодом як дещо гірші, а ще 31,1% зазначили, що вони стали значно гіршими. Таким чином, майже дві третини опитаних (64,1%) відзначили погіршення власного матеріального становища⁷⁷⁹.

Отже, у 1991–1996 роках Україна пройшла складний етап формування власної економічної системи, що безпосередньо відбилося на рівні цін. Початок 1990-х рр. характеризувався стрімким зростанням вартості товарів і послуг, спричиненим розривом господарських зв'язків із колишнім СРСР, дефіцитом товарів та безконтрольною емісією грошей. У 1992–1993 роках країна пережила гіперінфляцію, коли індекс споживчих цін перевищував 10000%.

⁷⁷⁴ І. В. Сало, «Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України – гривні»..., 24–31.

⁷⁷⁵ Указ Президента України «Про грошову реформу в Україні» 25 серпня 1996 року N. 762/96, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/96#Text>

⁷⁷⁶ Г. Миць, «Початок реформи: гроші – нові, ціни – старі», *Молода Галичина*, 100, 31 серпня 1996, 1.

⁷⁷⁷ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁷⁷⁸ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁷⁷⁹ Там само.

Ріст цін чітко прослідковувався і у Львові. Упродовж 1992–1993 років вартість основних продуктів харчування зросла у сотні разів. Промислові товари продавали за іноземну валюту, зокрема долар США, що сприймався як єдиний надійний засіб збереження вартості й стабільний еквівалент ціни. Грошові доходи населення не встигали за темпами зростання цін. Середня зарплата у Львові складала 9 доларів США в еквіваленті. Реальна купівельна спроможність містян різко впала.

У 1994 році темпи інфляції зменшилися, але ціни продовжували стрімко зростати – особливо на продукти харчування. Основні товари споживчого кошику зросли в 2,5–10 разів, а середня зарплата ледь дозволяла покрити базові потреби. Водночас, в промисловій торгівлі ще зберігалася валютна практика. Лише з кінця 1994 року, після рішення НБУ про заборону торгівлі за іноземну валюту, почався поступовий перехід до розрахунків виключно у купоно-карбованцях.

1995 рік позначився поступовим сповільненням інфляції. Хоча ціни на продукти продовжували зростати, вони вже не демонстрували різких коливань, характерних для попередніх років. Заробітна плата в доларовому еквіваленті зростала. Станом на жовтень вона складала понад 50 доларів США, що свідчило про певне відновлення економічної рівноваги та початок уповільнення девальваційних процесів.

В наступному 1996 році рівень інфляції різко знизився – до 139,7%. Ціни впродовж більшої частини року залишалися майже незмінними. Відтак 2 вересня 1996 року було запроваджено нову національну валюту – гривню, що було завершальним етапом формування власної грошової системи України, сприяло стабілізації цін і відновленню довіри населення до національних грошей.

4.2. Стратегії виживання та пошук нових джерел доходів

Початок 1990-х років в Україні, зокрема у Львові, позначився глибокою економічною кризою, яка докорінно змінила повсякденне життя населення. Розпад радянської планової системи, руйнування усталених господарських зв'язків, стрімке зростання інфляції та скорочення державного виробництва спричинили різке погіршення матеріального становища більшості громадян. Заробітна плата та пенсії стрімко втрачали купівельну спроможність, а безперервне підвищення цін на продукти харчування, промислові товари й комунальні послуги змушувало населення постійно переглядати структуру власних витрат.

Наслідки економічної кризи знайшли своє відображення й у зміні структури сімейного бюджету. Серед статей сукупного доходу значимість оплати праці зменшилась, а частка доходів від особистого підсобного господарства зросла. Майже в два рази зросла частка витрат на харчування, натомість питома вага витрат на непродовольчі товари вдвічі знизилась, а така стаття, як накопичення, впала до від'ємного значення⁷⁸⁰. Відтак структурні показники споживання яскраво свідчили про надзвичайне падіння життєвого рівня переважної більшості населення країни.

Економічні наслідки політичних змін після проголошення незалежності стали визначальним чинником змін у повсякденному житті львів'ян. За результатами опитування 67% респондентів зазначили, що найбільший вплив на їхнє життя мала економічна криза та інфляційні процеси. Лише 22,3% опитаних як основний фактор трансформації повсякденності назвали політичні зміни. Ще менша частка респондентів пов'язувала найбільш відчутні зміни з розвитком культурного життя міста, появою нових можливостей для підприємництва або зміною місця роботи⁷⁸¹.

⁷⁸⁰ Л. Черенко, *Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія...*, 423.

⁷⁸¹ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*, 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

Отримані результати свідчать, що львів'яни асоціюють початок 1990-х років передусім із матеріальними труднощами, які безпосередньо впливали на рівень життя населення. Стрімкий ріст цін, знецінення заощаджень, нестабільність доходів та необхідність пристосовуватися до нових економічних умов стали тими явищами, про які найбільше пам'ятають мешканці міста.

Складне матеріальне становище містян показало й інше питання анкети: «Чи вистачало вам вашої зарплати у 1990-х на основні витрати?». 34% респондентів зазначили, що їхніх доходів вистачало лише на задоволення базових потреб у придбанні їжі та оплаті комунальних послуг. Майже половина (46,6%) могла дозволити собі купівлю одягу чи побутових дрібниць, однак великі покупки залишалися недосяжними. Ще приблизно 11% опитаних перебували за межею бідності, тобто їхніх прибутків не вистачало навіть на найнеобхідніше. Лише незначна частка респондентів – менше 9% – відносила себе до середнього класу, які могли собі дозволити великі покупки, відпочинок та заощаджувати⁷⁸².

Зауважимо, що у першій половині 1990-х років зайнятість населення Львова зазнала суттєвих змін, зумовлених переходом України від планової до ринкової економіки та економічної кризи. Якщо станом на 1990 р. у галузях економіки було зайнято 516 тис. осіб, то на 1995 р. їхня кількість зменшилась до 371 тис. Близько 100 тис. осіб втратили роботу у промисловості, 22 тис. осіб – у сфері торгівлі та громадського харчування, 10 тис. осіб – у сфері транспорту та зв'язку, 5 тис. осіб – в освіті та науці тощо⁷⁸³. Серед опитаних нами львів'ян понад 81% зазначили, що мали саме офіційну роботу, майже 10% займались роздрібною торгівлею, хтось відкривав власний бізнес (5%) чи виїжджав за кордон (4%)⁷⁸⁴. Майже 8% респондентів тимчасово не працювали⁷⁸⁵.

⁷⁸² Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁷⁸³ *Львів у цифрах. Статистичний показник...*, 35.

⁷⁸⁴ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁷⁸⁵ Там само.

Відтак однією з найвідчутніших соціально-економічних проблем для львів'ян у досліджуваний період стало зростання безробіття, спричинене загальним спадом виробництва, кризовими явищами в економіці та реорганізацією промислових підприємств. Рівень безробіття на Львівщині в середині 1990-х років був на другому місці по Україні⁷⁸⁶.

**Таблиця. Кількість безробітних зареєстрованих
в Державній службі зайнятості⁷⁸⁷**

Територія	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	на кінець року, осіб					
Львівська обл.	1208	7156	10373	9721	15446	36537
м. Львів	288	2254	2528	1178	2263	5869

Показовою ознакою трансформації економічного середовища Львова стало скорочення чисельності найманих працівників. Їхня середньооблікова кількість за основними галузями економіки зменшилася з 516,2 тис. осіб у 1990 р. до 371,3 тис. осіб у 1995 р., тобто на 144,9 тис. осіб, або 28,1 %. Найбільш істотне скорочення відбулося у промисловості – зі 243,3 до 144,0 тис. осіб, а також у торгівлі та громадському харчуванні – з 46,5 до 22,4 тис. осіб⁷⁸⁸.
(Додаток С)

Скорочення масштабів найманої зайнятості не означало автоматичного переходу всіх вивільнених працівників до категорії безробітних, оскільки статистичний показник не охоплював усіх форм економічної активності. Водночас звуження можливостей традиційної зайнятості створювало необхідність пошуку інших джерел отримання доходів.

⁷⁸⁶ Н. Боднарчук, «Безробітним бути нелегко, але інколи й не безнадійно», *Експрес*, 47, 2–8 жовтня 1995, 4.

⁷⁸⁷ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁷⁸⁸ *Львів у цифрах. Статистичний збірник...*, 33.

Держава поступово почала формувати нову систему соціального захисту населення. Вже від 1991 року відповідно до Закону Української РСР «Про зайнятість населення» та постанови Ради Міністрів УРСР на базі колишньої служби працевлаштування було створено Службу зайнятості населення для надання допомоги безробітним, які потребують працевлаштування, соціального захисту тощо⁷⁸⁹. Відповідно до цього закону вперше на законодавчому рівні було визнано поняття безробітного та легалізовано нове поняття інвалідності, що відповідало міжнародним стандартам⁷⁹⁰.

Служба зайнятості організовувала курси перепідготовки кадрів, після яких люди отримували нову спеціальність. Серед найбільш затребуваних професій були: муляри, маляри, слюсарі-сантехніки та інші робітничі спеціальності. Водночас, після завершення навчання випускники курсів мали самостійно шукати роботу, оскільки гарантій працевлаштування держава надати не могла. За статистикою, після такого перепрофілювання вдавалося знайти роботу приблизно 50–60% слухачам⁷⁹¹.

Крім того, Державна служба зайнятості активно інформувала громадян про наявні вакансії як у Львові, так і за його межами. Зокрема, роботодавці з Дніпропетровська (тепер – м. Дніпро) потребували мулярів для будівництва житлових будинків, підприємства Житомирщини шукали покрівельників, штукатурів і малярів тощо. Також були відкриті вакансії на Одеському заводі скловиробів, де потребували операторів скловиробництва, контролерів та робітників для пакування продукції⁷⁹².

Варто зазначити, що в умовах поглиблення економічної кризи соціальна політика держави здійснювалася за залишковим принципом, не мала цілісності, комплексного підходу, а також не існувало дійового контролю за її втіленням.

⁷⁸⁹ ДАЛО, ф. Р-221, оп. 3, спр. 1229, арк. 59, 92–93.; Л. Колесников, «Есть ли льготы у ветерана?», *Львовская правда*, 91–92, 18 мая 1991, 3.

⁷⁹⁰ І. Рудкевич, «Етапи становлення та розвитку державної політики соціального захисту населення України»..., 100.; Л. Носарева, «Кто позаботится о безработном?», *Львовская правда*, 123, 3 июля 1991, 2.; Богдан Онишко, «Допомога по безробіттю», *Високий Замок*, 87, 7 липня 1994, 3.

⁷⁹¹ Н. Боднарчук, «Безробітним бути нелегко, але інколи й не безнадійно», *Експрес*, 47, 2-8 жовтня 1995, 4.

⁷⁹² «Міський центр зайнятості інформує», *Ратуша*, 109, 6 листопада 1993, 1.

Лише у грудні 1993 р. було ухвалено «Концепцію соціального забезпечення населення України», відповідно до якої соціальне забезпечення поширювалось на громадян, які працювали за наймом, членів їхніх сімей та непрацездатних осіб⁷⁹³.

Зважаючи на те, що законодавство не встигало за новими реаліями життя громадян, місцева влада старалась дбати про різні верстви соціально-незахищеного населення. Наприклад, в кінці 1992 року у Львові на базі Львівського будинку інтернату для престарілих і інвалідів відкрили відділення геріатричного профілю на 140 осіб, який працював за кошти держави та місцевого бюджету⁷⁹⁴. Важливим чинником розбудови пенсійної системи України стало утворення Пенсійного фонду України відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР і Ради Федерації незалежних профспілок України від 21 грудня 1990 р. № 380 для проведення пенсійної реформи. Від 5 листопада 1991 р. було прийнято Закон «Про пенсійне забезпечення»⁷⁹⁵. Варто зазначити, що упродовж 1991–1996 рр. держава зробила перші важливі кроки у формуванні основ системи соціального захисту.

У умовах нестабільного ринку більшість львів'ян була змушена виробляти власні стратегії економічної адаптації. Дехто вдавався до жорсткої економії, обмежуючи витрати лише найнеобхіднішим. Частина мешканців покладалася на село, де вирощувала продукти самостійно або отримувала допомогу від родичів із сільської місцевості. Інші намагалися заробити додатково, займаючись дрібною торгівлею чи підробітками⁷⁹⁶.

Зазначимо, що на початку 1990-х років масовим явищем в економіці став бартер – обмін продуктів та послуг на інші продукти й послуги без використання проміжних засобів обміну, грошей відповідно до встановлених правил обміну

⁷⁹³ К. М. Ніколаєць, *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія...*, 29.

⁷⁹⁴ ДАЛО, ф. Р-221, оп. 3, спр. 1262, арк. 72.

⁷⁹⁵ Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. №1788-ХІІ, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

⁷⁹⁶ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

або за допомогою торгів⁷⁹⁷. Станом на 1994 рік 6,9% від загального обсягу продукції українських підприємств використовувалося для бартерного обміну на інші товари чи послуги; ще приблизно 2% продукції надавалися працівникам як частина компенсації за працю⁷⁹⁸. Відсутність грошової виплати перетворювала зарплату на неформальний кредит роботодавцю: працівник погоджувався працювати без своєчасної оплати в надії на майбутню виплату⁷⁹⁹. Через нестачу готівки в обігу, що, у свою чергу зменшувало інфляційні процеси, працівники отримували лампочки, телевізори, взуття, одяг тощо, які потім змушені були обмінювати або продавати, щоб придбати необхідне. Так, цілі багатоповерхівки ставали місцями обміну, де сусіди знали, що вони можуть запропонувати, і що вони можуть отримати від інших⁸⁰⁰.

Виплата зарплат із затримками чи заміна грошей товарами змушувала містян шукати додаткові способи заробітку. За результатами анкетування, лише 17,5% зазначали, що зарплату виплачували вчасно⁸⁰¹ і 32% підкреслили, що саме додаткова робота була тим інструментом, який вони використовували, щоб справитись з інфляцією та нестабільністю купоно-карбованців⁸⁰².

До прикладу, через брак склотари в регіоні львів'яни їздили на залізницю і скуповували порожні пляшки у вагонах-ресторанах московських поїздів, де за одну пляшку платили один купон чи рад. карбованець. Згодом у пунктах прийому склотари вони здавали їх за півтора⁸⁰³. Деякі мешканці здавали макулатуру, а за одержані гроші купували дрібний крам і продавали його на ринку стадіону «Україна»⁸⁰⁴. Викладачі займалися репетиторством, готуючи

⁷⁹⁷ В. Д. Сікора, «Бартер», *Енциклопедія сучасної України*, <https://esu.com.ua/article-40633>

⁷⁹⁸ G. Standing, Zsoldos, L., *Labour market crisis in Ukrainian industry: The 1995 ULFS...*, 1–77.

⁷⁹⁹ О. Gryshyna, *The Incidence of Wage Arrears in Ukraine: Evidence from Enterprise and Household Data*, *Master's thesis, EERC...*, 1–98.

⁸⁰⁰ Інтерв'ю з Оксаною Богданівною (1976 р.н.), записав Любомир Дикий, 15 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁰¹ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁸⁰² Там само.

⁸⁰³ «Підприємливість галичан», *Молода Галичина*, 17, 15 лютого 1992, 1.

⁸⁰⁴ Юрій Боруцький, «Торгують бабусі. І мільонери теж...», *Високий Замок*, 37, 23 березня 1993, 3.

учнів до вступу у виші⁸⁰⁵, інші – ставали екскурсоводами чи шукали додаткову роботу за спеціальністю⁸⁰⁶. Багато людей просто ставали різноробочими, де від них не вимагалось особливих навичок⁸⁰⁷.

З проголошенням незалежності частина львів'ян узялася освоювати нові економічні можливості: одні відкривали власні кав'ярні та ресторани⁸⁰⁸, інші наважувалися на більш оригінальні проєкти – наприклад, перші в місті шейпінг-клуби⁸⁰⁹ чи інші незвичні формати дозвілля. Усе це було проявом підприємницького духу, що швидко зростав у перехідний період.

Ще один спосіб пристосування полягав у виготовленні товарів вдома. Хтось у вільний від роботи час удома виготовляв одяг, взуття, різноманітні побутові речі тощо. Вже готовий виріб, вони продавали, виходячи на ринки самостійно, або через знайомих продавців, які погоджувались виставити товар в себе на прилавках⁸¹⁰. Інші ж – повноцінно ставали підприємцями. Використовуючи можливість закуповувати тканини, фурнітуру та інші матеріали за кордоном, насамперед у Польщі, вони налагоджували власне виробництво одягу. Поширеною практикою була організація роботи за принципом надомної праці: власник забезпечував виконавців викрійками, матеріалами та необхідною фурнітурою, після чого забирав готову продукцію для подальшої реалізації. Найбільшим попитом користувалися джинси та куртки⁸¹¹. Зазначимо, що таким чином отримували стабільний дохід і підприємець, й виробники, які мали додаткові можливості заробітку вдома.

⁸⁰⁵ Інтерв'ю з Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁰⁶ TVDATA.TV, «Ukrainian Town #Lviv #Ukraine streets unique architecture 1993 historical #footage L119 TVDATA», YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=XNd6mvxFG1g>

⁸⁰⁷ Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁰⁸ Артцентр «Дзига», <https://dzyga.com/istoriya/>; «Понастальгуємо?)), *Українська правда. Форум*, <https://forum.lvivport.com/threads/ponostalgujemo.37882/>

⁸⁰⁹ Н. Замедянська, «Роксолана і... шейпінг», *За вільну Україну*, 7, 18 січня 1992, 4.

⁸¹⁰ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸¹¹ «Кооперативи». (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

Шили одяг львів'яни і для власних потреб. Використовуючи домашні швейні машинки, перешиваючи старі речі або створюючи нові моделі з доступних матеріалів, вони намагалися боротися з високими цінами на промислові товари на ринках міста⁸¹². Ті, хто не мав достатніх навичок, зверталися до ательє чи приватних кравчинь, що було значно дешевше, ніж купувати готові вироби⁸¹³.

Існували й інші форми покращення свого фінансового стану. Наприклад, шукаючи додаткові шляхи заробітку, працівники часто виносили з підприємств матеріали чи сировину. Наприклад, у 1992 році робітники тютюнової фабрики у Винниках крали сигарети мішками⁸¹⁴. Деякі одразу йшли на ринок і продавали те, що змогли взяти. Така практика була й на інших підприємствах. Зокрема, у вересні 1995 року міліція затримала двох працівників ВО «Львівхімсільгоспмаш», які намагались реалізувати викрадені із заводу комплектуючі деталі до сільськогосподарських машин на суму 32,5 млн крб⁸¹⁵. Працівники заводу «Електрон» виносили запчастини з підприємства і складали телевізори в домашніх умовах, щоб потім збути їх польським перекупам⁸¹⁶. (Додаток Т).

Часто залучалися до праці діти, що допомагали родинам долати матеріальні труднощі. Через низькі зарплати батьків і загальну економічну нестабільність багато підлітків шукали способи заробітку. До прикладу, діти продавали газети на вулицях, ходили продавати товари на стадіоні «Україна», мили машини тощо⁸¹⁷. Наприклад діти вибирали вигідну локацію – мили автомобілі біля дорогих готелів, автозаправок чи біля універмагу «Львів». Станом на травень 1992 року за миття однієї машини вони отримували від 30 до 100 рад. карбованців, а іноземці могли розплачуватись доларами. Зароблене юні

⁸¹² Інтерв'ю з Оксаною Богданівною (1976 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸¹³ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸¹⁴ Б. Балковий, «Крадуть цигарки поштучно і партіями», *Молода Галичина*, 111, 26 вересня 1992, 3.

⁸¹⁵ Оксана Пахолко, «Коли йде операція «Ринок», міліція не торгується», *Високий замок*, 141, 17 жовтня 1995, 2.

⁸¹⁶ Ілько Лемко, *Львів повсякденний...*, 213.

⁸¹⁷ Н. Балюк, «Три долари за п'ять хвилин», *Молода Галичина*, 57, 21 травня 1992, 4.

працівники ділили повністю між усіма, хто працював. Середня зарплата по Україні в травні 1992 року складала 3277 карбованця (Додаток Г), а, відтак, дохід від такої роботи істотно допомагав батькам утримувати сім'ю.

Одним із найголовніших способів пристосування до нових реалій стала торгівля. З переходом до ринкових відносин та за умов гіперінфляції багато мешканців міста бодай раз виходили на ринки Львова, щоб щось продати⁸¹⁸: від непотрібного домашнього краму⁸¹⁹, до весільних суконь⁸²⁰ та ін. Львів'яни намагались «крутитись»: хтось прагнув просто отримати додатковий дохід до зарплати чи пенсії⁸²¹, інші ж хотіли гарно одягнутись, культурно відпочити чи піти з дівчиною на морозиво або в кіно⁸²². Проте, часто, сподіваючись на швидкий заробіток, їм доводилось йти додому без прибутку. Для когось же єдиний вихід на «Україну» так і залишився першим і останнім досвідом через неможливість швидко реалізувати свій товар, побоювання за ризики тощо⁸²³.

Відносини між продавцями, як правило, характеризувалися відсутністю заздрості та елементів суперництва. Одним з правил етикету була моральна підтримка того, хто стоїть поруч: люди вихваляли та рекламували товар сусіда, а навзаєм отримували те саме⁸²⁴.

Багато людей буди змушені змінювати професії і йти саме торгувати. Дехто повністю змінював професію, наприклад з інженера-наладчика ЕОМ чи водія ставали за прилавок кіосків. Були і ті, що використовували торгівлю як підробіток до основного місця праці⁸²⁵.

Ті, хто обирали для себе роботу в торгівлі, постійно шукали доступні й вигідні способи отримання товару, адже саме від цього залежали заробіток і

⁸¹⁸ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁸¹⁹ Юрій Боруцький, «Торгують бабусі. І мільйонери теж...», *Високий Замок*, 37, 23 березня 1993, 3.

⁸²⁰ Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸²¹ Юрій Боруцький, «Торгують бабусі. І мільйонери теж...», *Високий Замок*, 37, 23 березня 1993, 3.

⁸²² Н. Замедянська, «Ринок: головне – “добазаритися”», *За Вільну Україну*, 121, 10 жовтня. 1992, 4.

⁸²³ Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸²⁴ Н. Замедянська, «Ринок: головне – “добазаритися”», *За Вільну Україну*, 121, 10 жовтня. 1992, 4.

⁸²⁵ «Люди з кіосків: Є бізнес, а є... бізнес!», *Молода Галичина*, 58, 20 травня 1993, 2.

можливість втриматися на ринку. Часто продавці скуповувалися на великих базарах в Чернівцях або Хмельницькому⁸²⁶.

Поширеним було придбання товарів за кордоном з подальшим їх перепродажем; активно почала розвиватись так звана «човникова торгівля». Її суть полягала у регулярних «туристичних» поїздках мікроавтобусами до сусідніх держав, передусім Польщі, щоб збути вітчизняні продукти, а на отримані кошти закупити товар в гуртівнях, щоб надалі реалізувати його на місцевих ринках в Україні⁸²⁷.

Придбані товари транспортували у великих картатих сумках, а для їх перевезення широко використовували ручні візки («кравчучки»). Реалізація продукції здійснювалася переважно на речових ринках Львова та інших міст у роздріб. Залежно від маршруту та наявності товару такі поїздки відбувалися приблизно один раз на п'ять днів, що фактично перетворювало човникову торгівлю на регулярний вид економічної діяльності⁸²⁸. Із розвитком «човникової торгівлі» зросла чисельність контрабанди на кордоні зі Республікою Польща. Зазвичай перевозили техніку, спирт та тютюнові вироби, взуття тощо⁸²⁹.

На львівських ринках фіксувались речі з країн Європи та Азії: Туреччини⁸³⁰, Польщі⁸³¹, Німеччини⁸³², Італії⁸³³, Бельгії⁸³⁴, Японії⁸³⁵, Китаю⁸³⁶

⁸²⁶ Ю. Боруцький, «На «Україну» йдуть, як на роботу», *Високий замок*, 105, 3 серпня 1995, 4. Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸²⁷ В. С. «Перед тим, як їхати до Польщі – добре подумайте», *Ратуша*, 28, 19 березня 1992, 2.; Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; «Човникова торгівля». (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁸²⁸ «Човникова торгівля». (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁸²⁹ О. Смоленська, «Заспиртувались... У міліції виробляється добрий нюх на контрабанду», *Високий Замок*, №144, 25 листопада 1993, 4.

⁸³⁰ Ю. Боруцький, «Під осінній дощ зростає курс долара і падає – купон», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994, 1.

⁸³¹ Ю. Боруцький, «На «Україну» йдуть, як на роботу», *Високий Замок*, 105, 3 серпня 1995, 4.

⁸³² Ю. Боруцький, «Під осінній дощ зростає курс долара і падає – купон», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994, 1.

⁸³³ С. Рудник, «Вам по кишені штани, шорти чи лише плавки?», *Високий Замок*, 96, 26 липня 1994, 3.

⁸³⁴ Б. Пастернак, «Готуй шапку влітку...», *Високий Замок*, 108, 23 серпня, 1994, 3.

⁸³⁵ Б. Пастернак, «Бути чи не бути – з одягом чи харчами?», *Високий Замок*, 114, 6 вересня 1994, 1.

⁸³⁶ Ю. Боруцький, «Сонце гріє. А ціни “печуть”», *Високий Замок*, 25 травня 1993, 3.

тощо. Деякі продавці під замовлення від покупців спеціально привозили товари з-за кордону для подальшого продажу⁸³⁷.

У сфері торгівлі нерідко виникали ситуації, коли продавці намагалися обманом або хитрощами змусити людей придбати саме їхній товар. До прикладу, продавали фарбу для волосся не того кольору, запевняючи, що це саме та, за якою покупець прийшов, чи пропонуючи товар з холодильника дорожче, ніж той, що на відкритому прилавку⁸³⁸. Траплялись недобросовісні продавці, які продавали зіпсований товар. Наприклад, на Галицькому ринку за 1992 рік було задокументовано 11 випадків, коли продавали несвіже м'ясо⁸³⁹, проте, вважаємо, що таких випадків було значно більше. Така ж ситуація була й на інших базарах. Так, на Стрийському ринку траплялись випадки, коли торговець давав куштувати добре прокопчене м'ясо, а продавав зіпсоване, через що покупці вирішили вчинити самосуд і заставили підприємця привселюдно з'їсти свій товар⁸⁴⁰ тощо. Частою практикою було обважування покупця, для боротьби із чим адміністрація ринків встановлювала контрольні ваги, де покупці могли пересвідчитись чи маса товару відповідає тій, за яку вони заплатили⁸⁴¹. Звичайно, що були також нечесні споживачі, що намагалися отримати вигоду за рахунок продавців, наприклад, купуючи алкоголь у нічному кіоску, вони вивалили пляшки з рук та втікали⁸⁴².

Для львів'ян похід на ринок нерідко становив справжній ризик. У натовпі, серед тисняви, крадіжки були звичним явищем. Злодії діяли швидко й непомітно, часто працювали групами, відволікаючи увагу покупців та підрізаючи кишені чи сумки знизу, щоб гроші чи речі просто випадали, а вони їх підбирали⁸⁴³.

⁸³⁷ Ю. Боруцький, «Миколай на «Україні» – 150 тис.», *Високий Замок*, 170, 14 грудня 1995, 1.

⁸³⁸ З. Баляс, «Якщо ви посивієте на ринку – не лякайтесь, купіть фарбу...», *Високий Замок*, 104, 13 серпня 1994, 2.; Любомир Дикий, «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії»..., 140–151.

⁸³⁹ Г. Миць, «“Інкогніто” зі свіжою телятиною», *Молода Галичина*, 32–33, 20 березня 1993, 2.

⁸⁴⁰ Л. Ревуцька, «Їв своє м'ясо і... плакав», *Високий Замок*, 88–89, 1 липня 1995, 4.

⁸⁴¹ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁴² О. Даренко, «Ніч з життя кіоскера», *Експрес*, 44, 18–24 вересня 1995, 4.

⁸⁴³ Н. Замедянська, «Ринок: головне – “добазаритися”», *За Вільну Україну*, 121, 10 жовтня 1992, 4.

Проте, зауважимо, що значна частина львів'ян не мала ні необхідного стартового капіталу, ні відповідних навичок, а подекуди й бажання займатися підприємницькою діяльністю. До того ж зазначимо, що продаж особистого майна не став масовою стратегією економічної адаптації мешканців Львова у першій половині 1990-х років. Так, 78,6% респондентів зазначили, що їм не доводилося продавати одяг, побутову техніку, коштовності чи інші особисті речі. 18,4% опитаних повідомили, що в окремих випадках були змушені вдатися до такого кроку, і лише незначна частка респондентів зазначила, що продаж майна був для них регулярним явищем⁸⁴⁴. Відтак чимало мешканців міста продовжували працювати на звичних місцях роботи⁸⁴⁵ і шукати альтернативні способи для додаткового доходу.

Ще одним із способів пристосування до нових реалій стали масові виїзди за кордон. Чоловіки та жінки шукали там тимчасові підробітки: працювали на будівництві, заводах, у сільському господарстві тощо. Заробітки за кордоном часто були сезонними, але вони дозволяли утримувати сім'ю в Україні⁸⁴⁶. Львів'яни освоювали ринок праці Польщі, Чехії, Греції, Італії, Португалії та Іспанії. З-за кордону передавали пакунки з солодощами, а зароблені гроші витрачали на квартири, євроременти чи нову побутову техніку⁸⁴⁷, а також, щоб надати освіту своїм дітям⁸⁴⁸ тощо.

Для багатьох міських родин важливим ресурсом виживання стала праця на селі. Ті, хто мав там родичів чи власні ділянки, вирощували картоплю, буряки, моркву, тримали курей, корову, мали молочні продукти тощо. Часто, майже щовихідних, містяни виїжджали в село, щоб допомагати родичам або обробляти

⁸⁴⁴ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁸⁴⁵ TVDATA.TV, «Ukrainian Town #Lviv #Ukraine streets unique architecture 1993 historical #footage L119 TVDATA», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=XNd6mvxFG1g>

⁸⁴⁶ Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁴⁷ «“Заробітки”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁸⁴⁸ Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

власні городи. Вирощену продукцію привозили до міста, частину з'їдали, частину обмінювали чи продавали⁸⁴⁹.

В цьому контексті варто підкреслити, що у Львові на початку 1990-х років, функціонувало багато так званих «стихійних» ринків. До прикладу, в 1993 році такі функціонували: на розі вулиць Дорошенка та Костюшка, де торгували овочами та фруктами просто під ногами у перехожих, по вул. Личаківській, куди, вочевидь, приїжджали з навколишніх сіл люди та продавали рибу, м'ясні консерви тощо⁸⁵⁰.

Окремо варто наголосити на економії як способі виживання. Львів'яни часто економили на всьому: від витрат на продукти харчування й одяг, до оплати комунальних послуг, від перукарні чи інших побутових сервісів, до розваг, намагаючись заощадити в умовах постійного зростання цін і нестабільності доходів. Багато львів'ян обирали дешевші продукти харчування чи замінники. Наприклад, після стрибка цін на масло та при дефіциті молочних продуктів в магазинах влітку 1993 року, містяни частіше почали купувати імпортний маргарин, який коштував майже удвічі дешевше⁸⁵¹. Після подорожчання постільної білизни в поїздах до 12,8 крб в березні 1992 року, люди часто переставали додавати її до квитків, а возили із собою власну⁸⁵². Походи до перукарень замінювалися домашніми стрижками⁸⁵³ тощо.

Наведені приклади свідчать про різноманітність стратегій адаптації мешканців Львова до економічних змін першої половини 1990-х років. Результати авторського анкетування засвідчили, що лише 2% респондентів зазначили, що їхніх доходів було достатньо для забезпечення власних потреб без необхідності шукати додаткові джерела заробітку. Натомість, 32% опитаних

⁸⁴⁹ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.; Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁵⁰ К. Григоренко, «Рогалик фірмовий з вуличною пилюкою», *Високий Замок*, 99, 10 серпня 1993, 3.

⁸⁵¹ В. Леонов, «У Городку не знають, куди подіти масло, а у Львові – де купити», *Високий Замок*, 73, 10 червня 1993, 3.

⁸⁵² «Усе своє везу з собою», *Молода Галичина*, 25, 5 березня 1992, 1.

⁸⁵³ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

шукали додаткову роботу як спосіб заробітку, а праця на власній ділянці у селі стала важливим засобом виживання для 29,1%. Купівлею та перепродажем товарів займались 18,4% респондентів. Дехто намагався зберегти свої заощадження через обмін коштів на іноземну валюту (13,6%)⁸⁵⁴.

Адаптація людей до нових реалій полягала не лише у пошуку нових джерел доходу, а й у пристосуванні до нових інститутів ринкової економіки. В березні 1992 року в Україні розпочалась приватизація після прийняття постанови Верховної Ради України «Про введення в дію Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств”»⁸⁵⁵ та Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»⁸⁵⁶. 19 червня 1992 року було прийнято Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду». Сукупність цих законодавчих актів почали регулювати порядок передачі державного житлового фонду в приватну власність громадянам. Відтак мешканці квартир могли набути право власності на своє житло. «Щоб приватизувати квартиру, треба було трохи побігати, постояти в чергах, намучитися з документами – бюрократія. Але коштувало це порівняно дешево»⁸⁵⁷. Наголосимо, що вже розпочинався процес купівлі-продажу нерухомості: «Ті, хто мали більше можливостей, приватизовували квартиру, продавали її і так заробляли»⁸⁵⁸.

Окремо наголосимо на приватизації підприємств. Відповідно до Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» трудові колективи мали право брати участь у приватизації підприємств, на яких вони працювали, через створення товариств покупців і використання власних коштів або приватизаційних майнових сертифікатів

⁸⁵⁴ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁸⁵⁵ Постанова Верховної Ради України «Про введення в дію Закону України "Про приватизацію майна державних підприємств"» від 4 березня 1992 року N. 2164-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-12/ed19920304#Text>

⁸⁵⁶ Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 6 березня 1992 року N. 2171-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-12/ed19920306#Text>

⁸⁵⁷ «“Житло”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁸⁵⁸ Там само.

(ваучерів)⁸⁵⁹. Проте, за свідченнями сучасників, на окремих підприємствах керівництво спонукало працівників продавати належні їм акції або приватизаційні сертифікати. У результаті – контрольні пакети акцій нерідко концентрувалися в руках директорів чи представників адміністрації підприємств⁸⁶⁰.

Багато мешканців, попри зміни у суспільно-економічному устрої, продовжували сподіватися на державне забезпечення. Наприклад, станом на 1995 рік було понад 34 тисячі черговиків, які мали пріоритетне право на забезпечення житлом. Окрім того, в цю статистику не були враховані люди, що очікували на житло по 25–30 років, працюючи на численних підприємствах Львова⁸⁶¹.

Попри загальну економічну нестабільність і низькі доходи, частина львів'ян на початку 1990-х років усе ж мала можливість відкладати певні заощадження. Зокрема, серед опитаних нами містян 45,6% відкладали у валюті⁸⁶². 36,9% опитаних повідомили, що могли заощаджувати лише незначні суми, тоді як лише 8,7% – накопичували кошти в іноземній валюті. Відтак вважаємо, що в своїй більшості такі заощадження були радше страховкою на випадок можливої особистої кризи, ніж свідомою спробою накопичення капіталу на майбутнє.

Деякі львів'яни заробляли на обміні валюти⁸⁶³, що у перші роки незалежності часто перетворювалося на стихійний і нерегульований бізнес. «Міняйли», що заробляли на різниці курсів, працювали поблизу вокзалів, ринків, квиткових кас⁸⁶⁴ тощо. Наприклад, купуючи долар у Львові, а продаючи його через посередників в Івано-Франківську, чи купуючи марки і конвертуючи їх на

⁸⁵⁹ Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 6 березня 1992 року N. 2171-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-12/ed19920306#Text>

⁸⁶⁰ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁶¹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4713, арк. 28.

⁸⁶² Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

⁸⁶³ «Вокзальні рулетники в законі», *Молода Галичина*, 102, 9 вересня 1993, 3.

⁸⁶⁴ О. Смолевська і Т. Кафаров, «Чи змінять валютники «професію»?», *Молода Галичина*, 100, 28 серпня 1993, 2.

долари. Станом на травень 1994 року на одному доларі США вони могли заробляти до 9–10 тис. крб⁸⁶⁵.

Зазначимо, що обмін іноземної валюти міг бути пов'язаний із значними ризиками. До прикладу, сучасники зауважували: «Повідкривалося дуже багато канторів, де під кожним стояв той, хто пропонував дешевше, а іноді й удвічі»⁸⁶⁶. Відтак люди часто підходили до тих, хто пропонував валюту дешевше, але тут громадян могли направити на шахраїв. До прикладу, одна з найпоширеніших схем – непомітна підміна купюр, на яку часто потрапляли туристи міста⁸⁶⁷, особа, що міняла гроші отримувала через свою неуважність замість купюри номіналом у сто доларів – один⁸⁶⁸.

У період гіперінфляції частими ставали махінації і з обміном валют, і з фальшивими грошима. На базарах нерідко можна було натрапити на фальшиві купони, долари, марки та рублі. Фальшивомонетники розраховували на довірливих людей, що купували валюту. Здебільшого жертвами ставали продавці товарів, які не одразу зауважували фальшиві купюри. Траплялись випадки, коли працівники приватних обмінників не маючи спеціального обладнання приймали фальшиві купюри та згодом продавали їх⁸⁶⁹. Виявляли фальшивомонетників під час перевірки виручки з торгових точок. Зокрема, в лютому 1995 року міліція затримала дві банди, які в одному з львівських ательє мод друкували купюри номіналом в 100 тис. крб⁸⁷⁰.

Варто зауважити, що частина населення не лише була змушена шукати альтернативні засоби виживання, а й свідомо обирала нелегальні способи пристосування, вбачаючи в них швидший і легший шлях до стабільного доходу. Перші роки незалежності супроводжувалися стрімким зростанням рівня

⁸⁶⁵ «Як можна було заробити гроші 25 травня», *Експрес*, 20, 6–12 червня 1994, 4.

⁸⁶⁶ «“Валютчики”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

⁸⁶⁷ Л. Ревуцька, «Сувенір зі Львова», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 3.

⁸⁶⁸ Я. Пастернак, «Не будьте дріб'язковими. Не купуйте долари на руках», *Високий Замок*, 69–70, 4 червня 1994, 4.

⁸⁶⁹ Любомир Дикий, «Ідентичність Львова 90-х: досвід гостей міста». *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток»*, (Львів, 6–7 вересня 2024 року), (Львів, НУ «Львівська політехніка», 2024): 49–53.

⁸⁷⁰ Н. Кисілевська, «Фальшивомонетників заарештовано», *Експрес*, 8, 27 лютого – 5 березня 1995, 2.

злочинності, появою нових форм протиправної діяльності та поширенням організованих злочинних угруповань. Відзначимо, що злочинність в СРСР зростала починаючи від середини 1980-х р. Тоді ж у 1985 р. на державному рівні відповідно до рішення Колегії МВС СРСР було визнано існування організованої злочинності⁸⁷¹. Криміналізація окремих сфер суспільного життя стала одним із найпомітніших наслідків перехідного періоду, а злочинність дедалі більше набувала системного та міжнародного характеру. За цих умов забезпечення громадської безпеки й правопорядку стало одним із ключових викликів для молодой української держави. В середньому темпи зростання злочинності в Україні в період від 1990 до 1995 рр. становив 12,2%. Особливо помітно зросла кількість злочинів у 1992 р. (+18,5%), проте найбільша кількість злочинів була зареєстрована у 1995 р., яка досягла майже 642 тис., а коефіцієнт злочинності в розрахунку на 100 тис. населення становив 1241. Варто зауважити, що статистика вчинення важких злочинів максимально зросла в 1994 р. і складала 45% від усіх протиправних дій⁸⁷². Лише від 1996 р. і до кінця десятиліття рівень злочинності почав спадати в середньому на 3% щорічно⁸⁷³.

Дослідники цієї тематики вказують, що основна причина росту злочинності полягала у соціально-економічній нестабільності, що характеризувалась падінням виробництва, безробіттям, розбалансованістю економіки, інфляцією і гіперінфляцією, зниженням продуктивності праці. Адже переважно злочини здійснювались з корисливих мотивів, що є звичним явищем для часів економічного занепаду⁸⁷⁴. Важливим чинником до криміналізації суспільства відзначаємо недосконалість законодавчої та правоохоронної систем⁸⁷⁵, що посилювало процес формування тіньового сектору економіки, а

⁸⁷¹ Є. В. Зозуля, «Криміногенна ситуація в Україні періоду становлення та розвитку незалежної держави», *Наука. Релігія. Суспільство*, 1, (2010): 93–98.

⁸⁷² І. Медичкий, *Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: монографія*. (Івано-Франківськ, 2007), 54.

⁸⁷³ Там само, 54–55.

⁸⁷⁴ І. Медичкий, *Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: монографія*. (Івано-Франківськ, 2007), 60.

⁸⁷⁵ Є. В. Зозуля, «Криміногенна ситуація в Україні періоду становлення та розвитку незалежної держави»..., 93–98.

звідси і корумпованість чиновницького апарату⁸⁷⁶. А також психологічна атмосфера у суспільстві: відчуття неможливості прожити на одну зарплату чи інші доходи, низька матеріальна забезпеченість тощо, що начебто морально виправдовувала вчинені злочини⁸⁷⁷.

Львів, як одне із найбільших міст України, стало ареною формування кримінального світу. З довідки міської ради про ситуацію зі злочинністю у місті, дізнаємось, що стан злочинності зростав щорічно. Так, у перші 8 місяців 1991 року було зафіксовано 5891 злочинів, що на 8,4% більше ніж у 1990 р⁸⁷⁸. Упродовж 1992 р. кількість злочинів сягало 17 тис., з яких понад 2 тис. – тяжкі⁸⁷⁹. Буденною справою було фіксування крадіжок у транспорті та на вулицях міста⁸⁸⁰. У структурі злочинності переважали замаху на гроші та цінності, які належали державним або громадським установам та окремим громадянам⁸⁸¹. Здебільшого грабежу підлягали дефіцитні товари: імпортна відео- та радіотехніка, автотранспорт тощо⁸⁸². Зважаючи на гострий дефіцит автозапчастин, кожен добу у місті фіксували по 10–12 злочинів, пов'язаних з розкоплектуванням автомобілів, зняттям коліс (290 випадків за рік) тощо⁸⁸³. Крім того, у 1991 р. було зафіксовано понад 380 крадіжок самих автомобілів⁸⁸⁴. До таких епізодів варто віднести спробу викрасти автомобіль директорки інституту Гете у Києві Уте Баудіссін, що прибула до Львова на урочисте відкриття читальної зали німецької книги в Науковій бібліотеці імені В. Стефаника⁸⁸⁵. Зросла кількість квартирних крадіжок на 15,4%, крадіжок із

⁸⁷⁶ І. Медицький, *Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: монографія*..., 68.

⁸⁷⁷ Там само, 67.

⁸⁷⁸ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 225–226.

⁸⁷⁹ Микола Савельєв, «Застрілили рекетира. Це зробила не міліція. Незабаром ми матимемо з чого стріляти», *Ратуша*, 129, 28 листопада 1992, 3.

⁸⁸⁰ М. Р., «Красти – не воду носити», *Ратуша*, 131, 4–5 грудня 1991, 3.

⁸⁸¹ Є. В. Зозуля, «Криміногенна ситуація в Україні періоду становлення та розвитку незалежної держави»..., 93–98.

⁸⁸² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 225–226.

⁸⁸³ Там само, арк. 234.

⁸⁸⁴ Ярослав Кутинський, «Все більше машин зникатиме», *Ратуша*, 135, 13–14 грудня 1991, 3.

⁸⁸⁵ Н. Балюк, «Німці подарували львів'янам бібліотеку і ледь не залишилися без автомобіля», *Високий Замок*, 35–36, 24 березня 1994, 3.

автотранспорту на 10,6% тощо. У 1991 році було скоєно 24 вбивства та 90 важких тілесних ушкоджень, що на 12,6% більше аніж в 1990 р⁸⁸⁶. Часто грабежі квартир супроводжувалось насильством та вбивством господарів⁸⁸⁷. Удвічі зросли злочини, пов'язані із зберіганням та продажем наркотичних речовин⁸⁸⁸. Між групами злочинців існувала серйозна конкуренція та боротьба, що завершувалась вуличними перестрілками. Якщо у 1980-х рр. такі перестрілки із автомобілів вважалися у міліції надзвичайною ситуацією, то від початку 1990-х рр. ці випадки ставали пересічними. Такі перестрілки інколи старались зупинити муніципальні патрулі, а міліція проводила перехват злочинців дуже формально⁸⁸⁹. Майже щоденними новинами на сторінках місцевої преси стали статті та замітки про вчинені зґвалтування⁸⁹⁰.

Злочинці також почали частіше застосовувати вогнепальну зброю при пограбуванні, зростала агресивність та жорстокість у кримінальних діях⁸⁹¹. Наприклад під час нападу на музей «Арсенал» у 1991 році було вбито двоє громадян, а на новорічне свято відбувся напад на кав'ярню Львівського політехнічного інституту, під час якого було поранено одного мешканця міста⁸⁹². Щоб знизити високий рівень злочинності працівники управління МВС проводили операції «Нічне місто», «Квартира», «Траса», «Автомобіль», «Маяк» (для вилучення наркотичних речовин) та ін.⁸⁹³.

⁸⁸⁶ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 225–226.

⁸⁸⁷ Омар Узарашвілі, «Суд над вбивцями школярів Зоряни Джурик і Лілії Ошуст розпочався», *Ратуша*, 61, 8 червня 1993, 1.

⁸⁸⁸ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 225–226.; Б. Токарський, «17 кг 200 г макової соломки», *Високий Замок*, 5, 12 січня 1993, 4.

⁸⁸⁹ Омар Узарашвілі, «Полювання на муніципалів триває. Міліція спостерігає, влада озброюється, а хто захищатиме нас?», *Ратуша*, 120, 7 листопада 1992, 3.

⁸⁹⁰ Микола Савельєв, «У листопаді зимно. Але гвалтівники на це не зважали...», *Ратуша*, 133, 9–10 грудня 1991, 1, 8.; Сергій Карнаухов, «Слідчий відпускає наркомана, майбутнього вбивцю-садиста», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 4.

⁸⁹¹ С. В. Зозуля, «Криміногенна ситуація в Україні періоду становлення та розвитку незалежної держави»..., 93–98.

⁸⁹² Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 225–226.

⁸⁹³ Там само.

Поступово з'являлись і квартирні махінації у момент купівлі-продажу, в результаті чого господар житла залишався без квартири⁸⁹⁴. Водночас поширена недовіра до незнайомих покупців спонукала багатьох власників продавати житло сусідам або знайомим, навіть якщо особисті стосунки між ними були далекими від дружніх⁸⁹⁵.

Також станом на 1991 р. було зафіксовано високий рівень злочинності серед неповнолітніх, передусім учнів середніх шкіл та професійних училищ, кількість злочинів яких збільшилось на 10,6%⁸⁹⁶. Кожен п'ятий неповнолітній злочинець ніде не навчався і не працював. Приблизно 62% неповнолітніх, що вчиняли злочини походили із неблагополучних сімей. Найбільшу кількість групових злочинів серед неповнолітніх фіксували у Залізничному районі – 27, Галицькому – 17, Личаківському – 14⁸⁹⁷. Для зменшення злочинності серед молоді працівники міліції проводили операції «Сім'я» та «Групування-91»⁸⁹⁸. Та ці заходи не давали запланованого ефекту, оскільки за 9 місяців 1992 р. було скоєно 307 злочинів неповнолітніми, у тому числі 96 – злочинів скоїли учні 50-ти шкіл міста, що показує лише на зростання злочинності⁸⁹⁹. Так, у 1992 р. неповнолітні вчинили 72 злочини в Шевченківському районі, 71 – в Залізничному, 69 – у Франківському. Серед злочинів були грабіж, зґвалтування, крадіжки⁹⁰⁰. Частими були випадки крадіжок закладів торгівлі та харчування зі зламом⁹⁰¹. Також наведемо приклад, коли група молодих львів'ян намагалась пограбувати американських військовослужбовців⁹⁰². У жовтні 1995 року на

⁸⁹⁴ «Купуєте квартиру? Будьте обережні!», *Ратуша*, 7 вересня 1995, 4.; І. Рудко, «Спальний район» спати не хоче, хоча міліціонерам уже видали нові гудзики – українські», *Молода Галичина*, 126, 31 жовтня 1992, 2.; Г. Вдовиченко, «Для кого Сихів – дім, а для кого – оперативна зона», *Високий Замок*, 140, 16 листопада 1990, 3.

⁸⁹⁵ Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

⁸⁹⁶ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 226.

⁸⁹⁷ Там само, арк. 227.

⁸⁹⁸ Там само.

⁸⁹⁹ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4225, арк. 20.

⁹⁰⁰ Там само, арк. 21.

⁹⁰¹ Микола Миколайчук, «Подорож у новорічну кримінальну ніч», *Високий Замок*, 3, 5 січня 1993, 2.; Ярослав Пастернак, «Захотілося горілочки», *Високий Замок*, 10, 21 січня 1993, 4.

⁹⁰² Я. Пастернак, «Не будьте дріб'язковими. Не купуйте долари на руках», *Високий Замок*, 69–70, 4 червня 1994, 4.

Львівщині проходили спільні українсько-американські військові навчання. Дня 7 жовтня між львівськими хлопцями і американцями стався конфлікт. Троє іноземців відпочивали в Клубі творчої молоді по вул. Городоцькій, 15⁹⁰³, коли четверо львів'ян спробували їх пограбувати. Американці спіймали за руку одного з них, і, щоб не влаштовувати бійку в клубі, вирішили просто піти. Львів'яни наздогнали їх в районі вулиці Городоцької, де вони обмінялись нецензурними висловами. Іноземці прямували вулицею Клепарівською, де поблизу Краківського ринку їх знову наздогнали львівські молодики. Один із хуліганів вдарив американського військовослужбовця цеглиною, той, втративши рівновагу, впав і зламав ногу. Американці відвели його у готель (припускаємо, що це був готель «Власта», що знаходиться за адресою вул. Клепарівська, 30, звідки швидка допомога забрала його у військовий госпіталь⁹⁰⁴.

Причинами зростання рівня злочинності в значній мірі були важке економічне становище, проблеми у сім'ї, незайнятістю підлітків суспільно-корисною працею, відсутність працевлаштування після закінчення навчання в школі тощо⁹⁰⁵. Частина злочинів скоєна дітьми через алкогольне та наркотичне сп'яніння⁹⁰⁶. Із інтерв'ю двох випускників львівських шкіл журналістові «Високого Замку», зауважуємо, що юнаки не вбачали сенсу отримувати подальшу освіту, яка не давала соціального ліфту. Вони займалися злочинною діяльністю із «Знайомими», невеликою групою молодиків, а також цікавились можливістю займатись грошовими махінаціями тощо⁹⁰⁷. Фактично, упродовж 1990-х років життєві цінності і орієнтири молодих людей змінилися досить кардинально: на зміну уявленням про важливість освіти та участі громадському

⁹⁰³ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4285, арк. 216.; «ГО Львівський міський Клуб Творчої Молоді ім. Володимира Івасюка», *Opendatabot*, <https://opendatabot.ua/c/20818211>

⁹⁰⁴ Любомир Дикий, «Ідентичність Львова 90-х: досвід гостей міста»..., 49–53.; О. Пахолко, «Надзвичайні пригоди американців у Львові», *Високий Замок*, 143–144, 21 жовтня 1995, 4.

⁹⁰⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4225, арк. 21.

⁹⁰⁶ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4225, арк. 23.

⁹⁰⁷ Оксана Гасюк і Галина Павліва, «Цікаві у Львові хлопці, навіть оті – з вулиці», *Ратуша*, 97, 17 вересня 1991, 3.

житті прийшли переконання у пріоритеті швидкого оволодіння матеріальними цінностями та доступу до матеріальних благ як ознак успішності соціалізації.

Окремим масовим видом злочинності був рекет. Злочинці вимагали гроші від містян за можливість продажу свого товару, у малих підприємців, банків тощо. На початку 1990-х рр. рекет масово заповнив львівські ринки та барахолки. За дозвіл торгувати від продавців брали окремий податок. У разі ухилення, у продавця відбирали товар або гроші силою⁹⁰⁸. Кримінальні угруповання поділили місто на сфери впливу і наклали податок на всіх приватних підприємців Львова, тобто за ефемерну обіцянку безпеки підприємці щомісяця мали сплачувати кримінальникам чітко визначену суму. Ця так звана послуга називалась «кришею»⁹⁰⁹.

Поширення рекету, зростання кількості збройних пограбувань, а також численні сутички кримінальних угруповань, пов'язані із розподілом сфер впливу. У багатьох випадках участь, особливо молодих людей, у незаконній діяльності пояснювалася відсутністю можливості для самореалізації іншим способом. Принаймні у суспільстві було поширене переконання, що законним чином не можливо накопичити достатньо капіталу, щоб розгорнути власну підприємницьку діяльність⁹¹⁰.

Також варто наголосити на тому, що державні чи адміністративні працівники всіх рівнів брали хабарі. Окрім виділеної суми для рекету, яка у квітні 1995 року складала 30–50 доларів США, – підприємці розподіляли зі свого бюджету до 100 дол. на хабарі працівникам податкової та пожежної інспекцій, санепідемстанції, енергонагляду, архітектурного нагляду, товариства із захисту прав споживачів, міліції, муніципалам тощо. Хабарі могли бути як готівкою – від півмільйона до декількох мільйонів карбованців, так і горілкою чи цигарками. Проте, підкреслимо, що службовці брали хабарі, адже знали, що у випадку

⁹⁰⁸ Любомир Дикий, «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії»..., 140–151.; Юрій Боруцький, «Ще на два рекетири менше», *Високий Замок*, 4, 9 січня 1993, 4.; Оксана Пахолко, «Коли йде операція «Ринок», міліція не торгується», *Високий Замок*, 141, 17 жовтня 1995, 2.

⁹⁰⁹ Ілько Лемко, «Хвацькі дев'яності», *Збруч*, 04.03.2021, <https://zbruc.eu/node/103718>

⁹¹⁰ К. М. Ніколаєць, *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія*..., 97.

перевірки точно зможуть знайти порушення, такі як необлікований товар тощо⁹¹¹. Відтак для споживачів ціни зростали, адже такі витрати перекладалися саме на них.

На початку 1990-х рр. у місті працювали організовані злочинні угруповання О. Завінського, О. Приставського, А. Козьміна, а також груп із Новосибірська, Луганська, Кривого Рогу а ін⁹¹². Серед таких груп існували бригади, які вербували підлітків. Часто на такий заробіток приставали студенти із спортивних навчальних закладів. Також залучали і дітей. Зауважено, що у Львові на той час існували школи, де 70–80% дітей 7–8 класів було залучено злочинних дій⁹¹³.

Головними кримінальними угрупованнями Львова були «Банда Роксу» під керівництвом Ореста Завінського («Завіня»), що діяли в районі Залізничного вокзалу біля Палацу культури залізничників «Рокс» та «Котячі», на чолі яких були два брати Алік і Володя на прізвисько Коти, які «тримали» центр міста⁹¹⁴, а також «Дубки» під керівництвом Артура Козьміна⁹¹⁵. Завіня – один із найяскравіших злочинців Львова початку 1990-х рр. намагався дистанціюватися від стереотипного образу «братка» у спортивному костюмі, тому часто з'являвся на людях у білій сорочці, справляючи оманливе враження інтелігента. Його банда взяла під контроль привокзальний ринок, торгівлю автозапчастинами, а згодом поширили вплив на елітний сектор: готелі, будівельні фірми, приватні підприємства. Подейкували, що під їхнім «дахом» опинилися навіть окремі держпідприємства. Такса була фіксованою: від 10% до 20% прибутку. О. Завінський подавав свою роботу місцевим підприємцям не як страх, а як сервіс. Рівень його реальної сили у місті показує випадок, коли у лідера

⁹¹¹ Д. Шурхало, «У цінах на товари та послуги закладено вартість хабарів службовцям і рекету», *Пост-Поступ*, 14, 14–20 квітня 1995, 8.

⁹¹² *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4265, арк. 234.

⁹¹³ Валерій Сагайдак, «Рекетири їздять на іномарках, щохвилини відчуваючи біля скроні дуло пістолета», *Високий Замок*, 136–137, 7 жовтня 1995, 3.

⁹¹⁴ Ілько Лемко, «Хвацькі дев'яності», *Збруч*, 04.03.2021, <https://zbruc.eu/node/103718>

⁹¹⁵ Антон Головний, «Львівські банди: як усе починалось», *Антикор*, https://antikor.ua/articles/2374-ljvovskie_bandy_kak_vse_nachinalosj

«Народного Руху України» В'ячеслава Чорновола викрали автомобіль, а офіційна правоохоронна система виявилася безсилою. Тоді полковник МВС був змушений просити О. Завінського про допомогу. Однак, як і більшість злочинців того часу, влітку 1994 р. О. Завінського було розстріляно з автомата біля під'їзду власного будинку на Левандівці. На його похороні були присутні декілька тисяч осіб, а також з'їхалась чи не вся верхівка кримінального світу з різних міст України⁹¹⁶, про це писали на перших шпальтах львівських газет, романтизуючи образ Завіні, порівнюючи його із Робіном Гудом, а також вказуючи на нього як на впливового бізнесмена, адже офіційно він працював на посаді директора сервісної служби СП «Сателіт»⁹¹⁷. За однією з версій, фізична ліквідація Завінського стала наслідком жорсткого перерозподілу потоків у контрабандному бізнесі, зокрема й наркотрафіку⁹¹⁸. Після його смерті банда Роксу проіснувала аж до кінця 1990-х рр.

На середину 1990-х рр. злочинці змінили свою тактику діяльності. Рекетир Сергій (несправжнє ім'я) в інтерв'ю журналісту «Високого Замку» розповів, що «...часи паяльників, мотузок, на яких підвішували та катували, та прасок, що ставили жертвам на спину вже минув. Таким рекет був ще на початку 1990-х...»⁹¹⁹. Тепер рекет проникав у великий бізнес, комерційні організації, банківські структури. А гроші не відбивали, а відмивали. Величезні м'язи вже відійшли на другий план. У цьому середовищі почав цінуватися розум, наприклад для створення підставних фірм⁹²⁰. Варто додати, що, за результатами експертних

⁹¹⁶ «Банда «Рокс». Зліт і страта знаменитого львівського бандита Ореста «Завіні» Завінського», *Україна кримінальна*, <https://cripo.com.ua/gangsters/banda-roks-zlit-i-strata-znamenitogo-lvivskogo-bandyta-oresta-zavini-zavinskogo/>

⁹¹⁷ «Неймовірне вбивство Завінського: як все було насправді», *Експрес*, 24, 4–10 липня 1994, 1–2.

⁹¹⁸ «Банда «Рокс». Зліт і страта знаменитого львівського бандита Ореста «Завіні» Завінського», *Україна кримінальна*, <https://cripo.com.ua/gangsters/banda-roks-zlit-i-strata-znamenitogo-lvivskogo-bandyta-oresta-zavini-zavinskogo/>

⁹¹⁹ Валерій Сагайдак, «Рекетири їздять на іномарках, щохвилини відчуваючи біля скроні дуло пістолета», *Високий Замок*, 136–137, 7 жовтня 1995, 3.

⁹²⁰ Валерій Сагайдак, «Рекетири їздять на іномарках, щохвилини відчуваючи біля скроні дуло пістолета», *Високий Замок*, 136–137, 7 жовтня 1995, 3.

досліджень, організована злочинність контролювала в Україні до 85% банків і не менше 40–50% акціонерних товариств⁹²¹.

Львів був поділений на зони, де у кожній була своя верхівка – група-центр з 4–9-ти осіб, тобто діяв принцип піраміди. У них були гроші, авто та дівчата. Виконавців розглядали як гарматне м'ясо, яких можна у будь-який момент здати. Вирішальним для відбору кандидатів була фізична сила та обов'язковість⁹²².

Можемо констатувати, що криміногенна ситуація у Львові першої половини 1990-х рр. була одним із проявів складних суспільних трансформацій періоду становлення незалежної України у великому місті. Зростання кількості протиправних дій, активізація організованої злочинності, поширення економічних правопорушень і поява нових кримінальних практик істотно вплинули на життя мешканців міста.

Отже, щоденні виклики початку 1990-х років вимагали від львів'ян неймовірної винахідливості. Пошук альтернативних джерел доходів став ключовою рисою цього періоду. Частина населення адаптувалась через розвиток дрібної торгівлі. Люди привозили продукцію із-за кордону, яку продавали на місцевих ринках. Інші реалізовували непотрібне майно, щоб отримати бодай мінімальний додатковий дохід.

Оскільки основної зарплати часто не вистачало навіть на базові потреби, або її виплачували із затримками чи в натуральній формі, містяни шукали підробітку: займалися дрібною торгівлею, здавали пляшки, макулатуру тощо. Навіть діти, прагнучи допомогти батькам, шукали роботу. Важливою складовою виживання для багатьох львівських родин стала праця на селі. Люди допомагали родичам по господарству, доглядали городи забезпечували себе овочами та фруктами, тим самим зменшуючи витрати на продукти, які стрімко дорожчали в

⁹²¹ К. М. Ніколаєць, *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія...*, 87.

⁹²² Валерій Сагайдак, «Рекетири їздять на іномарках, щохвилини відчуваючи біля скроні дуло пістолета», *Високий Замок*, 136–137, 7 жовтня 1995, 3.

місті. А якщо були надлишки виготовленої продукції, то її продавали на місцевих ринках. Окремою стратегією адаптації до соціально-економічних умов 1990-х років була економія. Львів'яни шукали дешевші або альтернативні продукти харчування, відмовлялися від другорядних покупок тощо.

Деяка частина людей свідомо обирала нелегальні способи пристосування: крадіжки, незаконний обмін валюти, рекет тощо. Такі практики не завжди були зумовлені крайньою бідністю, а радше прагненням швидкого прибутку в умовах слабого контролю та перехідного періоду.

ВИСНОВКИ

1. Проведений історіографічний аналіз засвідчив, що, незважаючи на значну кількість праць, присвячених історії Львова, соціально-економічним трансформаціям України перших років незалежності, проблемам міського розвитку та історії повсякдення, проблематика студії досі не стала предметом комплексного дослідження. Широка джерельна база, зокрема, документи органів місцевого самоврядування, нормативно-правові акти, статистичні матеріали, преса, довідкові та інформаційні видання, усноісторичні свідчення, а також результати проведеного автором опитування дозволила дослідити соціально-економічні аспекти повсякденного життя мешканців Львова у 1991–1996 рр. Застосування загальнонаукових, спеціальних історичних та міждисциплінарних методів дало змогу розв'язати поставлені завдання.

2. На початку 1990-х рр. Львів залишався великим міським центром із розгалуженою системою житлової, промислової та соціальної інфраструктури, сформованою значною мірою в попередній радянський період. Територія міста Львова включала п'ять районів – Галицький, Залізничний, Личаківський, Франківський та Шевченківський з населенням близько 800 тис. осіб. Демографічний розвиток Львова в 1991–1996 рр. характеризувався поступовим скороченням чисельності населення після досягнення максимального показника у 1993 році, що було пов'язано і з природним рухом, і з міграційними процесами.

3. Процес переходу до ринкових відносин у 1991–1996 рр. у Львові супроводжувався істотними змінами у функціонуванні найбільших підприємств міста, які зазнали скорочення виробництва та чисельності працівників, погіршення матеріального забезпечення й порушення усталених господарських зв'язків. Окремі підприємства, зокрема, ЛОРТА чи Електрон намагалися пристосуватися до нових економічних умов шляхом конверсії та перепрофілювання виробництва, однак такі заходи не завжди давали змогу компенсувати спад виробництва. Важливою складовою економічних змін стали

також процеси приватизації, які започаткували перехід частини державних підприємств до нових форм власності. Відтак зміни у діяльності підприємств відображали загальні кризові явища періоду та водночас свідчили про поступовий відхід від радянської моделі організації виробництва.

4. Дослідження міського господарства показало, що однією з характерних рис повсякденного життя львів'ян в першій половині 1990-х рр. стало погіршення стану інфраструктури міста. До прикладу, більше 80% опитаних нами львів'ян не дуже позитивно оцінювали стан господарства. Особливо гострими були проблеми водопостачання та водовідведення, санітарного очищення, теплопостачання, тощо. Зокрема, перебої у водопостачанні змушували людей запасатися водою, підлаштовувати домашні справи під погодинну подачу, а в окремих районах мешканцям доводилося шукати альтернативні джерела води, зокрема користуватися вуличними водяними колонками; проблеми з теплопостачанням проявлялися в тому, що місто не завжди було підготовлене до опалювального сезону тощо.

5. Важливим елементом повсякдення залишався громадський транспорт, адже він визначав можливість мешканців своєчасно діставатися до місця роботи, навчання, відпочинку та ін. Значне скорочення кількості трамваїв, тролейбусів і автобусів, зношеність рухомого складу та часті технічні несправності призводили до нерегулярності руху й тривалого очікування на зупинках. У цих умовах мешканці змушені були змінювати свої щоденні звички: багато хто переходив на піші маршрути або користувався велосипедами. Загалом же, містяни були змушені враховувати нестабільність курсування транспорту при плануванні своїх щоденних справ.

Робота міського транспорту почала поступово покращуватися наприкінці 1995 року. Однією із помітних змін став перехід від використання переважно великих і середніх автобусів до мікроавтобусів. Для забезпечення таких перевезень місто почало закуповувати, зокрема, мікроавтобуси марки Peugeot,

які використовувалися на міських маршрутах. Від 1996 року саме «пижики» стали головним видом транспорту на багатьох нових автобусних маршрутах.

6. У досліджуваний період відбулися суттєві зміни у сфері торгівлі, що були зумовлені поступовим демонтажем радянської системи державної торгівлі, поширенням ринкових механізмів, розвитком приватного підприємництва, та, водночас, погіршенням матеріального становища значної частини населення. Одним із найбільших проявів таких змін стало зростання ролі міських ринків, які, крім реалізації безпосередніх функцій, виступали просторами соціальної взаємодії, комунікації, обміну інформацією та формування нових моделей економічної і споживчої поведінки.

Традиційні продовольчі ринки продовжували виконувати важливу функцію – забезпечення населення продуктами харчування. Упродовж досліджуваного періоду у Львові функціонувало вісім стаціонарних ринків. Поряд із найбільшими «Центральним», «Галицьким» і «Привокзальним» ринками функціонували «Новий», «Стрийський», «Підзамчівський», «Винниківський» та «Сихівський» базари. Окрім того, виникали нові продовольчі міні-ринки. Міська влада здійснювала класифікацію ринків, визначала порядок оподаткування торговців та намагалася впорядкувати їхню роботу.

Промислово-товарні ринки Львова на початку 1990-х років стали важливим елементом формування нової міської торговельної інфраструктури та поступового поширення приватної торгівлі. У 1991 р. до цієї категорії належала лише барахолка на стадіоні «Україна», яка стала чи не най найбільшим осередком промислової торгівлі в місті. Надалі у Львові відкрили ще два промислові ринки: у 1994 р. – «Галицьке перехрестя», а в 1996 р. – «Південний». Поява нових торговельних майданчиків була пов'язана як зі зростанням попиту на непродовольчі товари, так із прагненням влади впорядкувати торгівлю, зокрема, частково перенести її з центральних районів міста на спеціально облаштовані місця чи отримати більше доходів від оподаткування тощо.

Наголосимо, що промислові ринки стали одним із проявів переходу Львова від державної торгівлі до більш різноманітної – ринкової та, водночас, важливим простором економічної активності й соціальної взаємодії мешканців міста.

7. Зупиняючись на сфері громадського харчування, варто наголосити, що впродовж досліджуваного періоду значна частина закладів, які були закладені ще в Радянському Союзі продовжувала працювати. Львів'яни відвідували звичні кафе, ресторани, бари, кав'ярні, їдальні та ін., які залишалися важливими складовими міського побуту.

Водночас, економічні та суспільні зміни 1990-х років надали поштовх до трансформації закладів громадського харчування. Підкреслимо, що започатковані ще в радянський період формат і принципи функціонування кафе-морозива продовжили розвиватися в умовах незалежної України. Такі заклади залишалися доступним і звичним місцем сімейного відпочинку та проведення вільного часу. Про збереження й зростання популярності цього формату свідчила поява нових закладів, зокрема «Корона» чи «Кастелярі».

Нові локації, такі як «Вавилон-20» чи «Лялька», поступово ставали не лише місцем для харчування, а й важливою частиною міського соціального простору. Відвідувачі: письменники, музиканти, художники та інші творчі люди, активно обговорювали мистецькі новини, культурні події та власні творчі проєкти, формуючи неформальні середовища, що впливали на культурне життя Львова.

Проте, варто підкреслити, що для більшості львів'ян ресторани, кав'ярні чи кафе не були місцем щоденного обіду або вечері. Відвідування ресторану сприймалось радше як елемент дозвілля, пов'язаного з урочистими чи особливими подіями. Тому домашня кухня продовжувала займати основне та ключове місце у структурі щоденних практик харчування.

8. Економічна криза та інфляція стали одними з визначальних чинників, що впливали на повсякденне життя львів'ян у 1991–1996 рр. Упродовж 1992–1993 років вартість основних продуктів харчування зросла у сотні разів. Для збереження вартості, промислові товари продавали переважно за долари США.

Через знецінення доходів населення реальна купівельна спроможність львів'ян різко впала. Середня зарплата у Львові складала 9 доларів США в еквіваленті.

У наступні роки темпи інфляції зменшилися, але ціни продовжували стрімко зростати. З кінця 1994 року, після рішення Національного банку України про заборону торгівлі за іноземну валюту, почався поступовий перехід до розрахунків виключно у купоно-карбованцях. Заробітна плата в доларовому еквіваленті зростала. Станом на жовтень 1995 вона складала понад 50 доларів США, відтак можемо стверджувати, що купівельна спроможність львів'ян значно зросла у порівнянні з попередніми роками.

У 1996 році рівень інфляції знизився до 139,7%. Ціни впродовж більшої частини року залишалися майже незмінними. Наслідком загального покращення економічного становища країни стало запровадження нової національної валюти – гривні від 2 вересня 1996 року.

В цілому, варто наголосити, що ріст цін поруч із відставанням доходів від їхньої динаміки змушувало львів'ян економити та відмовлятися від частини звичних витрат. Більша частина сімейного бюджету спрямовувалася на придбання продуктів харчування та інших необхідних речей. Економія стала однією з основних стратегій адаптації містян до нових економічних умов. Проведене опитування підтвердило, що близько 45% респондентів не могли собі дозволити придбання одягу, не кажучи вже про великі покупки чи відпочинок.

9. Одним з найбільш поширених способів пристосування до нових економічних умов був пошук додаткових джерел доходу. Основна зайнятість не завжди забезпечувала достатній рівень добробуту, відтак мешканці шукали додаткового заробітку. Особливого поширення набула торгівля. Багато містян бодай раз виходили на ринки Львова, щоб щось продати: від непотрібних домашніх побутових речей, до весільних суконь та ін. Важливим явищем стала човникова торгівля – поїздки за кордон з метою придбання товарів для подальшого перепродажу.

Іншою важливою формою адаптації був бартер, який поширювався не лише на рівні підприємств, а й у повсякденних економічних відносинах населення, коли цілі багатоповерхівки ставали місцями обміну, де сусіди знали, що вони можуть запропонувати, і що отримати від інших. Важливою складовою виживання для багатьох львівських родин стала сільськогосподарська праця у передмісті чи в селах, що давала можливість отримувати овочі, фрукти та інші продукти власного виробництва, а, отже, зменшувати витрати на харчування в умовах стрімкого зростання цін.

Водночас, частина населення зверталася до неформальних або незаконних способів отримання доходів: крадіжки, незаконний обмін валюти, рекет тощо. Наголосимо, що такі практики не завжди були зумовлені крайньою бідністю. У багатьох випадках вони були зумовлені прагненням отримати швидкий прибуток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА:

Державний архів Львівської області (ДАЛО)

Фонд Р-221 Львівська обласна рада

Опис 3

1. Спр. 1227 Листування з Міністерствами України з питань будівництва, фінансування та ін. (9 січня 1991–27 грудня 1991), 308 арк.
2. Спр. 1229 Листування з міськвиконками, відділами і управліннями облвиконкому, установами з питань будівництва, екології, релігії та ін. (18 січня 1991–30 грудня 1991), 134 арк.
3. Спр. 1262 Листування з міськвиконками, відділами і управліннями облвиконкому, установами з питань будівництва, екології, релігії та ін 1992 р., 224 арк.

Міський архів Львівської міської ради

(Міський архів ЛМР)

Фонд Р-6 (9) Виконком Львівської міської ради

Опис 2

4. спр. 4225 Довідка про стан профілактики правопорушень і злочинів серед неповнолітніх та учнівської молоді в м. Львові. Архів ЛМР 1991 р., 102 арк.
5. спр. 4262 Протокол 6-ої сесії міської ради 21-го скликання від 28.03.91, рішення та документи до них, 287 арк.
6. спр. 4263 Протокол 7-ої сесії міської ради 21-го скликання від 02.07.91, рішення та документи до них, 175 арк.
7. спр. 4265 Протокол 9-ої сесії міської ради 21-го скликання від 21.10.91, рішення та документи до них, 290 арк.

8. спр. 4266 Протоколи 10-ї сесії міської ради від 23.12.1991, 184 арк.
9. спр. 4277 Протокол засідань виконкому від 18.04.91 №5, рішення з №120 по №158 та документи до них, 251 арк.
10. спр. 4281 Протоколи засідань виконкому від 23.05.1991 р. Рішення з №181 по №187 та документи до них, 210 арк.
11. спр. 4282 Протокол засідань виконкому від 30.05.91 №8, рішення з №188 по №223 та документи до них, 235 арк.
12. спр. 4285 Протокол засідань виконкому від 27.09.91 №17, рішення з № 410 по № 424 та документи до них, 237 арк.
13. спр. 4292 Протокол засідань виконком від 06.09.91 №16, рішення з №360 по №387 та документи до них, 130 арк.
14. спр. 4338 Розпорядження виконкому з №1241 по №1280 та документи до них (02.09.1991–10.09.1991), 342 арк.
15. спр. 4380 Протокол 13-ої сесії міської ради 21-го скликання від 11.09.92, рішення та документи до них, 228 арк.
16. спр. 4388 Протокол засідань виконкому від 05.03.92 №4, рішення з №98 по №112 та документи до них, 79 арк.
17. спр. 4391 Протокол засідань виконкому від 02.04.92 №6, рішення з №132 по №154 та документи до них, 133 арк.
18. спр. 4424 Протокол засідань виконкому №31 від 05.11.92, рішення №605–625, 128 арк.
19. спр. 4430 Розпорядження виконкому номер 1–40 та документи до них (02.01.1992–11.01.1992), 294 арк.
20. спр. 4457 Розпорядження виконкому з №836 по №866 та документи до них (25.12.1992–30.12.1992), 252 арк.
21. спр. 4465 Протокол 14-ої сесії міської ради 21-го скликання від 29.01.93, рішення та документи до них (29.01.1993–09.04.1993), 280 арк.
22. спр. 4468 Протокол 15-ої сесії міської ради 21-го скликання від 27.05.93, рішення та документ до них. (27.05.1993–29.06.1993), 191 арк.

23. спр. 4472 Протокол засідання виконкому від 24.07.95 №14, рішення з №421 до №423 та документи до них (24.07.1995–24.07.1995), арк. 164.
24. спр. 4474 Розпорядження номер з №101 по №120 та документи до них (11.02.1993–17.02.1993), 226 арк.
25. спр. 4500 Розпорядження з №527 по №557 та документи до них (08.06.1993–14.06.1993), 250 арк.
26. спр. 4503 Розпорядження з №558 по №577 та документи до них (14.06.1993–17.06.1993), 257 арк.
27. спр. 4545 Розпорядження з №1328 по №1349 та документи до них (11.11.1993 – 16.11.1993), 259 арк.
28. спр. 4563 Протокол 17-ої сесії міської ради 21-го скликання від 13.01.94, рішення та документи до них (13.01.1994–31.03.1994), арк. 256.
29. спр. 4568 Протокол третьої сесії міської ради другого скликання від 8 грудня 94-го року, рішення та документи до них (08.12.1994–29.12.1994), 410 арк.
30. спр. 4628 Протокол засідань виконкому від 17.11.1994 року №8 рішення з №94 по №108 та документи до них, 103 арк.
31. спр. 4653 Розпорядження з №503 по №540 та документи до них 1994 рік, 248 арк.
32. спр. 4713 Протокол засідань виконкому від 20.01.95, №1, рішення з №1 до №17 та документи до них, 220 арк.
33. спр. 4723 Протокол засідань виконкому від 06.04.95 номер 7 рішення з № 148 по по № 173 та документи до них (1995). 233 арк.
34. спр. 4745 Протокол засідання виконкому від 03.08 95 № 15, рішення №451 до 462 та документи до них. 173 арк.
35. спр. 4762 Протокол засідання виконкому від 24.11.95 №22, рішення до нього, 223 арк.
36. спр. 4803 Протокол 6-ох сесії міської Ради 2-го скликання від 11.04.96, рішення та документи до них, 245 арк.

37. спр. 4804 Протоколи 6-ої сесії міської ради 2-го скликання від 26.06.96, рішення та документи до них, Ухвали від 08.02.96. №№ 268–281, 305 арк.

38. спр. 4809 Протокол 6-ох сесії міської ради 2-го скликання від 25.04.96, рішення та документи до них. Ухвали від 25.04.96 №№ 358–366, 23.05.96. №367, 95 арк.

39. спр. 4810 Протокол 6-ої міської ради 2-го скликання, рішення та документи до них. Ухвали від 30.05.96 №№368,369, 20.06.96. № 370–376, 258 арк.

40. спр. 4811 Протокол 6-ої міської ради 2-го скликання, рішення та документи до них. Ухвали від 26.06.96 №№377–383, 27.06.96. № 384–403, 258 арк.

Інтерв'ю, анкетування:

41. Дикий, Любомир. «Анкета-питальник про повсякденне життя у Львові (1991–1996)», *Google Forms*, https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe_UMgTjSZ9CbTrg0bn7hqEr-sx6FI6aQp72HDpbtgoIpWkKw/viewform

42. Дикий, Любомир. *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

43. Інтерв'ю з Андрієм Костюком (1963 р. н.), записав Любомир Дикий, 25 липня 2023 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

44. Інтерв'ю з Валентиною Іванівною (1960 р. н.), записав Любомир Дикий, 15 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

45. Інтерв'ю з Іваном Григоровичем (1948 р. н.), записав Любомир Дикий, 20 травня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

46. Інтерв'ю з Любомиром Степановичем (1951 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

47. Інтерв'ю з Романом Любомировичем (1973 р. н.), записав Любомир Дикий, 4 червня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.
48. Інтерв'ю з Ростиславом Любомировичем (1976 р. н.), записав Любомир Дикий, 16 серпня 2025 р. у м. Львові. Особистий архів автора.
49. Інтерв'ю з Оксаною Богданівною (1976 р.н.), записав Любомир Дикий, 15 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.
50. Інтерв'ю з п. Наталею (1957 р. н.), записав Любомир Дикий, 20 квітня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.
51. Інтерв'ю з п. Софією Манюк (1971 р. н.), записав Любомир Дикий, 5 березня 2024 р. у м. Львові. Особистий архів автора.

Офіційні документи та листування:

52. Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Законодавчі акти та нормативно-правові документи:

53. Декрет Кабінету Міністрів України «Про оплату праці» від 31 грудня 1992 року №23–92, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/uk-sv/23-92/ed19960926/find?text=%D1%E5%F0%E5%E4%ED%FF+%E7%E0%F0%EE%E1%B3%F2%ED%E0+%EF%EB%E0%F2%E0#Text>
54. Декрет Кабінету Міністрів України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати і пенсії» 29 грудня 1992 року N.19-92, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-92#Text>

55. Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на промисел» від 17 березня 1993 року N.24-93, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-93#Text>

56. Закон України «Про індексацію грошових доходів населення» № 1282-XII від 3 липня 1991 р., *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1282-12/ed20150101#n18>

57. «Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» 7 грудня 1990 року N.533-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text> (*Втратив чинність 12.06.1997 р.).

58. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. №1788-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

59. Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 6 березня 1992 року N.2171-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-12/ed19920306#Text>

60. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. N.966-XIV, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/966-14/ed20150101#Text>

61. Лист Державного комітету статистики України (Додаток «Індекси споживчих цін (індекси інфляції) по Україні за 1991–2003 роки») від 08.01.2004 р. N.13-2-8/351, *Верховна Рада України*, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_351202-04#Text

62. Лист Національного банку України «Про припинення надання ліцензій на здійснення торгівлі та надання послуг з оплатою в іноземній валюті» від 16.11.1994 р. N.19010/2722, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2722500-94/ed19941116#Text>

63. Постанова Верховної Ради України «Про введення в дію Закону України "Про приватизацію майна державних підприємств" від 4 березня 1992

року N.2164-XII», *Верховна Рада України*,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-12/ed19920304#Text>

64. «Постанова Верховної Ради України «Про перейменування Червоноармійського району міста Львова» від 16 травня 1992 року №2361-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2361-12#Text>

65. Постанова Верховної Ради України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком» 1 червня 1993 року N.3243-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3243-12#Text>

66. Постанова Верховної Ради України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком», 25 листопада 1993 року N.3653-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3653-12#Text>

67. Постанова Президії Верховної Ради України «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання» від 9 вересня 1991 р. N.1519-XII, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-12#Text>

68. «Постанова Президії Верховної Ради України «Про перейменування Ленінського району міста Львова Львівської області» від 11 жовтня 1991 року №1655-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1655-12#Text>

69. «Постанова Президії Верховної Ради України «Про перейменування Радянського району міста Львова» від 26 жовтня 1992 року №2719-XII», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2719-12#Text>

70. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про заходи у зв'язку з введенням в обіг купонів багаторазового використання» від 28 грудня 1991 р. N.378, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-91-%D0%BF#Text>

71. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про реформу грошової системи України» від 8 листопада 1992 р.

N.610-2, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/610-92-%D0%BF#Text>

72. Постанова Кабінету Міністрів України «Про безплатний проїзд пенсіонерів на транспорті загального користування» від 17 травня 1993 р. N.354, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/354-93-%D0%BF#Text>

73. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 р. N.656, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF#Text>

74. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи у зв'язку з підвищенням мінімального розміру заробітної плати» від 17 січня 1992 р. N.21, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/21-92-%D0%BF#Text>

75. Постанова Кабінету Міністрів України «Про регулювання цін» від 23 грудня 1992 р. N.715, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-92-%D0%BF#Text>

76. «Постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри стипендіального забезпечення студентів, учнів, слухачів навчальних закладів, а також аспірантів і докторантів» від 20 жовтня 1994 р. N.727», *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-94-%D0%BF#Text>

77. Постанова Кабінету Міністрів України «Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. N.354 Про поширення чинності постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 р. N.354» від 16 серпня 1994 р. N.555, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-94-%D0%BF#Text>

78. Постанова Кабінету Міністрів України «Про систему цін у народному господарстві і на споживчому ринку України» від 27 грудня 1991

року N.376, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-91-%D0%BF#Text>

79. Указ Президента України «Про грошову реформу в Україні» 25 серпня 1996 року N.762/96, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/96#Text>

80. Указ Президента України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» від 19 березня 1992 року N.162, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/92#Text>

81. Указ Президента України «Про підвищення мінімального розміру заробітної плати» від 9 січня 1992 року N.34, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/92/ed19920117#Text>

82. Указ Президента України «Про реформу грошової системи України» від 7 листопада 1992 року N.549/92, *Верховна Рада України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549/92#Text>

Акти Львівської міської Ради:

83. «Про хід виконання ухвали Львівської міської Ради народних депутатів від 23.12.93 р. "Про стан транспортного обслуговування у м. Львові та заходи щодо його стабілізації в 1994 році" і шляхи вирішення проблеми міських пасажирських перевезень у 1995 році», *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/728652f2ac5f78dcc2257faa00350cf0?OpenDocument>

84. Рішення №544, *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/91BB4C834558886A422566F0005902DE?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/91BB4C834558886A422566F0005902DE?OpenDocument)

85. Розпорядження №850, *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/84FE9F218B64A1E74225678A00337016?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/84FE9F218B64A1E74225678A00337016?OpenDocument)

86. «Ухвала Львівської міської ради від 27.08.1991», *Львівська міська рада*, <https://www8.city->

adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/F7E1D5789B03AB84C2257F09002AB0FC?OpenDocument

87. Ухвала «Про Герб міста Львова» від 05.07.90 р. *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/E92F98AFF37C2D78C225801000445075?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/E92F98AFF37C2D78C225801000445075?OpenDocument)

88. «Ухвала «Про деякі заходи щодо забезпечення громадського порядку та санітарного стану у м. Львові» від 25.11.93 р.», *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/247C85938692D30BC2256F46004AFAA0?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/247C85938692D30BC2256F46004AFAA0?OpenDocument)

89. «Ухвала «Про застосування Українського Національного прапора у місті Львові» №1 від 03.04.90 р., *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/4d538bbe8174c8efc2257ecf003e9c65?OpenDocument>

90. «Ухвала «Про затвердження програми “Вода”», №369 від 30.05.96 р.», *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/f267fa3921fa6154c22570ba004565d4?OpenDocument>

91. Ухвала «Про зміни адміністративно-територіального устрою міста Львова» від 28.12.2000, № 867, *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/b6fc9f07649c5e2fc2256dc70056dd53?OpenDocument>

92. «Ухвала “Про пам’ятник Леніну у місті Львові» від 14.09.90 р.», *Львівська міська рада*, [http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/2344FC8672AA20F6C2258010002FC642?OpenDocument](http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/2344FC8672AA20F6C2258010002FC642?OpenDocument)

93. «Ухвала «Про стан транспортного обслуговування у м. Львові та заходи щодо його стабілізації в 1994 році» від 23.12.93 р.», *Львівська міська*

рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/\(SearchForWeb\)/8187EB1734FA0C76C2256F4600483598?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.NSF/(SearchForWeb)/8187EB1734FA0C76C2256F4600483598?OpenDocument)

94. Ухвала №8 від 13.01.92 р., *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/58a1b7be749cbbd9c22570b3004c7a76?OpenDocument>

95. Ухвала 16-та сесії 1-го скликання Львівської міської ради від 30.09.93 р. Про “Програму приватизації об’єктів комунальної власності м. Львова на 1993 рік” та “Положення про приватизацію об’єктів комунальної власності м. Львова”, *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/ec2c34608f6d2c30c2257fcb004aeafb?OpenDocument>

Відео-матеріали:

96. «Візит вуйка Хася (Михайла Лиска) до України (червень 1992)», *YouTube*, 31.05.2023, https://www.youtube.com/watch?v=K_A4C9jH7oA&t=7984s

97. «Глібовицький+Панкевич – кав’ярні», *YouTube*, <https://youtube.com/playlist?list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&si=5z0pZmxxPCx78CBD>

98. Грудка, Оріся. «Глібовицький + Панкевич – кав’ярні. Дзига. Маніфест довіри», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=aDKoUn0USpo&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=3>

99. Грудка, Оріся. «Глібовицький + Панкевич – кав’ярні. Лялька і Вавилон. Соціальні підприємництва для Дзиги», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=vaLLT1M3njg&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=9>

100. Грудка, Оріся. «Глібовицький + Панкевич – кав’ярні» Лялька. Кнайпа, яка бачила все», *Youtube*,

<https://www.youtube.com/watch?v=H8vAXKWdCgQ&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=11>

101. Грудка, Орися. «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні. Лялька. Зненавидіти Коельо, ходити на сейшни, бути собою», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=DEU8o7Fpmkc&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=10>

102. Грудка, Орися. «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні». Міні-бар. Кава з собою в надщерблених горнятах», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=cTA4WgkulAo&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=13>

103. Грудка, Орися. «Глібовицький + Панкевич – кав'ярні». Червона калина. Місце студентів і пластунів», *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=vwEzvmddZIk&list=PLPRdslxAI9yeEcDjynEWnGRM2b616Hm6s&index=13>

104. Квятковський, Левко. «Демонтаж пам'ятника Леніну у Львові 1990», *YouTube*, https://www.youtube.com/watch?v=_aUSZW_YWgk

105. Шо там Львів, «Розповідь про Львівську каву 1994 рік», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=J7y3H29tHic>

106. «Lviv Ukraine Aug 24, 1992 historic event Львів», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=YWryFRzXGW0>

107. TVDATA.TV, «Ukrainian Town #Lviv #Ukraine streets unique architecture 1993 historical #footage L119 TVDATA», *YouTube*, <https://www.youtube.com/watch?v=XNd6mvxFG1g>

Спогади, мемуари:

108. Шпіцер, Василь. *Рікою пам'яті*. (Львів: Тиса, 2014), 352.

Газетні публікації:

109. «Австрійська машина збере лівівське сміття», *Ратуша*, 15, 2 лютого 1993, 3.
110. «Алхіміки із “Скнилівка”», *Високий Замок*, 95 (529), 15 липня 1995, 2.
111. «Багаторазові купони: нові аспекти», *Молода Галичина*, 9, 28 січня 1992, 1–2.
112. «Базар – не ринок», *Молода Галичина*, 26, 7 березня 1992, 1.
113. Бакович, Р. «Посли обідають у «Люксі»!», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.
114. Бакович, Р. «Українське вар’єте – це не стриптиз, а народні танці», *Експрес*, 25 (78), 11–17 липня 1994, 4.
115. Балковий, Б. «Безталанні і безталонні», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 7.
116. Балковий, Б. «Крадуть цигарки поштучно і партіями», *Молода Галичина*, 111, 26 вересня 1992, 3.
117. Балюк, Наталія. «“Зелений” починає блякнути під літнім сонечком», *Високий Замок*, 86, 5 липня 1994, 3.
118. Балюк, Наталія. «На Краківському ринку новий завал... і не тільки даху», *Високий Замок*, 47–48, 30 березня 1996, 4.;
119. Балковий, Б. «На порожній шлунок ліпше думається», *Молода Галичина*, 10, 30 січня 1992, 2.
120. Балюк, Наталія. «Ех, вар’єте, вар’єте, вар’єте...», *Високий Замок*, 64 (131), 22 травня 1993, 2.
121. Балюк, Наталія. «Краківський ринок: корови не винні...», *Високий Замок*, 156, 8 грудня 1994, 1.
122. Балюк, Наталія. «Не високо літає “Лебідь”», *Високий Замок*, 92 (209), 24 липня 1993, 3.

123. Балюк, Наталія. «Ще не змерзла «Україна», бо там ще й торгують», *Високий Замок*, 20, 17 лютого 1994, 3.
124. Балюк, Н. «Долар знову «поповз» догори», *Високий Замок*, 43, 7 квітня 1994, 3.
125. Балюк, Н. «За доларом ми не встигаємо», *Високий Замок*, 111, 14 вересня 1993, 1.
126. Балюк, Н. «На «Україні», кажуть, гривню продавали...», *Високий Замок*, 19, 22 січня 1994, 2.
127. Балюк, Н. «Німці подарували львів'янам бібліотеку і ледь не залишилися без автомобіля», *Високий Замок*, 36–37, 24 березня 1994, 3.
128. Балюк, Н. «Нові ціни: схоже, що уряд готує нам вічний піст...», *Високий Замок*, 150, 9 лютого 1993, 3.
129. Балюк, Н. «Три долари за п'ять хвилин», *Молода Галичина*, 57, 21 травня 1992, 4.
130. Балюк, Н. «Ходити у гості не вигідно. Нові ціни на побутові послуги», *Високий Замок*. 7–8, 16 січня 1993, 3.
131. Балюк, Н. «Хто організує не комуністичний суботник», *Високий Замок*. 125, 14 вересня 1995, 2.
132. Балюк, Н. «Якщо хочеш якимось жити, треба долари купити...», *Високий Замок*, 129, 21 жовтня 1993, 3.
133. Баляс, З. «Якщо ви посивієте на ринку – не лякайтесь, купіть фарбу...», *Високий Замок*, 104, 13 серпня 1994, 2.
134. Біттер, О. «Сумна річниця», *Молода Галичина*, 34, 26 березня 1992, 2.
135. Боднар, Н. «Сесіль Рошет: Львів – європейське місто, але не Париж», *Молода Галичина*, 25, 25 лютого 1995, 2.
136. Боднар, Надія. «Чи легко жити на Сихові?.. Записки сихівського поселенця», *Експрес*, 40, 2–10 листопада 1996, 11.

137. О. Бондаренко, «У маленькому Парижі кожен знайде для себе місце в престижному “Пежо”», *Експрес*, 5–6.
138. Боднарчук, Н. «Безробітним бути нелегко, але інколи й не безнадійно», *Експрес*, 47, 2–8 жовтня 1995, 4.
139. Болкун, Андрій. ««Золоте» сміття Львова», *Молода Галичина*, 98, 27 серпня 1996, 2.
140. Боруцький, Ю. «Вартість товарів зросла, але кількість їх не збільшилась», *Високий Замок*, 9, 19 січня 1993, 1.
141. Боруцький, Ю. «Вітер шаленів і ціни також», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 2.
142. Боруцький, Ю. «Дорогі дрібнички», *Високий Замок*, 18, 9 лютого 1993, 2.
143. Боруцький, Ю. «На «Україну» йдуть, як на роботу», *Високий замок*, 105, 3 серпня 1995, 4.
144. Боруцький, Ю. «Титуловане кафе», *Високий Замок*, 62 (179), 18 травня 1993, 2–3.
145. Боруцький, Ю. «Хто може, нехай буде – місцева влада допоможе», *Високий Замок*, 163, 22 грудня 1994, 2.
146. Боруцький, Юрій. «Йдеш на «Галицьке перехрестя» – взувай старі мешти...», *Високий Замок*, 94, 21 липня 1994, 4.
147. Боруцький, Юрій. «Кожному товару – свій прилавок, або про старі й нові проблеми Краківського ринку», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994, 3.
148. Боруцький, Юрій. «Краківський ринок – не Сорочинський ярмарок, але і не базар...», *Високий Замок*, 149–150, 5 жовтня 1996, 4.
149. Боруцький, Юрій. «Миколай на «Україні» – 150 тис», *Високий Замок*, 170, 14 грудня 1995, 1.
150. Боруцький, Юрій. «На календарі літо, а на ринку вже осінь», *Високий Замок*, 106, 28 серпня 1993, 3.

151. Боруцький, Юрій. «На “Україні” продають кожухи навіть... з котів», *Високий Замок*, 132, 28 вересня 1994, 3.
152. Боруцький, Юрій. «На “Україні” ще тримається зима. І ціни не “розмерзають”», *Високий Замок*, 16, 8 лютого 1994, 3.
153. Боруцький, Юрій. «Окуляри «Хамелеон» – останній крик моди», *Молода Галичина*, 60, 23 квітня 1996, 2.
154. Боруцький, Юрій. «Під осінній дощ зростає курс долара і падає – купон», *Високий Замок*, 120, 20 вересня 1994, 1.
155. Боруцький, Юрій. «Ринок є ринок: хочеш купити дешевше – торгуйся», *Високий Замок*, 137, 27 жовтня 1994, 3.
156. Боруцький, Юрій. «Різдвяний стіл обійдеться дорого», *Високий Замок*, 3, 5 січня 1993, 2.
157. Боруцький, Юрій. «Серед літа на «Україні» турбуються про зиму», *Високий Замок*, 94, 13 липня 1995, 2.
158. Боруцький, Юрій. «Сонце гріє. А ціни “печуть”», *Високий Замок*, 65, 25 травня 1993, 3.
159. Боруцький, Юрій. «Торгують бабусі. І мільйонери теж...», *Високий Замок*, 37, 23 березня 1993, 3.
160. Боруцький, Юрій. «“Україна” має вже конкурента – “Галицьке перехрестя”», *Високий Замок*, 57–58, 12 травня 1994, 3.
161. Боруцький, Юрій. «“Україна” модернізується. Товар прив’язують мотузкою...», *Високий Замок*, 64, 26 травня 1994, 3.
162. Боруцький, Юрій. «Ціни знову «поповзли» вгору», *Високий Замок*, 16, 4 лютого 1993, 2.
163. Боруцький, Юрій. «Ще на два рекетири менше», *Високий Замок*, 4, 9 січня 1993, 2, 4.
164. Васютин, В. «Якщо ви не пробували гуксу, вам буде важко зрозуміти, чим воно відрізняється від пультів», *Експрес*, 25, 25 лютого 1995, 2.

165. Вдовиченко, Г. «Для кого Сихів – дім, а для кого – оперативна зона», *Високий Замок*, 140, 16 листопада 1990, 3.
166. Вдовиченко, Г. «На вулиці Ставропігійській звучить бельгійський саксофон», *Високий Замок*. 98, 7 серпня 1993, 4.
167. Вергелес, Т. «Тьотя Люда двірничка в анатомії страйку», *Молода Галичина*, 125, 29 жовтня 1992, 2.
168. Відділ інформації Львівського міськвиконкому, «Будують нові ринки», *Високий Замок*, 146, 17 листопада 1994, 3.
169. «Вода є – беріть», – пропонують геологи, та не можемо взяти...», *За вільну Україну*, 61, 23 травня 1992, 2.
170. «Вокзальні рулетники в законі», *Молода Галичина*, 102, 9 вересня 1993, 3.
171. Воробель, І. «Проект “Вода-98”», *За вільну Україну*, 100, 27 липня 1995, 3.;
172. В. С. «Перед тим, як їхати до Польщі – добре подумайте», *Ратуша*, 28, 19 березня 1992, 2.
173. «“Галицький ринок” – це вам не базар, а підприємство», *Високий Замок*, 12, 24 січня 1995, 2.
174. Гасюк, Оксана і Галина Павліва, «Цікаві у Львові хлопці, навіть оті – з вулиці», *Ратуша*, 97, 17 вересня 1991, 3.
175. Гнатовський, Богдан. «Були б гроші та харчі хороші», *Молода Галичина*, 109, 21 вересня 1996, 3.
176. Гнатовський, Богдан. «Лежачого не б’ють?», *Молода Галичина*, 47, 20 квітня 1991, 2.
177. Гнатковський, Богдан. «Ринок «Південний уже відрито!», *Молода Галичина*, 111, 26 вересня 1996, 2.
178. Гнатовський, Б. «Хоч і м’яко стелять», *Молода Галичина*, 149, 21 грудня 1991, 1.

179. Гнатовський, Б. «Хто накручує ціни?», *Молода Галичина*, 92, 1 серпня 1991, 1.
180. Горелик, Оксана. «У пошуках смітника», *Молода Галичина*, 108, 19 вересня 1996, 3.
181. «Горілка із “Калинки”». *Високий Замок*, 95–95 (530–531), 15 липня 1995.
182. Гошко-Кіт, Анна. «... Біля Тюрми на Лонцького», *Молода Галичина*, 109, 10 вересня 1991, 3.
183. Григоренко, К. «Рогалик фірмовий з вуличною пилюкою», *Високий Замок*, 99, 10 серпня 1993, 3.
184. Даренко, О. «Ніч з життя кіоскера», *Експрес*, 44, 18–24 вересня 1995, 4.
185. Дашкович, М. «На «Україні» як на Україні», *Молода Галичина*, 5, 16 січня 1992, 3.
186. «Для зручності мешканців Сихова», *Високий Замок*, 156, 8 грудня 1994, 2.
187. Дмитрієнко, Інна. «Електрон – за акціонерне товариство», *Молода Галичина*, 7, 17 січня 1991, 2.
188. Дубас, В. «Куди їдемо?», *Молода Галичина*, 147, 17 грудня 1991, 4.
189. Є. Г. «Повернути Львову славу чистого європейського міста», *Молода Галичина*, 134, 21 листопада 1996, 3.
190. Замедянська, Н. «Ринок: головне – “добазаритися”», *За Вільну Україну*, 121, 10 жовтня. 1992, 4.
191. Замедянська, Н. «Роксолана і... шейпінг», *За вільну Україну*, 7, 18 січня 1992, 4.
192. «Знову про купони але вже багаторазові», *Молода Галичина*, 2, 4 січня 1992, 2.
193. Іленко, Зоряна. «А яйце – подешевшало», *Високий Замок*, 33, 11 березня 1995, 1.

194. Іленко, Зоряна. «Бізнесмени диктують свою ціну», *Високий Замок*, 150, 26 листопада 1994, 2.
195. Іленко, Зоряна. «Кому долар, кому – купон», *Високий Замок*, 151, 29 листопада 1994, 2.
196. Іленко, Зоряна. «Скупий платить двічі», *Високий Замок*, 22, 14 лютого 1995, 1.
197. Іленко, І. «Купив би бузько черевички, та... дорого», *Високий Замок*, 53, 18 квітня 1995, 1.
198. Калайда, Є. «Скоро у Львові з'явиться приватний автобусний маршрут», *Пост Поступ*. 28, 11–18 серпня 1994, 4.
199. Капустенко, А. «Матеряльчик не вийшов або черга як середовище», *Молода Галичина*, 11 січня 1992, 1–2.
200. Карелін, Олег. «Не знаємо, як з хлібом, а води нам бракувати не повинно...», *Ратуша*, 24 червня 1993, 2.
201. Карелін, Олег. «Пограма «Вода-98» – «Булька-98», *Молода Галичина*, 140, 7 грудня 1995, 3.
202. Карнаухов, Сергій. «Слідчий відпускає наркомана, майбутнього вбивцю-садиста», *Високий Замок*, 13, 28 січня 1993, 4.
203. Кисілевська, Н. «Фальшивомонетників заарештовано», *Експрес*, 8, 27 лютого – 5 березня 1995, 2.
204. Кобзаренко, В. «Ціни вільні. Але не на все», *Високий Замок*, 23, 20 лютого 1992, 2.
205. Колесников, Л. «Есть ли льготы у ветерана?», *Львовская правда*, 91–92, 18 мая 1991, 3.
206. Коляса, Я. «Цінники лякають, але я наполягають», *Вільна Україна*, 3, 7 січня 1993, 1.
207. «Коментар Мінекономіки щодо показників безробіття у грудні 2019 року», Міністерство економіки та довкілля України, 21.01.2020,

<https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cbba3977-47db-4d8d-9465-98729bfd7f37>

208. Конюхов, В. «“Кидал” і “мінйял” обходьте десятою дорогою», *Високий Замок*, 18, 7 лютого 1995, 1.

209. Кошла, С. «В «цукрові» списки включили масло», *Високий Замок*, 151, 11 грудня 1993, 2.

210. Крайник, Любомир. «Львівський автобусе, агов!», *Молода Галичина*, 16, 7 лютого 1991, 3

211. Крук. «Ісус виганяв торговців з храму. А хто їх вижене з “України”? І куди пожене?», *Ратуша*, 113, 23–24 жовтня 1991, 3.

212. Кубликов, С. «Тролейбус дратує. А «маршрутка» ліпша?», *Високий Замок*, 126, 4 жовтня 1994, 2.

213. «Купуєте квартиру? Будьте обережні!», *Ратуша*, 7 вересня 1995, 4.

214. Кутинський, Ярослав. «Все більше машин зникатиме», *Ратуша*, 135, 13–14 грудня 1991, 3.

215. Леонов, О. «У Городку не знають, куди подіти масло, а у Львові – де купити», *Високий Замок*, 73, 10 червня 1993, 3.

216. «Львів, стадіон «Україна», 17 грудня 1994 року», *Високий Замок*, 164, 24 грудня 1994, 3.

217. Львівське обласне управління статистики, «Кризова ситуація зберігається. Соціально-економічне становище області в першому півріччі 1993 року», *Високий Замок*, 102, 17 серпня 1993, 2.

218. «Люди з кіосків: Є бізнес, а є... бізнес!», *Молода Галичина*, 58, 20 травня 1993, 2.

219. Мартинів, І. «Чому провалюються вулиці», *За вільну Україну*, 91, 6 липня 1995, 3.

220. Марченко, І. «Напередодні великих змін пасажирів тролейбусів та трамваїв МКП «Львівелектротранс» просить не хвилюватись», *Експрес*, 19–27 жовтня 1996, 9–10.

221. «Ми й не помічаємо, які в нас вулиці круті», *Високий Замок*. 137, 27 жовтня 1994, 3.
222. Миколайчук, Микола. «Подорож у новорічну кримінальну ніч», *Високий Замок*, 3, 5 січня 1993, 2.
223. Миць, Г. «“Інкогніто” зі свіжою телятиною», *Молода Галичина*, 32–33, 20 березня 1993, 2.
224. Миць, Г. «Початок реформи: гроші – нові, ціни – старі», *Молода Галичина*, 100, 31 серпня 1996, 1.
225. Мицишин, Михаил. «Сколько безработных во Львове?», *Львовская правда*, 88, 14 мая 1991, 3.
226. «Міський центр зайнятості інформує», *Ратуша*, 109, 6 листопада 1993, 1.
227. Монастирський, О. «Актуальний олівець», *Високий Замок*, 16, 2 лютого 1995, 1.
228. М. Р., «Красти – не воду носити», *Ратуша*, 131, 4–5 грудня 1991, 3.
229. «На ринках», *Ратуша*, 142. 30–31 грудня 1991, 3.
230. «На якому речовому ринку у Львові можна спокійно оглянути та придбати речі на будь який смак і за вигідну ціну з усіх куточків земної кулі? Реклама», *Пост-Поступ*, 19, 19–25.
231. «Не гендлюйте сертифікатами, закликає Фонд державного майна України», *Високий Замок*, 86 (521), 27 червня 1995, 2.
232. «Неймовірно вбивство Завінського: як все було насправді», *Експрес*, 24, 4–10 липня 1994, 1–2.
233. «Не легко вижити хімчистці», *Високий Замок*, 17, 10 лютого 1994, 4.
234. Немилич, Гліб, Л.С.Д., «Львівська кава або як прогуляти лекції», *Молода Галичина*, 144, 13 грудня 1994, 3.
235. Носарева, Людмила. «Василь Куйбіда: «Іду в мерію для роботи», *Високий Замок*, 88–89, 2 липня 1994, 2.

236. Носарева, Людмила. «Лазівці кредитів не беруть», *Високий Замок*, 88–89, 1 липня 1995, 1.
237. Носарева, Л. «Кто позаботится о безработном?», *Львовская правда*, 123, 3 июля 1991, 2.
238. Носарева, Л. «Мала приватизація: до фінішу менше ніж рік», *Високий Замок*, 68, 23 травня 1995, 2.
239. Носарева, Л. «Не несіть свій ваучер на базар», *Високий Замок*, 83–84 (694–695), 8 червня 1996, 2.
240. Носарева, Л. «Черговий аукціон але з новою ідеєю», *Високий Замок*, 25, 21 лютого 1995, 1.;
241. Н. С. «Хоча Фокін запевняв що купон ніколи не впаде нижче рубля», *Ратуша*, 61, 11 червня 1992, 3.
242. Олива, В. «Львів хоче води, село – гарантій», *За вільну Україну*, 140, 24 листопада 1992, 3
243. Онишко, Богдан. «Допомога по безробіттю», *Високий Замок*, 87, 7 липня 1994, 3.
244. «Опалювальний сезон може бути відкладений на невизначений термін», *Експрес*, 39, 12–20 жовтня 1996, 6.
245. О. Г. «На львівських ринках», *Ратуша*, 103, 20 вересня – 1 жовтня 1991, 3.
246. О. Г. «На ринках», *Ратуша*, 130, 2–3 грудня 1991, 3.
247. «Ой, упав купон», *Молода Галичина*, 15, 11 лютого 1992, 1.
248. О. У., «На прес-конференції у міській держадміністрації 22.11.1993 р.», *Ратуша*, 116, 25 листопада 1993, 3.
249. О. Ш., «Скажений транспортний тиждень», *Ратуша*, 69, 29 червня 1993, 1.
250. Павлишин, Р. «Фелічита – це щастя смачно поїсти», *Експрес*, 44 (194), 16–24 листопада 1996, 12.

251. Павлюк, Р. «Незабаром подорожчає трамвай», *Молода Галичина*, 125, 27 жовтня 1994, 1.
252. Пастернак, Б. «Бути чи не бути – з одягом чи харчами?», *Високий Замок*, 114, 6 вересня 1994, 1.
253. Пастернак, Б. «Готуй шапку влітку...», *Високий Замок*, 108, 23 серпня, 1994, 3.
254. Пастернак, Я. «Захотілося горілочки», *Високий Замок*, 10, 21 січня 1993, 4.
255. Пастернак, Я. «Не будьте дріб'язковими. Не купуйте долари на руках», *Високий Замок*, 69–70, 4 червня 1994, 4.
256. Пастернак, Я. «Переносні телевізори з маркою ЛОРТА» *Високий Замок*, 4, 9 січня 1993, 1.
257. Пастернак, Я. «У Львові – новий авторинок», *Високий Замок*, 24, 15 лютого 1996, 3.
258. Пахолко, Оксана. «Коли йде операція «Ринок», міліція не торгується», *Високий Замок*, 141, 17 жовтня 1995, 2.
259. Пахолко, О. «Надзвичайні пригоди американців у Львові», *Високий Замок*. 143–144, 21 жовтня 1995, 4.
260. Пеліховський, О. «Заробив... на сіль до оселедця», *Молода Галичина*, 42, 8 квітня 1995, 1.
261. Пеліховський, О. «Раз картопля, два картопля...», *Молода Галичина*, 140, 3 грудня 1994, 1.
262. Пендерецький, О. «200 років – вік критичний», *За вільну Україну*, 52, 28 березня 1995, 3.
263. Перевалова, О. «Великодні подарунки з Фрайбурга», *Високий Замок*. 52, 27 квітня 1993: 3.
264. «Перелік об'єктів, які підлягають першочерговій приватизації (Галицький р-н)», *Ратуша*, 119, 120, 2–4 грудня 1993, 1, 2.

265. «Перелік підприємств, що передані в оренду», *Високий Замок*, 98 (533), 20 липня 1995, 2.
266. «Підприємливість галичан», *Молода Галичина*, 17, 15 лютого 1992, 1.
267. Полевська, Л. «Бережіть воду: штрафи збільшено», *Високий Замок*, 47, 13 квітня 1993, 3.;
268. Полевська, Л. «Буде поїзд Рясне–Сихів», *Високий Замок*, 60, 13 травня 1993, 2.
269. Полевська, Людмила. «Новина неприємна: Золочів Львову води не дає», *Високий Замок*. 38, 25 березня 1993, 3.
270. «Приватизація розпочалась. Перелік об'єктів комунальної власності Львова, які підлягають приватизації», *Ратуша*, 130, 1 грудня 1992, 4.
271. «Про воду і транспорт», *Ратуша*, 13 листопада 1993, 112, 1.
272. Про зміни в русі міських автобусів. *Ратуша*. 25 листопада 1993, 116, 3.
273. «Програма приватизації об'єктів комунальної власності м. Львова на 1993 рік», *Ратуша*, 108, 4 листопада 1993, 3.
274. «Положення про порядок організації та проведення аукціонів по приватизації майна підприємств комунальної власності м. Львова», *Ратуша*, 127, 26 листопада 1992, 5.
275. Радовський, В. «Памела Брелсфорс веде урок», *Високий Замок*. 35, 22 березня 1994, 6.
276. Р. Г. «Псує зачіску інфляційна буря», *Молода Галичина*, 90, 3 серпня 1993, 3.
277. Ребізант, Р. «Ще один львівський стадіон можуть віддати під “барахолку”». *Пост-Поступ*, 11, 24–31 березня 1995, 1, 8.
278. Ревуцька, Л. «Їв своє м'ясо і... плакав», *Високий Замок*, 88–89, 1 липня 1995, 4.

279. Ревуцька, Л. «Сувенір зі Львова», *Високий Замок*. 94, 21 липня. 1994, 3.
280. «Рефлекси Павлова: їсти хочеться завжди, не зважаючи на ціни», *Молода Галичина*, 1437, 23 грудня 1995, 1.
281. Різун, Л. «Липневий сертифікаційний аукціон: яке з підприємств Львівщини вибрати?», *Пост-Поступ*, 25 (183), 18 липня – 1 серпня 1995, 3.
282. Романюк, Павло. «Галицькі «розборки» під сузір'ям...», *Молода Галичина*, 79, 13 липня 1995, 5.
283. Рудєва, Світлана. «Ціни на ринку визначають покупці?», *Високий Замок*, 149, 24 листопада 1994, 2.
284. Рудко, І. «Спальний район» спати не хоче, хоча міліціонерам уже видали нові гудзики – українські», *Молода Галичина*, 126, 31 жовтня 1992, 2.
285. Рудник, Світлана. «Вам по кишені штани, шорти чи лише плавки?», *Високий Замок*, 96, 26 липня 1994, 3.
286. Савельєв, Микола. «Застрілили рекетира. Цез робила не міліція. Незабаром ми матимемо з чого стріляти», *Ратуша*, 129, 28 листопада 1992, 3.
287. Савельєв, Микола. «У листопаді зимно. Але гвалтівники на це не зважали...», *Ратуша*, 133, 9–10 грудня 1991, 1, 8.
288. Савчак, П. «Праска від “Електрона”», *Високий Замок*, 1–2, 1 січня 1993, 1.
289. Сагайдак, Валерій. «Рекетири їздять на іномарках, щохвилини відчуючи біля скроні дуло пістолета», *Високий Замок*, 136–137, 7 жовтня 1995, 3.
290. «Своїми очима. Ціни на Галицькому ринку за 13 вересня (у тис. крб. за кг)», *Ратуша*, 86 (536), 14 вересня 1995, 5.
291. Скоп, А. «“Вода-98” пропонує забезпечити львів'ян водою», *Post-Поступ*, 2, 18–24 січня 1995, 3.
292. Сладков, А. «Новый микрорайон», *Львовская правда*. 153, 14 августа 1991, 2.

293. Смоленська, О. «Заспиртувались... У міліції виробляється добрий нюх на контрабанду», *Високий Замок*. 144, 25 листопада 1993, 4.
294. Смолевська, О. і Т. Кафаров. «Чи змінять валютники «професію»?», *Молода Галичина*, 100, 28 серпня 1993, 2.
295. «Сообщение обласного управления статистики, Экономика Львовщины в первом квартале 1991 г.», *Львовская правда*, 85, 8 мая 1991, 3.
296. «Список об'єктів комунальної власності Львівської області, що підлягають приватизації», *Високий Замок*, 92 (209), 24 липня 1993, 4.
297. Співак В. Якщо у Львові перекопають ще одну дорогу, то мешканці вулиць Володимира Великого і Наукової на роботу ходитимуть пішки. *Ратуша*, 109, 14-15 жовтня 1991, 3.
298. «Спіймали кишенькового злодія», *Високий Замок*, 7, 18 січня 1994, 2.
299. Стецьків, Т. «Магазини треба приватизовувати, причому, примусово», *Високий Замок*, 1–2, 1 січня 1995, 1–2.
300. Терещук, В. «Двірникам нічого втрачати – окрім своїх мітел», *Молода Галичина*, 11, 1 лютого 1991, 1.;
301. Токарський, Б. «17 кг 200 г макової соломки», *Високий Замок*, 5, 12 січня 1993, 4.
302. Тауридзький, Ярема. «Пам'ятник Шевченку у Львові: аргентинський етап», *За вільну Україну*, 63, 28 травня 1992, 2.
303. «Торгівля не любить масла і цукру?», *Високий Замок*, 154, 23 грудня 1993, 3.
304. Узарашвілі, Омар. «Полювання на муніципалів триває. Міліція спостерігає, влада озброюється, а хто захищатиме нас?», *Ратуша*, 120, 7 листопада 1992, 3.
305. Узарашвілі, Омар. «Суд над вбивцями школярів Зоряни Джурик і Лілії Ошуст розпочався», *Ратуша*, 61, 8 червня 1993, 1.

306. «У Львові на два автобусних маршрути стало менше», *Молода Галичина*, 109, 20 вересня 1994, 1.
307. «У перукарні волосся стає сторчма. Навіть у лисих», *Молода Галичина*, 18, 13 лютого 1993, 3.
308. «Уряд намагається пом'якшити ціновий удар», *Високий Замок*, № 135, 5 жовтня 1995, 1.
309. «Усе своє везу з собою», *Молода Галичина*, 25, 5 березня 1992, 1.
310. Фаріон, Іван. «Світоч» привозить солодоці ще тепленькими», *Високий Замок*, 107, 8 серпня 1995, 2.
311. Фітьо, Іван. «Крутіть слоїки на зиму, бо інакше інфляція скрутить вас», *Високий Замок*, 129, 11 жовтня 1994, 3.
312. Фітьо, І. «Невдовзі на вулиці Сербській стане світліше» *Високий Замок*, 159, 13 грудня 1994, 2.
313. «Фонд комунального майна м. Львова розробив проект положення про орендний сертифікат», *Ратуша*, 93, 16 вересня 1993, 3.
314. Халаїм, К. «За магазином – ринок», *Високий Замок*, 77, 19 червня 1993, 3.
315. Халаїм, К. «Хто кого? Змагаються зарплата і ціна», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 2.
316. Халаїм, Костянтин. «“Барахолка” буде платити податок», *Високий Замок*, 93, 27 липня 1993, 3.
317. Халаїм, Костянтин. «Магазин і базар змагаються – хто дорожчий», *Високий Замок*, 24, 23 лютого 1993, 2.
318. Халаїм, Костянтин. «Скільки ринків потрібно Львову?», *Високий Замок*, 121, 2 жовтня 1993, 3.
319. Храмов, Г. «Угорська опера, англійські гості, наші учні», *Високий Замок*, 112, 1 вересня 1994, 3.
320. «Хто стане власником підприємства, магазину, кафе?», *Високий Замок*, 76 (193), 17 червня 1993, 2.

321. Худаєв, І. «Львівська приватизація обирає інший шлях. Ближче до трудових колективів і, власне, до приватизації», *Ратуша*, 82, 12 серпня 1993, 1.
322. Худаєв, І. «Львівські аукціони: раз, два, три... Не продано», *Ратуша*, 89, 2 вересня 1993, 1.
323. «Ціни на автомобілі на базарі в м. Львові за 11.04.1992», *Ратуша*, 40, 18 квітня 1992, 7.
324. «Ціни на деякі промислові товари в магазинах Львова», *Ратуша*, 40, 18 квітня 1992, 7.
325. «Ціни на непродовольчі товари на ринках Львова на 27 листопада 1994 р.», *Високий Замок*, 153–154, 3 грудня 1994, 2.
326. «Ціни падають», *Молода Галичина*, 20, 22 лютого 1992, 1.
327. «Ціни у Львові перед Великоднем», *Ратуша*, 42, 23 квітня 1992, 4.
328. Чекалюк, Марта. «Вісім ящиків ліків надійшло на адресу ЛАЗу від німецької фірми «Фойт»», *Молода Галичина*, 31, 14 березня 1991, 4.
329. «Черги за хлібом», *Молода Галичина*, 57, 21 травня 1992, 1.
330. Шаповал, Віктор. «На новий рік у Львові можуть перекрити каналізацію», *Експрес*, 46, 30 листопада – 8 грудня 1996, 2.
331. Шаповал, Віктор. «Новітня історія Краківського ринку», *Молода Галичина*, 45, 15 квітня 1995, 3.;
332. Швед, О. «Німці репрезентують своє мистецтво», *Високий Замок*. 132, 18 жовтня 1994, 4.
333. Шурхало, Д. «У цінах на товари та послуги закладено вартість хабарів службовцям і рекету», *Пост-Поступ*, 14, 14–20 квітня 1995, 8.
334. Якимович, Богдан. «Вулиці, Вулиці...», *Молода Галичина*, 17, 9 лютого 1991, 3.; (8, 12 лютого 1991, 3.; 19, 14 лютого 1991, 3.; 20, 16 лютого 1991, 3.; 21, 19 лютого 1991, 3.; 22, 21 лютого 1991, 3).
335. Якимович, Богдан. «Вулицями Львова: абетка нових назв», *Молода Галичина*, 10, 30 січня 1992, 2.; 11, 1 лютого 1992, 2.; 12, 4 лютого 1992, 2.; 13, 6

лютого 1992, 2.; 19, 20 лютого 1992, 3.; 21, 25 лютого 1992, 3.; 27, 10 березня 1992, 4.; 30, 17 березня 1992, 4.; 33, 24 березня 1992, 4.; 35, 28 березня 1992, 4.

336. «Як можна було заробити гроші 25 травня», *Експрес*, 20, 6–12 червня 1994, 4.

337. В&В., «У Львові з'явився ще один елітний ресторан», *Експрес*, 3 (153), 24 січня–4 лютого 1996, 4.

Наукова література:

338. Боднар, Галина. *Львів. Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50–80-ті рр. XX ст.): Монографія*. (Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010), 340.

339. Боднарчук, Василь. «Мистецьке життя 1980–1990-х рр.», *Народознавчі зошити*, 4 (112), (2013): 762–764.

340. Болотіна, Є. В. «Домогосподарство в умовах інституціоналізації перехідної економіки України», *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*, 2 (16), (2009): 30–35.

341. Верменич, Ярослава. *Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2011), 306.

342. Генегга, Роман. «Збереження продуктів у Львові в перші повоєнні роки та його вплив на харчування містян», *Сторінки історії*, 55, (2023): 219–220, <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269750>

343. Генегга, Роман. «Система громадського харчування повоєнного Львова: старі та нові практики», *Український історичний журнал*, 3, 2019: 49–73.

344. Дикий, Любомир. «Господарське життя Львова в 1991 році: проблеми та адаптація радянської спадщини», *Матеріали IX краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини» світлої пам'яті професора С. Качараби* (16 травня 2025 р.), (Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2025): 61–63.

345. Дикий, Любомир. «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років», *Народознавчі зошити*, (185), (2025): 1105–1114, <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1105>
346. Дикий, Любомир. «Ідентичність Львова 90-х: досвід гостей міста», *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток»*, (Львів, 6–7 вересня 2024 року), (Львів, НУ «Львівська політехніка», 2024): 49–53.
347. Дикий, Любомир. «Львів у дзеркалі газет: преса як джерело до вивчення повсякдення міста (1991–1996)», *Сторінки історії*, 59, (2024): 281–299, <https://doi.org/10.20535/2307-5244.59.2024.318890>
348. Дикий, Любомир. «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 40, 2024: 140–151, DOI:10.33402/ukr.2024-40-140-153
349. Дикий, Любомир. «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)», *Актуальні проблеми історії, філософії та права у дослідженнях молодих учених: збірник тез учасників конференції молодих учених*. (Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2025): 110–114.
350. Доманська, Ева. *Історія та сучасна гуманітаристика. Дослідження з теорії знання про минуле*. Пер. з польськ. та англ. В. Склокіна. (Київ: Ніка-Центр, 2012), 264.
351. *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т.*, т. 2, відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін. НАН України, Ін-т історії України. (Київ: Ніка-Центр, 2011, 608.
352. Зашкільняк, Леонід. *Вступ до методології історії*. (Львів: ЛОНМІО, 1996), 96.
353. Зозуля, Є. В. «Криміногенна ситуація в Україні періоду становлення та розвитку незалежної держави», *Наука. Релігія. Суспільство*, 1, (2010): 93–98.

354. *Історія Міста Львова. Т. 3. Листопад 1918 – початок XX ст.*, під ред. Я. Ісаєвича. (Львів: Центр Європи, 2007), 408.
355. «Історична довідка», *Фонд державного майна України, Львівська область*, <https://www.spfu.gov.ua/ua/regions/lviv/region-history.html>
356. Карлова, О. та Р. Гуляк. «Функціонування міста як складної соціально-економічної системи», *Коммунальное хозяйство городов: Научно-технический сборник*, 80, (2008): 3–11.
357. Коляструк, Ольга. «Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності», *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*, 14, (2008): 259–264.
358. Коляструк, Ольга. «Документи особового походження як джерела з історії повсякдення», *Український історичний журнал*, 2, (2008): 145–153.
359. Коляструк, Ольга. *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Друге вид.* (Харків: Раритети України, 2016), 172.
360. Лозинський, Роман. *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)*. (Львів, 2005), 358.
361. Лях, Сергій. *Методологія історії: класика і практика. Навчальний посібник*. (Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021), 130.
362. Макійчук, Людмила. «Озеленення Львова: погляд крізь історію», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія Архітектура*, 3/1, (2021): 81–90, <https://doi.org/10.23939/sa2021.01.081>
363. Медицький, М. *Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: монографія*. (Івано-Франківськ, 2007), 214.
364. Муравський, Олег. «Товариство польської культури Львівщини: історія і сучасність», *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 3–4, (2010): 234–329.

365. Назарук, Микола. *Львів на початку XXI століття*. (Львів: Видавництво Старого Лева, 2015), 240.
366. Назарук, Микола. «Структурні зміни в економіці міста Львова на зламі XX та XXI століть та їх вплив на функціонування урбосистеми», *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*. (2017): 174–178.
367. Нарвселіус, Елеонора. *Українська інтелігенція у пострадянському Львові: наративи, ідентичність, влада*, пер. з англ. Дмитро Мазін, Анна Возьна. (Бостон: Academic Studies Press, 2025), 434.
368. Ніколаєць, К. М. *Соціальна політика в Україні (у 90-х роках XX ст.): монографія*. (Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2016), 296, DOI: 10.31617/m.knute.2016-936
369. *Новітня історія України. 1914–2008 рр.: навч. посіб.* ред. К. К. Кондратюк, Г. А. Боднар, В. М. Качмар, В. Є. Голубко. (Київ: Знання, 2011), 535.
370. Панфілов, Олександр і Петрова, Людмила. «Багатомірність повсякдення у контексті життєвого світу особистості», *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 1(40), (2019): 96–108, <https://doi.org/10.21564/2075-7190.40.155803>
371. Пірко, Марія, «Краєзнавчий доробок історика Богдана Якимовича: абетка вулиць Львова», *Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали IX Краєзнавчої конференції (16 травня 2025 р.)*. (Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2025): 41–43.
372. Рудкевич, І. «Етапи становлення та розвитку державної політики соціального захисту населення України», *Інвестиції: практика та досвід*, 4, (2011): 99–102.
373. Сало, І. В. «Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України – гривні», *Вісник Української академії банківської справи*, 1, (2013): 24–31.

374. Скоморович, І. Г. «Становлення грошової системи в незалежній Україні», *Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць*, 17.2, (2007): 208–213.
375. Удод, Олександр. «Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії», *Краєзнавство*, 3, (2010): 6–10.
376. Ференчук, Олександр. «Житловий Львів. Історія формування житлового будівництва у період 1945–2010 рр.», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура»*, 2 (8), 2022: 178–191, <https://doi.org/10.23939/sa2022.02.178>
377. Черенько, Л. *Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія*. (Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2021), 423.
378. Чура, Василь. *Останній комуністичний експеримент. Перебудова народногосподарського комплексу західних областей УРСР на зламі 80-х – 90-х рр. XX ст.: Монографія*, (Львів: Ліга-Прес, 2012), 399.
379. Чура, Олександра. «Львів напередодні перебудови: соціально-економічний і політичний дискурс», *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*, 17, (2016): 251–260.
380. Шауренко, Анна. «Понятійно-категоріальний апарат як інструмент дослідження історії повсякдення», *Modern engineering and innovative technologies* 28/2 (2023): 101–106, <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-28-02-016>
381. Шиян, Н. і Колоша, В. «Формування ціни на молоко в Україні в контексті світових тенденцій», *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6/4, (2020): 232–250, <https://are-journal.com/are/article/view/374/269>
382. Шумилович, Богдан. «Відмовляючись від соціалізму: альтернативні простори Львова 1970–2000-х років», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 23, (2013): 602–614.

383. Яремчук, В. *Регіональні політичні режими в Україні: Львівщина (1990–2017 рр.)*. (Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018), 112.
384. Gryshyna, O. *The Incidence of Wage Arrears in Ukraine: Evidence from Enterprise and Household Data, Master's thesis, EERC*. (Kyiv: National University of «Kiev-Mohyla Academy», 2001), 1–98, <https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/02/Gryshyna.pdf>
385. Kotsur, V. Voitenko, Yu. «Privatization in Ukraine (1991–2004): features and results», *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 32, (2024): 100–109. С. 103 doi: 10.24919/2519-058X.32.311500
386. Matyukhina, Aleksandra. *W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach 1944–1990. (In Soviet Lviv. Everyday Life in the City in 1944–1990)*. (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 200), 173.
387. Standing, G. and Zsoldos, L. *Labour market crisis in Ukrainian industry: The 1995 ULFS*. (Geneva, 1995), 77.

Науково-популярні видання:

388. Винничук, Юрій, «Кнайпи моєї молодості», *Збруч*, 10.07.2016, <https://zbruc.eu/node/53616>
389. Високолян, Олена. «Місця студентських посиденьок старого Львова», *Фотографії старого Львова*, 28.02.2016, <https://photo-lviv.in.ua/mistsya-studentskyh-posydenok-staroho-lvova/>
390. Данилів, Наталія. «7 радянських пам'ятників Львова, які уже не існують», *Фотографії старого Львова*, 31.12.2015, <https://photo-lviv.in.ua/lvivska-dekomunizatsiya-pochatku-1990-h-rr-radyanski-pamyatnyky-lvova-yaki-uzhe-ne-isnuyut/>
391. Данилів, Наталія, «Що колись знаходилося на місці сучасної “Пузатої хати”?», *Фотографії старого Львова*, 07.12.2015, <https://photo-lviv.in.ua/scho-kolys-znahodylos-na-mistsi-suchasnoji-puzatoji-haty/>

392. Іванишин, Мар'яна. «Минуле та сьогодення вулиці Валової», *Фотографії старого Львова*, 26.03.2017, <https://photo-lviv.in.ua/mynule-ta-sohodennya-vulytsi-valovoji/>
393. Лемко, Ілько. «Побутові хроніки Львова: 1990-ті,» *Локальна історія*, 3–4 Дев'яності (2025): 62–69.
394. Лемко, Ілько. «Хвацькі дев'яності», *Збруч*, 04.03.2021, <https://zbruc.eu/node/103718>
395. Лягушкін, А. «Із історії Львівського водогону та каналізації. Розділ 3. Розвиток водогону міста Львова – від Другої світової війни і до сьогодні», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-lvivskoho-vodohonu-ta-kanalizatsii-rozdil-3-rozvytok-vodohonu-mista-lvova-vid-druhoi-svitovoi-viyny-i-do-sohodni/>
396. Лягушкін, Антон, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін. «Із історії автобусних перевезень у Львові. Частина друга», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/iz-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-druha/>
397. Лягушкін, Антон, Юрій Каукалов та Олександр Єрохін. «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>
398. Михалик, В., Лемко, І. *Львів повсякденний*. (Львів: «Апріорі», 2009), 240.
399. Охріменко, Юрій. «Кнайпи моєї юності», *Часопис «І»*, 78 , 2014, https://www.ji.lviv.ua/n78texts/Кнайпу_моєї_юності.htm
400. Панкевич, Б. «Кнайпи Львова у радянські часи», *Збруч*, 09.05.2023, <https://zbruc.eu/node/115330>
401. Студня, Наталка. «Кавові оазиси періоду радянської окупації Львова: де билася вільна думка за Залізною завісою», *Фотографії старого Львова*, 13.07.2025, <https://photo-lviv.in.ua/kavovi-oazysy-periodu-radianskoi-okupatsii-lvova-de-bylasia-vilna-dumka-za-zaliznoiu-zavisoiu/>

Інтернет-ресурси:

1. *Артцентр «Дзига»*, <https://dzyga.com/istoriya/>
2. «Банда «Рокс». Зліт і страта знаменитого львівського бандита Ореста «Завіні» Завінського», *Україна кримінальна*, <https://cripo.com.ua/gangsters/banda-roks-zlit-i-strata-znamenytogo-lvivskogo-bandyta-oresta-zavini-zavinskogo/>
402. Белей, А. «20 світлин культового львівського клубу "Лялька" кінця 90-х років, 032.ua – Сайт міста Львова, 26.05.2019, <https://www.032.ua/news/2403410/20-svitlin-kultovogo-lvivskogo-klubu-lalka-kinca-90-h-rokiv>
403. «“Валютчики”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>
404. «(ВИ)жити в 90-х – освітня платформа про 90-і роки у Львові», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=90>
405. «ГО Львівський міський Клуб Творчої Молоді ім. Володимира Івасюка», *Opendatabot*, <https://opendatabot.ua/c/20818211>
406. Головний, Антон. «Львівські банди: як усе починалось», *Антикор*, https://antikor.ua/articles/2374-ljvovskie_bandy_kak_vse_nachinalosj
407. «Ехххх....! Винничук смалить», *Українська правда. Форум*, <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=1015597.5>
408. «“Житло”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>
409. «“Заробітки”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>
410. «Кав’ярня-галерея “Дзига”. (Ви)жити в 90-их», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=38>
411. «Кафе «Пінгвін». Ви(жити) в 90-их», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=69>

412. «Кафе та “забігайлівки” Львова з пост-радянською атмосферою», *То є Львів*, 13.04.2025, <https://inlviv.in.ua/lviv/kafe-ta-zabigajlivky-lvova-z-post-radyanskoyu-atmosferoyu>
413. «Кашицький Володимир – підпільник, пластун, меценат. Історія Пласту», *Блог «100 кроків»*, <https://100kroktiv.info/2017/03/kashytskyj-volodymyr-pidpilnyk-plastun-metsenat/>
414. Ключко, Діана. «Українські галереї: перші, сміливі, незабутні», *Локальна історія*, 8.12.2025, <https://localhistory.org.ua/texts/colonki/ukrayinski-galereyi-pershi-smilivi-nezabutni-diana-klochko/>
415. «Кнайпа За кулісами/весь Львів за кулісами», *Львівський форум*, <https://forum.lvivport.com/threads/knajpa-za-kulisami-ves-lviv-za-kulisami.14923/>
416. «“Кооперативи”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>
417. «Львів. Туристична схема. Складена і підготовлена до друку фабрикою №1 Головного управління геодезії і картографії у 1973 р. Виправлена у 1977 р.», *Центр міської історії*, <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34449>
418. Маслій, М. «Ігор Білозір: “Ніби вчора, рідна мамо, Ви мене будили рано...”», *UkrainianPeople.us*, 03.02.2025, <https://ukrainianpeople.us/igor-bilozir-nibi-vchora-ridna-mamo-v/>
419. «Місто має подібатись: очікування і реальність іноземця в Україні», *European Business Association*, (2019), <https://eba.com.ua/misto-maye-podobatys-ochikuvannya-i-realnist-inozemtsya-v-ukrayini/>
420. «Незвичні діалектизми: що означають слова андрути, цвібак, льоди», *ZN.UA*, 02.06.2025, <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/nezvichni-dialektizmi-shcho-oznachajut-slova-andruti-tsvibak-lodi.html>
421. «Пл. Шашкевича – пам’ятник Жертвам комуністичних злочинів», *Центр міської історії*, <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/monument-victims-of-communist-crimes/>

422. «Понастальгуємо?))), *Українська правда. Форум*,
<https://forum.lvivport.com/threads/ponostalgujemo.37882/>

423. Ринок «Україна», *Центр міської історії*,
<https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=28>

424. Савіцька, Вікторія. «Тут живе дух Львова. Як дають собі раду бар «Корівка» і «Пиріжкова» на Словацького», *Твоє місто*, 09.03.2021,
<https://tvoemisto.tv/uk/stories/118050-tut-zhyve-duh-lvova-yak-dayut-sobi-radu-bar-korivka-i-pyrizhkova-na-slovatskogo>

425. Саранча, Валерія. «Ми робили те, що вважали правильним»: спогади про культовий клуб «Лялька», *Львівська Пошта*, 01.07.2025,
<https://www.lvivpost.net/avtorski-materialy/my-robyly-te-shho-vvazhaly-pravylnym-spogady-pro-kultovyj-klub-lyalka/>

426. Сорока, Анастасія. «Молодість у 90-х була нелегка, але згадати є що». Де у Львові гуляли, танцювали й пили каву наші батьки», *То є Львів*, 29.06.2021, <https://inlviv.in.ua/lviv/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadaty-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky>

427. Сорока, Анастасія. «Студентське життя у 90-х було нелегке, але згадати є що»: Де у Львові «тусили» батьки сьогоднішніх студентів», *Вголос*, 2021, https://vgolos.ua/news/molodist-u-90-h-bula-nelegka-ale-zgadaty-ye-shho-de-u-lvovi-gulyaly-tantsyuvaly-j-pyly-kavu-nashi-batky_1399535.html

428. Сьомочкін, Ігор. «Пл. Ринок, 34 – колишня кам'яниця Авенштоківська», *Інтерактивний Львів*, <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/rynok-34/>;

429. «Тарадайки та пижики: на чому їздили львів'яни. Історія у фотографіях», *Твоє місто*, 5 травня 2018,
https://tvoemisto.tv/exclusive/lvivskyy_gromadskyy_transport_istoriya_u_fotografiyah_93007.html

430. Товстига, Святослав. «1990 року у Львові було більше одиниць громадського транспорту, аніж зараз», *ДивисьInfo*, 21 грудня 2017,

<https://dyvys.info/blogs/1990-roku-u-lvovi-bulo-bilshe-odynyts-gromadskogo-transportu-anizh-zaraz/>

431. Тузяк, Катерина. «Від «Мандриків» до «Дому легенд»: культові заклади Львова, які не пережили до наших часів», *Львівська Пошта*, 24.05.2024, <https://www.lvivpost.net/city/vid-mandrykiv-do-domu-legend-kultovi-zaklady-lvova-yaki-ne-dozhyly-do-nashyh-chasiv/>

432. «“Човникова торгівля”. (ВИ)жити в 90-х», *Центр міської історії*, <https://90s.lvivcenter.org/uk/dictionary/>

Довідкові видання та статистичні матеріали:

433. Боднар, Г. *Навчальні матеріали до запису поглибленого напівструктурованого тематичного інтерв'ю*. (Львів, 2020), 29, <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Navchal-ni-materialy-do-zapysu-pohlyblenoho-napivstrukturevanoho-tematychnoho-interv-iu.pdf>

434. «Документи Львівської міської ради. Пошук», *Львівська міська рада*, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(UhvalyWeb\)/\\$searchForm?SearchView](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(UhvalyWeb)/$searchForm?SearchView)

435. *Львів у цифрах. Статистичний збірник*. (Львів: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області, 2006), 102.

436. Мельник, Б. В. *Довідник перейменування вулиць і площ Львова, XIII–XX століття*. (Львів: Світ, 2001), 126.

437. Сікора В. Д. «Бартер», *Енциклопедія сучасної України*, <https://esu.com.ua/article-40633>

438. *Словник.UA: портал української мови та культури*, <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9>

439. «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», *Пенсійний фонд*

України, <https://www.pfu.gov.ua/70128-pokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>

440. «Просп. Тараса Шевченка, 24», *Wikimapia*, <https://wikimapia.org/26925252/uk/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BF-%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B0-%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-24>

441. «Результати перепису населення 1989 р.», *Головне управління статистики у Львівській області*, http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/Saveshow_n.asp

442. «Результати перепису населення», *Інститут політики*, <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc01-2003-03>

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у наукових виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Scienese:

7. Дикий, Любомир. «Львів у дзеркалі газет: преса як джерело до вивчення повсякдення міста (1991–1996)», *Сторінки історії*, 59, (2024): 281–299. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.59.2024.318890>

Статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б»:

8. Дикий, Любомир. «Львівські ринки: перехід до вільної економіки, місця соціальної взаємодії», *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 40, (2024): 140–151, DOI:10.33402/ukr.2024-40-140-153
9. Дикий, Любомир. «Громадське харчування як елемент повсякдення міського населення: заклади Львова на початку 1990-х років», *Народознавчі зошити*, 5 (185), (2025): 1105–1114, <https://doi.org/10.15407/nz2025.05.1105>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Дикий, Любомир. «Ідентичність Львова 90-х: досвід гостей міста». *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток»*, (Львів, 6–7 вересня 2024 року), (Львів, НУ «Львівська політехніка», 2024): 49–53, https://nestor.pp.ua/downloads/imks_2024.pdf
11. Дикий, Любомир. «Господарське життя Львова в 1991 році: проблеми та адаптація радянської спадщини». *Матеріали IX краєзнавчої конференції «Історичні пам'ятки Галичини» світлої пам'яті професора С. Качараби* (16 травня 2025 р.), (Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2025): 61–63. <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Materialy-IKH-kraieznavchoi-konferentsii-Istorychni-pamiatky-Halychyny-Lviv-2025.pdf>
12. Дикий, Любомир. «Один місяць на Сихові: фрагменти повсякденного життя Львова (1991–1996)», *Актуальні проблеми історії, філософії та права у дослідженнях молодих учених: збірник тез учасників конференції молодих учених*. (Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2025): 110–114, <https://ivinas.gov.ua/images/Current%20Problems%20of%20History%20Philosophy%20Law%202025.pdf>

Відомості про апробацію результатів дисертації:

1. V Міжнародна науково-практична конференція «Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан, перспективи», Київ, 24 травня 2024 р. (усна доповідь).
2. Науково-методичний семінар відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, лютий 2026 р. (усна доповідь).
3. Науковий семінар Ради молодих вчених Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, 31 березня 2026 р. (усна доповідь).

Питальник про повсякденне життя у Львові (1991–1996)

Ця анкета присвячена дослідженню повсякденного життя мешканців Львова у 1991–1996 роках. Опитування охоплює ключові аспекти тогочасної реальності, зокрема соціально-економічні умови, інфраструктурні виклики, стратегії адаптації до змін, культуру, моду та дозволя.

Вкажіть стать*

- Чоловік
- Жінка
- Не буду вказувати

Скільки вам було років у 1991 році?*

- До 10 років
- 10-18 років
- 19-30 років
- 31-50 років
- Понад 50 років

У якому районі Львова Ви проживали у 1990-х?*

- Центр
- Сихів
- Левандівка
- Шевченківський район
- Пасічна/Майорівка
- Рясне
- Мазепи/Тичини
- Інше:

Чи змінилося життя у Львові після проголошення незалежності? *

- Так, були значні зміни
- Так, але зміни були не дуже помітні
- Ні, змін не було.

Що найбільше вплинуло на ваше життя після 1991 року?*

- Економічна криза та інфляція
- Нові можливості для бізнесу і торгівлі
- Політичні зміни
- Зміни в культурному житті міста
- Інше:

Який був ваш основний спосіб заробітку в 1990-х?*

- Офіційна робота
- Роздрібна торгівля

• **Додаток Б (продовження)**

- Власний бізнес
- Робота за кордоном

В якій сфері ви працювали у 1990-х роках? *

- Робітник на заводі/фабриці
- Державний службовець
- Освіта (вчитель, викладач, науковець)
- Медицина (лікар, медсестра тощо)
- Торгівля (ринок, магазин, підприємництво)
- Транспорт (водій, залізниця, інше)
- Будівництво
- Сфера обслуговування (ресторани, готелі, перукарні тощо)
- Культура та мистецтво (музикант, актор, художник)
- Неофіційна зайнятість (приватний підприємець, ремесла, нелегальний бізнес)
- Тимчасово не працював(-ла)
- Інше:

Чи стикалися ви з ситуаціями, коли зарплату або пенсію виплачували із затримкою?*

- Так, постійно
- Так, але рідко
- Ні, виплачували вчасно

Як ви оцінюєте свої фінансові можливості у 1990-х у порівнянні з радянським періодом?*

- Стало значно гірше
- Стало трохи гірше
- Не змінилося
- Стало краще
- Інше:

Чи вистачало вам вашої зарплати у 1990-х на основні витрати?*

- Ледве вистачало на базові потреби (їжа, комунальні послуги)
- Вистачало на їжу та одяг, але не на великі покупки
- Могли дозволити собі побутову техніку чи інші дорогі речі
- Жили на рівні середнього класу (відпочинок, великі покупки, заощадження)
- За межею бідності, часто не вистачало навіть на основне
- Інше:

Як ви справлялися з інфляцією та нестабільністю купонів/купоно-карбованців?*

- Вкладами у валюту (долари, марки)
- Купівлею товарів і перепродажем (в тому числі закордоном)

• **Додаток Б (продовження)**

- Додатковими способами заробітку (додаткова робота)
- Працею в селі (виросували городину на власній земельній ділянці)
- Інше:

Чи була у вас можливість заощаджувати гроші у 1990-х?*

- Так, відкладали у валюті
- Так, але тільки невеликі суми
- Ні, всі гроші йшли на поточні витрати
- Інше:

Чи доводилося вам продавати речі (одяг, техніку, коштовності) через фінансові труднощі?*

- Так, часто
- Інколи
- Ні, не доводилося
- Інше:

Чи були у вас перебої з водопостачанням?*

- Так, часто доводилося застись водою
- Графік з 6 до 9, але нам вистачало.
- Не пам'ятаю
- Інше:

Чи були у вас перебої з електрикою?*

- Так, регулярно вимикали світло
- Інколи бували перебої
- Ні, з електропостачанням усе було добре
- Інше:

Чи відчували ви проблеми з опаленням у зимовий період?*

- Так, було холодно, доводилося додатково обігріватися
- Інколи було холодно, але в межах норми
- Ні, опалення працювало нормально
- Інше:

Чи відчували ви проблеми з громадським транспортом у 1990-х?*

- Так, транспорт ходив нерегулярно
- Так, але я знайшов(-ла) альтернативи (маршрутки, велосипед, пішки)
- Ні, транспорт працював більш-менш стабільно
- Інше:

Як ви загалом оцінюєте стан міського господарства у Львові?*

- Дуже погано, місто було занедбане
- Скоріше погано, багато проблем, але щось вирішували
- Нейтрально, були як проблеми, так і покращення
- Скоріше добре, ситуація поступово покращувалася
- Дуже добре, місто активно розвивалося

• Додаток Б (продовження)

- Інше:

Як Ви оцінюєте рівень злочинності у 1990-х?*

- Дуже високий, відчувалася небезпека
- Високий, але більшість людей просто адаптувалися
- Злочинність зростала, але це мене мало стосувалося
- Не помічав(-ла) значного зростання злочинності
- Інше:

Чи зверталися Ви або ваші знайомі по гуманітарну допомогу в 1990-х?*

- Так, регулярно
- Так, інколи
- Ні, не було потреби
- Інше:

Як Ви проводили вільний час у 1990-х?*

- Відвідував(-ла) театри, кіно, концерти
- Гуляв(-ла) містом, зустрічався(-лася) з друзями
- В основному працював(-ла) або заробляв(-ла) гроші
- Інше:

Чи відвідували ви ресторани, кафе або їдальні у 1990-х?*

- Так, регулярно
- Час від часу
- Дуже рідко
- Ні, не відвідував(-ла)
- Інше:

Якщо Ви відвідували заклади громадського харчування, вкажіть, будь ласка, які... _____

Чи змінилося меню в закладах харчування порівняно з радянськими часами?*

- Так, з'явилося більше нових страв
- Ні, залишилося майже таким самим
- Не можу сказати
- Інше:

Чи купували Ви готові страви на ринках або вуличних кіосках?*

- Так, це було зручно і доступно
- Час від часу, коли не було часу готувати
- Ні, я завжди готував(-ла) вдома
- Інше:

Які культурні місця (театри, кінотеатри, музеї) у Львові Ви найчастіше відвідували? _____

Чи змінилося культурне життя міста після здобуття незалежності?*

- Так, з'явилося більше цікавих заходів

• **Додаток Б (продовження)**

- Ні, майже не змінилося
- Стало гірше, культурних подій стало менше
- Важко сказати
- Інше:

Як Ви знаходили модний одяг у 1990-х?*

- Купував(-ла) на ринку
- Замовляв(-ла) через знайомих з-за кордону
- Шив(-ла) самостійно або у кравця
- Носив(-ла) речі, куплені ще в радянські часи
- Інше:

Який стиль одягу був популярний серед львів'ян у 90-х?*

- Джинси, спортивні костюми, кросівки
- Класичний стиль (піджаки, сорочки, сукні)
- Альтернативний (рокерський, панковий, готичний)
- Не слідував (-ла) за модою
- Інше:

Чи змінилися ваші споживчі звички щодо одягу після 1991 року?*

- Так, почав(-ла) більше купувати імпортований одяг
- Ні, купував(-ла) приблизно так само, як і раніше
- Важко сказати
- Інше:

**Питальник інтерв'ю про повсякденне життя мешканців Львова
1991–1996 рр.**

Вступне слово інтерв'юера до першої наративної частини інтерв'ю

Дата і місце запису _____

Представлення _____

Наративна частина інтерв'ю:

Розкажіть, будь ласка, про себе та своє проживання у місті (все, що вважаєте за доцільне / потрібне, не обмежуйтеся у часі). _____

Друга частина інтерв'ю

Запитання-уточнення, що стосуються таких тематичних блоків:

1. Скільки вам було років на початку 1990-х?
2. Де ви тоді жили (район Львова, приватний будинок чи квартира)?
3. Чи пам'ятаєте, як Львів змінився після проголошення незалежності України? Що впадало в очі в першу чергу?
4. Як виглядали громадські місця тоді – площі, парки, двори?
5. Чи були райони, які вважалися небезпечними або кримінальними? Які фактори на це впливали?

Соціально-економічний блок питань:

6. Як ви сприймали економічні зміни тих років. Як переживали інфляцію? Як підвищення цін впливало на повсякденне життя?
7. Чи працювали або навчалися в той час? Як змінилася ситуація на роботі чи у навчальних закладах?
8. Як змінився ринок праці? Чи з'явилося більше можливостей для роботи, чи, навпаки, стало складніше знайти її?
9. Як ви адаптувалися до економічної нестабільності? Чи змінювали роботу, починали торгувати, шукали підробітки?
10. Чи займалися «човниковою» торгівлею, перепродажем товарів або іншими способами заробітку? Наскільки це було поширено у вашому оточенні?
11. Якщо ви займалися торгівлею, де ви продавали товари – на ринках, у магазинах, через знайомих? Як працювала ця система?
12. Чи виїжджали ви або ваші знайомі за кордон у 1990-х для заробітку чи закупівлі товарів? Які країни були найпопулярнішими для цього?
13. Які товари найкраще продавалися? Чи була різниця між тим, що продавали у Львові, і тим, що возили з-за кордону?
14. Чи ходили ви в ресторани чи кафе? Які заклади запам'яталися? Як змінилася їхня атмосфера та асортимент у порівнянні з радянськими часами?
15. Яку їжу ви зазвичай готували вдома? Чи змінилося харчування у 1990-х у порівнянні з радянським періодом?

Додаток В (продовження)

16. Які інфраструктурні проблеми були найбільш відчутними у Львові у 1990-х? (Наприклад, дороги, каналізація, будівництво)
17. Чи були перебої з водопостачанням, електроенергією, опаленням? Як мешканці до цього адаптувалися?
18. У якому стані був громадський транспорт? Чи були проблеми з маршрутами, переповненістю, регулярністю руху?
19. Як львів'яни пересувалися містом? Чи були альтернативи громадському транспорту, наприклад, приватні перевізники чи таксі?
20. Як змінювалася ситуація з автомобільним транспортом? Чи стало більше приватних авто, стоянок, дорожнього руху?
21. Наскільки безпечним було життя у Львові в 1990-х? Чи стикалися ви або ваші знайомі з шахрайством, злочинністю, рекетом?

Мода, дозвілля, культурне життя:

22. Як одягалися львів'яни в 1990-х? Який одяг був модним? Де його купували?
23. Як ви проводили вільний час? Чи були улюблені місця для зустрічей, прогулянок?
24. Чи відвідували концерти, театри, кіно? Які культурні події тих років вам запам'яталися найбільше?
25. Чи купували книги, журнали, газети? Які видання були найпопулярнішими серед вас і вашого оточення?
26. Як змінилася атмосфера міста у сфері культури та дозвілля після 1991 року?

Таблиця 1. Середня заробітна плата по Україні 1992–1996 рр.⁹²³.

Рік	1992	1993	1994	1995	1996
Місяць	карбованці			гривні	
Січень	1523,5	14 204	745 523	32,08	103,28
Лютий	1681,1	17 854	753 622	41,53	108,95
Березень	2375,9	22 945	854 490	50,23	117,55
Квітень	2784,1	25 396	894 400	53,67	116,28
Травень	3277,7	30 489	956 833	60,74	119,44
Червень	4966,3	60 423	1 093 323	71,39	125,47
Липень	5065,0	76 564	1 176 261	75,84	130,46
Серпень	5422,1	88 737	1 234 596	81,39	129,99
Вересень	7189,1	208 343	1 321 503	88,73	132,70
Жовтень	8171,6	253 272	1 950 560	95,18	134,87
Листопад	10 550,3	327 639	2 644 956	101,22	132,27
Грудень	16 987,8	836 534	3 490 047	124,48	151,51

Таблиця 2. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по Україні 1991–1996 рр.⁹²⁴

Рік	Сума заробітної плати за 12 міс.	Середньомісячна заробітна плата	Коефіцієнт
1992	69994,5 рад. крб	5832,875 рад. крб	1,007
1993	1962400 крб	163533,33 крб	0,873
1994	17116114 крб	1426342,83 крб	0,874
1995	876,48 грн	73,04 грн	0,851
1996	1502,77 грн	125,23 грн	0,998

⁹²³ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

⁹²⁴ Розрахунки сформовані автором за методом математичного моделювання на основі статистичних даних по середній зарплаті по Україні (Див.: «Показники середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих у галузях національної економіки, за 1992–2002 роки», *Пенсійний фонд України*, <https://www.pfu.gov.ua/70128-rokaznyky-serednomisyachnoyi-zarobitnoyi-platy-pratsivnykiv-zajnyatyh-u-galuzyah-natsionalnoyi-ekonomiky-za-1992-2002-roky-shho-zastosovuyutsya-pid-chas-pryznachennya-ta-pererahunku-pensij-vidpovidno/>) та інформації про середньомісячну заробітну плату штатних працівників по Львову (Див.: Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора).

Додаток Г (продовження)

Таблиця 3. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по Львову 1991–1996 рр.

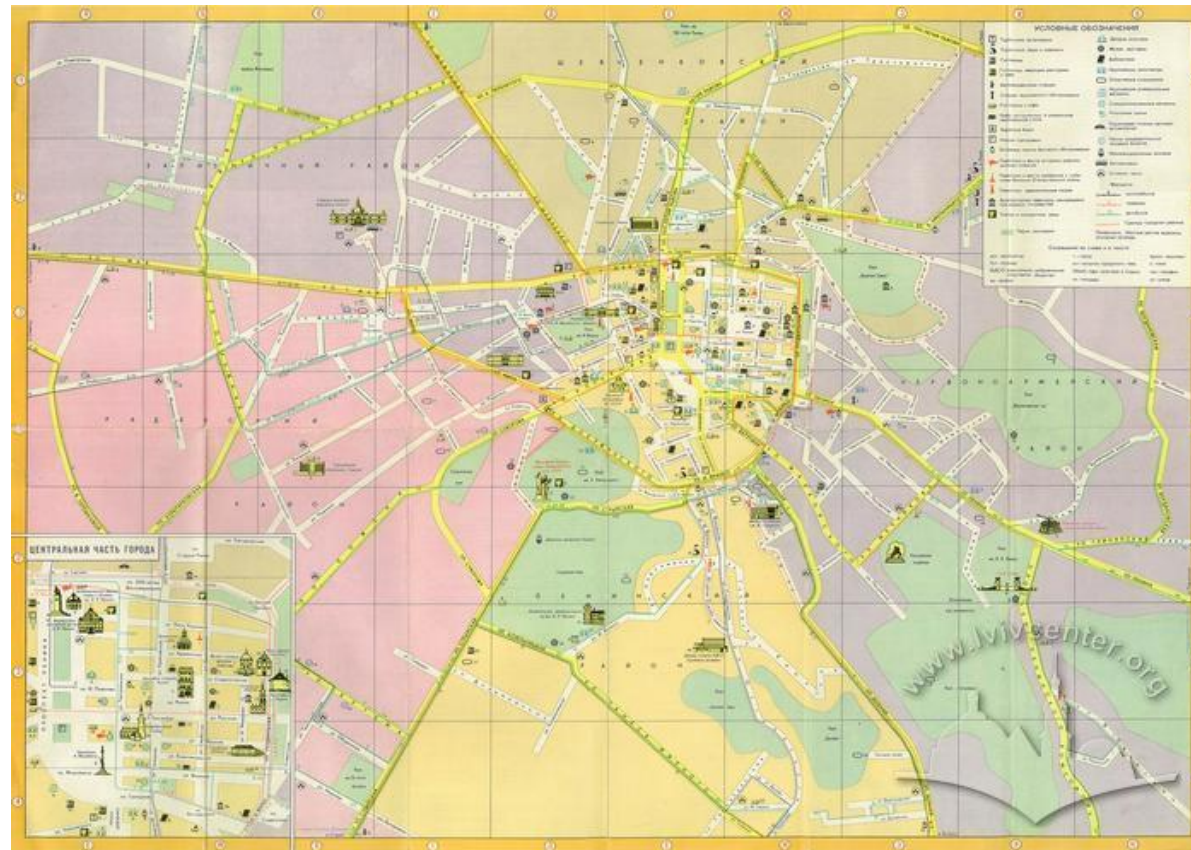
	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	крб	тис.крб	тис.крб	тис.крб	грн	грн
Львівська область	444	5710	131,8	1165,4	62,19	113,32
м. Львів	480	5876	142,7	1246,7	70,63	124,93

Таблиця 4. Середня заробітна плата по Львову 1992–1996 рр.*

Рік	1992	1993	1994	1995	1996
Місяць	карбованці			гривні	
Січень	1534,16	12400	651587	27,30	103,07
Лютий	1692,87	15587	658666	35,34	108,73
Березень	2392,53	20031	746824	42,74	117,31
Квітень	2803,59	22171	781706	45,67	116,04
Травень	3300,64	26617	836272	51,69	119,20
Червень	5001,06	52749	955564	60,74	125,22
Липень	5100,46	66840	1028052	64,54	130,20
Серпень	5460,05	77467	1079037	69,26	129,73
Вересень	7239,42	181883	1154994	75,50	132,43
Жовтень	8228,80	221106	1704789	81,00	134,60
Листопад	10624,15	286029	2311692	86,14	132
Грудень	17106,71	730294	3050301	105,93	151,20

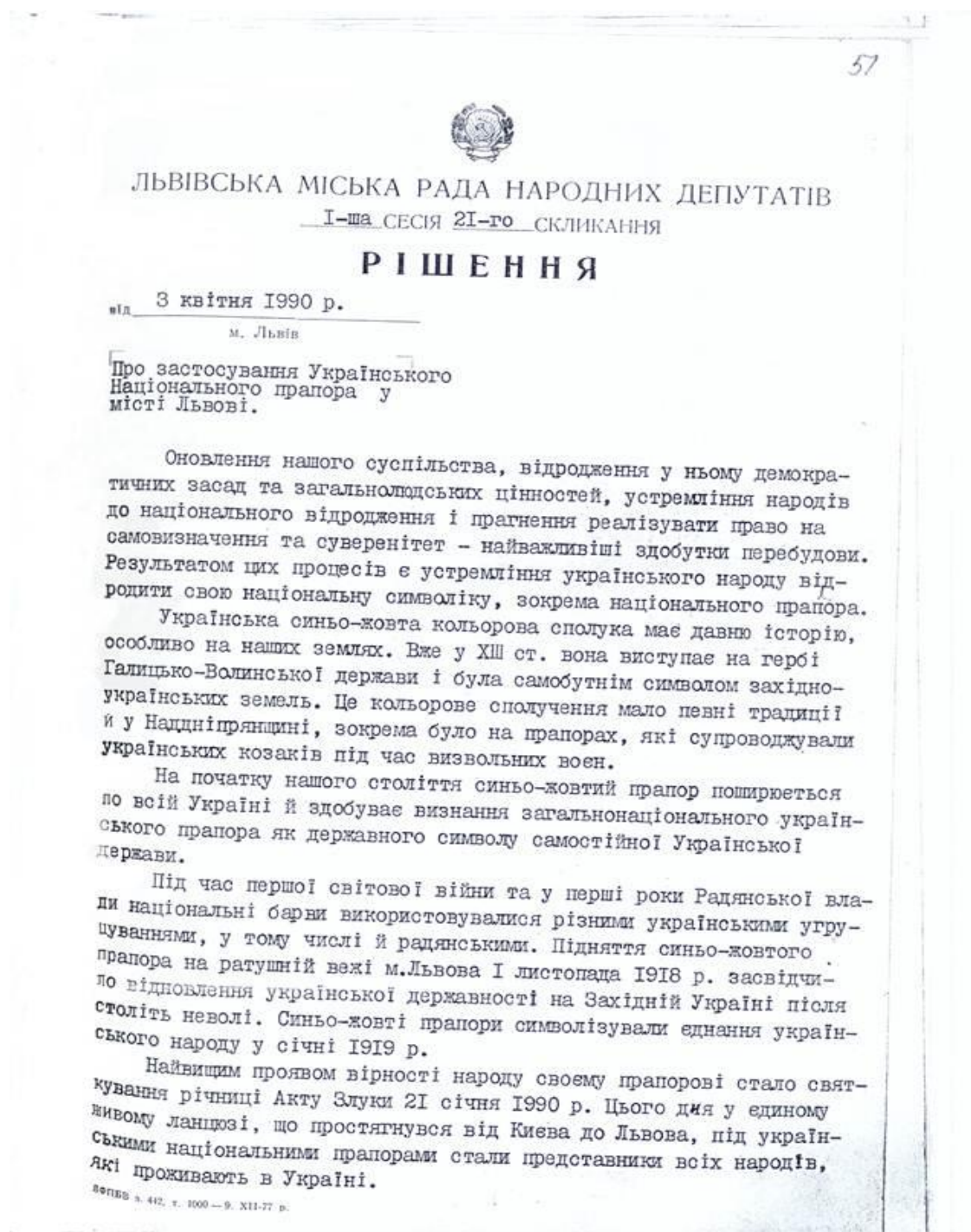
* Щоб орієнтовно визначити помісячні зарплати у Львівській області (1992–1996), було взято офіційні дані про середньомісячну заробітну плату по Україні за кожні місяці визначених років. Після цього всі значення були підсумовані й поділені на 12, щоб отримати середнє річне значення і помножені на коефіцієнт, який виведено в результаті обчислень: значення середньомісячної заробітної плати штатних працівників по Львову 1991–1996 рр. поділено на середньомісячну заробітну плату штатних працівників по Україні 1991–1996 рр. Таким чином, для розрахунку зарплат у Львові було застосовано ту саму динаміку зростання, що й у середньому по країні.

Карта «Львів. Туристична схема» (1977 р.)⁹²⁵

⁹²⁵ «Львів. Туристична схема. Складена і підготовлена до друку фабрикою №1 Головного управління геодезії і картографії у 1973 р. Виправлена у 1977 р.», *Центр міської історії*, <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34449>

Рішення Львівської міської ради «Про застосування Українського Національного прапора у місті Львові» №1 від 3 квітня 1990 р⁹²⁶.

⁹²⁶ «Ухвала №1 від 03.04.90 Про застосування Українського Національного прапора у місті Львові», *Львівська міська рада*, <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/9315c344519dd559c2256bb50042bc5c/4d538bbe8174c8efc2257ecf003e9c65?OpenDocument>

- 2 -

Виходячи з вищенаведеного, сесія міської Ради відзначає, що відродження та утвердження Українського Національного прапора є виявом волі та віковичних прагнень українського народу.

Враховуючи, що синьо-жовтий прапор не замінює Державного прапора УРСР, Львівська міська Рада народних депутатів вирішила:

1. Визнати правомірним використання Українського Національного прапора під час проведення державних і громадсько-політичних заходів у місті Львові нарівні з існуючими Державними прапорами.

2. Прийняти Положення про застосування Українського Національного прапора у м. Львові /додається/.

3. Підняти на вежі будинку Львівської ратуші синьо-жовтий прапор.

4. Звернутися до Верховної Ради УРСР з пропозицією розглянути питання про статус і порядок використання української національної символіки та встановлення відповідальності за глумління над нею.

Голова I-ї сесії
міської Ради

Б.Д.Котик

Секретар I-ї сесії
міської Ради

М.Г.Бабій

Малюнок. Сучасний герб Львова.

Затверджений рішенням міської ради «Про герб міста Львова» від 5 липня 1990 р. Автор – Андрій Гречило⁹²⁷.

Опис: у синьому щиті зображена золота брама з трьома вежами, кожна з яких завершена трьома зубцями і має по одній бійниці. Центральна вежа вища від двох інших. Брама відкрита, без воріт і ґрат. В отворі брами крокує у правий геральдичний бік золотий лев.

⁹²⁷ Ухвала «Про Герб міста Львова» від 05.07.90 р. Львівська міська рада, [https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/E92F98AFF37C2D78C225801000445075?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/E92F98AFF37C2D78C225801000445075?OpenDocument)

**Перелік днів державних та національних свят, коли вивішується
Державний прапор України у місті Львові.**
Додаток №2 до Ухвали Львівської міської ради №358 від 25.04.1996 р.⁹²⁸.

3

Додаток № 2
до ухвали Львівської міської
Ради народних депутатів
від 25.04.96 р. № 358.

ПЕРЕЛІК ДНІВ
державних та національних свят, коли
вивішується Державний прапор України
у місті Львові

1. День Злуки Західноукраїнської народної
Республіки та Української народної
Республіки	- 22 січня
2. День Чорнобильської катастрофи
/з жалобою/	- 26 квітня
3. День Матері	
4. День відновлення української
державності 1941 року	- 30 червня
5. День Незалежності України	- 24 серпня
6. День міста Львова	
7. День Українського війська	- 14 жовтня
8. День Листопадового Чину	- 1 листопада
9. День Пам"яті жертв голодомору
/з жалобою/	- 4 листопада

⁹²⁸ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4809, арк. 1-3.

Перелік пам'ятників, що підлягають демонтажу.
Додаток до рішення виконкому міської Ради №365 від 06.09.91⁹²⁹.

19
Додаток до рішення
виконкому міської Ради
народних депутатів
від 06.09.91 № 365

П Е Р Е Л І К

пам'ятних знаків, що підлягають демонтажу

1.	Таблиця Гаврилюку	-	вул.О.Фредра,2,27
2.	"- Дзержинському	-	" Вітовського,1,38
3.	"- Енгельсу	-	" Є.Коновальця,4,105
4.	"- Єгорову	-	" Яцківа,2
5.	"- Калініну	-	" Замарстинівська,36,128
6.	"- Коневу	-	" Конева,2 /зняти всі таблиці/
7.	"- Кірову	-	" Шептицьких,44
8.	"- З.Космодем'янській	-	" Низький Замок /на розі/
9.	"- Куйбишеву	-	" І.Огієнка,2,25
10.	"- Островському	-	" Стуса,7 і пам'ятний знак
11.	"- Фрунзе	-	" Старовврейська,35
12.	"- Леніну	-	" Тургенева,73
13.	"- про барикадні бої	-	ріг вул.Городоцької і Шевченка
/на костелі Анни/
14.	"- про возз'єднання	-	вул.Січових Стрільців,1,21
15.	"- про возз'єднання	-	пл.Возз'єднання,1
16.	"- про народну гвардію	-	пл.Народної гвардії /зняти
пам'ятний знак/
17.	"- Миронюку	-	вул.Старознесенська,24/26
18.	"- Магілову	-	вул.Котляревського,35
19.	"- Хмельницькому	-	пл.Святого Юра ,6 /внести ко-
рективи в текст меморіальної
дошки, опустивши останнє
речення/.

Керуючий справами
виконкому

М.І.Мелешко

⁹²⁹ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4292, арк. 19.

Фото 1. Богдан Якимович, «Вулицями Львова: абетка нових назв. Серія статей у львівській пресі»⁹³⁰.

ВУЛИЦЯМИ ЛЬВОВА: АБЕТКА НОВИХ НАЗВ

За рішенням виконкому Львівської міської Ради народних депутатів від 29 серпня 1991 року за № 336. перейменовано і впорядковано назви львівських вулиць і площ. У зв'язку з проведенням референдуму та виборів Президента України 1 грудня минулого року для полегшення роботи виборчих комісій було вирішено ввести дію цієї ухвали з 1 січня 1992 року.

Сьогодні ми знайомимо вас з новими назвами. Дана ухвала — результат праці експертної групи і депутатської комісії з національного та духовного відродження Львівської міської Ради, продовження роботи для повернення Львову історичного і національного обличчя.

1. Алелюхіна — Л. Мацієвича. Мацієвич Левко (1877—1910) родом з Кіровоградщини, видатний український корабельний інженер і льотчик. Брав участь у будівництві військових кораблів, займався теорією і практикою авіації, її бойового застосування, загинув у авіакатастрофі у Петербурзі. Л. Мацієвич був активним учасником української студентської громади у Харкові, діяч РУП і УСДРП, віз українську національну роботу у Севастополі, активний член української громади у Петербурзі, меценат українського відродження.

2. Багрицького — Є. Олесницького. Олесницький Євген (1860—1917), визначний громадсько-політичний діяч Галичини, адвокат, публіцист, перекладач, дійсний член НТШ (з 1899), родом з Тернопільщини. Один із засновників національно-демократичної партії, посол до Галицького сей-

му (1900—1910), посол до віденського парламенту (1907—1917), підтримував тісні зв'язки із Наддніпрянщиною.

Як адвокат брав участь у багатьох політичних процесах, дуже багато працював на терені розвитку кооперації в Галичині, організатор суспільно-політичного життя Стрийщини. Співзасновник «Часописів правничих», видавець «Русько-української бібліотеки» (1884—1886), гумористичних часописів «Нове Зеркало», «Зеркало», перекладав п'єси для театру, автор спогадів «Сторінки з мого життя».

3. Барбюса — М. Кибальчича. Кибальчич Микола (1853—1881), революціонер - народник, винахідник, родом з Чернігівщини, член «Землі і волі», з 1879-го — «Народної волі». За виготовлення бомби для вбивства царя Олександра II засуджений на смерть. В тюрмі створив проект реактивного літального апарата.

Публіцистичний псевдонім — Дорошенко.

4. Батальна — Дж. Вашингтона. Вашингтон Джордж (1732—1799), видатний американський державний діяч. Очолював Конвент, перший президент, обраний 1789 року, переобраний у 1792-му. Діяльність Вашингтона дуже високо оцінював Т. Шевченко.

5. Бестужева — Т. Копистинського.

Копистинський Теофіл (1844—1916) — український художник, родом з Перемишля, навчався у Краківській школі Красних мистецтв та Віденській академії мистецтв, з 1873-го жив у Львові, співробітник сатиричних часописів, автор багатьох іконостасів, стінописів та низки станкових полотен, що зберігаються в Національному музеї у Львові, перший ілюстратор «Ліси Микити» І. Франка (1891).

6. Бехтерева — В. Шухевича.

Шухевич Володимир (1849—1915) — визначний громадський діяч, етнограф і публіцист, родом з Городенківщини (Івано-Франківська обл.), дійсний член НТШ. Ініціатор і один із керівних членів громадських організацій («Прогресивці», «Руської бесіди», «Бояна», Музичного товариства ім. М. Лисенка, для якого збудував будинок). Видатний дослідник Гуцульщини, автор

праці «Гуцульщина», свою багату етнографічну збірку подарував Національному музеєві у Львові, член австрійського і чехословацького народознавчих товариств.

7. Белінського — С. Сміль-Стоцького.

Сміль-Стоцький Степан (1859—1939) — визначний громадсько-політичний і культурно-економічний діяч, мовознавець, педагог на Буковині, дійсний член НТШ у Львові (з 1899), ВУАН (з 1918), Слов'янського інституту в Празі (з 1928), професор Чернівецького університету (1885—1918), Українського Вільного університету в Празі (з 1921), один із провідних діячів українського національного відродження на Буковині, посол до Буковинського крайового сейму (1892—1911) і його віце-маршал (1904—1910), посол до віденського парламенту (1911—1918). Як мовознавець і автор низки фундаментальних праць доводив, що українська мова вийшла безпосередньо з праслов'янської, дослідник творчості Т. Шевченка, Похований у Кракові.

8. Білогорська — Рудненська. Названа на честь селища Рудно, підпорядкованого Залізничному району м. Львова.

9. Біломорська — Олени Теліги. Теліга Олена (1907—1942) — український політичний діяч, пуб-

ліцист, поетеса, народилася у Петербурзі, навчалася в Празі, вчителювала у Варшаві (1929—1939), де активно займалася громадською роботою, з 1932-го друкувалася у «Віснику» (Львів), разом з Олегом Ольжичем працювала у рефературі проводу українських націоналістів. Разом з похідними групами ОУН прибула до Києва, де очолила Спілку письменників і стала редактором літературного тижневика «Літвари», що виходив при щоденнику «Українське слово». Заарештована і розстріляна гестапо. Померла опублікована збірка творів «Душа на сторожі» (1946), «Трапори духа» (1947), «О. Теліга, збірники» (1977), «Полум'яні межі» (1977).

10. Ст. Бойка — О. Нижанківського.

Нижанківський Остап (1862—1919) — композитор і диригент, видатний громадський діяч, родом зі Стрия, священник, активний пропагандист хорової музики, організатор і диригент товариства «Бояна» у Бережанах (1892), диригент «Бояна» у Львові (1895—1896) та Стрию (1900—1914), засновник видавництва «Музикальна бібліотека». Автор багатьох хорових творів, численних солов'яків, обробок народних пісень. Член Української національної ради ЗУНР та повітовий комісар ЗУНР у Стрию. Розстріляний без суду поляками у травні 1919-го.

Богдан ЯКИМОВИЧ.
(Далі буде).

⁹³⁰ Богдан Якимович, «Вулицями Львова: абетка нових назв», *Молода Галичина*, 10, 30 січня 1992, 2.

Фото 2. Ухвала Львівської міської ради «Про увічнення національних героїв і організаторів боротьби з московським імперіалізмом» №365 від 25.04.1996 р.⁹³¹

77

УКРАЇНА
Львівська міська Рада народних депутатів

6-та сесія 2-го скликання ~~Проект~~

від 25.04.96. **УХВАЛА № 365**

національних героїв боротьби з московським імперіалізмом
Про увічнення пам'яті організатора і провідника боротьби чеченського народу проти російської окупації генерала Джафара Дудаєва.

Висловлюючи солідарність із чеченським народом у його національно-визвольній боротьбі проти російської окупації, вшановуючи пам'яті першого Президента республіки Ічкерія генерала Джафара Дудаєва, який загинув у боротьбі за визволення своєї Батьківщини, Львівська міська Рада народних депутатів ухвалила:

1. Висловити глибоке і щире співчуття героїчному народові Ічкерії з приводу трагічної загибелі Президента Чеченії генерала Джафара Дудаєва.
2. *Джасара* ~~Джафара~~ Дудаєва. ~~Джасара~~ ~~Джафара~~ Дудаєва.
3. *Джасара* ~~Джафара~~ Дудаєва. ~~Джасара~~ ~~Джафара~~ Дудаєва.

Голова Ради ~~В. Куйбіда~~
Заступник голови Ради В. Бєлоус

Ред. комісія: *Ф. Горішні*

⁹³¹ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4809, арк. 77.

Таблиця 1. Національний склад населення Львова у другій половині XX ст.⁹³².

Національний склад населення Львова у другій половині XX ст.
(за матеріалами радянських переписів населення)

Національності	1959		1970		1979		1989	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Українці	247 086	60,2	377 562	68,2	492 194	74,0	622 701	79,1
Росіяни	111 116	27,1	123 237	22,3	128 338	19,3	126 459	16,1
Євреї	25 792	6,3	24 321	4,4	17 952	2,7	12 795	1,6
Поляки	16 196	3,9	13 675	2,4	11 855	1,8	9 730	1,2
Білоруси	5 136	1,3	6 458	1,2	5 982	0,9	5 849	0,7
Молдовани	474	0,1	938	0,2	1 091	0,1	1 605	0,2
Татари	679	0,1	895	0,1	868	0,1	761	0,1
Вірмени	...	...	1 095	0,2	1 140	0,2	980	0,1
Грузини	...	...	437	0,1	458	0,1	524	0,1
Азербайджанці	...	...	418	0,1	642	0,1	542	0,1
Інші	4 199	1,0	4 416	0,8	4 545	0,7	4 957	0,6
Разом	410 678	100	553 452	100	665 065	100	786 903	100

Таблиця 2. Національний склад населення Львівської області, м. Львова у 1989, 2001 рр.⁹³³

Національний склад населення Львівської області, м. Львова
у 1989, 2001 рр. [47]

	2001 р. Кількість (у тис. осіб)	У % до всього населення		У % 2001 р. до 1989 р.
		2001 р.	1989 р.	
Львівська область				
Українці	2471,0	94,8	90,4	100,3
Росіяни	92,6	3,6	7,2	47,5
Поляки	18,9	0,7	1,0	70,3
Євреї	5,4	0,2	0,4	50,0
Білоруси	2,2	0,1	0,5	15,5
м. Львів				
Українці	639,0	88,1	79,1	102,6
Росіяни	64,6	8,9	16,1	51,1
Білоруси	3,1	0,4	0,7	53,4
Вірмени	0,8	0,1	0,1	80,0
Євреї	1,9	0,3	1,6	14,8
Поляки	6,4	0,9	1,2	66,0

(У таблиці відображені національні групи, які становили понад 0,1% населення).

⁹³² Р. Лозинський, Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). (Львів, 2005), 211.

⁹³³ В. Яремчук, *Регіональні політичні режими в Україні: Львівщина (1990–2017 рр.)*. (Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018), 11.

Додаток И (продовження)

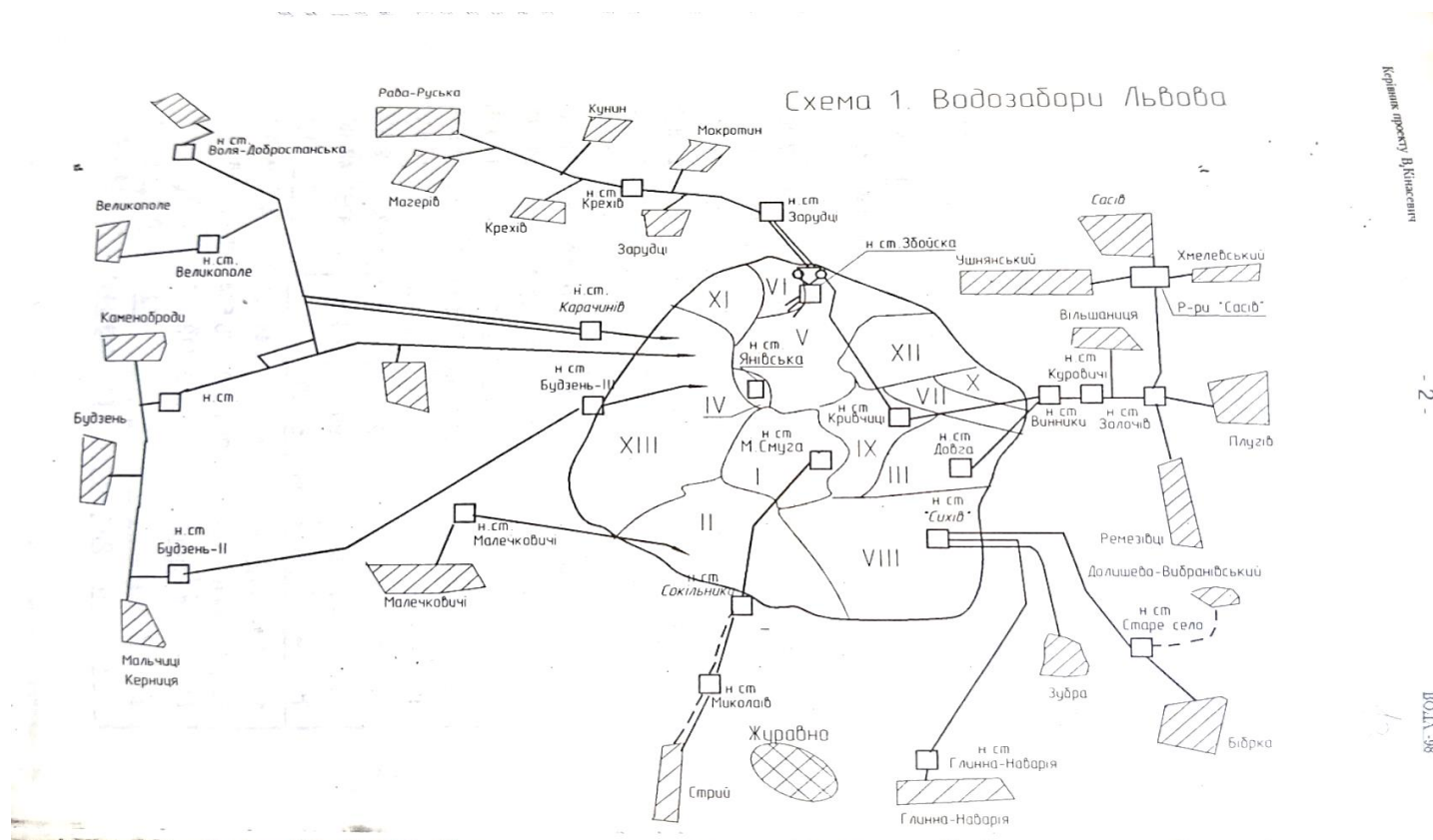
**Таблиця 3. Чисельність наявного населення на початок року, тис. осіб у
1991–1996 рр.⁹³⁴**

рік	Львівська міськрада	м. Львів
1991	827,8	802,2
1992	832,8	807,3
1993	835,5	810
1994	834,8	809,4
1995	831,2	805,9
1996	823,3	798

⁹³⁴ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

Схема. Водозабори Львова. Проект «Вода-98».

Додаток до рішення міськвиконкому №659 від 24.11.1995 р. «Про затвердження проекту програми «Вода-98»⁹³⁵.

⁹³⁵ *Міський архів ЛМР*, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4762, арк. 13.

Схема автобусних маршрутів Львова станом на 1981 рік

№ маршруту	Напрямок / кінцеві пункти	Основні вулиці та ділянки маршруту
1	пл. Богдана Хмельницького – пл. Я. Галана (Петрушевича)	Олександра Невського (Митрополита Андрея), Тургенєва (Героїв УПА), Кульпарківська, Наукова, Стрийська, Шота Руставелі
2	пл. Липнева – Львівський автобусний завод	Тургенєва (Героїв УПА), Кульпарківська, Артема (Володимира Великого), Стрийська
3	пл. Липнева – вул. Хабарівська (Калнишевського)	Федьковича, Кульпарківська, 1 Травня (Городоцька), 8 Березня, Сяйво, Повітряна; у зворотному напрямку – Низинна, Широка
4	вул. Ботвіна (Куліша) – вул. Білогірська (Рудненська)	Проїзна (Данилишина), 1 Травня (Городоцька), Шевченка, Новоросійська (Левандівська), Широка, Доробок
5	пл. Центральна (Св. Теодора) – вул. Калініна (Замарстинівська)	700-річчя Львова (пр. Чорновола), Космонавтів (Під Дубом), Варшавська
6	пл. Воз'єднання (Соборна) – вул. Панаса Мирного	Ватутіна (Кн. Романа), Івана Франка
7	вул. Валова – вул. В. Пересади (Медова Печера)	Леніна (Личаківська), пр. Ленінського комсомолу (Пасічна), Радгоспна
8	пл. Я. Галана (Петрушевича) – вул. Стрийська	Шота Руставелі, Стрийська, Наукова, Кульпарківська, Артема (Володимира Великого)
9	пл. Воз'єднання (Соборна) – вул. Криворізька (пр. Червоної Калини)	Ватутіна (Кн. Романа), Івана Франка, Зелена, Луганська
10	вул. Валова – Кривчиці	Леніна (Личаківська), Ніщинського, Дорога Кривчицька

11	вул. Радянська (Винниченка) – вул. Опришківська	Лисенка, Гуцульська, Кривоноса
14	пл. Воз'єднання (Соборна) – вул. Броньова (Гашека)	Ватутіна (Кн. Романа), Івана Франка, Шота Руставелі, Стрийська
15	вул. Ботвіна (Куліша) – вул. Хабарівська (Калнишевського)	Проїзна (Данилишина), 1 Травня (Городоцька), Шевченка, Новоросійська (Левандівська), Повітряна; у зворотному напрямку – Низинна, Сяйво
16	пл. Центральна (Св. Теодора) – вул. Мідна	700-річчя Львова (пр. Чорновола), Долинського, Б. Хмельницького; у зворотному напрямку – Гайдамацька, Калініна (Замарстинівська), Медова
17	пл. Центральна (Св. Теодора) – вул. Грінченка (Збоїще)	700-річчя Львова (пр. Чорновола), Хімічна, Калініна (Замарстинівська), Городницька, Бойова, Декабристів (Жовківська), Донецька, Промислова; у зворотному напрямку – Калініна (Замарстинівська), Медова
18	Головний залізничний вокзал – Автовокзал «Львів»	Вокзальна (Чернівецька), 1 Травня (Городоцька), Кульпарківська, Артема (Володимира Великого), Стрийська
19	пл. Центральна (Св. Теодора) – вул. Леніна (Личаківська)	700-річчя Львова (пр. Чорновола), Калініна (Замарстинівська), Гайдамацька, Б. Хмельницького, Механічна, Новознесенська, Ковельська, Силікатна (Пластова), Богданівська, Глинянський Тракт, Ромоданівська
20	вул. Леніна (Яловець) – вул. Наукова	пр. Ленінського комсомолу (Пасічна), Батальна (Дж. Вашингтона), Зелена, Кіровоградська (Навроцького), Криворізька (пр. Червоної Калини), Угорська, Карбишева (Віденська), Моріса Тореза (Героїв Крут), Панаса Мирного, Козельницька, Динамівська (Чмоли), Стрийська
21	пл. Центральна (Св. Теодора) –	700-річчя Львова (пр. Чорновола), Ульяновська (Липинського), Калініна (Замарстинівська)

	Інструментальний завод	
22	вул. Котляревського – вул. Боженка (Княгині Ольги)	Суворова (Академіка Сахарова); кінцева – біля шляхопроводу над залізницею
24	пл. Я. Галана (Петрушевича) – пл. Я. Галана	Шота Руставелі, Стрийська, Артема (Володимира Великого), Кульпарківська, Наукова
43	вул. Лемківська – смт. Брюховичі	вул. Лемківська – вул. Клубна (Кушевича) – вул. Калініна (Замарстинівська) – смт. Брюховичі
44	вул. Ботвіна (Куліша) – смт. Брюховичі	вул. Ботвіна (Куліша) – вул. Проїзна (Данилишина) – вул. 1 Травня (Городоцька) – вул. Шевченка – вул. Брюховицька – смт. Брюховичі
46	вул. Леніна (Личаківська) – м. Винники	вул. Леніна (Личаківська) – м. Винники
60	Центральна (Св. Теодора) – Винники	Центральна (Св. Теодора) – У зворотному напрямку – вул. Медова.
72	вул. Леніна (Личаківська) – с. Лисиничі	вул. Леніна (Личаківська) – вул. Глинянський тракт – с. Лисиничі
84	пл. Липнева – смт. Рудне	пл. Липнева – вул. Тургенєва (Героїв УПА) – вул. Бєстужева – вул. Кондукторська – вул. 1 Травня (Городоцька) – с. Зимна Вода – смт. Рудне
88	пл. Центральна (Св. Теодора) – с. Сороки	пл. Центральна (Св. Теодора) – вул. 700-річчя Львова (пр. Чорновола) – вул. Калініна (Замарстинівська) – вул. Гайдамацька – вул. Б. Хмельницького – с. Сороки

Малюнок 1. Інформація про використання транспортних засобів по Львівському АТП №14630⁹³⁶.

І н ф о р м а ц і я
про використання транспортних засобів
по Львівському АТП -14630

Таблиця N 1

Показники	один. виміру	по стану на 1.01 року												на 1.12 1994
		1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1994	
К-сть автобусів	один.	493	488	501	531	544	516	505	484	484	465	457	407	
Отримано автобусів	один.	77	60	93	55	55	41	31	51	40	43	0	1	
Списано автобусів	один.	82	47	63	42	83	52	52	51	59	51	0	51	
Приріст-зменшення к-сті автобусів	один.	-6	+13	+30	+13	-28	-11	-21	0	-19	-8	0	-50	
Виділення автобусів для роботи Всього	один.	326	349	354	355	362	360	350	334	302	321	308	266	
в т.ч. на міські м-ти	один.	124	181	200	203	250	244	241	206	194	207	204	175	
на приміські	один.	175	130	115	105	90	90	92	106	101	104	99	86	
на замовлення	один.	27	38	39	47	22	26	17	22	7	7	1	1	
на міжнародні	один.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4	4	
Автобуси господарського обслуговування	один.	12	12	12	12	10	9	9	8	8	10	9	10	
Автобуси в оренді	один.	32	32	32	30	27	27	19	17	17	6	6	5	
Всього автобусів в роботі	один.	370	393	398	392	399	396	381	359	327	317	316	281	
Коефіцієнт випуску а-сів	%	75	80	79	74	73	77	75	74	68	68	69	69	

Малюнок 2. Міський автобус великого класу ЛАЗ-52525.

Автобуси цієї моделі працювали на «діаметральному» автобусному маршруті №14 вул. Сихівська – вул. Грінченка. Фото 1994 р.⁹³⁷

⁹³⁶ Міський архів ЛМР, ф. Р-6 (9), оп. 2, спр. 4568, 410 арк.

⁹³⁷ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

Малюнок 3. Відкриття маршруту електрички Сихів – Головний вокзал.

Львів, 1994 р.⁹³⁸.

Малюнок 4. Дизельний автобус середнього класу ЛАЗ-42021.

Такі автобуси у 1995 р. складали автопарк Львівського комунального АТП

№ 1.⁹³⁹

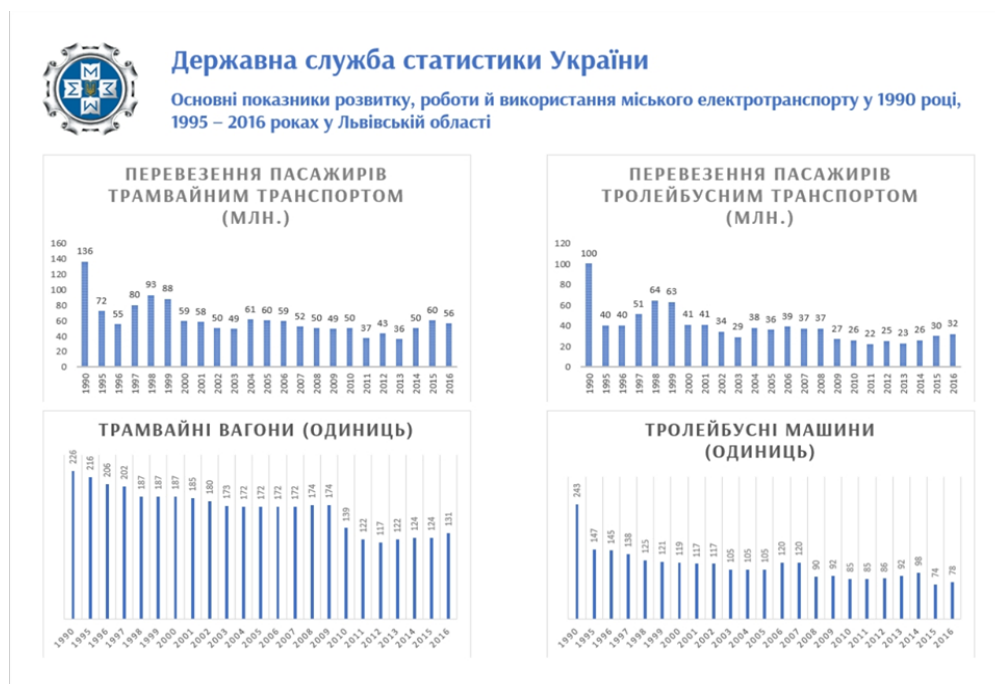

⁹³⁸ В. Шпіцер, *Рікою пам'яті...*, 238.

⁹³⁹ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

Додаток Й (продовження)

Малюнок 5. Основні показники розвитку, роботи й використання міського електротранспорту у 1990, 1995–2016 рр. у Львівській області ⁹⁴⁰

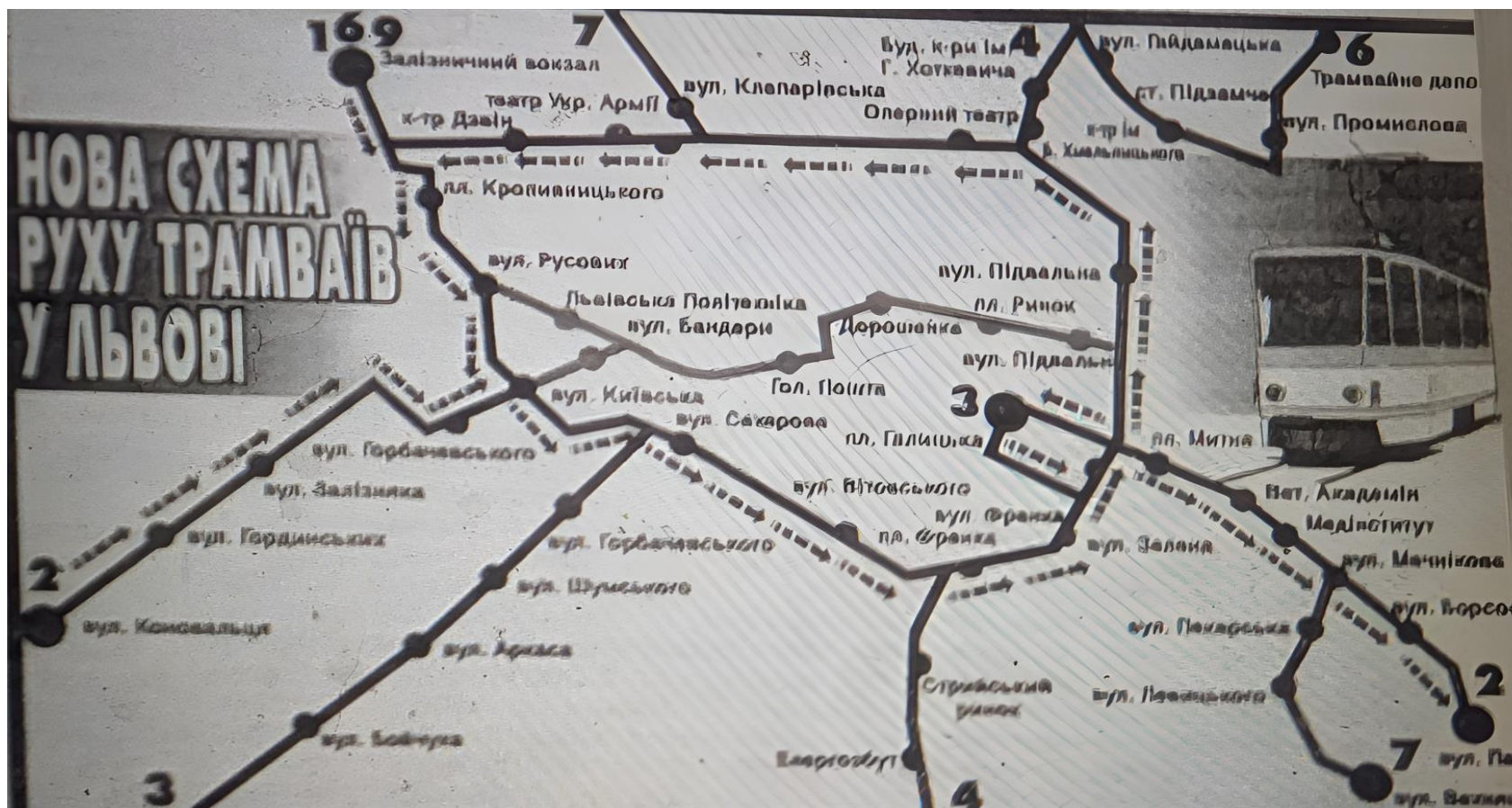
Малюнок 6. Мікроавтобус «Peugeot J9 Karsan» приватного перевізника. Львів, 1997 р⁹⁴¹.

⁹⁴⁰ С. Товстига, «1990 року у Львові було більше одиниць громадського транспорту, аніж зараз», *ДивисьInfo*, 21 грудня 2017, <https://divys.info/blogs/1990-roku-u-lvovi-bulo-bilshe-odynyts-gromadskogo-transportu-anizh-zaraz/>

⁹⁴¹ А. Лягушкін, Ю. Каукалов та О. Єрохін, «З історії автобусних перевезень у Львові. Частина четверта», *Фотографії старого Львова*, <https://photo-lviv.in.ua/z-istorii-avtobusnykh-perevezen-u-lvovi-chastyna-chetverta/>

Схема руху трамваїв у Львові 1996⁹⁴²

⁹⁴² І. Марченко, «Напередодні великих змін пасажирів тролейбусів та трамваїв МКП «Львівелектротранс» просить не хвилюватись», *Експрес*, 19–27 жовтня 1996, 9–10.

Фото 1. Стадіон «Україна» на початку 1990-х рр., на якому існував найбільший промисловий ринок у Львові⁹⁴³.

⁹⁴³ Ринок «Україна», Центр міської історії, <https://90s.lvivcenter.org/uk/places/?locid=28>

Фото 2. Галицький ринок у Львові у вересні 1995 р⁹⁴⁴.

⁹⁴⁴ «Своїми очима. Ціни на Галицькому ринку за 13 вересня (у тис .крб. за кг)», *Ратуша*, 86 (536), 14 вересня 1995, 5.

Фото 1. Маркіян Іващишин біля кафе – арт-об'єднання «Дзига» у 1990-х рр. Фото Pravda.com.ua⁹⁴⁵.

Фото 2. Інтер'єр кафе-клубу «Лялька». Фото Віллі Фургала⁹⁴⁶.

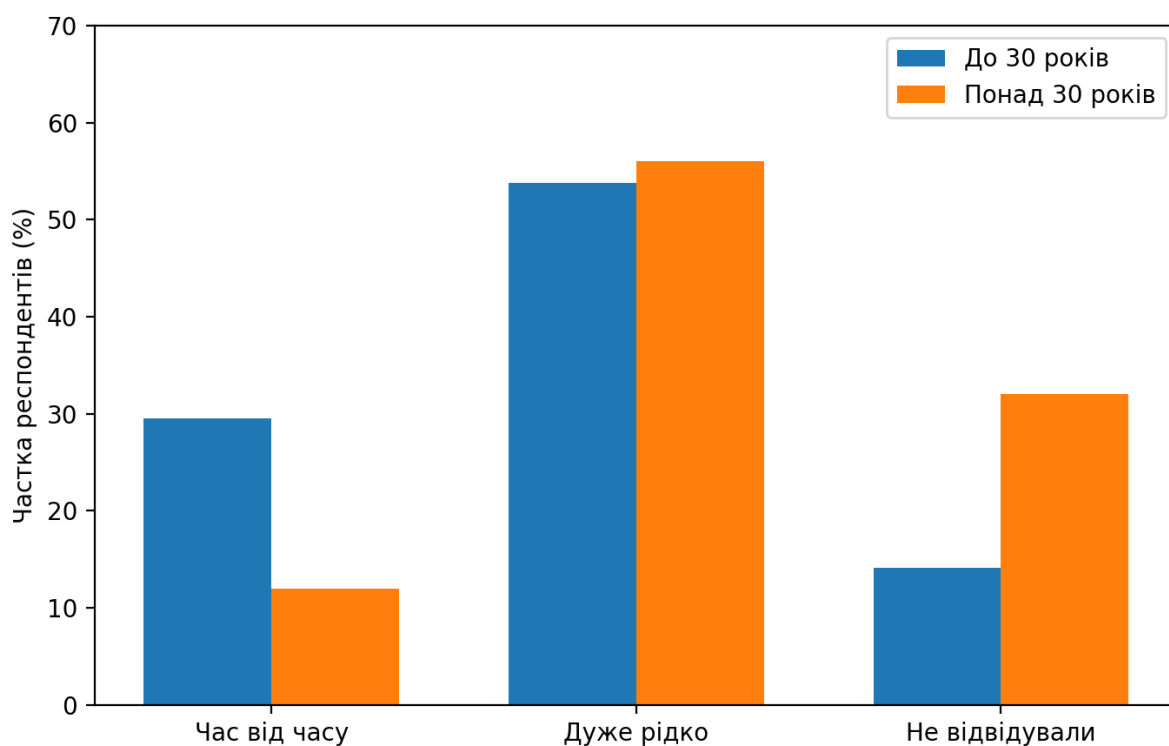

⁹⁴⁵ Діана Ключко, «Українські галереї: перші, сміливі, незабутні», *Локальна історія*, 8 грудня 2025, <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/ukrayinski-galereyi-pershi-smilivi-nezabutni-diana-klochko/>

⁹⁴⁶ Валерія Саранча, «Ми робили те, що вважали правильним»: спогади про культовий клуб «Лялька», *Львівська Пошта*, 01.07.2025, <https://www.lvivpost.net/avtorski-materialy/my-robyly-te-shho-vvazhaly-pravylnym-spagady-pro-kultovyj-klub-lyalka/>

Графік відвідування закладів громадського харчування за віковими групами у 1991–1996 рр.).

Сформовано на основі опитування львів'ян⁹⁴⁷.

⁹⁴⁷ Любомир Дикий, *Результати онлайн-опитування «Повсякденне життя у Львові (1991–1996)»*. 103 респонденти. Проведено у 2025–2026 рр. за допомогою Google Forms. Особистий архів автора.

**Таблиця. Індекси споживчих цін (індекси інфляції)
по Україні за 1991–2003 роки (у відсотках до попереднього місяця)⁹⁴⁸**

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Січень		385,2	173,2	119,2	121,2	109,4	102,2	101,3	101,5	104,6	101,5	101,0	101,5
Лютий		115,3	128,8	112,6	118,1	107,4	101,2	100,2	101,0	103,3	100,6	98,6	101,1
Березень		112,1	122,1	105,7	111,4	103,0	100,1	100,2	101,0	102,0	100,6	99,3	101,1
Квітень		107,6	123,6	106,0	105,8	102,4	100,8	101,3	102,3	101,7	101,5	101,4	100,7
Травень		114,4	127,6	105,2	104,6	100,7	100,8	100,0	102,4	102,1	100,4	99,7	100,0
Червень		126,5	171,7	103,9	104,8	100,1	100,1	100,0	100,1	103,7	100,6	98,2	100,1
Липень		122,1	137,6	102,1	105,2	100,1	100,1	99,1	99,0	99,9	98,3	98,5	99,9
Серпень	104,0	108,3	121,7	102,6	104,6	105,7	100,0	100,2	101,0	100,0	99,8	99,8	98,3
Вересень	104,5	110,6	180,3	107,3	114,2	102,0	101,2	103,8	101,4	102,6	100,4	100,2	100,6
Жовтень	105,9	112,4	166,1	122,6	109,1	101,5	100,9	106,2	101,1	101,4	100,2	100,7	101,3
Листопад	116,5	122,0	145,3	172,3	106,2	101,2	100,9	103,0	102,9	100,4	100,5	100,7	101,9
Грудень	124,6	135,1	190,8	128,4	104,6	100,9	101,4	103,3	104,1	101,6	101,6	101,4	101,5
За рік в цілому(1)	390,0(2)	2100,0	10256,0	501,0	281,7	139,7	110,1	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2

⁹⁴⁸ Лист Державного комітету статистики України (Додаток «Індекси споживчих цін (індекси інфляції) по Україні за 1991–2003 роки») від 08.01.2004 р. N.13-2-8/351, *Верховна Рада України*, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_351202-04#Text

Додаток П

Таблиця. Середні роздрібні ціни на окремі продукти харчування у Львівській області у 1992–1994 роках^{949*}

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1992 рік		в купоно-карбованцях за одиницю виміру											
Свинина	кг	52,00	55,72	55,00	63,33	63,50	85,36	96,87	98,42	104,17	117,98	128,00	167,15
Птиця	кг	39,67	32,14	32,50	34,56	35,70	49,06	53,58	109,74	119,66	132,11	157,85	178,00
Масло вершкове	кг	24,90	24,90	24,90	28,02	28,50	103,55	168,52	180,45	182,00	189,97	303,00	328,24
Олія	кг	9,14	9,15	9,15	9,15	9,15	10,20	10,74	28,65	45,64	91,54	134,00	168,00
Молоко пастеризоване 3,2-3,5% жирності	л	1,50	1,50	1,50	1,50	1,51	5,18	8,24	8,50	8,50	8,50	11,50	26,88
Молоко 2,5% жирності	л	...	1,38	1,38	1,38	1,38	4,70	7,26	7,37	7,68	7,70	8,59	13,18
Сметана	кг	8,72	6,08	6,00	6,00	6,00	23,00	42,43	46,06	46,68	46,68	51,34	178,00
Сир жирний	кг	3,60	4,80	4,80	4,80	4,89	19,83	31,03	34,62	36,00	36,50	39,00	55,65
Сир нежирний	кг	2,10	3,60	3,60	3,60	3,60	14,00	14,00	17,43	19,00	19,49	23,00	...
Сир сичужний твердий	кг	141,50	102,15	102,50	112,45	119,83	127,06	132,75	143,54	144,00	161,35	270,00	302,00
Яйця	десяток	20,00	15,00	14,00	21,00	21,00	21,75	32,60	41,94	42,50	79,50	123,00	144,00
Цукор-пісок	кг	7,70	7,70	7,70	7,70	7,70	7,70	7,70	54,00	70,17	70,17	71,00	80,00
Борошно пшеничне	кг	4,20	5,00	5,65	6,24	11,00	15,79	31,00	43,00	48,00	59,36	76,00	110,00

⁹⁴⁹ Головне управління статистики у Львівській області Державної служби статистики України, Електронний лист-відповідь на запит автора №1078, додатки 1–2, Львів, 17 вересня 2025 р. Особистий архів автора.

*Дані про середні споживчі ціни на товари-представники. Наведені середні ціни є первинною базою для розрахунків індексів споживчих цін і відповідно до мети спостереження не призначені для інших цілей.

Додаток II (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1992 рік		в купоно-карбованцях за одиницю виміру											
Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	3,04	3,77	4,44	5,00	6,92	8,81	20,10	24,00	24,00	24,00	24,00	32,60
Хліб пшеничний з борошна I гатунку	кг	2,67	2,67	2,67	2,67	2,88	2,88	7,50	7,77	8,00	8,00	8,03	10,43
Рис	кг	6,00	6,00	18,40	26,99	31,76	55,55	81,40	84,00	90,00	90,48	157,08	189,00
Картопля врожаю поточного року	кг	...	...	...	...	...	35,00	20,00	18,00	21,00	25,00	27,00	30,00
Картопля врожаю минулого року	кг	4,00	4,00	5,00	5,00	5,00	7,50	...	...	...	...	...	...
Капуста білокачанна свіжа	кг	4,00	4,00	4,00	4,00	26,55	18,00	13,50	18,00	21,00	23,00	30,00	40,00
Цибуля ріпчаста	кг	7,00	7,00	7,00	7,00	7,92	9,00	25,00	29,72	40,00	42,50	45,00	45,00
Буряк столовий	кг	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	6,00	5,00	10,00	10,00	15,00	23,00
Морква	кг	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	9,00	7,34	21,00	22,00	28,00	40,00
Огірки свіжі	кг	...	56,00	35,00	30,00	25,00	35,00	27,50	25,00	...	...	...	...
Помідори свіжі	кг	...	...	...	115,00	80,00	85,00	35,00	27,50	35,00	35,00	...	...

Додаток II (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1993 рік		в карбованцях за одиницю виміру											
Свинина	кг	1070	1070	1075	1182	1342	4019	4347	4887	8077	15637	17325	40198
Птиця	кг	519	855	1030	1078	1402	4060	4489	4620	9909	13107	16723	31020
Масло вершкове	кг	1195	1306	1645	1695	1763	5907	6203	6440	8461	14112	18229	48066
Олія	кг	430	536	631	680	750	785	875	1261	1900	10563	16280	20934
Молоко пастеризоване 3,2-3,5%	л	...	68	74	76	105	309	309	313	536	646	...	3145
Молоко 2,5% жирності	л	62	64	69	72	95	270	270	270	379	451	794	2504
Сметана	кг	300	328	360	393	522	1496	1550	1560	2450	3732	3812	17940
Сир жирний	кг	180	216	270	275	480	995	995	1070	2033	2594	3170	15194
Сир нежирний	кг	55	74	96	106	183	740	740	750	965	1202	1500	7450
Сир сичужний твердий	кг	1029	1234	1805	1900	2270	5300	5911	5950	6818	10250	11790	43800
Яйця	десяток	300	326	324	328	340	890	890	960	2602	3890	...	21088
Цукор-пісок	кг	110	130	157	163	168	450	518	564	4800	4800	4800	8036
Борошно пшеничне	кг	150	275	350	350	361	378	380	733	1415	2500	2930	3800

Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	53	53	65	112	144	185	220	226	1520	1776	1973	2182
--	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------	------

Додаток П (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1993 рік		в карбованцях за одиницю виміру											
Хліб пшеничний з борошна І гатунку	кг	47	47	52	75	114	133	181	184	1130	1471	1759	1936
Рис	кг	346	420	525	760	891	1000	1124	2600	3200	8572	8780	12770
Картопля врожаю поточного року	кг	...	...	...	...	...	500	300	339	548	620	737	1050
Картопля врожаю минулого року	кг	43	48	62	62	62	62	65	...	...	...	...	...
Капуста білокачанна	кг	61	81	180	180	950	800	800	506	441	446	778	979
Цибуля ріпчаста	кг	65	65	70	70	70	70	...	732	1464	2033	3000	3787
Буряк столовий	кг	36	40	50	50	50	55	178	166	191	423	652	814
Морква	кг	54	68	120	125	...	...	250	285	450	560	1000	1196
Огірки свіжі	кг	...	1000	650	725	700	710	700	750	...	4000	...	...
Помідори свіжі	кг	...	...	...	3200	2500	2300	1262	1000	1078	2000	...	...

1994 рік		в карбованцях за одиницю виміру											
Свинина	кг	40834	43339	42333	43030	43984	44026	45200	47929	49931	56800	95483	141559
Птиця	кг	49440	53515	53620	53765	53800	53800	54000	57600	65356	72579	201921	242621
Масло вершкове	кг	60008	68149	68150	66794	66795	55093	55095	55772	61498	71846	202621	323870

Додаток П (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1994 рік		в карбованцях за одиницю виміру											
Олія	кг	24827	26640	27000	27008	27014	27015	27110	28800	37416	40587	98727	115784
Молоко пастеризоване 3,2-3,5%	л	4240	4260	4390	4390	4390	4390	4390	4390	4390	4390	10646	18858
Молоко 2,5% жирності	л	3300	3500	3500	3500	3502	3502	3502	3502	3505	3510	8056	14715
Сметана	кг	17982	17988	18823	19385	19579	19794	19785	19895	20365	21009	66319	115203
Сир жирний	кг	15419	16146	18750	19105	19105	...	17250	...	18440	18835	42886	91006
Сир нежирний	кг	7594	9435	11000	11000	11100	11100	11100	11135	11976	12013	24465	41587
Сир сичужний твердий	кг	50200	52365	53900	54130	54469	58120	60102	60121	63927	65154	157581	257266
Яйця	десяток	20223	19526	17978	15038	14500	14600	15498	19267	28442	32400	88313	98000
Цукор-пісок	кг	12000	12016	12089	12100	12100	12240	12308	12649	13177	19820	21648	39919
Борошно пшеничне	кг	4210	4800	5400	5646	5650	5650	5650	6723	8388	9213	18932	20438

Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	2352	3665	4428	5322	5557	5588	5256	5262	5300	5300	17294	18015
Хліб пшеничний з борошна І гатунку	кг	1980	2942	3256	3907	4109	4123	4098	4138	4210	4214	13820	14760
Рис	кг	14280	15239	15580	15609	15653	16253	16288	17349	18002	...	61574	69000

Додаток II (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1994 рік		в карбованцях за одиницю виміру											
Картопля врожаю поточного року	кг	...	...	...	...	...	18366	12112	9505	10398	10400	15161	16647
Картопля врожаю минулого року	кг	1600	1800	2000	1745	1750	1750	2500	...	...	...	...	...
Капуста білокачанна свіжа	кг	1068	1130	1450	1549	35129	21812	21282	15517	7933	7000	10882	17259
Цибуля ріпчаста	кг	4800	7219	8286	...	...	39809	41198	28552	24146	22691	28811	32817

Буряк столовий	кг	1000	1200	1200	1800	1800	1600	8028	8043	7817	7910	9896	16227
Морква	кг	1463	1697	1727	1780	12000	...	9780	10818	11003	11043	12125	18520
Огірки свіжі	кг	...	63806	38121	20929	20000	22822	18314	18547	19337	20000	...	...
Помідори свіжі	кг	...	...	...	74118	48800	46500	31652	21380	14214	14619	20000	...

Додаток П (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1995 рік		в тисячах карбованців за одиницю виміру											
Свинина	кг	154,8	187,1	192,7	195,9	200,9	204,5	209,6	211,1	274,7	309,7	316,2	317,1
Птиця	кг	235,0	256,2	297,1	294,8	306,4	303,2	307,3	314,9	374,2	401,0	402,4	393,0
Масло вершкове	кг	382,3	452,8	519,5	498,3	438,0	386,3	329,1	333,3	389,3	446,7	462,6	498,7
Олія (соняшникова, кукурудзяна)	кг	148,5	159,2	167,2	162,1	161,4	161,9	174,0	241,3	274,8	297,7	269,9	267,0
Молоко свіже	л	22,3	26,7	32,8	31,5	30,8	27,7	27,5	28,0	31,6	35,8	38,8	44,0
Сир м'який	кг	64,1	101,4	136,1	125,9	122,9	97,5	95,7	97,3	100,0	120,5	136,5	147,4
Сметана	кг	128,0	157,6	178,7	169,9	168,7	145,9	145,6	148,4	150,5	202,3	204,7	231,1
Сир твердий	кг	267,3	323,8	364,9	395,1	416,6	406,9	385,6	380,0	395,2	419,8	434,6	456,4
Яйця	десяток	127,7	122,4	104,3	72,0	67,6	75,4	83,8	97,8	151,6	170,9	192,4	239,3
Цукор-пісок	кг	41,5	54,3	65,6	67,2	72,3	79,0	95,6	110,0	140,1	153,7	145,6	134,5
Борошно пшеничне	кг	24,0	27,9	32,2	32,9	33,1	34,8	36,8	40,1	45,7	50,1	54,5	58,5
Хліб пшеничний з	кг	23,4	28,1	31,8	36,8	43,4	47,2	48,7	52,6	61,4	68,3	81,3	82,1

борошна вищого гатунку													
---------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Додаток II (продовження)

	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
1995 рік		в тисячах карбованців за одиницю виміру											
Хліб пшеничний з борошна I гатунку	кг	18,4	21,6	25,8	29,9	34,2	36,1	38,8	42,9	44,6	49,1	54,5	55,5
Рис	кг	74,3	81,7	88,4	93,0	97,5	98,5	102,8	113,7	147,0	157,1	182,7	182,2
Картопля	кг	18,6	22,6	24,9	25,3	29,0	29,2	35,0	44,4	47,7	51,2	53,3	54,1
Капуста свіжа білокачанна	кг	18,1	25,2	30,6	45,0	60,0	56,7	20,1	21,0	33,4	27,7	30,5	31,4
Цибуля ріпчаста	кг	39,7	54,0	55,1	55,4	56,7	56,5	50,9	56,7	51,3	47,2	46,6	49,2
Буряк столовий	кг	16,2	16,5	17,4	17,8	19,6	22,6	23,5	19,3	20,5	26,2	27,1	28,8
Морква	кг	18,4	20,8	22,7	41,1	...	91,8	72,1	43,0	40,0	38,3	36,8	36,4
Огірки свіжі	кг	...	...	144,7	115,7	112,1	101,9	30,7	32,0	50,0	...	...	...
Помідори свіжі	кг	...	...	...	300,0	223,5	189,1	103,4	55,8	48,0	55,6	...	...
1996 рік		в гривнях за одиницю виміру											
Свинина	кг	3,19	3,20	3,21	3,22	3,14	3,25	3,27	3,28	3,29	3,48	3,47	3,35
Птиця	кг	3,81	4,18	4,13	4,59	4,67	4,63	4,68	4,86	4,79	4,80	4,80	4,74
Масло вершкове	кг	5,62	6,81	7,16	6,92	6,53	6,01	5,49	5,46	5,42	5,45	5,49	5,68

Олія (соняшникова, кукурудзяна)	кг	2,54	2,40	2,27	2,15	2,10	2,01	2,04	2,03	2,24	2,26	2,24	2,18
Молоко свіже	л	0,49	0,50	0,52	0,51	0,49	0,50	0,49	0,49	0,48	0,52	0,53	0,56
Сир м'який	кг	1,91	1,99	2,12	1,85	1,90	1,68	1,52	1,81	1,80	1,77	1,78	2,22
Сметана	кг	2,58	2,65	2,79	2,65	2,63	2,50	2,42	2,40	2,47	2,57	2,64	2,78
	Одиниці виміру	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень

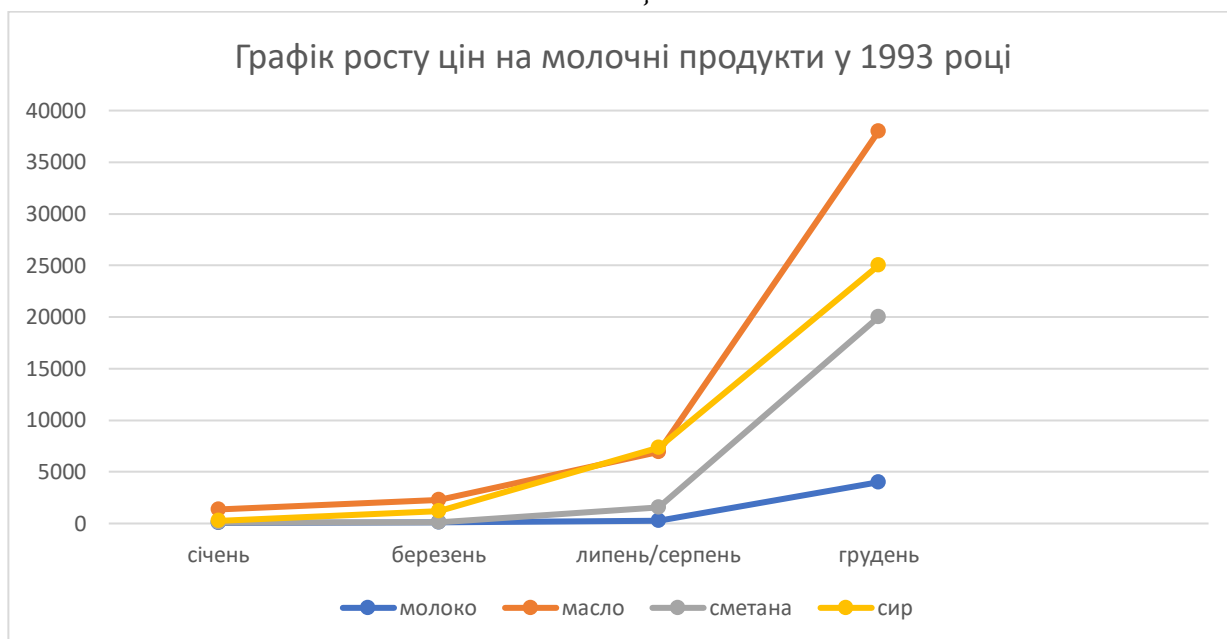
Додаток II (продовження)

1996 рік		в гривнях за одиницю виміру											
Сир твердий	кг	4,88	5,78	6,22	6,43	6,57	6,78	6,80	6,80	6,61	6,73	6,58	6,63
Яйця	десяток	2,43	2,38	2,03	1,73	1,25	1,10	1,24	1,31	1,54	1,88	2,00	2,09
Цукор-пісок	кг	1,33	1,27	1,25	1,24	1,23	1,14	1,08	1,08	1,14	1,13	1,05	0,94
Борошно пшеничне	кг	0,63	0,65	0,70	0,71	0,71	0,72	0,73	0,77	0,80	0,82	0,82	0,83
Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	0,83	0,90	0,93	0,85	0,86	0,85	0,87	0,87	0,93	0,98	0,99	0,97
Хліб пшеничний з борошна І гатунку	кг	0,59	0,67	0,68	0,67	0,68	0,68	0,69	0,69	0,73	0,81	0,82	0,81
Рис	кг	1,83	1,94	1,92	1,91	1,90	1,90	1,86	1,81	1,77	1,77	1,77	1,75
Картопля	кг	0,57	0,63	0,68	0,70	0,70	0,69	0,50	0,40	0,38	0,28	0,26	0,25

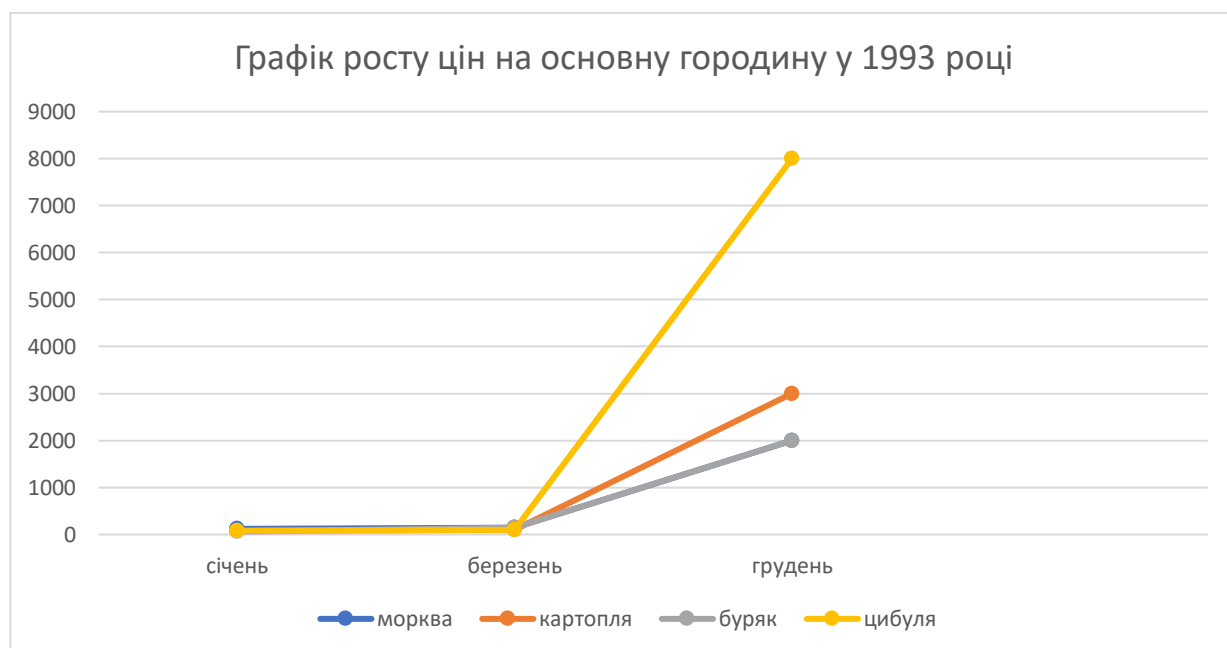
Капуста свіжа білокачанна	кг	0,37	0,42	0,51	0,56	0,50	1,13	0,60	0,43	0,41	0,30	0,26	0,26
Цибуля ріпчаста	кг	0,52	0,54	0,56	0,56	0,56	0,56	0,53	0,53	0,50	0,47	0,44	0,45
Буряк столовий	кг	0,30	0,36	0,38	0,40	0,41	0,41	0,33	0,31	0,29	0,31	0,29	0,29
Морква	кг	0,36	0,40	0,42	0,43	0,44	0,44	0,40	0,45	0,44	0,42	0,37	0,37
Огірки свіжі	кг	...	...	2,72	2,07	1,97	1,43	0,47	0,55	0,61	...	...	...
Помідори свіжі	кг	...	...	...	...	3,31	3,08	1,10	0,68	0,78	0,91	1,20	...

Графіки динаміки цін на продукти харчування у Львові упродовж 1993 р.⁹⁵⁰

Таблиця 1.

Таблиця 2.

⁹⁵⁰ Графіки динаміки цін на продукти харчування у Львові впродовж 1993 р. складено автором на основі публікацій в газетах «Високий Замок» та «Молода Галичина», що містили інформацію про ціни на продукти харчування на міських ринках.

**Середньооблікова кількість найманих працівників за галузями економіки
(1990, 1995 рр.)**

Галузь економіки	1990 рік, тис. осіб	1995 рік, тис. осіб
Промисловість	243,3	144,0
Будівництво	33,9	30,7
Транспорт та зв'язок	46,1	34,1
Торгівля, громадське харчування	46,5	22,4
Заготівлі, матеріально-технічне постачання і збут	18,8	14,0
Житлово-комунальне господарство і побутове обслуговування	—	—
Охорона здоров'я і соціальне забезпечення	29,4	28,7
Освіта і наукове обслуговування	62,9	56,5
Культура і мистецтво	7,0	6,1
Інші установи та організації	27,4	34,8
Всього за галузями економіки	516,2	371,3

Фото. Сатиричний малюнок, що відображає матеріальне становище та додаткові засоби заробітку населення⁹⁵¹.

⁹⁵¹ О. Монастирський, «Актуальний олівець», *Високий Замок*, 16, 2 лютого 1995, 1.